

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSAL VE ULUSLARARASI
POLİTİKALAR AÇISINDAN ÖZEL
ASKERİ ŞİRKETLERİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman EKİCİ **Merve İNCE**

MALATYA- 2022

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**ULUSAL VE ULUSLARARASI POLİTİKALAR AÇISINDAN ÖZEL ASKERİ
ŞİRKETLERİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve İNCE

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman EKİCİ**

Malatya, 2022

TEŞEKKÜR

Tez sürecinde bana yardımcı olan ve çok yoğun iş temposuna rağmen bana zaman ayırıp yol gösteren çok değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Ekici'ye; Tezim konusunda her türlü bilgi ve desteği veren, zamanlarını bana ayıran ve tezime değerlendirmeleri ile önemli katkıları olan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Fikret Birdişli ve Doç. Dr. Levent Yiğittepe'ye teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tezim konusunda görüşlerini bildiren, çalışmamı teşvik eden ve desteğini bir an olsun esirgemeyen Merve Aydın ve Derya Demirbaş'a, varlıkları ve sevgileri ile her zaman bana güç veren çok değerli annem ve babama saygılarımı ve şükranlarımı sunuyorum.

ÖZET

Ulusal ve Uluslararası Politikalar Açısından Özel Askeri Şirketlerin İncelenmesi, İnce Merve. Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2022.

Özel askeri şirketler günümüz çatışma alanlarında sık görülen bir aktör olup, Soğuk Savaş sonrası dönemde orduların küçültülmesi ve küresel özelleştirme dalgasıyla etkinliklerini arttırmışlardır. Söz konusu şirketler geniş bir güvenlik yelpazesinde çok çeşitli resmi ve özel müşteriler için hizmet vermekte ve gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bu tezin temel amacı Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan güvenliğin özelleştirilmesi olgusunu ve söz konusu özelleştirmenin temel aktörleri konumundaki özel askeri şirketleri incelemektir. Ayrıca özel askeri şirketler, yeni güvenlik anlayışı içerisinde devlet ve özel sektör tarafından kullanılan özel bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gücün ortaya çıkış sebepleri, sınıflandırılması, gelişimini etkileyen faktörleri ve küresel ölçekte faaliyetlerini ele alan çalışmada, özel askeri şirketlerin kullanımında devletlerin sorumluluklarının yanı sıra, ulusal ve uluslararası politika alanındaki düzenlemeleri de incelenmiştir. Çalışmanın kapsamı özel askeri şirketler ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmanın yöntemi olarak literatür taramasından yararlanılmış, bu çerçevede ağırlıklı olarak yerli ve yabancı kitap ve makaleler incelenmiştir. Söz konusu hususlar dikkate alındığında özel askeri şirketlerin uluslararası güvenlik analizlerinde değerlendirilmesi gereken bir değişken haline geldiği görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Executive Outcomes, MPRI, Özel Askeri Şirketler, Paralı Askerler.

ABSTRACT

Research into Private Military Companies for National and International Policies, İnce Merve. Master's Thesis, Malatya, 2022.

Private military companies are a common phenomenon in today's war areas, and have increased their effectiveness with the disintegration of the armies and the global privatization wave in the post-Cold War period. Those incorporations serve for the various public and private customers in a wide security arena and become increasingly widespread. The main purpose of this thesis is to investigate the privatization of security in the Post-Cold War Era and the Private military companies, the principal actors of this privatization. In addition, private military companies emerge as a special power used by the states and private sector in the new security concept. In the study, which discuss the reasons of this power, its classification, the factors affecting its development and its activities on a global scale, the responsibilities of the states in the use of private military companies, as well as their regulations in the field of national and international politics were also discussed. The scope of the study was limited to private military companies. Literature review was used as the method of the study, and in this context, mostly domestic and foreign books and articles were examined. Considering these issues, it is seen that private military companies have become a variable that should be evaluated in international security analysis.

Key words: Executive Outcomes, Mercenaries, MPRI, Private Military Companies.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	ix
Tablolar Listesi.....	x
Şekiller Listesi.....	xi
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: KAVRAMLAR.....	7
1.1. Küreselleşme.....	7
1.2. Ulus-Devlet.....	10
1.3. Savaş.....	16
1.3.1. Savaş Kavramına İlişkin Geliştirilen Paradigma ve Alt Kavramlar.....	22
1.3.1.1. Clausewitz'in Paradigması.....	23
1.3.1.2. Clausewitz'in Paradigmasına İlişkin Yapılan Tartışmalar.....	25
1.3.1.3.Yeni Savaş Kavramı.....	29
1.4. Güvenlik.....	34
2.BÖLÜM: ASKERLİKTE ÖZELLEŞTİRME.....	48
2.1. Askerlikte Özelleştirmenin Tarihi.....	48
2.1.1. Paralı Askerlik.....	48
2.1.2. Korsanlık.....	62
2.2. Dış Kaynak Kullanımı İle Gelen Sivilleşme.....	64
3.BÖLÜM: 21.YÜZYIL'DA ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN ÖZELLİKLERİ.....	69
3.1. Paralı Askerlik ve Özel Askeri Şirketler.....	69
3.1.1. Paralı Askerliğin Günümüzdeki Tanımı ve Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi.....	69

3.1.2. Özel Askeri Şirketlerin Tanımlanması ve Paralı Askerlikle Karşılaştırılması.....	75
3.1.2.1. Özel Askeri Şirketlerin Ortaya Çıkış Nedenleri.....	79
3.1.2.1.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Oluşturduğu Güvenlik Boşluğu.....	80
3.1.2.1.2. Açığa Çıkan Çatışmalar.....	81
3.1.2.1.3. Devlet Dışı Güçlerin Çatışmalara Katılmadaki Artışı.....	83
3.1.2.1.4. Piyasadaki Asker Fazlalığı.....	83
3.1.2.1.5. Piyasadaki Silah Bolluğu.....	84
3.1.2.1.6. Yerel İktidarların Başarısızlığı.....	85
3.1.2.1.7. Yerel Askeri Etkisizlik.....	86
3.1.2.1.8. Büyük Güçlerde Çatışmalara ve Savaşlara Müdahale Etmeye Yönelik İsteksizlik.....	87
3.1.2.1.9. Uluslararası Kuruluşların Yetersizliği.....	88
3.1.2.1.10. Savaşın Doğasındaki Değişimler.....	90
3.1.2.1.11. Özelleştirmenin Gücü ve Gücün Özelleştirilmesi.....	95
3.2. Özel Askeri Şirketlerin Sınıflandırılması.....	99
4.BÖLÜM: ÖZEL ASKERİ ŞİRKET TÜRLERİNİN ÖRNEKLERLE AÇIKLANMASI.....	102
4.1. Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler.....	102
4.1.1. Askeri Tedarik Şirketi: Executive Outcomes.....	104
4.1.1.1. Şirketin Kuruluşu ve Genel Özellikleri.....	105
4.1.1.2. Şirketin Gerçekleştirdiği Operasyonlar.....	105
4.2. Askeri Danışmanlık Şirketleri.....	110
4.2.1. Askeri Danışma Şirketi: MPRI.....	112

4.2.1.1. Şirketin Kuruluşu ve Genel Özellikleri.....	112
4.2.1.2. Şirketin Gerçekleştirdiği Operasyonlar.....	113
4.3. Askeri Destek Şirketleri.....	114
4.3.1. Askeri Destek Şirketi: BRS (KBR)/Halliburton.....	115
4.3.1.1. Şirketlerin Kuruluşu ve Genel Özellikleri.....	116
4.3.1.2. Şirketlerin Destek Verdiği Operasyonlar.....	117
5.BÖLÜM: ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN ZAYIF VE GÜÇLÜ DEVLETLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	119
5.1. Zayıf Devletlerde Kullanım.....	122
5.2. Güçlü Devletlerde Kullanım.....	125
5.3. Zayıf ve Güçlü Devletlerde Kullanım.....	128
6.BÖLÜM: ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN ULUSAL VE ULUSLARARASI POLİTİKADA DÜZENLENME VE DENETLENME ÇALIŞMALARI.....	130
6.1. Uluslararası Alanda Yapılmaya Çalışılan Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri.....	130
6.1.1.Birleşmiş Milletler (BM).....	131
6.1.2. Diğer Uluslararası Aktörler Tarafından Yapılmaya Çalışılan Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri.....	136
6.2.Ulusal Devletler Tarafından Yapılan Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri.....	139
6.2.1. ABD’de Özel Askeri Şirketlerle İlgili Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri	140
6.2.2. Güney Afrika’da Özel Askeri Şirketlerle İlgili Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri	149

6.2.3. İngiltere’de Özel Askeri Şirketlerle İlgili Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri	152
6.2.4. Rusya’da Özel Askeri Şirketlerle İlgili Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri	153
6.2.5. Türkiye’de Özel Askeri Şirketlerle İlgili Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri	155
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	160
KAYNAKÇA.....	164

KISALTMALAR

ÖAŞ: Özel Askeri Şirketler

MPRI: Military Professional Resources Inc.

KBR: Kellogg Brown & Root Inc.

STÖ: Sivil Toplum Örgütleri

AMCOM: Amerikan Havacılık ve Füze Faaliyetleri İşletme Komutanlığı

ACRI: Afrika Krize Cevap Verme İnisiyatifi

EO: Executive Outcomes

UNITA: Angola Kurtuluşu Ulusal Birliği

RUF: Devrimci Birleşik Cephe

AFRC: Silahlı Kuvvetler Devrimci Konseyi

ECOMOG: Batı Afrika Ekonomik Topluluğu Gözlemci Grubu

BRS: Brown & Root Services Inc.

LOGCAP: Sivil Lojistik Artırma Programı

CENTOM: ABD Merkez Komutanlığı

ANC: Afrika Ulusal Kongresi

ISOA: Uluslararası Barış Operasyonları Birliği

ITAR: Uluslararası Silah Akışı Düzenlemesi

ECOWAS: Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu

SADF: Güney Afrika Savunma Kuvvetleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 18. Yüzyıl Avrupa Ordularında Yabancı Savaşçılar.....	58
Tablo 2. Lobi Kuruluşları.....	137
Tablo 3. ÖAŞ Hakkında Yayınlar Yapan Hükümet Dışı Kuruluşlar.....	138
Tablo 4. Uyuşuna Göre Irak'taki Silahlı Güvenlik Mütahhitlerinin Sayısı.....	146
Tablo 5. Uyuşuna Göre Afganistan'daki Silahlı Güvenlik Mütahhitlerinin Sayısı.....	146

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mızrağın Ucu Metaforu.....	101
-------------------------------------	-----

GİRİŞ

19. Yüzyıl'da diğer yüzyıllardan farklı olarak küreselleşmenin yayılması herkesi etkileyen bir süreci beraberinde getirmiştir. Küreselleşme avantajları ve dezavantajları olan iki yönlü bir süreç şeklinde düşünülmelidir. Bazı toplumlar küreselleşmenin avantajını kullanarak refaha erişirken, bazı toplumlarda ise küreselleşmenin dezavantajlarından kaynaklı dengesiz gelişen ekonomik, toplumsal, sosyal değişimlere neden olmuştur. Bu değişimin nasıl sonuçlanacağı toplumdan topluma değişiklik göstermiştir. Gelişmiş toplumlar küreselleşmeyi çoğunlukla kendi lehine kullanırken, gelişmemiş toplumlarda küreselleşme olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Büyüyen küresel sermayenin ve kültürün yerel kültürleri ve ekonomileri erozyona uğratması, küreselleşmeyle birlikte artan ulaşım, iletişim ve teknoloji imkânları salgın hastalıkların yayılmasına, radikalleşme ve terörizmin artmasına, siyasi anlamda güçsüzleşmeye, fazla üretimin getirdiği çevresel bozulmalar gibi daha birçok olumsuz sonuca neden olmaktadır. Özellikle devlet oluşum sürecini tamamlayamamış zayıf toplumlarda küreselleşmenin de etkisiyle bu olumsuz sonuçlar kendini süreklilik arz eden çatışmalarla kendini göstermektedir. Bu birbirini takip eden ve etkileyen küreselleşme süreci bağlamında devlet, güvenlik ve değişen savaş olgularına değinerek uluslararası konjonktür tarafından yaratılan yeni bir oluşum olan Özel Askeri Şirketler (ÖAŞ)'nin ortaya çıkış nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında ÖAŞ'nin sınıflandırılması, gelişimini etkileyen faktörleri ve küresel ölçekte faaliyetlerini ele alan çalışmada, ÖAŞ'nin kullanımında devletlerin sorumluluklarının yanı sıra, ulusal ve uluslararası politika alanındaki durumlarını, ortaya çıkış nedenlerini ve düzenlemeleri de ele alınmıştır.

Günümüzde modern devlet birçok farklı yapı sonucunda ulaştığımız bir örgütlenme biçimidir. Ama aslında modern devlet diğer örgütlenme biçimlerini çıkardığımızda insanlık tarihinin küçük bir kesitinin eseridir. Modern devlet yapılanmasından önce şüphesiz ortak hukuk ve geniş kabul görmüş normlar gibi tekdüze kuralların uygulandığı yapılar olmuştur. Örneğin, Avrupa tarihindeki bazı şehir-devletlerinin ya da Afrika tarihindeki kabile devletlerinin tekçiliği, feodal beylikler, krallıklar ve imparatorluklar düşünülebilir. Modern dönemdeki devletin farkı ise görevlilerinin bir kurallar dizisini böylesine geniş bir alana yayması ve kendi aralarında bir devletler sistemi oluşturmalarıdır.

Şiddet araçlarının, toprak açısından belirlenmiş sınırlar içinde başarılı şekilde tekel altına alınması, modern devlete özgüdür (Giddens, 2012: 56). Modern dönemden beri şiddetin kullanım yetkisi genellikle bir devlet tekeli olduğu ve bu tekelin devletin kendine has bir özelliği olduğu varsayılır (Giddens, 2005: 30-31). Ancak küreselleşme ve liberalizmin etkisiyle artık her alanı kamu tekelinden kurtararak daha verimli olan özel sektöre devretme şeklinde bir eğilim başlamıştır. Bu eğilim özelleştirme devrimi olarak nitelendirilmektedir. Meşru güç kullanımının asıl öznesi devlet alanı olduğu varsayılsa da özellikle 1990'larla birlikte güvenlik alanında özel sektörün rolü gelişmeye başladı. Mutlak şiddet kontrolünün devletin elinden alınarak bir kısmının özel sektöre açılmasıyla, devletin şiddet kullanımı üzerindeki tekeli aşındırıldı. 21. Yüzyıl'ın başlangıcında, Weberci devlet tekelinin yavaş yavaş kırıldığı değerlendirilmiştir.

Yargı ile savunma, dünyada özelleştirme ve piyasalaştırma sürecinin çok nadir görüldüğü alanlar olarak ifade edilir. Ancak 1990'ların sonunda kendini göstermeye başlayan özelleştirme dalgası yavaş adımlarla güvenlik ve savunma alanına da sirayet ederek özel güç piyasasının oluşmasına neden olmuştur. Bu piyasada güvenlik hizmetleri şirketler tarafından karşılanmaktadır. Özel güç piyasasının oluşumuyla devletlerin ulusal ve uluslararası alandaki güvenlik tekelinin aşındığı değerlendirilmektedir. Bu kolektif aşındırma devletleri özel sektöre entegre mi olmaları yoksa özel sektörü engelleyici tedbirler mi almaları konusunda ikilemde bırakmaktadır. Bir orta yol bulma ihtimalide göz arda edilmemelidir. ÖAŞ'nin ise bu piyasalaşma sürecinin savunma ve güvenlik alanında da gerçekleştiğini gösteren bir olgu olarak değerlendirilmiştir.

20. yüzyıl iki büyük dünya savaşını görmesi nedeniyle en kanlı yüzyıllardan biri olma özelliğine sahiptir. Sadece iki büyük dünya savaşına değil, küresel ekonomik-politik krizlerle ve katı bir doğu-batı bloklaşmasıyla geçen yüzyıl, dünya tarihi açısından eşi benzeri görülmemiş savaşlara ve krizlere sahne olmuştur. 20. Yüzyıl'daki iki büyük dünya savaşı 21. Yüzyıl'daki savaş kavramını etkilemiş ve artık savaşların dünya savaşlarına evrilmemesi ve küçük ölçekli bölgesel çatışmalarda dahi daha dikkatli hareket etmek gerektiği fikri önem kazanmaya başlamıştır. Savaşın endüstrileşmesi, önce bir topyekûn savaş döneminin ve arkasından da nükleer devrin yolunu açarak savaşın karakterini kökten değiştirdi (Giddens, 2012: 56). Bölgesel

çatışmalarda kullanılacak aktörlerde küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle çeşitlilik göstermeye başlamıştır.

Bu tezde bölgesel çatışmalardaki ana aktörlerden biri olan ÖAŞ incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın ilk hipotezi Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel ve neoliberal politikaların etkisiyle güvenlik özelleştirilmeye başlanmıştır. Bu süreçte devletlerin etkinlik, verimlilik ve daha düşük maliyet kaygısıyla hareket ettiği, geleneksel savaşın ve düzenli orduların getirdiği riskten kaçınmak, profesyonel kişilerden ve mevcut askeri donanımlardan yararlanmak için ÖAŞ tercih edilmiştir. İkinci olarak devletlerin ulusal meclis ve kamuoyu baskısı ve denetiminden kaçmak için ÖAŞ'yi kullanmışlardır. Üçüncü olarak uluslararası yaptırımlardan, siyasi ve hukuki sorumluluktan kaçmak için ÖAŞ kullanımına başvurulmaktadır. Ayrıca ÖAŞ'nin kullanımı konusunda ele alınması gereken diğer bir değerlendirme, bu şirketlerin kullanılması ile elde edilen politik kazançlardır. Bu şirketlerin kullanılması ile hükümetlerin meclis, medya ve kamuoyu denetiminden ve baskısından kaçınmak istediği gözlemlenmiştir. Bu hipotezleri sınamak amacıyla tarihte yaygın olarak görülen paralı askerler ile günümüzün ÖAŞ'si karşılaştırılmış, söz konusu şirketlerin ortaya çıkışında etkili olan faktörler tartışılmış ve özel askeri sektörün genel hatları çizilmeye çalışılmıştır. Nihayetinde ÖAŞ ile ilgili bu kapsamlı bilgilerin ardından ÖAŞ ulusal ve uluslararası politikalar açısından devletler ve uluslararası aktörler özelinde değerlendirilmiştir. Özellikle ÖAŞ'ye güvenlik yönünden tehlikeli bölgelerin verilmesi ile devletler temelde, askeri kayıplar sonucunda halka vereceği hesaptan kurtulma amacındadır. Bu amaç devletler tarafından kullanılan ÖAŞ'nin temel kullanım nedenlerinden biri olduğu çalışmada gösterilmeye çalışılmıştır. Şirket personelinin ölümü ile bir devletin üniformasını taşıyan askerin ölümü arasında, gerek kamuoyunda gerekse medyada büyük tepki farkı olmaktadır. Çünkü paralı bir askerin ölümü, para karşılığı aldığı risk neticesinde oluşmaktadır. Bu şirketlere ait personel kaybının devletlerin kayıp hanesine yazılmaması hükümetler için bir fayda sağlamaktadır (Çakıl, 2007: 136-137).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, 11 Eylül saldırılarının etkisi ve küreselleşme uluslararası alanda sistemsiz kırılmalara neden olmuş ve bununla birlikte güvenlik kavramında dönüşüm yaşanmıştır. Güvenliğin ilgi alanı genişlerken, güvenlik aktörleri de çeşitlenmiştir. Günümüzde küresel güvenlik konjonktörü değerlendirildiğinde savaşın ve savaşan aktörlerin değiştiği görülmektedir. Günümüzde artık devletlerin

birbiriyle olan çatışmaları yerine artan miktarda devletlerin devlet-dışı aktörlerle ve devlet içinde de farklı grupların birbiriyle çatışmaları görülmektedir (Öztürk, 2020: 1751).

Dünyadaki tüm devletlerin düşmanlarını cezalandırma ve dostlarını destekleme yöntemlerinin aynı olduğunu düşünmek imkânsızdır. Devletler artık düşmanlarıyla mücadele ederken ya da dostlarına yardım ederken uluslararası hukuku ve küresel çapta gelebilecek tepkileri azaltmak için özel sektörün imkânlarından yararlanmaya başlamıştır. Bu imkânlardan biri olan ÖAŞ'nin faaliyetleri özellikle 1990'lardan başlayarak günümüze doğru küreselleşmenin de etkisiyle büyük bir artış göstermektedir. ÖAŞ dünya genelinde çatışma bölgelerinde çatışmaların seyrini değiştiren aktörler olarak yer almaya başlamıştır. Özel güç piyasasının oluşmasıyla birlikte devletler, örgütler, kuruluşlar ve hatta bireyler bile küresel pazardan en yüksek seviyedeki askeri hizmetleri kolayca satın alabilir. Bu açıdan bakıldığında mevcut pazarda, alıcının uygun bağlantılara ve fonlara sahip olması durumunda her türden askeri uzmanlığın satın alınabileceği gerçeği, korkutucu bir olasılık oluşturuyor. Güvenlik hizmetlerinin özelleştirme süreci kümülâtif olma eğilimindedir. ÖAŞ giderek daha fazla bütünleştikçe, şirketlerin kendileri dış ve askeri politika oluşturma sürecinde daha fazla etki kazanacaktır.

Devletlerin ÖAŞ'yi kullanmalarının birçok avantajı vardır. Bu avantajlar şu şekli şekilde sıralanabilir:

- ÖAŞ'nin kamu sektöründen daha verimli olduğunun öne sürülmesi,
- ÖAŞ'nin faaliyetlerinin uluslararası hukuk açısından hiçbir yaptırımının olmaması,
- Hükümetler açısından siyasal maliyetinin olmaması,
- Hükümetlere kendi ordularını yenileme ve modernizasyon konusunda yardımcı olmaları,
- Sınır ötesi operasyonlarda milli ordulara ek destek sunabilmeleri,
- Hükümetlerin devasa ordu barındırma ihtiyaçlarını ortadan kaldırmaları gibi avantajlar sunmaktadır.

Hükümetlere bu kadar avantaj sağlayan ÖAŞ aynı zamanda bu imkânları suç örgütlerine, teröristlere ve devlet içindeki aşırılıkçı dini-etnik gruplara da sunmaktadır. Bu durum aynı zamanda ÖAŞ'nin yasal sınırlar içerisine alınması ve denetlenmesi konusunda birçok tartışma yaratmaktadır. Çalışmada aynı zamanda ÖAŞ'nin ulusal ve uluslararası düzeyde yasal düzenlenme ve denetlenme çabalarına da yer verilmiştir.

Çalışmada özellikle 1990 sonrası ortaya çıkan özel askeri endüstri incelenmiştir. Bu çalışmanın birinci bölümde ilk olarak ÖAŞ'nin ortaya çıkışı kavramsal açıdan küreselleşme, devlet, savaş ve güvenlik ekseninde ilişkilendirilmiştir. Bu kavramsal eksen birbiriyle bağlantılı olarak küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisinin yayılmasıyla ulusal devletleri zayıflatmaları, güvenlik tehditlerini arttırmaları ve savaş olgusunda yarattıkları değişim perspektifinden ele alınmaya çalışılmıştır. Tüm bu olguların yarattığı uluslararası konjonktür askeri ve güvenlik hizmetlerinin özelleşerek bir endüstri oluşturduğu gözlemlenmiştir.

İkinci bölümde askerlikte özelleştirmenin tarihi incelenerek ÖAŞ'nin ilkel oluşumları olan paralı askerlik, serbest şirketler, kontratla çalışan birlikler, askeri girişimler ve devletten aldığı lisansla çalışan şirketler kronolojik şekilde değerlendirilerek bu yapılanmaların tarihte profesyonel ordulardan daha eski bir oluşum olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde günümüzde paralı askerliğin ve ÖAŞ'nin özellikleri üzerinde durularak bir önceki bölümlerde temeli atılan ÖAŞ'nin ortaya çıkış nedenlerine ve paralı askerlikle olan bağlantısına değinilmiştir. Paralı askerliğin ÖAŞ'nin gelişmemiş ilkel hali olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ÖAŞ sınıflandırılmıştır. ÖAŞ'nin bu kadar kısa bir zamanda sınıflandırmaya tabi tutulacak kadar faaliyet alanını ve hizmet çeşitliliğini geliştirmesi bu endüstriyi küresel çapta incelemesinin ve araştırılmasının ana nedenidir. Bu kadar kısa zamanda ÖAŞ'nin çeşitliliğini ve kapsamını genişletmesi uluslararası konjonktür ile yakından ilintilidir.

Beşinci bölümde özelleşen güvenlik hizmetlerini kontrol etme bağlamında devletleri değişen kapasitelerine göre zayıf ve güçlü devletler olarak ikiye ayırarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Ancak bu incelemenin ortaya çıkardığı bir gerçekte

ÖAŞ'nin daha yeni bir yapı olmasından dolayı siyasi ve idari alanlarda birçok denetlenme ve izlenme mekanizmalarındaki eksiklik göze çarpmaktadır.

Altıncı bölümde ÖAŞ'nin ulusal ve uluslararası politika alanında düzenlenme ve denetlenme çalışmalarına yer verilmiştir. Uluslararası alanda denetleme mekanizmalarının olmaması ulus-devletleri kendi iç hukuklarında düzenleme yaparak ÖAŞ'yi kontrol etmeye çalışmalarına neden olmuştur.

Sonuç bölümünde ise ÖAŞ'nin genel bir değerlendirmesi yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMLAR

Savaşın özelleştirilmesiyle ortaya çıkan ÖAŞ'yi anlayabilmek için öncelikle küreselleşme, devlet, savaş ve güvenlik kavramlarını irdelemek gerekmektedir.

1.1. Küreselleşme

Küreselleşme üzerine tam ve net bir tanım olmasa da mal, hizmet ve sermayenin artan hareketliliği neticesinde ulus ötesi karşılıklı ekonomik bütünleşme ve ulusal ekonomilerin dünya piyasalarına entegre olma sürecinde dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan toplum ve devletlerarasındaki iletişimin ve etkileşimin artması ve karşılıklı bağımlı hale gelmesi olarak ifade edilebilir (Kıvılcım, 2013: 221). Küreselleşme özellikle liberal politikaların ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle artarak devam eden bir süreçtir. Ekonomik atılımlarla başlayan süreç milletlerin birbirine entegre olmaya başlamasıyla kültürel, sosyo-politik bir hâl almıştır. Daha basit bir ifadeyle küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir (Giddens, 2012: 60).

Küreselleşme kavramının öncelikle ekonomide gerçekleşen değişimleri çağrıştırması tesadüf değildir. Çünkü küreselleşme her şeyden önce ekonomi alanında gerçekleşen eskiden farklı özellikler barındıran gelişmelerdir. Ancak bu ifade küreselleşmeye sadece ekonomik açıdan değerlendireceğimiz anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda küreselleşme, yan yana bulunan farklı kültür, çevre, siyaset, ekonomi ve sivil toplum değerlerinin birbirine indirgenememesi ve her birbirinin kendi içinde varlığını devam ettirdiği, fakat hepsinin de birbiriyle bağlantılı olduğu bir toplumsal süreç olarak ifade edilmektedir (Doğan, 2006: 38-39).

Küreselleşme sadece tek yanlı bir süreç değildir. Aynı anda melez, karmaşık ve çok sayıda süreç aynı anda gerçekleşebilmektedir. Bu süreçler bazen birbiriyle çelişkilidir. Örneğin küreselleşme süreci mikro milliyetçiliği arttırmış ve yerel kimliğe vurguyu güçlendirmiştir. Diğer yandan müzik ve kültür ürünlerinde, tüketim mallarında küresel çapta bir tek-tipleşme, homojenleşme süreçleri gözlemlenmektedir. Homojenleşme yönelimleri istikrar ve uyum unsuru olarak ön plandayken, mikro

milliyetçiliğin yükselişi uluslararası sistemi parçalayıcı, dünyada istikrar ve barışı zorlaştıran bir işlev görmektedir (Doğan, 2006: 37).

Küreselleşme dünya toplumunun oluşması açısından bir fırsat olarak değerlendirilirken, küresel çaptaki fırsatların arttığı gibi tehditlerinde arttığı gözden kaçırılmaktadır. Devletler küreselleşmeyle birlikte birçok konuda daha yakın ve koordineli hareket ederken aynı zamanda devlete karşı mücadele eden devlet-dışı oluşumlarda küreselleşmenin etkisiyle ihtiyaçlarını küresel piyasadan karşılamaya başlamıştır. Fırsatların gelişimine paralel olarak tehditlerde giderek artmaktadır. İstikrarı korumak insanlarla ilgili yeni ortaya çıkan küresel normları, hakları ve demokratik kurumları teşvik ederken aynı zamanda küreselleşmenin yasa-dışı yan ürünleri organize suç, uyuşturucu ve terörizm gibi faaliyetlerle de savaşmayı gerektirmektedir.

Küreselleşme kendi içinde zıtlıkları barındıran bir süreçtir. Küreselleşmeyi kimi toplumlar kendi refahlarını arttırmak için bir fırsat olarak değerlendirirken, kimi toplumlarda ise küreselleşme bir felaketle sonuçlanmıştır. Özellikle Üçüncü Dünya ülkeleri henüz devlet oluşum süreçlerini tamamlamadan küreselleşmeyle karşılaşmaları toplumlarında büyük kırılmalara neden olmuştur. Bu zamansız kırılmalar kendilerini istikrarsızlığa, çatışmalara ve yoksulluğa mahkûm etmiştir.

Küreselleşmeyi hızlandıran faktörlerden biri serbest piyasa ekonomisinin yani liberalizmin Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri tarafından diğer devletlerde uygulama alanı bulması için teşviklerde bulunmasıdır. Liberalizme göre dünya barışı; ekonomik ve siyasi liberal değerlerin ulusal ve uluslararası seviyede kalıcı hâle gelmesi, karşılıklı bağımlılığın ve etkileşimin artması, devletlerarası örgütlerin öncülüğünde yaşanacak uluslararası işbirliği, yönetim ve insan haklarının korunmasıyla hayata geçirilecektir. Küreselleşmeyle yaşanan bütünleşme sürecinin meydana getireceği karşılıklı bağımlılık ve ortak menfaate endeksli işbirliği devletler sisteminin oyuncularını arasında çatışma olasılığını en aza indirecek, uluslararası sorunların barışçıl yöntemlerle çözümü dâhilinde ortak iradeyi oluşturacağı ileri sürülür. Küresel olarak bütünleşen ekonomiler ve toplumlar uluslararası örgütler içerisinde belirli norm ve kaideler çerçevesinde devletlerarası işbirliğini teşvik edecek ve kolektif güvenliği sağlayarak barışı gerçekleştirecektir (Sandıklı vd., 2012: 138-141). Bu iyimser bakış açısı

küreselleşme daha karmaşık hâle geldikçe kendi kendini çürüten bir varsayım hâline gelmiştir. Özellikle küreselleşme yayıldıkça Üçüncü Dünya ülkelerindeki istikrarsızlık ve çatışmaları daha kompleks hâle getirmesi küreselleşmenin bir fırsat olduğu konusundaki öngörülerin sorgulanmasına neden olmuştur.

19. Yüzyıl'da serbest piyasa ekonomisinin yayılması önceki dönemlerde işe yarayan mevcut toplumsal-ekonomik kontrol kalıplarını parçalamıştır. Dikkat edilmesi gereken nokta, küreselleşmenin etkilerinin kurumsal olarak yıkıcı olmasıdır. Latin Amerika, Afrika ve Asya'yı etkisi altına alan küresel boyuttaki ekonomik, sosyal ve toplumsal değişimler, bağımsızlıktan sonra bile güçlü, merkezileşen devletlere neden olmadı (Migdal, 2021: 154). Güçlü devletlere neden olmadığı gibi bu toplumları istikrarsızlığa sürükledi. Özellikle serbest piyasa ekonomisinin yayılmasıyla insanlar ilkel yollarla kazandıkları geçim kaynaklarının artık işe yaramadığı sonucuna vararak yeni imkânlar için göç ettiler, farklı arayışlara girdiler. Bu da toplumsal anlamda büyük bir kırılmaya neden oldu ve bu toplumları büyük kentlerde iş imkânı olmayan yoksul kitleler haline getirerek istikrarsızlık ve çatışmaya sürükledi. Oysaki serbest piyasa ekonomisinin küresel çapta yayılması ile devletlerarası ticari ve ekonomik ilişkiler gelişecek; karşılıklı ekonomik çıkarlar, devletleri barışın korunması doğrultusunda birlikte hareket etmeye zorlayacaktı (Sandıklı vd., 2012: 137). Küreselleşmenin ve serbest piyasa ekonomisinin bu beklenmeyen sonucu küreselleşmenin her toplum için bir fırsat olmadığı gerçeğini ortaya çıkardı.

Küreselleşmenin, teknolojik gelişmelerin ve insan, mal ve bilgi hareketliliğindeki büyük sıçramanın getirdiği karşılıklı bağımlı ve bağlantılı uluslararası toplum, dünyanın işleyiş şeklini önemli ölçüde revize etmiştir. Ülke sınırların giderek belirsizleştiği uluslararası ortamda güvenlik arayışları ve tehdit algılamaları da niteliksel bir dönüşüm yaşamaktadır. Ülke sınırlarının sınır ötesi sorunları dışarıda bırakabilme özelliğinin giderek ortadan kalkması sonucu, ulusal düzeyde gerçekleşen bir güvenlik sorunu uluslararası toplumu ve uluslararası boyuttaki bir güvenlik sorunu da ulusal güvenliği doğrudan tehdit eden bir boyut kazanabilmektedir. Yeni dönemde geleneksel tehditler yerini tanımlanmakta güçlük çekilen belirsizliklere ve istikrarsızlıklara bırakmıştır (Ağır, 2011: 108-109). Bu dönüşümün farkına varılmalı ve küresel toplum güvenliği sağlanmadan ulus-devletlerin güvenliği sağlanamayacağı kabul edilmelidir.

Küreselleşmeyle ortaya çıkan bir başka durumda devletlerin yetkilerinin ve egemenliklerinin aşınmasıdır. Uluslararası sistemin devletleri bazı kararlar almaya zorlaması devletlerin yetki ve egemenliklerini kısıtlayabilmektedir. Ayrıca uluslararası şirketlerin küresel faaliyetleri de ulus-devlet yapılarını zayıflatmaktadır. Farklı toplumlar birbirini tanıyıp, etkileşime geçtikçe kendi devletlerine, toplumlarına olan bağları da zayıflayabilir. Bu durumda ulus-devletler için kendi egemenliklerini ve yetkilerini kendi halkları üzerinde kullanma konusunda sıkıntı yaratabilir. Küreselleşmeyle birlikte ulus-devlet yapısının aşıldığı söylenebilir.

Avrupa devlet sistemi yaygınlaşıp, sonrasında da küresel bir ulus-devlet sistemi halini alınca, bağımlılık kalıpları artarak genişler. Söz konusu kalıplar, sadece devletlerin uluslararası alanda birbirleriyle kurdukları bağlarda değil, yönetimler arası örgütlerin ortaya çıkmasında da kendini göstermiştir. Bu süreçler, devamlı olarak savaşlarla kesintiye maruz kalsa da, tek bir dünyaya yönelik toplu bir devinime gönderme yapar (Giddens, 2012: 62).

Özetle küreselleşmenin iç içe geçmiş, birbiriyle bağlantılı ve birbirine bağımlı yapısına paralel biçimde, küreselleşmeyle birlikte ekonomi, devlet, güvenlik ve toplumsal yapılar birbiriyle bağlantılı olarak bir gelişme ve değişim sürecine girmiştir. Bu değişim sürecini her toplum farklı şekilde yaşamaktadır. Ancak ortak nokta küreselleşmenin hepimizi etkilemiş olmasıdır.

1.2. Ulus-Devlet

Tarihin her döneminde halk grupları var olmuştur. Fakat bir gruba devleti oluşturan ana unsur olarak bakma yönelimi görece yeni bir olgudur. Ulus-devletin siyasal bir sistem halini almasında Fransız devriminin önemli rolü olduğu bilinen bir gerçektir. Devletin ulusa dayalı bir örgütlenme olarak görülmediği dönemlerde de siyasi sistemi meşrulaştırmada kullanılan ortak düşünce kalıpları vardı. Şehir devletlerinde veya beyliklerde de insanları aynı çatı altında toplayan ortak düşünce çıkarları birleştirici bir işlev görmekteydi (Doğan, 2006: 115).

Otuz Yıl Savaşları sonunda imzalanan Westfalia Antlaşması ile Birinci Dünya Savaş'ı arasında yaşanan Avrupa tarihi, güç dengesi, diplomasi, kutuplaşmalar ve sayısız savaşlardan oluşmuştur. Avrupa'da söz konusu dönem öncesinde Roma

İmparatorluğu sonrası meydana gelen feodalite egemen iken Westfalia sonrasında devletin belirli bir kara parçası üzerinde güç kullanma tekeline sahip olduğu anlayışı bir gerçeklik hâline gelmiştir ve böylece mutlak monarkların egemenliğindeki devletler sistemi başlamıştır (Yalçınkaya, 2008: 53). Bu bağlamda kara sınırlarının dokunulmazlığı, vatandaşların güvenliğine yönelik tehditlere karşı içte ve dışta korunması, yurttaşların refah seviyesini arttırmak devletten daima beklenen başlıca görevler olmuştur. Ulus-devletlerin üstün egemenlik anlayışı büyük oranda bu tarihi mirasın bir sonucudur. Bu nedenle söz konusu Antlaşma modern karasal devlet ve mutlak egemenlik anlayışının kabul edilmesinde bir başlangıç noktası olmuştur (Doğan, 2006, 115).

Tarihsel süreç göz önüne alındığında modern devletin yeni bir oluşum biçimi olduğu görülecektir. Şehir sitelerinden ya da kabilelerden, feodal beyliklere sonrasında krallıklara oradan imparatorluklara evirilen insan toplulukları en son Fransız İhtilali'nin etkisiyle ulus-devlet sistemine geçmiştir. Ulus-devlet yapısı hariç diğer yapılarda şiddet kullanma yetkisi özel kişiler, gruplar ya da birlikler tarafından sağlanmaktaydı. Düşmanla ya da karşıt gruplarla savaşmak milli bir duygudan ziyade para karşılığında yapılan bir iş görevi niteliğindeydi. Ancak Fransız İhtilali ile birlikte yayılan milliyetçilik akımının etkisi ulus-devletlerin oluşumuna sebep oldu. Artık her millet kendi yetkilendirdiği hükümet aracılığıyla yönetilmek ve herkesin hakkının korunması için haklarının bir kısmını devlete devrederek her şeye egemen modern devleti oluşturdu. Artık savaşlar ya da şiddet kullanımı kendi milletini korumak ya da milletini daha ileri seviyeye götürmek için milli duygularla gerçekleşiyordu.

Fransız İhtilali'nin dünyaya yayılan büyük etkileri, Fransızların savaşın sevk idaresi için icat ettikleri yeni araç ve fikirden ziyade tamamen değişen devlet ve idare sanatında, hükümetlerin karakterinde, halkın durumunda, vb.de aranmalıdır (Clausewitz, 2008: 726). Niteliksel olarak, ulusal devlet, devletler ve insanlar arasında yeni bir ilişki biçimi kurulmasını gerektirdi. Geleneksel devletlerde bireyler devlet yöneticilerinin keyfi karar vermelerinin öznesiydi. Ulusal modern devletle birlikte, vatandaşların devlete ve uluslararası sisteme karşı hak ve ödevleri, devlette kurumsallaşmıştır (Thomson, 1994: 149). Devletin kurumsallaşmasıyla her alana devlet gücü sirayet etmeye başladı. Bu bir anda değil bir süreç şeklinde gerçekleşti. Devlet

zamanla her alanı kendi egemenlik yetkisi altında tanımlayarak sorgulanamaz bir meşruiyet zemini oluşturdu.

Modern ulus-devletler yaygınlaştıkça ve egemenlik kavramı geliştikçe, meşruiyetleri, devletlerin yurt içinde ve yurt dışında yurttaşlarını koruma ve kontrol etme yeteneğiyle giderek daha fazla tanımlanıyordu (Smith, 2002: 107). Bu durum devleti zamanla hem güvenliği sağlayan temel aktör hem de güvenliğinin sağlanması gereken ana özne konumuna yerleştirdi (Oğuzlu, 2007: 10). Yani devlet bütün şiddet araç ve gereçlerini kendinde toplayarak güvenlik ve daha birçok alanda bir tekel oluşturmaktaydı. Tanımı gereği, egemen devlet meşru şiddet kullanma tekeline sahiptir ve yurttaşlarının güvenliğini sağlayacak bir sistem oluşturmakla sorumludur (Taulbee, 2002: 1). Hukuka uygun bir biçimde kuvvete başvurma hakkı, uzun bir süredir devletin yetki alanına giren ve devletin egemenliğinin ana unsuru olarak kabul edilmektedir. Devletin egemenliğinin bir sonucu olarak onun kendine has yetkisi biçiminde kabul edilen ve ünlü Alman Sosyolog Max Weber tarafından kuvvet kullanma tekeli olarak ifade edilen bu hak, devletin iç örgütlenmesi açısından devletin tanımını yapmak için kullanılmaktadır (Kurtđarcan, 2017: 1). Weber devleti; “belli bir arazi içerisinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğu” olarak tanımlamıştır (Weber, 1993: 132). Giddens ise, modern devleti şu şekilde ifade etmiştir: “Yalnızca modern devlet aygıtı, genel olarak şiddet araçlarının tekeli üzerinde başarılı bir hak iddiasında bulunabilir ve sadece bu tür devletlerde devlet aygıtının idari kapsamı, üzerinde hak iddiasında bulunduğu bölgesel sınırlara karşılık gelir (Giddens, 2005: 30-31).

Şiddetin kullanım yetkisi genellikle bir devlet tekeli olduğu ve bu tekelin devletin kendine has bir özelliği olduğu varsayılır. Bununla birlikte, şiddet üzerindeki otorite bir zamanlar büyük çeşitlilik gösteriyor ki, bu egemenliğin sabit olmaktan uzak olduğu bir anlayışı ifade eder. Egemenliği sabit bir ilkedен ziyade potansiyel olarak değişken bir süreç olarak ele almak devlet-dışı şiddeti anlamlandırmamızda faydalı olacaktır. Gerçekçi egemenlik varsayımı yersizdir; ortaya atılan teoriyi, devleti yirminci yüzyılın yarattığı ulusal devlet sistemiyle sınırlar. Devletin, devlet-dış şiddet üzerindeki tekeli birkaç yüzyıla yayılan bir süreçle gerçekleşmiştir. Devletlerin şiddeti kullanmak için özelleştirilmiş araçlar (paralı askerler, özel birlik ve ordular, uluslararası yetkilendirilmiş özel şirketler) yerine hükümet ordularına güvenmeye başlamasının ana

nedeni -ahlaki veya yasal sorunlar değil- denetimdi (Smith, 2002: 107). Devlet her şeyi kontrol eden bir yapı hâlini almak istediğinde devlet-dışı şiddeti kontrol altına alması gerektiğinin farkındaydı. Çünkü bu devlet-dışı şiddet aktörlerinin devlete meydana okuma ihtimalleri çok yüksekti.

Avrupa devlet sisteminde devlet-dışı şiddet belli bir süre meşru bir uygulamaydı. 19. yüzyıl boyunca devlet-dışı şiddetin meşruiyeti kaldırıldı ve yok edildi. Karar verme yetkisi devlet-dışı aktörlerden alınmış ve devlet tekelinde toplanmıştır. Şiddet araçlarının mülkiyeti, en azından emek bileşeni (asker yurttaş), devlet-dışı alandan devlet alanına kaydırıldı. Şiddet üzerindeki piyasa tahsisi, devletin yetkili tahsisi ile yer değiştirildi. Ayrıca, devletin özel sektörün büyümesinden korkmaması da dikkat çekicidir. Doğu Hindistan Şirketi Hindistan'ın çoğunu ve Hudson Bay Company şirketi de, en azından teoride, dünyanın dördüncü en büyük "krallığını" yönetiyordu (Thomson, 1994: 143). Ancak kendilerine tehdit olarak algıladıkları bu şirketleri diğer devlet-dışı yapılara yaptıkları gibi kademeli olarak kontrol altına aldılar ve ortadan kaldırdılar. Böylece modern devlet egemenlik yetkisini sınırları içinde ve dışında tamamen sağlamış oldu.

Bazı devletler tüm alanlarda kendi egemenliklerini topluma kabul ettirip merkezileşmiş, modern devlet yapılarını oluştururken bazı devletler egemenlik yetkilerini toplumlarına kabul ettirememiştir. Bu durumun sonucunda devletler farklı kapasitelere sahip olmuşlardır. Boyutları ve şekilleri, insani donanımları, hizmet sunma kapasiteleri ve liderlik yetenekleri son derece değişkendir (Rotberg, 2002:131). Literatürde, devletlerin iki ya da üç ana kategori ekseninde sınıflandırıldıkları görülmektedir. Bu eksenin bir ucunda modern yani güçlü devlet, diğer ucunda ise çöken devlet yer almaktadır. Bu ekstrem iki ucun arasında da zayıf devletler olarak ifade edilen devletler bulunmaktadır (Gökçe, 2006: 344-345). Rotberg devleti üçe ayırarak sınıflandırmıştır. Bunlar güçlü, zayıf ve çökmüş devletlerdir (2003: 4). Çalışma güçlü ve zayıf devletler ekseninde ilerleyecektir.

Güçlü devletler topraklarını kontrol eder ve vatandaşlarına yüksek düzeyde siyasi mallar sunar. Aynı zamanda güçlü devletler, siyasi ve cezai şiddete karşı yüksek düzeyde güvenlik sunar, siyasi ve sivil özgürlükleri sağlar ve ekonomik fırsatların büyümesine elverişli ortamlar yaratır. Zayıf devletler ise topraklarını kontrol edemezler

ve çoğunlukla şu durumlar görülür: suç ve siyasi şiddette artış, sınırları üzerinde kontrol kaybı, artan etnik, dini, dilsel ve kültürel düşmanlıklar, iç savaş, kendi vatandaşlarına karşı şiddet kullanımı, zayıf kurumlar, bozulmuş veya yetersiz altyapı, aşırı zorlama olmaksızın vergi toplayamama, yüksek düzeyde yolsuzluk, çökmüş bir sağlık sistemi, artan bebek ölüm oranları ve azalan yaşam standartları, eğitim fırsatlarının düşüklüğü, kişi başına düşen GSYİH seviyelerindeki düşüş, yükselen enflasyon, ulusal olmayan para birimlerine aşırı yönelim ve açlığa yol açan temel gıda kıtlığı. Zayıf devletler ayrıca temel meşruiyetlerine yönelik artan saldırılarla karşı karşıyadır (Rotberg, 2002: 132). Özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde görülen zayıf devlet oluşumlarını daha ayrıntılı incelemek bize fayda sağlayacaktır.

Üçüncü Dünya'nın bazı bölgelerinde liderlerin, ülkelerinin büyük kısmında devlet otoritesini sağlama konusundaki başarısızları dikkate değerdir. Neden ülkelerin büyük kısmında hükümetler devletin bütün imkânlarını kendi elinde toplayıp, kullanabiliyorken Üçüncü Dünya ülkeleri bu tekeli sağlama konusunda başarısızlar? Migdal'a göre bu başarısızlığı anlamak için değerlendirilmesi gereken ilk yer devletlerin yalnızca bir parçası oldukları toplumsal yapıdır. Pek çok Üçüncü Dünya ülkesi, toplumdaki sosyal kontrol açısından değil, nüfuzu ve merkezileşmesi bakımından hem Batı hem de Sosyalist blok ülkelerinden farklı evreler geçirmişlerdir. Oldukça merkezi ve çok daha nüfuz etmiş olan her iki yapıdaki toplum güçlü olarak değerlendirilebilir çünkü toplumsal kontrolün genel düzeyi yüksektir. Birinde toplumun piramit biçimindeki yapısı, toplumsal kontrolü piramidin tepesinde yoğunlaştırırken, diğerinde toplumsal kontrol çeşitli, oldukça özerk toplumsal örgütlenmeler vasıtasıyla yayılır (Migdal, 2004: 72-73). Toplumsal örgütlenmenin böylesine yayıldığı toplumlar zayıf devlet yapıları meydana getirirler. Bu durumda Üçüncü Dünya ülkelerinde kontrolü tam olarak elinde toplayamayan yetkisiz iktidarlara neden olur. Toplumsal örgütlenmenin bu kadar geniş alanlara yayıldığı toplumlar ağ benzeri toplumsal örgütlenmelere sahiptir. Ağ benzeri toplumlarda her ne kadar toplumsal kontrol parçalanmış ve heterojen olsa da, bu durum insanların yönetilmediği anlamına gelmez; kesinlikle yönetilirler. Ancak, değerlerin tahsis edilmesi merkezileştirilmemiştir. Çok sayıda adalet sistemi aynı anda işlemektedir (Migdal, 2021: 79).

Üçüncü Dünyadaki bu zayıf devlet oluşumunu Migdal temelde şu nedenlere bağlar:

- Üçüncü Dünya ülkelerindeki çeşitli alt birimlerde (klanlar, kabileler, dil grupları, etnik gruplar vb.) paylaşılan anıların ve inançların kuvvetli etkisi,
- Bir zamanlar sömürgeci güçlü devletlerin kendi çıkarları için yerel güçleri desteklemeleri.

Migdal'ın bu temel nedenlerinin yanında Rotberg'in öne sürdüğü nedenlerde zayıf devletleri anlamamızda bize yardımcı olacaktır. Zayıf devletler çoğunlukla zengin yer altı kaynaklarına sahip ancak iç düşmanlıklar, yönetim kusurları, açgözlülük, despotizm veya dış saldırılar nedeniyle güçsüz devlet yapılarına sahiptir. Zayıf devletleri karakterize eden iç savaşlar, çoğunlukla etnik, dini, dilsel veya diğer toplumlararası düşmanlıklar nedeniyle gerçekleşir (Rotberg, 2003: 4-5).

Elbette, hiçbir yerel lider devlet liderlerinin gücüne karşı duramaz, ancak tüm yerel liderlerin ülkenin uzak bölgelerindeki sessiz kontrollerinin toplamı, devlet liderlerinin devlet yeteneklerini artırma çabaları üzerinde engelleyici bir etkiye sahiptir. Devlet tarafından sert önlemler alınabilir, yerel liderler değiştirilebilir ve belirli politikalar durmaksızın sürdürülebilir. Ancak devletin seferberlik yeteneği sınırlı olduğu için bu tür eylemler tehlikelidir (Migdal, 2021: 220). Dışarıdan ya da ülke içindeki diğer gruplardan gerçekleşecek ciddi bir askeri tehdit devlet liderinin hesaba katması gereken bir başka tehlikedir. Devletin hâkimiyet isteği üzerine mücadeleler, iktidar ile diğerleri arasındaki uzlaşmalar ve gerçekleşen herhangi bir uzlaşmada mümkün olan en iyi fırsatı elde etme manevraları, birçok Üçüncü Dünya toplumunun gerçek siyaseti olmuştur; dahası, bu siyaset sıklıkla, başkentten çok uzaklarda yapılır (Migdal, 2021: 69).

Migdal'ın ana teorisi, güçlü, kapasitesi yüksek bir devletin ortaya çıkmasının ana koşulu, muazzam bir toplumsal kontrol yoğunlaşmasıdır (Migdal, 2021: 401). Kısacası, 19. Yüzyıl'ın sonlarında Batı sermayesinin hem politikaları hem de yerli güçlerle yaptığı ittifaklar Üçüncü Dünya ülkelerinde toplumsal kontrolü parçaladı. Bunun sonucunda otoriteyi sağlayamayan yetkili ama yetersiz hükümetler meydana geldi. Üçüncü Dünya ülkelerinin içinde bulunduğu bu durum istikrarsızlığı ve çatışmaları beraberinde getirdi. Bu ülkelerdeki çoğu hükümet darbe ve dış müdahaleler ile düşürüldü. Dış yardım almaktan başka çaresi olmayan hükümetler ya başka devletlerden güvenlikleri için araç, gereç ve hizmet istediler ya da yeni bir oluşum olan ÖAŞ'ye

başvurarak güvenlik hizmeti talep ettiler. Çünkü kendi orduları darbeye karışmıştı ya da kendilerine dahi yardım edemeyecek kadar kötü bir durumdaydı.

Özetle, devletlerin, yelpazenin güçlü veya zayıf tarafında yer alıp almayacağı, toplumdaki toplumsal kontrol dağılımına bağlıdır. Ulusal bir siyasi yapı veya mekanizma tarafından kontrol edilmeyen hareketlerin ulusal hedeflere yönelik milis güçleri devlet inşasını engeller ve istikrarsızlığa yol açar (Avant, 2005: 91). Gerçekten de, Üçüncü Dünya ülkelerindeki BM'nin çoğu operasyonunun amacı Kongo, Kamboçya, Angola ve Somali gibi ülkelerde egemen bir devleti inşa etmek ve pekiştirmektir (Thomson, 1994: 153).

1.3. Savaş

Savaş kavramının anlamı konusunda çok farklı ifadeler ve tanımlamalar görmek mümkündür. Savaşlar insanlıkla birlikte gelişme göstermiş sürekli değişen yöntem ve uygulamalarla var olan bir olgudur. Savaş tarih boyunca sosyal, toplumsal, siyasal olaylardan ve teknolojiye meydana gelen gelişmelerin bir sonucu olarak sürekli değişime uğramıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşmenin etkisiyle değişen dünya düzeninde, savaş olgusunun köklü bir dönüşüm ve gelişim yaşandığı görülmektedir. Gerçekte savaşlar tarih boyunca hep dönüşüm halinde olmuştur. Ancak son yıllardaki bu köklü değişimin ana nedeni teknolojik gelişmelerdeki ani atılımdır.

Aynı zamanda sosyal bir olgu olarak da değerlendiren savaş, insanlıkla birlikte her dönemde kendine bir yer bulmuştur. Savaşlar, Sanayi Devrimi sonrasında hayatın her alanını etkilemeyi başarmıştır. Çünkü gelişen teknoloji savaşları dönüştürmüştür. Bu dönüşümler sonucunda daha çok sayıda insanın ölmesine ve savaşların artık var olanı yok etme durumunda gerçekleşmesi savaşların nasıl engellenebileceği sorusunu zorunlu kılmıştır.

Konu savaş kavramı olduğunda ilk önce ordu ve siyasiler düşünülmekte ve bu nedenle savaş teorik olarak askeri bir bilim olarak değerlendirilmektedir. Peki, halk savaşın neresindedir? Özellikle 20. Yüzyıl'ın sonu ve 21. Yüzyıl'ın başlarında meydana gelen savaşlar, artık savaş alanlarının halkın yaşadığı yerlere kadar genişlemesi ve bu nedenle de halkın savaşın doğrudan bir aktörü olduğunu gerçeğini belirginleştirmiştir. Bu nedenle savaş, teorik olarak sadece askeri bir bilim olarak görülmemelidir. İdeal

olan barışın gerçekleşebilmesi için savaşın farklı disiplinler tarafından incelenmesine gereksinim duyulmaktadır (Yalçınkaya, 2010: 7).

Çinli filozof Sun Tzu'nun günümüzden yaklaşık 2.500 yıl önce yazdığı Savaş Sanatı adlı eserinde şöyle demişti "Savaş Sanatının en pratik kavramı, düşman ülkesini tümüyle, zarara uğratmadan ele geçirme fikridir" (Tzu, 2008: 49). Ancak bu durum artık günümüzde gelişen teknolojik imkânlar nedeniyle pek mümkün değildir. Günümüzdeki savaşlar dünyanın yarısının ya da tamamının yok olmasına neden olacak kadar tehlikeli bir hal almıştır. Bu durum ise insanoğlu tarafından savaşların küçük ölçekli tutulması gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Eskiden savaş sadece muharebe alanındaki askerleri ilgilendirirken 21. Yüzyıl'ın başında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı'nda toplumların tamamını içine çeken bir karadelik haline gelmiştir. Sonuçta her iki çatışma hali savaş olarak tanımlanmasına rağmen söz konusu tanımlamaların içeriği büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bu durumdan ortaya çıkan sonuç günümüzdeki savaşların eski savaşlardan farklı olduğu gerçeğidir.

Hugo Grotius "Savaş ve Barış Hukuku" adlı eserinde savaşı "savaş uyumsuzluklarını zorlama yollarına başvurarak çözmeye çalışanların karşılıklı durumudur" şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca Grotius savaşı uluslararası toplumun doğal durumunun bir parçası olarak görmüştür (Grotius, 2011: 31-32). Savaş yüzünden devletin tümü tehlikeye sürüklenmiş olacağından, hemen hemen bütün devletlerin yasaları, savaşa ancak devlet içindeki egemen gücü elinde bulunduran kişi ya da kişilerin emri ile girişilmesini öngörmektedir (Grotius, 2011: 45). Grotius'a göre savaşın tek haklı nedeni, şüphesiz, kendisine karşı savaş açtığımız kişi ya da kişilerin, bize karşı daha önceden haksız bir eylemde bulunmuş olması durumudur (Grotius, 2011: 73).

17. Yüzyıl'ın sonu, 14. Louis çağı, devamlı ordunun 18. Yüzyıl'da bulunduğu zirveye ulaştığı dönem olarak kabul edilir. Bu savaş gücü gönüllü ve paralı askerlere dayanıyordu. Devletler artık tam bir yeknesak halde örgütlenmişlerdi; hükümetler de tebaalarının kişisel borçlarını vergi haline dönüştürerek bütün güçlerini hazinelerinde toplamışlardı. Hızlı ilerleyen kültür ve daima daha iyi eğitilmiş bir yönetim sayesinde bu ordu gücü eskisine oranla çok büyümüştü. Fransa, birkaç yüz bin kişilik muvazzaf

birliklerle savaş meydanına çıkıyor, diğer devletler de bu duruma aynı şekilde cevap veriyorlardı (Clausewitz, 2008: 698).

Fransız İhtilali patlak verdiğinde Avrupa bir düzine krallık ve birkaç cumhuriyet arasında paylaşılmıştı. İç ilişkiler hemen hemen her yerde sade bir monarşi şeklinde basitleşmişti; sınıfsal haklar ve etkinlikler kademeli olarak ortadan kalkmış ve hükümet dışarıya karşı devleti temsil eden tam bir bütünlük kazanmıştı. Artık elverişli bir araç ve bağımsız bir iradenin, savaşa, anlamına uygun bir biçim verebileceği zaman gelmişti. Avusturya ve Prusya savaşın eşliğinde bütün diplomasi yollarını denediler ancak bunun bir işe yaramadığı çabucak görüldü. Herkes bütün umudunu, geleneksel görüşlere göre, çok zayıf bir savaş gücüne bağlarken 1793'te kimsenin aklından bile geçirmediği bir savaş gücü ortaya çıktı. Savaş birdenbire tekrar halkın işi olmuştu; hem de hepsi kendini vatandaş sayan 30 milyonluk devasa bir kitlenin işi. Halkın bu şekilde savaşa katılmasıyla savaş meydanında olağanüstü bir güç yani tüm halk savaşa ağırlığını koymuş oldu. Artık kullanılacak araçların, harcanabilecek çabaların sınırı yoktu; savaşı sürdürecektir enerjiye artık hiçbir şey karşı koyamazdı; dolayısıyla düşman için tehlike çok büyüktü (Clausewitz, 2008: 699-703). Fransız İhtilali ve Napolyon dönemi millet-ordu anlayışına geçilmesini sağladı.

Ulus-devletin tüm gücü elinde toplamasıyla birlikte devletler sisteminde kendini koruma ve varlığını devam ettirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Fransız İhtilalinden yayılan milliyetçilik akımı ulus-devlete vatandaşlarını kullanarak kendini koruma ve varlığını devam ettirme imkânını sağlamıştır. Devletlerarasındaki rekabet, her bir devletin askeri güvenliğe adanmış sürekli bir uzmanlar kadrosu bulundurmasına neden olmuştur (Huntington, 2004: 44). Devlet bu şekilde vatandaşları veya tebaası üzerinde, savaş yapma yetkisini tekelleştirmiştir (Thomson, 1994: 88). Tarihsel açıdan bakıldığında, milli ordular, savaş yapabilme özelliğinin yanında, ideal vatandaş tiplemesinin ortaya çıkmasında da etkili olmuştur (Oğuzlu, 2007: 14).

Samuel Huntington asker ve diğer meslekler arasındaki farkı şu şekilde ifade etmiştir: “Diğer tüm meslekler ancak bir ölçüde devlet tarafından düzenlenirken, askerlik mesleği tamamen devletin tekeli altındadır (Huntington, 2004: 19). 18. yy askeri düşüncesi özellikleri itibariyle profesyonellik öncesidir: birliği, odağı, kuramı ve

sistemi yoktur. Askeri tekniğin ilkel halini ve mesleki kurumların eksikliğini en ideal biçimde yansıtmıştır (Huntington, 2004: 38).

Subayların komutasındaki ordular ve donanmalar 1800'lerden önce de vardı. Eğer bu subaylar profesyonel değillerse, ne idiler? Genelde ya paralı askerler ya da aristokratlardı. Bu iki grup da subaylığın bir meslek olduğu görüşünde değillerdi. Paralı asker için subaylık bir işti; amatör aristokrat içinse bir hobiydi. Uzmanlık hizmeti gibi profesyonel bir amaç yerine, paralı asker kar, aristokrat ise onur ve macera arayışı içindeydi (Huntington, 2004: 27).

Subay kadrosunu ilk profesyonelleştiren ülke olan Prusya, sürekli genel hizmeti de ilk yürürlüğe geçiren ülke olmuştur. 3 Eylül 1814 tarihli yasa tüm Prusya tebaalarına düzenli orduda beş, milis gücünde veya Landwehr'de ise on dört yıl hizmet verme zorunluluğu getirmiştir (Huntington, 2004: 51-52). Kısacası, askerlik işlevi toplumsallaştı; özel denetimin yerini ulusal denetim aldı (Huntington, 2004: 28). Bu durum devletin savaş alanında bütün kontrolü elinde toplanmasıyla sonuçlandı.

Yeni askere alma sistemi aslında bir mecburiyetten meydana gelmiştir. Şöyle ki, profesyonel askerlerin maliyeti artmış ve ülkenin savunulması için gereken silahlı kuvvetlerin oluşturulması ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle sınırsız seviyede çok düşük maliyetle sağlanacak askeri gücün formülü zorunlu askerlik sistemiyle ortaya çıkmıştır. Burada unutulmaması gereken nokta, bir önceki yüzyılın mutlak kralları bu kadar düşük maliyetle bu kadar çok asker temin etmeyi hayal bile edemezlerdi (Yalçınkaya, 2008: 172).

Güvenliğin savaş yoluyla, özellikle de savaşta mağlubiyet sonucu kaybolması veya bu yöndeki tehdit, tüm ulusları profesyonelleşmeye mecbur bırakmıştır. Prusya 1806'daki mağlubiyet sonrası profesyonel bir subay kadrosu oluşturma girişimini başlatmış, ülkedeki ikinci profesyonelleşme dalgası ise Danimarka'ya karşı 1848'deki utanç verici yenilgi sonrası gündeme gelmiştir. Profesyonellik Fransa'daki en büyük atılımını 1815 ve 1870 sonrasında, İngiltere'de ise 1856, 1870 ve 1902'den sonra kaydetmiştir. Ulus-devletin mantığı da sürekli bir askerlik mesleğini destekleyebilecek yeterli nedeni devletlere sağlamıştır (Huntington, 2004: 44).

Prusya, profesyonel subaylığın kökenini oluşturmuş olma avantajına sahiptir. 1875 yılı itibariyle tüm Avrupa ulusları askeri profesyonelliğin temel unsurlarını kazanmış olmakla birlikte bu unsurlar sadece Prusya'da etraflı ve tam bir sistem haline gelmiştir. Ayrıca, yeni mesleğin kurumsal mantığına katkı sağlayan bir başka Prusyalı General Carl Von Clausewitz olmuştur. Neden özellikle de bu ülke savaş meydanındaki üstünlüğü bu şekilde ele geçirmiştir? Bu sorunun cevabı Avrupa'da profesyonelliğin ortaya çıkışına yol açan genel nedenlerde ve bu nedenlerin Prusya'daki varlıklarının kendini has özelliğinde saklıdır. Bu faktörler teknolojik ihtisaslaşma, birbirine rakip milliyetçilikler, demokrasi ve aristokrasi arasındaki çatışma ile istikrarlı bir meşru otoritenin varlığı olarak değerlendirilebilir (Huntington, 2004: 42-43).

Devlet tekeliindeki profesyonel orduların ortaya çıkmasındaki ana sebep ulus-devlet oluşumudur. Diğer idari kurumlardan ayrı bir subay kadrosunun bağımsız varlığı, bu kadroya ihtiyaç duyulmasını ve kadroyu sürekli hale getirecek yeterli kaynakların bulundurulmasını gerektirir. Ulus-devlet sisteminin gelişimi bu iki unsurun istediği koşulları ve kaynakları sağlamıştır.

Profesyonel orduların gelişimini kolaylaştıran bir diğer faktör de silahlı kuvvetler üzerinde tanınmış tek bir meşru otorite kaynağının bulunmasıdır. Bu meşru otorite devletin kendisidir. Bir profesyonel subay ulusa hizmet ideali ile hareket eder. Pratikte ise ulusun yetkisinin somutlaştığı genel kabul gören bir tür asli kuruma sadık kalmalıdır. Şayet birbirlerine rakip otorite merkezleri veya otoritenin kimde olduğuna ilişkin rakipleşen fikirler varsa profesyonellik mümkün olmaz veya en azından çok zor hale gelir. Rejime yönelik ideolojiler ve idari bağlılıklar arasındaki çatışma subay kadrosunu böler ve de askeri hesap ve değerlerin üzerine siyasi hesap ve değerleri bindirir (Huntington, 2004: 48).

Zorunlu askerlik hizmeti ve profesyonelleşmenin aynı zamanda gündeme gelmesi kısmen, askeri güvenlik ihtiyacına paralel biçimde gelişen bir tepkinin sonucudur. Prusya, Napolyon tarafından mağlup edilmesinin bir sonucu olarak ordusunu profesyonelleştirmiş ve sıradan erler için zorunlu hizmeti başlatmıştır. Diğer Avrupa ülkeleri Prusya sisteminin bu birbirine bağlı yönlerini, sistemin faydalarını gözlem yoluyla veya doğrudan ve şansız bir tecrübeyle kavramaları sonucunda benimsemişlerdir. Coğrafi açıdan daha güvenli konumdaki Büyük Britanya ve ABD

gibi ülkeler her iki değişimi de gerçekleştirmede daha yavaş davranmışlardır (Huntington, 2004: 53). Mirebeau'nun belirttiği gibi şayet Prusya orduya sahip bir ulus değil de ulusa sahip bir ordu olmuş ise bu durum, ordunun varlığının ulusun varlığı için hayati bir öneme sahip olmasından kaynaklanmıştır (Huntington, 2004: 45).

19. Yüzyıl'da, artık Avrupa'daki devletler nasıl yönetilirse yönetilsinler halkla bütünleşmeye başlamışlar ve nasıl Otuz Yıl Savaşlarının sonunda dinler için savaşmak sona ermişse, bu dönemde artık kralların savaşı sona ermiş, ulusların savaşı başlamıştır. Milliyetçilik, demokrasi ve sanayileşme ile savaşın mekanikleşmesi sonucunda on dokuzuncu yüzyılın ortalarında “millet ordu” ve “topyekûn savaş” trendi oluşturulmuştur. Bazı görüşler tarafından ilk dünya savaşı olarak kabul edilen Napolyon Savaşları (1792-1815) vatandaş ordulardan oluşan Fransız ordularıyla gerçekleştirildi ve orduların topyekûnleşmesinin ilk örneğini oluşturdu (Yalçınkaya, 2008: 170-171). Artık savaşın önünde durabilecek hiçbir güç yoktur. İnsanoğlu kendi isteğiyle savaşı durduramazsa kendi sonunu hazırlamış olacaktır. Savaş tarihine baktığımızda savaşların yerel nitelikli sınırlı savaşlardan, dünya savaşlarının genel ve topyekûn haline doğru bir evrilme görüyoruz.

20. Yüzyıl'a gelindiğinde ulus-orduların savaşı öyle bir hal almıştır ki iki büyük dünya savaşına neden olmuş ve Clausewitz dediği gibi “artık kullanılacak araçların, harcanabilecek çabaların sınırı yoktu”. İki büyük dünya savaşı insanoğluna savaşların belli bir sınırdan durması gerektiğini öğretmişti belki de. 20. ve 21. Yüzyıllar'da gelişen teknoloji oluşabilecek yeni bir dünya savaşının kazananı olmayacağını anlatmaktadır. Bu nedenle günümüzde artık savaşlar küçük çaplı, devlet ordularının olmadığı yeni bir savaş tarzını getirmektedir. Değişen “teknoloji” ve “strateji” nasıl savaşılacağını belirleyen iki önemli faktör olarak savaşın evrimindeki temel itici güçler olmuştur (Gürcan, 2011: 149).

Savaş yorgunluğu ve savaş korkusu uluslararası ilişkilerde, 30 Yıl Savaşları, Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı gibi genellikle uzamış, yaygın ve yıkıcı savaş ortamından sonra yeniden dirilir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarıyla görünen bir gerçek haline gelen savaşın, öngörülemez ve büyük çapta kontrol edilemez bir süreç olduğu kanıtlandı. Yeni askeri teknolojiler

nükleer tehditle birleşince artık savaşın, devlet politikasının kullanışlı veya sıradan bir aracı olabileceği yönündeki düşüncayı ciddi şekilde itibarsızlaştırdı.

Son yıllarda toplumsal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak savaşın tarafları, savaşlardaki hedefler, savaş stratejileri ve en önemlisi savaşın yapılış şekli önemli değişimler geçirmiştir. Savaşlar devletlerin tekelinden çıkmış, devlet-dışı aktörlerin de içeren süreçlere dönüşmüştür (Sandıklı vd., 2012: 74).

Savaşın geleneksel anlamda (1648 Vestfalya'dan bu yana) taraflarının ulus-devletler olduğu kabul edilmekteydi. Ancak küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle günümüzde savaşan ya da çatışan tarafların devletlere ek olarak devlet-dışı aktörleri de içermesi geleneksel bakış açısının sorgulanmasına neden olmaktadır. O halde savaş olgusunun içinden geçtiği yeni değişimleri anlamlandırmak için yeni kavramsal modellemelere ihtiyaç vardır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılarak iki kutuplu sistemin sona ermesiyle beraber Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Afrika gibi birçok bölgede savaşlar meydana gelmiş, çoğunluğu iç savaş şeklinde görülen bu çatışmaların eski savaşlardan ayrılan yönleri yeni bir savaş türü mü olduğu konusunda tartışma yaratmıştır.

Soğuk Savaş'ın sonu ile savaş, simetrik yapıdan asimetrik yapıya doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Asimetrik yapı ile devletlerin devletlerle olan savaşı değil devlet-dışı aktörlerin devletlerle savaşı ya da devlet-dışı aktörlerin karşılıklı savaşı kastedilmektedir. Böylece devletlerin Westphalia Antlaşması ile eline geçirdiği kuvvet kullanmadaki tekeli aşınmaya başlamıştır.

1.3.1. Savaş Kavramına İlişkin Geliştirilen Paradigma ve Alt Kavramlar

Savaş üzerine birçok paradigma olmasına rağmen kapsamlı bir teorik tartışmayı başlatan Prusyalı General Carl Von Clausewitz olmuştur. Savaş üzerine böyle kapsamlı bir kuramı ortaya atan kişinin bir Prusyalı General olması tarihte profesyonel orduları oluşturan ilk devletin Prusya olduğu düşünüldüğünde şaşırtıcı değildir. Bu yüzden çalışmamızda savaş üzerine paradigmalar Clausewitz üzerinden yürütülecektir. Savaş olgusunu biz bu çalışmada üç kısma bölerek inceleyeceğiz. İlk kısımda Carl Von Clausewitz'in 1832'de yayınlanan Vom Kriege (Savaş Üzerine) adlı eserinde, savaşın amacı ve yürütülme biçimi üzerine ortaya attığı teorik paradigmayı inceleyeceğiz. İkinci

kısımda 1990’lardan sonra Clausewitzci paradigmaya karşı çıkan ya da bu paradigmanın hala geçerli olduğunu ancak yeni koşullara uyarlanması gerektiği konusundaki tartışmalara yer verilecektir. Son kısımda ise yeni savaş kavramı tartışılacaktır.

1.3.1.1. Clausewitz’in Paradigması

Clausewitz’a kadar savaş üzerine çalışma yapan birçok kişi olmasına rağmen Clausewitz’i bunlardan ayıran temel fark, birçok yazar savaşın dönüşümünü sadece rastlantısal olarak açıklarken Clausewitz bunu teorik bir çerçeveye oturarak açıklamasıdır. Clausewitz, savaşı “düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemi” olarak tanımlamıştır. Ayrıca, Clausewitz barutun bulunması ve ateşli silahların gittikçe gelişmesi savaş kavramında mevcut düşmanı imha eğiliminin artan uygarlıkla hiçbir şekilde ortadan kaldırılamadığını ifade etmiştir (Clausewitz, 2008: 30-31).

Clausewitz göre bir toplumun özellikle uygar halkların savaşı, daima politik bir durumdan doğar ve ancak politik bir gerekçeyle başlatılır. O halde savaş politik bir eylemdir. Clausewitz’e göre savaş, sadece politikanın başka araçlarla devamıdır (Clausewitz, 2008: 44-45). Clausewitz bu ifade ile savaşı araçsallaştırmıştır. Yani savaşın bir amaç olmadığı gerçeğini ifade etmiştir. Ayrıca Huntington’a göre de “savaşın kendi mantığı değil, kendi grameri vardır” (Huntington, 2004: 81). Savaş kendi başına gerçekleşen bir olgu olarak değerlendirilemez. Her zaman savaşın itici gücü olan bir politik neden vardır.

Aynı zamanda Clausewitz savaşı bukalemuna benzeterek açıklamaktadır. Clausewitz’e göre savaş, “her somut durumda doğasını biraz değiştirdiği için sadece gerçek bir bukalemun değildir; aynı zamanda genel görünüşüne göre de belirgin eğilimleri bulunan üç yanlı şaşırtıcı bir olaydır”. Clausewitz’un bu üç yanlı savaşının ilk yanı kin ve nefret, ikinci yanı hesaplar ve rastlantılar, son yanını ise politik araç niteliği oluşturmaktadır. Bu üç yandan ilki daha çok ulusu, ikincisi daha çok komutanı ve ordusunu, son kısım ise daha çok hükümeti ilgilendirir (Clausewitz, 2008: 47-48). O halde bütün mesele savaşı bu üç eğilim arasında denge halinde tutmaktan ibarettir. Bazı yazarlar bu üçlemeyi artık anlamlı bulmazken bazıları da bu üç unsurun öneminin eski savaşlardaki gibi günümüzde de devam etmekte olduğu iddiasındadır (Karaosmanoğlu,

2007: 175). Zafere ulaşmak için halk, ordu ve hükümet arasında bir denge olması gerektiğini söyleyen Clausewitz savaşı rasyonel bir politika aracı olarak görüp diplomasi veya ekonomik yaptırımlar gibi doğal saymıştır (Yalçinkaya, 2014: 276).

Ortaçağların büyük ve küçük monarşileri savaşlarını, feodal haklarına dayanarak topladıkları askerlerle gerçekleştirdiler. O zamanlar her şey kısa bir zaman diliminde olup bitiyordu; bu kısa sürede yapılamayan şeyler, yapılamaz olarak değerlendiriliyordu. Feodal gücün kendisi de derebeyliğin vasallık sisteminin örgütlenmesine dayanıyordu; birliği oluşturan bağlar kısmen yasal bir yükümlülük, kısmen gönüllü bir sözleşmeydi; tümü ise gerçek bir konfederasyondur. Silahlar ve taktik zorbalığa, tek tek dövüşmeye dayanıyor; dolayısıyla daha büyük kuvvetlere gerek duyulmuyordu. Devletin birliğinin bu kadar zayıfladığı ve tek tek yurttaşların bu kadar kendi başlarına hareket ettikleri bir dönem tarihte olmamıştır (Clausewitz, 2008: 696).

Derebeylik sistemi kademeli olarak belirli bir bölgede egemenlik yoluyla kısıtlandı; devlet birliği güçlendirildi; para yavaş yavaş feodal sistemin yükümlülüklerinin yerini aldı ve feodal askerlik düzeninden paralı askerliğe geçildi. Paralı askerler bu geçişi desteklediler ve bir süre daha büyük devletler tarafından da kullanıldılar ama bu uzun süreli olmadı, kısa süre için kiralanan askerlerden devamlı bir paralı ordu meydana geldi ve savaş gücü, devlet hazinesinden beslenen devamlı ordu haline dönüştü. Ulus ordularına doğru yavaş ilerleme doğal olarak bu üç tür savaş gücünün çeşitli kombinasyonlarına neden oldu. IV. Henri zamanında feodal askerleri, ücretlileri ve daimi orduları bir arada görüyoruz. Ücretli askerler Otuz Yıl Savaşlarına, hatta -çok zayıflamakla birlikte- 18. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürdüler (Clausewitz, 2008: 697).

Napolyon'un tüm ulusun gücüne dayanan askeri ordusu Avrupa üzerine öyle bir savaş harekâtı gerçekleştirdi ki önüne çıkan bütün engelleri alt üst etti ve o kadar kendinden emin savaştı ki modası geçmiş eski ordularla karşılaştığı her yerde zaferden bir an bile şüphe etmedi. Böylece Napolyon zamanından beri savaş, önce bir taraf sonra diğer taraf için halk savaşı şekline dönüşmekle yepyeni bir nitelik ve yeni boyutlar kazandı; daha doğrusu gerçek niteliğine, mutlak mükemmelliğine kavuştu (Clausewitz, 2008: 703-704).

Fransız İhtilalinin yalnız Fransa’da değil, Avrupa’nın her yerinde sonra bütün dünyada değiştirdiği bir politikanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu politika, başka araçlar ve başka güçler kullanmış ve bu sayede savaşı o zamana kadar görülmemiş ve hatta düşünülmemiş bir enerji ile yani ulus orduyla gerçekleştirilen bir hale getirmiştir. Yani savaş sanatında meydana gelen gerçek değişiklikler de değişen politikanın bir sonucudur ve bu durum, politika ile savaş sanatının ayrılmasının mümkün olmadığını, ayrıca içyapılarında kuvvetli bir birlik olduğunun göstergesidir (Clausewitz, 2008: 727).

Clausewitz’in kuramının ana unsuru, savaşın ikili doğası üzerine ortaya attığı kavramsallaştırmadır. Savaş bir taraftan kendi yöntem ve amaçlara sahip özerk bir bilim, diğer taraftan ise ulaşmak istediği amaçları kendi dışından kaynaklanan ikincil bir bilimdir. Clausewitz için her çağın kendine özgü savaş tarzları, sınırlayıcı koşulları ve önyargıları mevcuttur (Clausewitz, 2008: 705).

Clausewitz’a mutlak savaşın ya da sonuna kadar çarpışma doktrinin kaynağı olarak atıfta bulunurlar ancak Huntington’a göre bu durum Clausewitz’in yanlış bir tanısıdır. Savaş sadece soyut olarak, kuramda, her şeyden bağımsız şekilde ele alındığında, sınırsız şiddettir. Uygulamada ise savaş, hiçbir zaman sadece kendi sınırları dâhilinde gerçekleştirilen bir eylem değildir. Güç, kendi içinde bir amaç değildir. Sadece kamusal amaçlar için rasyonel şekilde kullanılırsa haklılık kazanabilir. Savaş daima kullanılacak gücün kapsamı ve doğasını belirleyen dışsal siyasi amaçlara bağlıdır. Huntington’da Clausewitz ile aynı fikri paylaşarak “kurşunların işi sadece diplomatik notaları ikame etmektir” demiştir (Huntington, 2004: 81). Ayrıca Clausewitz, bir ulusun ancak ulusal karakteri ve savaş alışkanlığı sürekli ve karşılıklı olarak birbirini etkilediği durumda politika dünyasında sağlam bir yere sahip olacağını ifade etmiştir (Clausewitz, 2008: 189).

1.3.1.2. Clausewitz’in Paradigmasına İlişkin Yapılan Tartışmalar

1914-1918 ve 1939-1945 tarihlerinde yaşanan iki büyük dünya savaşı Clausewitz’in tanımladığı mutlak savaşın, ülkelerin bütün kaynaklarını seferber edip rakip tarafın askeri gücünü yok etmeye odaklandığı ve her bireyin doğal asker sayıldığı topyekûn savaşa dönüşmesini temsil eden zirve noktalarıdır. Ancak 1950 ve 1960’lı yıllara gelindiğinde görülen silahlanma yarışının artan risk ve maliyeti, 1970’ler de blok liderlerini silahsızlanma anlaşmalarına yönlendirirken, diğer taraftan özellikle Üçüncü

Dünya ülkelerinde gerilla gruplarının devletlere karşı asimetrik yöntemlerle yürüttüğü savaşlar yaşanmaya başlamıştır. Bir bütün olarak bakılırsa, yirminci yüzyıldaki savaş Clausewitz'in paradigmasıyla örtüşmüştür (Booth, 2012: 369). Ancak Clausewitz'in paradigması iki yüzyıldır süren üstünlüğü Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle merkezi yerini kaybetmektedir.

Uygarlığın gelişimi savaşın şiddeti ve kapsamının artması yönünde bir eğilim yaratmıştır. Oysaki uygarlık geliştikçe savaşın uluslararası alanda var olmayacağı şeklinde iyimser bir öngörü mevcuttu. Savaşın şiddeti ve kapsamının artmasının temel nedeni, genel anlamda sanayi devrimiyle başlayan teknolojik gelişmelerdir. Clausewitz'in savaşı, politikanın başka araçlarla devamı şeklinde ifade etmesi dünya savaşlarının yarattığı yıkım sonucunda değişim geçirmiştir. Yirminci yüzyıla kadar olan dönemde diplomatların görüşmeleri kesmesinin ertesinde savaşıma eylemine geçilebilirken, savaşın yıkıcılığının katlanması Clausewitz'in yarattığı ezberi bozdu (Yalçinkaya, 2008: 12).

Soğuk Savaş sonrası küreselleşme ile birlikte değişen güvenlik anlayışlarının da etkisiyle, savaş olgusunun ciddi bir dönüşüm yaşadığı görülmektedir. Savaşın aktörlerinde, amaçlarında, taktik ve stratejilerinde birçok değişim yaşanmış ve bu değişim savaşa dair önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte özellikle Balkanlar'da, Kafkasya'da ve Orta Asya'da ciddi savaşlar yaşanmış ve çoğunluğu iç savaş şeklinde görülen çatışmaların eski savaşlardan farklılaşan yanları dikkat çekmektedir (Eker, 2015: 33-34). Yeni dönemde savaşlar çoğunlukla devletler ve devletlerin içinde yer alan devlet-dışı aktörler arasında gerçekleşmektedir. Yani modern dönemde engellenen savaşlar değil, savaşan devlet aktörü olmuştur. Devlet-dışı aktörler savaşıma eyleminde devletin vekilliğini üstlenmiştir. Savaşın doğası da Clausewitzci devletlerarası savaştan iç savaşımlara ve etnik çatışmalara doğru evrilmektedir (Ağır, 2011: 110-111).

Kısacası, Soğuk Savaş sonrası dönemde savaşların devletlerarasında olmasından ziyade devlet ve devletin içindeki devlet-dışı aktörler arasında olması Clausewitz'in paradigmasının sorgulanmasına neden olmuştur.

Nükleer silahlar çağında, savaşın endüstrileşmesi, Clausewitz'un paradigmasının modasının geçtiğinin herkes tarafından anlaşıldığı bir noktaya kadar gelmiştir (Giddens, 2012: 69).

Savaş, 19. Yüzyıl'a kadar sadece muharebe alanında çarpışan askerleri ilgilendirmekteydi. Napolyon Savaşlarında tüm ulusun askerîleşmesiyle birlikte savaş, tüm halkı içine alan bir olgu haline geldi. 19 ve 20. Yüzyıl'da topyekûn bir hal alarak yüz milyonlarca insanın ölmesine sebep olan savaş, yirmi birinci yüzyıla girerken nükleer silahların tüm dünyayı yok etme ihtimaline karşı daha sınırlı bir hale geri döndü. Bu sınırlı hale geri dönmesinde savaşın yıkıcılığın büyük bir etkisi vardır.

Kısacası 21. Yüzyıl'a gelene kadar savaş, devletlerin arasındaki sorunların çözümü için başvurulabilir doğal bir yol olarak kabul edilmekteydi. Ancak teknolojik gelişmelerin savaş alanlarına yansması artık savaş alanı kavramının ortadan kalkmasına neden oldu. Çünkü gelişen teknolojiyle birlikte dünyanın her yeri artık savaş alanıydı. Bu durum devletleri kazananı olmayan savaşlar yapmak yerine diplomatik süreçlerin yürütüldüğü yolları tercih etmelerine neden olmuştur. Diplomatik süreçlerin yanı sıra karşı devleti zayıflatmak için devlet içindeki devlet-dışı aktörlere destek vermek de yeni bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır.

Günümüzdeki teknolojik imkânlar, zayıfların güçlüler karşısında kullandığı, çeşitli asimetrik tepki biçimlerine dönüşen “geleneksel-olmayan” strateji ve taktikler için büyük fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatlardan biri olan asimetrik savaş, güçsüz olan askeri birliklerin daha güçlü olan askeri birliklere karşı yürüttüğü gayrinizami harp unsurlarını da barındıran savaş yöntemidir. Devlet-dışı aktörlerin özellikle kullandığı bu savaş türü ulusal orduların karşılık veremediği, hedefi tam olarak saptayamadıkları bir çatışma türüdür. Ulusal ordular topyekûn savaşa göre dizayn edildiklerinden bu çatışma türünde çok zorlanmaktadırlar. Ulusal ordular kendilerini bu yeni savaş türüne adapte edene kadarda zorlanmaya devam edeceklerdir. Bütün bu oluşan yeni aktör ve yöntemler savaşın yeni bir şekil kazandığını bize göstermektedir. Clausewitz'in savaşlarından farklı olan bu yeni savaşların aktör ve yöntemleri 1990'ların başından beri tartışılmıştır.

Clausewitz'in savaş paradigmasının hala geçerliliğini koruduğunu söyleyen araştırmacılar da mevcuttur. Bu araştırmacıların fikirlerini inceleyelim.

Clausewitz'in maruz kaldığı eleştirilerden biri de, yaklaşımının sadece devletlerarası savaşları kapsadığı yönündedir. Clausewitz'in eserini bir bütün olarak incelediğimiz zaman, Prusyalı kuramcının gözünde, bir savaşın stratejik ölçütlere göre savaş olması için aktörlerin devlet şeklinde örgütlenip örgütlenmemelerinin önemi olmadığını görürüz (Karaosmanoğlu, 2011: 12-13). Günümüzdeki savaşlarda belki ordu ve hükümetler doğrudan görülüyor olabilir, ama ihtimal hesapları ve tesadüfler ile politik araç kimliği kesinlikle vardır (Yalçinkaya, 2019: 5-6).

Yeni savaşlar, savaşın doğasını ve içsel mantığını etkilemez. Esas itibarıyla eski savaşlarla yeni savaşlar arasında Clausewitz'in paradigması çerçevesinde tahlil edilemeyecek bir fark ortaya çıkmıyor. Değişim tarihi, toplumsal, siyasal bağlamla sınırlı kalıyor (Karaosmanoğlu, 2011: 22). Clausewitz'in paradigması, devletler için nefsi müdafaa (anavatanlarına yönelik bir saldırıya karşı) ve kaynak savaşları (birtakım hammadde hayati bir çıkar olarak görüldüğünde) bağlamında hala doğrudan geçerlidir (Booth, 2012: 370).

Yeni nesil savaşlar içerisinde yer alan asimetrik çatışma türleri eski nesil savaşlardan farklı bir yapıya sahiptir. Ancak bu yapı Clausewitz'in savaş paradigması içinde de anlaşılabilir. Her ne kadar savaşların aktörleri ve yapısı değişikliğe uğrasa da uluslararası sistemin dönüşümü Clausewitz yaklaşımlarının ötesine geçememiştir (Gök, 2017: 526).

Clausewitz'in savaş paradigmasının geçerli olup olmadığının tartışılmasına ek olarak tartışılması gereken bir başka konuda ulusal orduların ve devletlerin bu yeni savaş durumuna nasıl adapte olacaklarıdır. Bu yeni savaşlar bütün halk kitleleri üzerinde korku oluşturabilecek bir yapıya sahip olmasının yanında özellikle devlet oluşum sürecini tamamlamamış zayıf halklar üzerinde yıkıcı etkiye sahiptir. Uluslararası ekonomik alt yapılarını sona erdirmeden devlet içindeki bu devlet-dışı tehlikeli aktörlerin etkinliğini kırmak neredeyse imkânsızdır. Uluslararası bir konsensüs sağlanmadan da bu devlet-dışı tehlikeli oluşumların ortadan kaldırılması zor görünmektedir.

1.3.1.3. Yeni Savaş Kavramı

Gelecekteki savaşların geçmiştekilerden farklı olacağını ilk öngören William S. Lind ve arkadaşları olmuştur. Lind'e göre yeni savaşlar dördüncü nesil savaşlardır (Lind vd., 1989: 22-26) ve bunları ileride beşinci ve altıncı nesiller de kesinlikle takip edecektir. Sonraları birçok yazarın benimseyerek tartıştığı “yeni savaşlar” kavramı Mary Kaldor ve Herfried Münkler gibi isimlerin öncülüğünde literatüre girmiştir. Yeni savaşlar kavramı yerine aynı zamanda post-modern savaşlar, halkların savaşları, dördüncü nesil savaşlar gibi kavramlarda kullanılmıştır.

Lind açıklamalarını modern devletin görülmeye başlandığı 1648 tarihli Westfalya Anlaşmasından başlatmıştır. Birinci nesil savaşlar, savaşanlarla savaşmayanların ayırt edildiği savaşlardı ve 1860 yılına kadar devam etmiştir. İkinci nesil savaşlar, ağır ateş gücünü barındıran savaşlar olup, Birinci Dünya Savaşına kadar devam etmiştir. Üçüncü nesil savaşlar, hızın ve manevranın esas alındığı ve Almanların İkinci Dünya Savaşına neden olduğu Yıldırım Harbi (Blitzkrieg) ile somutlaşmıştır. Dördüncü nesil savaşlar ise siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri tüm imkânların kullanıldığı ağ merkezli savaşlardır. Bunlar büyük ekonomileri ve askeri güçleri alt etmek için kullanılır ve uzunluğu on yıllar sürer. Dördüncü Nesil Savaş, Westphalia Barışından bu yana savaş sanatındaki en radikal değişikliği ifade eder. Dördüncü Nesil savaşta devlet savaş üzerindeki tekeli yitirir. Dünyanın her yerinde devlet orduları kendilerini El Kaide, Hamas, Hizbullah ve Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri gibi devlet dışı muhaliflerle savaşırken bulur ve neredeyse her yerde devlet savaşta üstünlüğünü kaybeder (Lind, 2004: 12-13). Ayrıca dördüncü nesil savaşta düşmanın toplumun tamamını içerdiği göz önünde tutulmalıdır (Lind vd., 1989: 23). Yani düşman toplumun içinde ancak toplumun tamamını hedef almak yapılabilecek en büyük hatalardan biri olur ve ulusal orduların savaşı kaybetmesinin önünü açar.

Dördüncü Nesil Savaşın özünde, devletin meşruiyetinin evrensel bir krizi var ve bu kriz, birçok ülkenin topraklarında Dördüncü Nesil Savaş bir üst kademeye taşıyacağı ve gittikçe yaygınlaşacağı anlamına geliyor. Dördüncü Nesil Savaş yeni bir durum değil, bir geri dönüş olduğuna, özellikle de devletin yükselişinden önce savaşın işleyiş biçimine bir dönüş olduğunu kanıtlar niteliktedir. Şimdi, o zaman olduğu gibi, sadece devletlerin hükümetleri değil, birçok farklı oluşum savaşacak ve sadece

“siyasetin başka yollarla genişletilmesi” değil, birçok farklı nedenle savaşıacak yapılar ortaya çıkacaktır (Lind, 2004: 14-16). Televizyon haberleri, zırhlı birliklerden daha güçlü bir operasyonel silah haline gelebilir. Bu tür yüksek teknolojiye dördüncü nesil savaş, içinde nükleer yıkımın tohumlarını taşıyabilir (Lind vd., 1989: 24).

Kaldor’a göre de günümüz savaşlarının, 19. ve 20. yüzyıldakilerden farklı bir yapıya sahiptir. Bu dönemdeki Avrupa savaşlarının aksine günümüz savaşları sonuçsuz, uzun süreli ve yayılma eğilimindedir (2010: 271). Bu tür savaşların içsel eğilimi, sınırsız savaş değil, sonu olmayan savaştır. Bu şekilde tanımlanan savaşlar, siyasi kimliği yeniden üretmek, ekonomik çıkarları ilerletmek için savaşta ortak ve kendi kendini sürdüren bir çıkar yaratır (Kaldor, 2010: 275). Bu durum döngüsel bir hal aldığına bazı ülkelerde bitmeyen iç savaşlara neden olur.

Kaldor’un “Şebeke savaşları” olarak nitelendirdiği yeni savaş türü küreselleşmiş ekonomik sistem içinde finanse edilmekte ve bu bağlamda trans nasyonal ekonomik temaslar önemli rol oynamaktadır. Şebeke savaşlarında ne kesin galibiyet ne de kesin mağlubiyet söz konusudur. Önlenmeleri ve sonuçlandırılmaları zordur çünkü tarafların siyasi ve ekonomik bakımdan desteklenmelerine son vermek neredeyse imkânsızdır. Savaşın devamında tarafların ortak menfaatleri vardır. Savaşın devamını sağlamak için taraflar arasında sanki gizli bir anlaşma vardır. Kaldor’a göre, bu tür savaşların içsel dinamiği aşırı şiddete doğru tırmanma şeklinde tanımlanamaz. Çünkü bu savaşlarda içsel dinamik ancak savaşın sürekliliği, sona erdirilmemesi özelliği ile ifade edilebilir (Kaldor, 2010: 271-275). Yeni savaşları yeni yapan en güçlü özellik, küresel ekonomik ilişkilerin etkisiyle daha önce görülmemiş biçimde bir savaş ekonomisinin oluştuğu ve bu ekonominin merkezinde savaş lordlarının uluslararası bağlantılara sahip yasa-dışı girişimlerin yer aldığı gerçeğidir (Eker, 2015: 62). Özetle denilebilir ki savaş, kimileri için ekonomik yıkım, kimileri içinse karlı bir girişimdir. Kimilerine göre felaket, kimilerine göre ise korunması gereken bir düzendir (Eker, 2015: 49).

Yeni savaşlarda muharebeler nadirdir ve şiddet esas olarak sivillere yöneliktir. Gerçekten de, 'yeni savaşlar' ile Clausewitz'in tanımladığı savaşlar arasındaki temel fark, doğrudan muharebeden kaçınılmasıdır (Kaldor, 2010: 275). Muharebe alanı olmayan bir savaşı kazanmak mümkün müdür? Ulusal orduların bu tür savaşları kazanamamasının ana nedeni de olmayan muharebe alanıdır. Ulusal ordular çatışma ve

operasyonların belli bir zaman diliminde sonuca ulaşmasını beklerken, devlet-dışı oluşumlar çatışma ortamını sürekli hale getirerek devlet ve kurumlarını zayıflatıp başarıya ulaşmaktadırlar. Kısacası artık nicelik ve nitelik bakımından güçlü ve teknolojik orduların her zaman kazanan taraf olacağı anlayışı geçerliliğini yitirmiş, kazananı belirleyen tek bir savaş veya kısa süreli bir savaş dizisi yerine savaşın süresi oldukça uzamış ve çok daha uzun zaman dilimine yayılmıştır (Gürcan, 2011: 168).

Simetrik savaşlar genellikle sınırlı bir güç kullanımı ile karakterize edilir. Asimetrik savaşlarda ise şiddetin toplumsal hayatın her alanına yayılma ve nüfuz etme eğilimi vardır. Bunun nedeni, asimetrik savaşta daha zayıf tarafın, toplumu kendisine karşı bir kılıf ve lojistik bir üs olarak kullanmasıdır. Bu sürecin başlangıç noktası gerilla savaşı, sonunu ise uluslararası terörizm oluşturmaktadır (Münkler, 2003: 20).

Yeni tip savaşların devlet-dışı aktörleri içermesi bu aktörlerin meşruiyetlerini sorgulamamıza neden olmaktadır. Devlet-dışı aktörler tarafından devlet içinde gerçekleşen bu çatışmalarda kimi devletler bu devlet-dışı aktörleri yasa-dışı yapılanmalar olarak ifade ederken, kimi devletlerde bu aktörleri hem maddi hem manevi alanda destekleme yolunu seçmektedir. Ulusal devletlerin kendi çıkarlarına göre devlet-dışı aktörlere farklı davranması uluslararası alanda bu aktörlere karşı bir fikir birliğini engellemekte ve bu aktörlere fırsat yaratmaktadır. Bu durumda kimin terörist kimin ulusal kahraman olduğu konusunda uluslararası alanda ikilem meydana getirmektedir.

Geleneksel savaşların geleneksel olmayan savaşlardan farklılık gösterdiği, devlet, ordu ve hükümet arasındaki ayrımın bulanıklaştığı, hatta sivil-asker ayrımının zorlaştığı yeni bir döneme girilmiştir. Medya, ÖAŞ, hükümet-dışı kuruluşların dâhil olduğu savaşın aynı zamanda artık siyasi bir çizgide ilerlediğini söylemek de zordur. Artık yeni savaşlar, jeopolitik veya ideolojik amaçları için değil, etnik-dinsel ya da kabile bağları üzerinden belli grupların çıkar ve güvenlikleri için gerçekleşmektedir. Kendine ait mantığa sahip günümüz savaşları, Clausewitz'in paradigmasını tersine çevirmeye de niyetlidir (Öztürk, 2020: 1751).

Yeni savaşlarda eski savaşlardaki gibi belli zaferler, siyasi veya jeopolitik hedefler mevcut değildir. Zayıflayan devlet ve kurumlarının içinde yerel düzeyde etkinliğe sahip olan savaş gruplarının otorite boşluğundan faydalanarak belli bölgelerde

hâkimiyet kurup şiddet ortamı yaratması ve savaşın bu şekilde sürmesinden çıkar sağlaması durumu vardır (Eker, 2015: 62). Aynı zamanda yeni tip savaşlarda herhangi bir halk grubunun sempatisini kazanmak gibi bir endişe taşımayan savaşanlar kolaylıkla soykırım ya da zorunlu göç gibi eylemleri gerçekleştirmektedir (Yalçınkaya, 2008: 335).

Dördüncü Nesil Savaşlarda geleneksel anlayışın aksine artık ulus-devletler savaşın şiddet tekeli üzerindeki kontrolünü kısmen kaybetmişlerdir. Başta küresel terörizm, deprem, sel gibi doğal afetler, kaçak göçmenler ve sınır güvenliği, uluslararası organize suç örgütleri, korsanlık, siber savaş, tehdit olarak tanımlanan aktörlerin finansal takibi gibi doğrudan ulus-devlet kaynaklı olmayan tehdit algılamaları savaş olgusunun geleneksel tanımlarından farklılaşmasına neden olmuştur (Gürcan, 2011: 171).

Çoğunlukla cephesiz savaş olarak nitelendirilen Dördüncü Nesil Savaşta bir bölgenin işgali ve kontrolü veya düşmanın fiziki varlığının yok edilmesi gibi somut hedefler ana askeri hedef olmaktan çıkmış bunun yerine düşmanın mücadele, azim ve kararlılığını kırmak gibi sosyolojik ve psikolojik soyut hedefler önemli hale gelmiştir. Daha da önemlisi, asker ve sivil arasındaki sınırlar ortadan kalkmış, savaş politik-askeri bir mücadele olmaktan çıkarak politik-sosyal-psikolojik bir mücadeleye dönüşmüş ve taraflar hem asker hem de sivil unsurları içeren “melez” mücadele stratejileri geliştirmek zorunda kalmıştır. Çatışma ortamlarının daha çok sivilin yoğun olarak yaşadığı alanlarda gerçekleşmesi ve asimetrik savaş yöntemine karşı mücadele edilmesi de halk merkezli bir yaklaşım gerçekleştirmeyi zorunlu kılmaktadır. “Sivrisinekleri öldürmek yerine bataklığı kurutmak” olarak tanımlanabilecek bu yaklaşım, dost kamuoyunun olumlu algı ve kanaatlerini güçlendirmek, tarafsız kamuoyunu yanına çekebilmek, muhalif kamuoyunu kazanmak veya caydırmak suretiyle kamuoyunun ve halkın desteğini kazanmayı amaçlar (Gürcan, 2011: 162-163). Yeni savaşları durdurarak devlet içinde istikrarı sağlamanın en etkin yolu, halkı yanına çekerek devlet-dışı aktörlere verilen desteğin kesilmesi askeri harekât ve operasyonlardan daha etkili olacaktır.

Mello ise terörizm, kimlik siyaseti, asimetrik yöntem ve devletin güç kullanma tekelinin erozyona uğraması gibi birbiriyle bağlantılı konuları yeni savaşların eski

geleneksel savaşlardan ayrılan yönleri olarak ifade etmiştir (2010: 1-10). Mello'ya göre savaşların bu yeni dönüşümündeki ana itici güç taşıdığı ekonomik fırsatlardır. Ona göre yasa-dışı savaş ekonomisi, içinde doğduğu toplumun maddi sıkıntılarından yakınların değıl, kazançlı ganimet ve karların peşinde koşan savaşçıların ortaya çıkardığı bir sistemdir (2010: 4).

Savaşın devlet-dışı aktörlerce gerçekleştirilmesiyle birlikte artık günümüzde devletlerarası değıl, devlet içi savaşlar gözlemlenmektedir. Devletler devletlerle savaşacak olsalar bile bunu vekâlet ordular aracılığıyla yapmaktadırlar. Her şeyden önce, günümüz dünyasında devletlerarasındaki savaşlardan ziyade devlet içi çatışmaların artmaya başladığı hatta bunun vekâlet savaşları yöntemiyle geliştirildiğı yeni bir süreç yaşanmaktadır (Öztürk, 2020: 1751). Ulus-devletlerin yeni küresel güvenlik ortamında politik meselelerin çözümü için artık çok maliyetli olan konvansiyonel savaşlar yerine dolaylı yoldan düşmanı yıpratmaya çalışmak istemesi “Vekâlet Savaşları (proxy wars)” olgusunu ortaya çıkarmıştır (Gürcan, 2011: 156). Ülkelerin kendi orduları yerine başka silahlı güçleri kullanarak, örtülü ya da doğrudan muharebeye dâhil olduğu fiili duruma günümüzde “Vekâlet Savaşları” denmektedir (Öz ve Çalışkanlar, 2020: 325). Vekâlet savaşlarının en önemli aktörlerinden biri olan ÖAŞ özellikle 1990'dan sonra faaliyet alanlarını genişletmesi yeni savaş olgusunun ortaya çıktığı zamanla paralellik göstermesi tesadüf değıldir. Yeni savaşlar devam ettiğı sürece ÖAŞ'nin faaliyet alanları, kapsamaları, sermayeleri ve uluslararası piyasadaki hacmi artmaya devam edecektir.

Savaşın 20. Yüzyıl'ın sonu boyunca artan yıkıcılığı, büyük güç savaşı beklentisinde bir düşüşün olmasına katkıda bulunmuştur. Topyekûn bir savaş deneyiminin ardından hızla gelen nükleer silahlar ve kıtalararası füzelerin sayılarındaki ve kabiliyetlerindeki artış, süper güç çatışmasının olası bedelini inanılmaz derecede yükseltmiştir (Booth, 2012: 371). Bu durum vekâlet ordular aracılığıyla yürütölen bölgesel, küçük çaplı yeni savaşların önünü açmıştır.

Savaşta amaçlar ve araçlar arasındaki doğrusal ilişkiye dayanan Clausewitz'in paradigması, nükleer silaha sahip devletlerin arasında geçersiz hale gelmiştir. Bu durum süper güçler arasında büyük savaşlarının artık olmayacağına dair genişleyen bir uzlaşıyla sonuçlanmıştır. Nükleer savunma ikilemi, uluslararası sisteme eşi görölmemiş

bir hizmette bulunmuştur. Artık büyük savaşların olmasında kaynaklanan tamamen yok olma ihtimali devletleri küçük ölçekli vekâlet savaşlarına itmiştir. Nükleer savaş korkusunun ve savaşın büyük güçler arasındaki ilişkilerde temel bir araç olarak meşruiyetinin son buluşunun, uluslararası sistemin doğasında umulan bir dönüşümü gerçekleştireceği iddia edilmektedir.

Clausewitz'in paradigmasının günümüzde çatışma alanlarında görülen yeni araç ve amaçlar doğrultusunda gelecekte dünya siyasetinde giderek kaybolmakta olan bir anlayış olarak görülmektedir. Sonuç olarak, gelecek, muhtemelen Clausewitz'in ve onun savaşa "doğrudan" yaklaşımının yavaş yavaş gölgede kaldığını ve antik Çinli stratejist Sun Tzu'nun "dolaylı" yaklaşımının ön plana çıktığı görülecektir (Booth, 2012: 374).

1.4. Güvenlik

Güvenliğin sağlanması uzun zamandır devletlerin en önemli görevi olarak kabul edilmiştir. 20. Yüzyıl'ın başında, şiddet üzerindeki devlet kontrolü asırlara yayılan bir süreçle kurumsallaşmıştır. Böylece artık devlet güvenliği sağlayan tek yetkilidir. Devletler güvenliği sağlarken kimi zaman milyonlarca insanın ölümüne de neden olmuştur. Bu yüzden devletin güvenlik algılaması devletten devlete değişmekte birlikte çoğu devlet kendi güvenliğini bireylerin ya da vatandaşlarının güvenliğinden daha üstün tutan bir anlayışa sahiptir. Güvenlik algılamaları tarih boyunca devletler ve bireyler açısından değişim geçirmiş ve hala değişim geçirmeye devam etmektedir. Güvenlik, dünyayı algılayış biçimimize, kültürle ve zamana göre içerik yönünden devamlı evrim geçiren bir kavramdır (Tangör ve Yalçinkaya, 2010: 129). Güvenlik ilişkisel bir olgudur. Güvenliğin özel anlamı neredeyse kavramın uygulandığı bütün devletlerdeki koşullar kadar çeşitlilik gösterir.

Güvenlik kavramı Uluslararası İlişkiler disiplinin kuruluşundan beri merkezi konumda yer almıştır. Güvenlik büyük ölçüde Uluslararası İlişkiler disiplini etkisi altına alan realizmin varsayımları üzerinden biçimlenmiştir. Klasik güvenlik çalışmalarında realizmin etkisi, devletlerin küresel politikanın ana aktörü olduğu ve küresel politikada çözülmesi gereken temel sorunun devletlerarası savaş olduğu fikrinde kendini göstermektedir. Böylece klasik güvenlik çalışmaları askeri gücün kullanımını,

kontrolünü ve kullanma tehdidini araştıran bir alan olarak şekillenmektedir (Şahin vd., 2014: 199).

Klasik paradigmanın merkezinde yer alan realist kurama göre devletin üstünlüğünü sarsılmaz bir gerçeklik olarak değerlendirdiği güvenlik anlayışını yalnızca askeri güç ve stratejiyle ele almaktadır. Realistlere göre, uluslararası ilişkilerin temel gündemini ulusal güvenlik konuları meydana getirmektedir. Siyasi ve askeri konuları en hayati konular olarak değerlendiren realistlere göre devletler ulusal çıkarı maksimum seviyede tutmak için çaba sarf ederler. Realistler tarafından devletin varlığını devam ettirmeye ilişkin olan ulusal güvenlik konusu yüksek politika (high politics) olarak; ticari, parasal, mali ve çevre ile ilgili konular ise alçak politika (low politics) olarak kademelendirilmektedir (Arı, 2011: 163). Realist kuramda yüksek politikanın önceliği tartışılmaz bir gerçekliktir. Ancak günümüzde yavaş adımlarla alçak politikanın önemi de ortaya çıkmaya başlamıştır. 20. Yüzyıl'dan itibaren uluslararası ilişkilerin gündeminin çeşitlenmeye başladığı; modernleşme, refah, çevre ve benzeri konuların en az askeri ve güvenlik konuları kadar dış politik tutum ve davranışları etkilediği görülmektedir (Arı, 2011: 356).

İş birliği merkezli güvenlik anlayışına önem veren liberalizme göre, mutlak kazanç varsayımı doğrultusunda aktörlerin işbirliğini seçmeleri taraflara kazanç olarak dönmektedir. Savaşların uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanmadığını ileri süren liberalizme göre çatışmalar yanlış algılamalardan oluşmaktadır. Liberalizm uluslararası hukuk kurallarının benimsenmesi sonucunda kolektif güvenliğin sağlanabileceğini ileri sürmektedir (Uğuz, 2016: 91). Liberalizm göre düşünceler ve algılar doğru iletişim kanalları yoluyla değişebilmekte, böylece devletler arasında işbirliği ve uzlaşım mümkün olabilmektedir. Demokratikleşme, ticaret ve savaşın maliyeti üzerine odaklanan liberalizmi realizmden farklı hale getiren öğelerden birisi de uluslararası örgütlerin barış ve güvenliği sağlayıcı unsurlar olarak değerlendirilmesidir (Arı, 2011: 357).

Soğuk Savaş'ın bitmesine kadar ki olan süreçte güvenlik anlayışının küreselleşme sürecinin hızlanmadığı, insanın zaman ve mekân ile olan ilişkisinin daha fazla yerellik bağlamında kaldığı bir ortamda geçerli olduğunu göz önünde tutmak gerekir (Oğuzlu, 2007: 14). Dünyanın büyük bir köy haline gelmesi, ulaşım ve iletişim araçlarının

artması diğer bütün sorunları olduğu gibi güvenlik sorunlarını da küreselleştirmekte ve karmaşıklştırmaktadır. Ekonomik krizler, çevre kirliliği, uluslararası göç, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, uluslararası terörizm, uluslararası organize suç örgütleri gibi güvenlik sorunları küreselleşmiştir ve herkesi etkileyen bir duruma evrilmiştir. Güvenlik sorunlarıyla yerel düzeyde mücadele etmek neredeyse imkânsız bir hal almıştır. Sonuç olarak güvenlik kavramı sadece askeri ve siyasal güvenlik düzleminde ele alınamayacak kadar küreselleşmiş ve karmaşık bir hal almıştır. Yeni güvenlik anlayışında konu çeşitliliğinin yanı sıra aktör çeşitliliği de beklenmedik biçimde bir artış yaşamıştır. Devlet-dışı aktörler olan sivil toplum örgütleri, ÖAŞ, uluslararası suç örgütleri, terör grupları uluslararası güvenlik konusunda aktif rol oynamaya başlamışlardır. Hatta çatışma bölgelerinde devlet-dışı aktörlerin rolü devletlerden daha etkili bir konuma doğru ilerlemektedir. Başka bir ifadeyle küresel sistemin karmaşık yapısı, başta güvenlik olmak üzere uluslararası ilişkilere dair temel olguların çok boyutlu bir bakış açısıyla yeniden yorumlanmasını zorunlu kılmaktadır (Sandıklı vd., 2012: 18).

Soğuk Savaş boyunca güvenliğe genel bakış devletlerarasındaki askeri güce ve stratejik ilişkilere dairdi. Sorunlar giderek daha karmaşık hale geldikçe güvenlikten ne anlaşılması gerektiği konusunda klasik devlet bürokrasisinin tek yetkili aktör olma durumu tartışılmaya başlandı. Ulus-devlet sistemde hangi sorunların güvenlik sorunu olarak değerlendirilmesi gerektiği konusunda askeri ve politik elitlerin sahip oldukları öncelik ve ayrıcalıklar da tartışılmaktadır (Oğuzlu, 2007: 20). Özellikle devletler bağlamında tarihsel geçmişten gelen öğrenilmiş kalıplar, kültürel ve siyasal yapı güvenlik konusundaki bu önceliklerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

11 Eylül saldırıları sonrasında uluslararası ilişkiler yeni bir dönemi yaşamaya başlamıştır. Devletlerin güvenlik algılamalarının daha üste çıktığı, anarşik ortamda en güçlülerin bile saldırıya açık olduğu, bir devletin başka bir devlete uluslararası örgütlerin onayını almadan saldırılabildiği, istihbarat çalışmalarının hız kazandığı ve devletlerin birbirlerine karşı şüphelerinin arttığı yeni bir döneme girilmiştir (Şahin vd., 2014: 63). Söz konusu saldırıların gösterdiği üzere yeni tehdit unsurları devlet-dışı, küresel, asimetrik ve zaman-mekân tanımaz bir yapıya bürünmüştür. Küreselleşmeye ve teknolojik gelişmelere paralel olarak devlet-dışı aktörlerin küresel çapta faaliyetlerinin artması geleneksel paradigmaları büyük ölçüde geçersiz hale getirmiştir. Böylece şiddet

araçlarının sadece ulus-devletlerin tekelinde olmadığı yeni bir döneme girildiği kesinleşmiştir. Soğuk Savaş’tan sonra “güvenlik” kavramının genişlediği, devletin güvenliğinin yanında toplumsal ve bireysel güvenliğinde değerlendirilmesi gereken unsurlar olduğu görülmüştür.

Güvenliğin alanı, onu yönlendiren siyasi yönelimler kadar geniş ya da dar olacak şekilde geliştirilebilen bir kavramdır. Güvenlik kavramının her alana yayılacak kadar genişlemesi, “geleneksel olmayan” güvenlik problemlerini de (yani askeri olmayan konular) kapsamı gerektiğini göstermiştir. Güvenlik anlayışını yalnızca siyasi ve askeri güvenliğini merkeze oturtan anlayışlardan çok boyutlu işbirlikçi güvenlik, kolektif güvenlik ve küresel güvenliğe doğru bir geçiş yaşamıştır.

Güvenlik kavramına artık bütünlleştirici bir bakış açısından bakılması zorunlu bir hal almıştır. Fikir olarak kendi başlarına, bireysel, ulusal ve uluslararası güvenlik ile askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevre güvenliğine birtakım anlamlar verilebilir. Ancak, her birinin tam anlaşılması sadece diğerleri ile bağlantısı sonucunda ulaşılabilir. Güvenliği tek bir düzeye ya da tek bir sektöre bağlanmış gibi hareket etme durumları, ciddi anlama ve kavrama bozukluklarına neden olmaktadır.

Güvenlik muğlak ve esnek bir kavramdır. Birine güvenliği ifade eden bir durum ya da kavram, diğerine tam tersi güvensizlik durumunu ya da kavramını çağrıştırabilir. Örneğin ABD’nin Ortadoğu’da güvenliği sağlaması, İran için güvensizlik ve tehdit anlamına gelmektedir.

Aberystwyth Okulu’nun önde gelen kuramcılarından olan Ken Booth, devleti güvenliği sağlama aracı olarak konumlandırmış ve realistlerin aksine devlet güvenliği yerine birey güvenliğini merkeze yerleştirmiştir. Ayrıca birey güvenliğini de özgürlük bağlamında ele alarak hem yerel hem de küresel düzlemde güvenlik kavramını genişletmiş ve derinleştirmiştir. Güvenlik ile özgürleşme arasında bağlantı kurmaya odaklanan Booth’a göre özgürleşme, “bireyler ve gruplar olarak insanların özgürce seçtikleri şeyleri yapmasını engelleyen fiziksel ve insani kısıtlamalardan kurtulmasıdır.” (Şahin vd., 2014: 202-205).

Güvenlikle özgürleşme arasındaki bağlantıya baktığımızda Booth bu iki kavramı bir araya eklemleyerek, onları “aynı madalyonun iki yüzü” olarak tanımlamış; o

madalyonun da “insanlığın icadı” olduğunu ifade etmiştir. Booth’a göre güvenlik, klasik paradigmanın öne sürdüğü gibi yalnızca askeri güç ve kapasite değil, aynı zamanda bireylerin özgürleşmesidir. Başka bir söyleyişle, güvenliğin dünya toplumunda sağlanabilmesi için özgürleştirici siyasetin, yapısal ve sonradan oluşan baskıları ortadan kaldırma konusunda bir atılım gerçekleştirmesi zorunludur. Bu süreç aracılığıyla, insanlar, yerel ve küresel güvensizliklerden kurtularak daha bağımsız, barışçıl ve daha iletişim halinde insanlığın ne olması gerektiği konusunda yeni sürece gireceklerdir: Halkların birbiriyle evrimleşeceği konusundaki anlamlandırma bu süreci daha etkin ve başarılı kılacaktır (Booth, 2012: 144).

Güvenliğin tartışmalı bir kavram olduğu yönündeki söylemlere karşın Booth güvenliğin özünde değil, şartlara bağlı olarak ihtilaflı bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Ona göre biz güncelle bağlantılı muhafazakâr yönelimlerimiz yüzünden onu özünde ihtilaflı olarak görme eğilimindeyiz. Yani Booth temel bir kavram olarak güvenliğin, özünde ihtilaflı olmayan temel unsurlardan oluştuğu ancak olay dünya siyasetine gelince, farklı siyaset anlayışlarına dayanan anlam basamakları arasında örtüldüğünü öne sürer (Booth, 2012: 127). Booth’a göre güvenlik geniş siyasi sembolizmi olan bir kavramdır ve önemli bir araçsal işleve sahiptir; güvenliğin siyasete dair anlamı muhafazakâr ya da tarafsız değil, yalnızca farklı siyasi anlayışların bir birleşimidir (Booth, 2012: 139).

Siyasetin her zaman yönlendirilebilir taraflı yanı düşünüldüğünde güvenliğin özünde muhafazakâr bir kavram olarak nitelendirilemeyeceği daha net anlaşılmaktadır. Araçsal bir değer olarak güvenlik siyaseten ayrı bir alandır. Güvenlik ve güvensizlik varoluş koşullarını tasvir etme şekilleridir; o koşullar içinde amaçlar yaratmak siyasetin alanıdır. Bu açıdan güvenlik kavramına bakıldığında, “güvenlik, güvenlik içindir” ifadesi siyasilerin çıkarına olan bir karmaşıklık yaratmaktadır. Güvenlik asla sadece kendi için var olamayacak kadar yönlendirilebilir bir kavramdır. Robert Cox’u hatırlayacak olursak, güvenlik her zaman “biri için ve bir amaç içindir”. Güvenlik kavramındaki zorluk, kavramı tanımlamakta değil onun anlamına dair siyasetle ilgili kısımları ayırtılabilmektedir (Booth, 2012: 136).

Soğuk Savaş döneminin realizm tarafından biçimlendirilmiş “ulusal güvenlik” anlayışında, güvenlik muhafazakâr bir kavram olarak değerlendirilir; ancak özünde

muhafazakâr olan bu kavram değil bu anlayışın arkasındaki o dönemin siyasi konjonktürü güvenliğini nasıl algıladığıdır (Booth, 2012: 137). Soğuk savaş döneminde, birisi 1970’lerde diğeri ise 1980’lerin ortalarından başlayan iki yumuşama dalgası bize anlattığı güce alternatif bir kavram olarak güvenliğin yeniden düşünülmesinin bir zorunluluk olduğuydu. Ayrıca 1970’lerin ortasındaki petrol krizi, uluslararası toplumu, birbirine bağımlı bir dünyada artan güvenlik gerilimlerine ve askeri stratejinin daha ilerisini düşünmenin artık mecbur olduğunu göstermiştir (Booth, 2012: 211).

SSCB’nin dağılmasıyla Soğuk Savaş’ın stabil yapısı sona ermiş, uluslararası sistem ve alt-sistemler aktif bir yapı kazanmaya başlamıştır. Uluslararası konjonktürün değişmesiyle 1990 sonrasında başlayan ve günümüzde artan bir hızla devam eden aktifleşme, mikro düzeyden makro düzeye kadar uluslararası sistemin her alanını etkilemektedir. Yeni değişkenler, bu süreçte küreselleşmenin de etkisiyle yeni fırsatların yanında yeni riskler, tehlikeler ve tehditler ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Söz konusu değişim-dönüşüm, Soğuk Savaş konjonktürü simetrik tehdit algılamalarından 11 Eylül sonrasında asimetrik tehdit algılamalarına geçişi simgeleyen yeni bir güvensizlik ve belirsizlik ortamını beraberinde getirmektedir. Fırsatlarla birlikte risk ve tehditlerin de çeşitlilik ve karmaşıklığını artıran günümüz uluslararası sistemi, devlet merkezli realizmin klasik güvenlik paradigmasını sorgulanır hale getirmiştir (Sandıklı vd., 2012: 25-26).

Yeni güvenlik yaklaşımını savunanlar, uluslararası sistemde bir değer değişim süreci yaşandığını ve yeni değerlerin hem bireysel, hem de küresel düzeyde ulus-devletin merkezi konumunun yerini almaya başladığını ifade etmektedir. Bireysel düzeyde, yeni değerler, insan hakları ve gereksinimleriyle kaynaştırılmıştır. Küresel düzeyde, bir yandan demokrasi ve serbest piyasanın yayılması, diğer yandan da insanlığın refahına yönelik ortak tehditler olarak görülen hastalıklar, çevre kirliliği, uyuşturucu, suç ve konvansiyonel olmayan silahların yayılması ile mücadele gibi tüm insanlık için ortak olan uluslararası değerler üzerine odaklanmıştır (Ağır, 2011: 106-107).

Küreselleşmenin güvenlik açısından devletlerin yanında toplumları daha çok etkilediğini ifade eden Kopenhag Okulu, kimliksel ve kültürel dizilimleri de içeren toplum güvenliğini merkez konuma yerleştirerek; toplumsal güvenlik araştırmalarında

çoğunlukla çevreden merkeze göçü ve kimlikler arasındaki mücadeleyi incelemektedir (Sandıklı vd., 2012: 47). Kopenhag Okuluna göre Soğuk Savaş sonrası sistem ya da küreselleşme olarak ifade edilen dönemde toplumlar uluslararası karar alma süreçlerine entegre edilmeden ve analiz düzeyi olarak benimsenmeden küresel güvenliğin sağlanması mümkün olmayacaktır (Sandıklı vd., 2012: 176).

Kopenhag Okulu'nun önde gelen araştırmacılarından Barry Buzan, 1983'de yayımladığı İnsanlar, Devletler ve Korku adlı kitabında güvenliğe klasik paradigmanın sınırladığı askeri alandan çok daha geniş alanları güvenliğe eklemleyerek analiz etmiş; askeri konulara politik, ekonomik, toplumsal ve ekolojik konuları da içerecek "genişletilmiş güvenlik" paradigmasını oluşturmuştur. Buzan'ın toplumlar üzerinden açıklama çalıştığı genişletilmiş güvenlik kavramı günümüzdeki eleştirel güvenlik paradigmasını anlamamızda bize yol gösterici olacaktır.

Eleştirel güvenlik paradigması, ulusal ve uluslararası politikada güvenlik önceliğinin devlete değil bireylere verilmesi gerektiğini öne sürer çünkü bireyler politikanın ana öznelidir ve bireyler araç değil amaç muamelesi görmelidir. Bu paradigma, Westphalia'cı normların yarattığı yapılar içinde Machiavelli'ci etik ve şiddete Clausewitz'ci savaş yaklaşımlarıyla meydana gelen iktidar odaklarının yöntemi olmamıştır. İleriye dönük söylemlerle yapılan her zamanki ritüeller, bu kavramı ortaya atan eleştirel güvenlik paradigmasının birey önceliğini sağlamaya yönelik adımlar atmayacaklardır. Ulus-devletin "soğuk canavarı", birey güvenliğini kendi güvenliğini sağlamlaştırmak adına kendine mal etmiştir (Booth, 2012: 391).

Belki de dünyanın büyük çoğunluğunda bireylere devletten yönelen tehditler, yaşamlarındaki güvensizliğin ana kaynağıdır (Buzan, 2015: 56). Bu varsayım özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde geçerli gibi görünmektedir. Çünkü Üçüncü Dünya ülkelerinde zayıf olan devlet yapıları sonucunda bireyler bazen devletin kendi sistematik şiddetine bazen de devletin sağlayamadığı otorite boşluğundan kaynaklı devlet-dışı yapıların sistematik şiddetine uğrar. Bireylerin güvenliği, kısmen bağımlı olduğu ve kısmen tehdit edildiği sarsılmaz bir ikilemin yani devletin içinde sıkışmıştır. Bireyler kendi devletleri tarafından çeşitli şekillerde tehditlere maruz kalabilirler ve ek olarak kendi devletlerinin uluslararası alanda diğer devletlerle olan etkileşimleri neticesinde de tehditlere maruz kalabilirler (Buzan, 2015: 283).

Çoğu toplum için güvenliğe yönelik ana tehdit devletin diğer devletlerle olan mücadelelerinden ziyade devlet içindeki devlet-dışı oluşumlardan ya da devletin bizzat kendisinden gelmektedir. Bu devlet içindeki tehditler, Batılı ülkelerdeki gibi terör gruplardan, Üçüncü Dünya ülkesindeki gibi darbeci gruplardan ya da Peru, Filipinler ve Afganistan'daki gibi gerilla örgütlerinden ya da Küba ve İran'daki gibi büyük çaplı devrimlere kadar uzanan çeşitli unsurlardan kaynaklanmaktadır.

Devletin ve devleti yöneten yapıların ülke içerisinde otoriteyi sağlayamadığı durumlarda devletin kendisi bireylerin çoğu için bir tehdit unsuru olduğunda, ulusal güvenliğin neredeyse hiçbir anlamı kalmaz ve en anlamlı güvenlik kaynağını bulmak için bireylere ve alt-devlet birimlerine bakılması gerekir (Buzan, 2015: 96).

Buzan'ın bölgesel güvenlik alt sistemleri kuramsallaştırması günümüzdeki devlet içi çatışma bölgelerini anlamlandırmamızda bize yol gösterici olabilir. Buzan'ın bölgesel güvenlik alt sistemler olarak tanımladığı yapılar ülkenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan politik, askeri, toplumsal, kültürel geleneklerle bağlantılı yapılardır. Bütün bu unsurlar bir bütün halinde incelenerek o ülkenin güvenliğe yönelik algılamaları neden-sonuç ilişkisi içinde değerlendirilebilir. Ayrıca Üçüncü Dünya ülkeleri, Avrupa ülkelerinin kendi modern devletlerini kurdukları döneme kıyasla, devlet kurma sürecinde daha gelişmiş devletlerin dış müdahalesi, ekonomik geri kalmışlık gibi daha ciddi problemlerle karşı karşıya kalarak devlet oluşturma sürecini tamamlamaya çalıştıklarını analizlerimizde göz önünde tutmalıyız.

Bölgesel güvenlik alt sistemleri, tekrar ortaya çıktıkları büyük çaptaki dekolonizasyon sürecinde dahi, büyük güçlerin arasındaki küresel rekabetin gölgesinde kalmıştır (Buzan, 2015: 159). Ancak Soğuk Savaş'ın bitimiyle bölgesel güvenlik alt sistemleri görünür olmaya başlamıştır. Örneğin Suriye'deki iç çatışmalarda birçok dış aktörün yer almasının yanında bölgesel güvenlik alt sistemlerdeki aktörlerde etkili olmaktadır. Yerel muhalif gruplardan, etnik-dini terör örgütlerine kadar çeşitlilik gösteren bu yapılar bölgesel güvenlik alt sistemleri sonucunda oluşmuş yapılardır. Her ne kadar dış yardım alsalar da bu yapıların oluşma nedeni ülkenin kendine has politik, askeri, toplumsal ve kültürel geçmiş deneyimleridir.

Ülkelerin tam olarak merkezi otoriteyi sağlayamadığı zayıf devletlerde ulusal güvenliği anlamlandırmanın en iyi yolu bölgesel güvenlik alt sistemlerini incelemektir.

Ancak bu bölgesel güvenlik alt sistemlerini bulmanın zor olmasının iki temel nedeni vardır: Birincisi, bazı bölgelerde yerel devletler oldukça zayıf olduğundan sınırlarının ötesinde bile güçleri çok fazla ayırt edilemez. Bu yerel devletlerin ülke içinde yönlendirdikleri güvenlik yönelimleri vardır ancak bu yönelimler yerel bir koordinasyon oluşturacak kadar yeterli bir güvenlik etkileşimi ve birliği içermemektedir. Bu şartlar genellikle oldukça zayıf yapıların birbirinden soyutlandığı geniş su uzaklıklarıyla bölündüğü Afrika'nın bazı bölgelerinde ve Pasifik Okyanusu'ndaki küçük ada devletlerinin nitelikleridir. İkinci durum ise daha karmaşıktır. Bu durum, dış müdahalenin bölgede doğrudan fiziki varlığı sonucunda, yerel devletlerarasındaki güvenlik yapılarının normal seyrini baskılayacak kadar güçlü olduğu zaman oluşur. Bu duruma bindirme denir. Bindirmenin hayata geçtiği bölgelerde, müdahaleci büyük güç ya da güçlerin askeri unsurlarının çoğunlukla o bölgeye yerleştirmesi gerekir ve bindirme, yerel güvenlik sistemlerini baskılaması büyük güçlerin normal müdahale sürecinden daha farklıdır. Müdahale, çoğunlukla yerel güvenlik unsurlarını kuvvetlendirir. Bindirme ise yerel güvenlik unsurlarını büyük güçlerin çıkar çatışmalarının arasına sıkıştırır ve hatta yerel güvenlik unsurlarını yok eder. Bunun en belirgin örneği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra süper güçlerin çıkar çatışmaları dolayısıyla Avrupa'da ortadan kalkan yerel güvenlik unsurlarıdır. Bindirme şartları altında, yerel güvenlik unsurlarının neler olduğu net görülemeyeceği için yerel unsurlar tanımlanamaz. Yalnızca bindirmeden önceki yerel unsurların neler olduğu değerlendirilebilir. Bindirme bir siyasi dönüşüm tecrübesi yaşattığından, normal olarak yalnızca bindirme bittiğinde yerel unsurların neler olacağına dair öngörülebilir. Kolonyalizmin bindirmesi sona erdiğinde, günümüzde Üçüncü Dünya'nın yer aldığı, 100'den fazla topraksal devletimsi yapılar bıraktı. Avrupa'nın üzerindeki süper güç bindirmesi bittiğinde ortaya çıkmakta olan durumun 1945 öncesi unsurlarından oldukça farklı olduğu net olarak görüldü (Buzan, 2015: 165).

Bindirme süreci, her iki taraf içinde acı ve maliyetli deneyimlerden sonra günümüzde, her iki süper güç de artık kendi askeri kuvvetlerini ülke dışına yerleştirme hususunda oldukça temkinli davranmaktadır. Çünkü Amerikalılar Vietnam'da yerel unsurların küçük bir bölümüne karşı bindirmeyi gerçekleştirmenin maliyetini fark ettiler. Aynı dersi daha küçük düzeyde Sovyetler de Afganistan'da aldı. Bindirme, teslimiyetin daha gönüllü biçimleriyle yer değiştirmektedir (Buzan, 2015: 181).

Teslimiyetin daha gönüllü biçimlerinin günümüzde devlet-dışı aktörler olduğuna dikkat edilmelidir. Kendi ordusuyla müdahale etmek istemeyen büyük güç ya da bölgesel güç kendi güdümündeki ÖAŞ'yi kullanarak o ülkedeki ya da bölgedeki çıkarlarını korumakta ya da o ülkedeki ya da bölgedeki yerel devlet-dışı suç ya da terör gruplarına maddi ya da manevi destek vererek çıkarlarını koruma yoluna gitmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ABD ve Rusya çoğu bölgeden askeri kuvvetlerini geri çağırmasıyla ve çoğu zayıf devletteki siyasi lider rollerini bırakmasıyla bölgesel güvenlik alt sistemleri tekrar görünür olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda kendini süper güçlerin siyasi önderliği bırakmasıyla sivrulan birçok Üçüncü Dünya ülkesindeki liderler bölgesel güvenlik alt sistemlerinden kaynaklı iç çatışmalara dönüşen siyasi istikrarsızlığın içinde kendini bulmuşlardır. Bütün bunlara ek olarak, Üçüncü Dünya güvenlik araştırmacıları geliştirmekte olan ülkelerin çoğunda güvenlik önceliklerinin en tepesinde, komşu devletlerin tehditlerinden ziyade devlet içi meselelerin geldiğini ileri sürmüşlerdir. Diğer bir ifadeyle, “yeni uluslar” için daha güvenli olmanın yolu, işgal tehdidinden ziyade devlet içindeki etnik-dini gruplar arası gerilim ve çatışma gibi problemlerle ilgili olarak daha iyi yönetişimdir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sistem iki kutupluluktan çok merkezli güç yapısına doğru dönüşüm yaşamıştır. Bunun sonucunda sistem düzeyinde değil ama bölgesel güvenlik açısından büyük sonuçları olmuştur. Bu yeni sistemin en temel niteliği, egemenliğin devlet-altı ve devlet-üstü aktörlerce paylaşılmaya başlanmasıyla devletin güvenliğin öznesi ve sağlayıcısı olma durumunun aşınmasıdır (Oğuzlu, 2007: 15). Güvenlik konusunda bu kadar farklı aktörün harekete geçmesi çoğunlukla güvenliği sağlanması daha zor bir hale getirir. Bu durumda çoğu zayıf devlette devlet içi çatışmalara, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklara bunlara ek olarak toplumsal çöküşlere neden olur.

Farklı çıkarları olan insan grupları arasındaki iç çatışmalar her yerde gerçekleşebilmektedir. Fakat bunların kabul edilen normları ve yasal yapıları yıkacak veya bunların kurulmasını engelleyecek kadar şiddet içermesi çoğu zaman zayıf, merkezi otoriteyi sağlayamayan devletler yaratır. Zayıf devletler, vatandaşlarına yeterince güvenli bir ortam sağlayamaz. Çünkü siyasi, ekonomik, toplumsal istikrarsızlıkları genellikle diğer devletlerin ona müdahale etmesi için gerekli koşulları

sağlar. Kendi iç koşullarından kaynaklanan ve bu iç koşulların dış müdahaleye zemin hazırladığı bütün istikrarsızlıklar, güvensizlik döngüsünü aşağı yukarı aynı oranda etkiler. Söz konusu zayıf devletlerin durumunu anlamak oldukça önemlidir; çünkü istikrarsız siyasi, ekonomik, toplumsal yapılarıyla kesinlikle daha güvensizdirler ve bu yüzden güçlü devletlere göre farklı ve çok daha karmaşık güvenlik sorunlarıyla muhatap olurlar.

Güçlü devletler için savaşlar artık problemleri çözmek için arzu edilir ve fayda sağlayan bir yöntem değildir. Bazı güçlü devletlerde bu norm, toplumların artık yerleşik ve ayrılmaz bir anlayışıdır. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını merkez konumda yaşamış olan Avrupa ve Japonya bu norma örnek olarak gösterilebilir. Diğer güçlü devletler için ise, kazanmak veya kaybetmenin herhangi bir fark yaratmayacağı anlayışına dayalı nükleer caydırıcılık geçerliliğini devam ettirmektedir. Bu normlar bazı devletlerde oldukça geçerliken bazı devletlerde özellikle çevre ülkeler şeklinde ifade edilen bölge ve devletlerde geçerliliğini kaybetmektedir. Bu geçerlilik kaybını tarihsel geçmişten kaynaklı aynı aşamaları geçirmemiş olmasına bağlayabiliriz. Afrika ve Orta Doğu'nun kanlı dünya savaşlarını görmemesi toplumlarının savaşa ya da çatışmaya olan arzularının nedeni göstermektedir. Bir başka neden de modern silahların Üçüncü Dünya'ya kontrolsüz bir şekilde yayılması, güçlü devletler ve zayıf toplumlar arasındaki ilişki için askeri bir önem taşır ve bu da çatışmaların geniş bir alana yayılmasına yönelik sistematik bir durum yaratmaktadır (Buzan, 2015: 183). Bu nedenlerden ötürü çoğunlukla Üçüncü Dünya ülkelerinde yayılan siyasi şiddet olayları devletin tam olarak sağlayamadığı merkezi otoritesini zayıflatmaya yöneliktir. Amaçları merkezi hükümete belli bir politikayı benimsetmekten hükümeti yıkmaya, etnik-dini hareketleri desteklemeye ve devletin siyasi, ekonomik, toplumsal yapısını askeri bir saldırıdan önce zayıflatmaya yönelik olabilir. Siyasi şiddetin diğer formları gibi terörizm, yalnızca doğrudan birey güvenliğini zayıflatmaz, aynı zamanda birey güvenliğine yönelik tehditlere ek olarak diğer ülkelere gelen tehditleri de artırır (Buzan, 2015: 57).

Genellikle belli bir seviyedeki dış tehdit düzeyi siyasi olarak iç politik çatışmaları azaltmak, devletin siyasi, toplumsal bütünlüğünü ve kimliğini pekiştirmek için faydalıdır. Hatta bazı iktidarlar kendi çıkarlarını gerçekleştirebilmek için dış tehdit oluşturma yolunu bile seçebilirler. Bu metot çoğunlukla baskıcı totaliter iktidarlarda görülmekle birlikte bütün devletlerde belli bir seviyede görülmektedir. Machiavelli,

bilge bir prensin uyanık davranıp uygun koşullar gerçekleştiğinde haklarından gelerek kendi saygınlığını artırmak üzere kendisine düşmanlar yaratması gerektiği fikrindedir (2015: 130). Ancak Üçüncü Dünyadaki bu iç ve dış tehdit düzeyi devlet yapılarını yıkacak bir seviyede gelişmektedir. İç ve dış çatışmaları sonlandırmak isteyen merkezi hükümet Soğuk Savaş'ın bitmesiyle büyük güçlerden talep ettiği desteği alamayınca çoğunlukla güvenliği sağlamada devlet-dışı aktörlere başvurmaktadır.

Küresel düzeyde ulusal ve uluslararası tehditlerin genişlemesi, çeşitlenmesi ve sürekli değişime uğraması hükümetleri ulusal güvenlik politikalarını her zaman koşullara uygun hale getirmeyi zorunlu kılmaktadır. Ulusal güvenlik politikasının temel amacı, bir ulusun siyasi, ekonomik ve toplumsal kurumlarının güvenliğini, diğer bir devletten kaynaklanan tehditlere karşı arttırmaktır (Huntington, 2004: 3). Ulusal güvenliğin konu alanı küreselleşmeyle birlikte gittikçe genişlemektedir. Siyasi, ekonomik, toplumsal, askeri ve ekolojik birimlere kadar her alanı kapsamaktadır. Bütün bu birimlerdeki oluşan ya da oluşabilecek tehditlerin durumunu değerlendirerek yasal bir ulusal güvenlik politikası oluşturulur. Ulusal güvenlik politikasının, bütün devlet yapısını etkileyen bir niteliği vardır. Herhangi bir olaya güvenlik önceliğinin verilmesi onu özel bir olay olarak algılamamıza neden olurken, merkezi otoriteye de önlem alma konusunda yasal bir zemin sağlar. Dikkat edilmesi gereken asıl konu iktidar yetkililerinin güvenliğin genişletilmiş haline ait bir söylemi dillendirdikleri zaman, kelimelerin asıl anlamlarına bakmak bir zorunluluktur; zira iktidarlar bu özel anlam yükledikleri söylemi kendi çıkarları için kullanabilirler (Booth, 2012: 211). Ulusal güvenliğin yol haritası belirlenirken iktidarın kendi çıkarına yönelik hareket etmesi çoğunlukla Orta Doğu'da çok daha net görülen askerileşmiş ve güvenlik takıntılı toplumlara neden olmaktadır. Bu tarz durumlarda iktidarların kendi çıkarlarının güvenliği, devletlerin ulusal güvenliğiyle karıştırılmakta ve grup çıkarlarına hak etmedikleri bir meşruiyet ortamı sağlamaktadır. Ayrıca iktidarlar ulusal güvenliğin muğlak anlamını kullanarak kendi çıkarlarını topluma ithal ederek, iç muhalif gruplar karşısında güçlerini arttırabilirler. Böylece ulusal güvenliğin sağlanması mümkün olmaz.

Ulusal güvenliğin kapsamı konusunda kesin bir sınırın çizilememesi önemli bir sorun oluştururken devletleri kendi sınırları dışında ulusal güvenliklerini sağlamaya yönelik çeşitli faaliyetleri gerçekleştirmeye de itmektedir. Çoğu güçlü devlet kendi

toplumlarını yanlış yönlendirerek ulusal güvenlik kavramını, kendi sınırları dışına operasyon ya da bir işgal girişimi başlatmaya yönelik neden olarak sunmuştur. Bu yüzden ulusal güvenlik kavramı dâhilinde ortaya atılan konulara halkın dikkat kesilmesi gerekir. Çünkü ulusal güvenlik bahanesiyle güç kullanımı ve tehdidi, anarşik uluslararası sistemin içinde olan temel bir niteliktir. Ancak ekonomik faaliyetlerin günümüzde oldukça iç içe geçmiş bir niteliğe bürünmesi, devletleri birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde olmaya zorlamakta ve dolayısıyla uluslararası siyasal sisteme temel bir eylemsel norm özelliği sağlamaktadır (Buzan, 2015: 190). Karşılıklı ekonomik, toplumsal, siyasi bağımlılıklar askeri güvenliğin merkezi konumunu sarsacak ve dış politika önceliklerinde güvenliğin askeri olmayan yönlerinin ön plana çıkmasını sağlayacak gibi görünmektedir.

Güvenliğin küreselleşmesini ve devletlerin birbirine bağımlı hale gelmesini nükleer silahların ortaya çıkışıyla açıklayan görüşler de vardır. Nükleer silahlar, geleneksel anlamdaki savunma artık mümkün olmadığı için devletlerin kendi topraklarını ve vatandaşlarını koruma imkânlarını azaltmaktadır. Nükleer saldırı tehlikesinin büyük yıkımı, bölgeselcilik gibi işbirliği çalışmalarını ilerletmiştir; uluslararası yapıların konu üzerindeki birlikteliği artmıştır. Çünkü güvenlik, tek bir aktör tarafından sağlanamayacak kadar karmaşık, çok boyutlu ve karşılıklı ilişkileri içeren bir etkileşim halini almıştır (Sandıklı vd., 2012: 172). Uluslararası sistem nükleer silahların dengeleyici etkisi sebebiyle kısmen stratejik istikrara sahiptir. 1980'lerin sonunda Soğuk Savaş'ın bitmesi süper güçlerin ideolojik kavgasını ortadan kaldırarak bu istikrarı daha da güçlendirmiştir. Aynı zamanda nükleer caydırıcılık yalnızca ulusun maddi zenginliğinin tehdit altında olması nedeniyle değil, aynı zamanda nüfusun kendisinin de yok edilme ihtimali olması nedeniyle de uluslararası sistemde büyük bir dünya savaşı ihtimalini düşük bir olasılık olarak değerlendirmektedir. Ancak bu durum bölgesel çatışmaların olamayacağı ya da devletlerin vekil ordular aracılığıyla karşı karşıya gelmeyeceği anlamına gelmemektedir. Aksine nükleer caydırıcılıktan kaynaklı düşmana dolaylı yollardan meydan okunmalıdır.

Ancak üzerinde durulması gereken bir başka konuda 1989'dan sonra başlayan bir tür nükleer hafıza kaybıdır (Booth, 2012: 382). Devletlerin uluslararası sistemde kendilerini korumak adına nükleer silahları bir gereklilik gibi görmesiyle nükleer bir felaketin oluşturacağı kıyamet göz arda edilmeye başlandı. Bu durumda nükleer

silahların yaygınlaşması konusunda bir domino etkisine neden olarak istikrarsız yeni bir nükleer çağı ortaya çıkardı. Nükleer caydırıcılık bir taraftan istikrar gibi görünürken birçok ülkenin bu nükleer silahlara sahip olmasıyla büyük kıyamet senaryolarına da neden olmaktadır.

Günümüzde artık çoğu devletin sahip olduğu nükleer silahlar, askeri kuvvetler ve ülke dışına asker yerleştirilmesi gibi geleneksel yöntemler, güvenliği sağlamak için yeterli olmamaktadır. Eğer dünya güvenliği sağlanmak isteniyorsa, tek-unsurlu anlayışlardan mümkün olduğunca uzak durmak gerekir. Gelecekteki dünya güvenliği, Westphalia düzeninin yarattığı “ulus devlet” inşasına kıyasla çok daha az benzerlik öğelerini içeren bir cemiyet anlayışına sahip olacaktır. Yenidünya düzeni değerleri uygulamaya geçilecek ise siyasi cemiyet, dönüştürücü, açık ve düşünümsel olmalıdır; diğer bir ifadeyle, her alanda ben ve biz’i daha iyi uzlaştırabilecek şekilde geliştirilen bir yapı olmalıdır (Booth, 2012: 176). Booth’un burada bahsettiği küresel bir yönetim düzenidir. Küresel güvenliğin gerçekleşmesi için ulus devletlerden kozmopolit devletlere doğru bir geçişin olması gerektiğini ifade etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM: ASKERLİKTE ÖZELLEŞTİRME

Bu bölümün ilk kısmında profesyonel ulusal orduların henüz oluşmadığı dönemlerde savaş ve çatışmalarda kullanılan özel kişi, birlik ve orduların profesyonel ordulardan daha eski oluşumlar olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde ise günümüze doğru gelinerek dış kaynak kullanımı yöntemiyle güvenlik ve savunma alanlarındaki özelleşme ve sivilleşme girişimleri açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Askerlikte Özelleştirmenin Tarihi

Bu bölümde belli bir çıkar için savaşan paralı askerler, serbest şirketler, kontratla çalışan birlikler, askeri girişimler ve devletten aldığı lisansla çalışan şirketler kronolojik bir sırayla incelenerek askeri özelleştirmenin tarihinin savaşın kendisi kadar eski olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

2.1.1. Paralı Askerlik

Savaşmak için asker kiralamak yeni bir olgu değildir. Savaşlarda paralı yabancı güçlerin kullanılması tarihi süreçte çok az dikkat edilmiş bir durumdur, çünkü bu durum bir zamanlar normal bir uygulama olarak kabul edilmiştir (Çakıl, 2007: 119). Tarih boyunca, savaşa katılanlar genellikle kar amacı güden hiçbir hükümete bağlı olmayan özel kişilerdi (Sökmen, 2007: 7). Paralı askerliğin en belirgin özelliği, savaşarak maddi kazanç elde etme isteğidir. Thompson'a (1994: 26) göre paralı asker, kendi vatani dışında bir işveren için ve maddi beklentilerle savaşan kişiyi ifade etmektedir. İlk başlarda “paralı askerler” olarak bilinen ve en yüksek ücreti verenin tarafında savaşan asker veya birlikler zamanla bütünleşerek serbest şirketler, kontratla çalışan birlikler, askeri girişimler ve son gelişmiş organizasyon olarak ÖAŞ şeklinde örgütlenmişlerdir. Paralı askerlerin bu kronolojik örgütlenmelerini incelemek bizim için yararlı olacaktır.

Bir zamanlar birçok eski yönetim biçimi ve topluluk için, bir tebaa veya vatandaş olmak, zorunlu olarak beklenen bir askeri yükümlülük anlamına gelmiyordu (Taulbee, 1998: 148). Bu yüzden feodal beyler, şehir devletleri ve krallar asker ihtiyacını paralı askerlerden karşılıyordu. Eski Mısır'dan günümüz Amerika'sına kadar neredeyse her örgütlenme şu veya bu şekilde yabancı birliklerle anlaşma yaparak kendi ordularında paralı asker ve birliklere yer vermişlerdir. Para için savaşan yabancı asker, yani paralı asker, savaşın tüm sosyal ve siyasi tarihinde hazır ve nazır olan bir yapıdır. En eski

savaş kayıtlarında antik çağ yöneticileri için savaşmak üzere dışardan tutulmuş savaşçılara dair pek çok ifade yer alır. Bunlara ilişkin ilk tarihi olay, Ur Kralı Shulgi'nin (M.Ö. 2094-2047) ordusunda hizmet veren paralı askerlere dairdir. Kadeş Savaşı (M.Ö. 1294) tarihteki ilk büyük savaştır. Mısırlıların Hititlerle çarpıştığı bu savaşta, Firavun II. Ramses'in ordusunda savaşmak için kiralanmış Numidyalı birlikler bulunuyordu. Sparta gibi az sayıdaki Yunan şehir devletleri vatandaşlarından oluşan ordulara önem verse de, Antik Yunan orduları genelde içlerinde birçok yabancı asker ve uzmanı içerirdi (Sökmen, 2007: 12).

Diğer büyük devletler gibi Persler de paralı asker ve birlikleri büyük oranda kullanmışlardır. Süvarilerini, özellikle İskitler ve Hintlilerden oluşan paralı askerler ve birliklerle desteklemişlerdir. Ayrıca bir dönem 10.000 kadar Yunan askerini de ordularında çalıştırmışlardır. Bir süre sonra Pers iç savaşında Pers kralı adına savaşmışlarsa da başlarındaki işverenleri ilk savaşta ölünce ortadan kaldırılmak istenmişlerdir ve bunun sonucunda paralarını alamadan Küçük Asya'ya kadar savaşarak çekilmişlerdir. Bu girişimden kaçan Yunan askerlerinin hikâyesine ünlü Yunan tarihçi Xenophon eserlerinde konu olarak yer vermiştir (Ekmekcioğlu, 2016: 9-10).

Bizans İmparatorluğu yöneticileri de aynı şekilde, askeri uzmanlık alanında kendileri için para karşılığı savaşacak yabancı asker ve birliklere bel bağlamışlardır. Bu yabancılar arasında İskandinavyalı (Norsemen) saray muhafızları olarak isimlendirilen Varangian Guard da yer almaktaydı. Bu muhafızlar Bizans'ın en yetenekli askerleri arasında değerlendirilmekteydi (Singer, 2009: 43).

Feodalizm, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra meydana gelmiş ve zamanla orduların oluşturulması için kullanılan bir mekanizma haline bürümüştür (Sökmen, 2007: 13). Ortaçağ Avrupa'sının feodal düzeninde disiplinli ordunun karşılığı olarak bulunan en iyi çözüm on ikinci yüzyılın ikinci yarısında ön plana çıkan paralı askerlik, yani paralı şövalyelik yapısı olmuştur. Karşılığında büyük miktarda paralar ödenmesine rağmen paralı askerlik her kralın kendi iktidarını korumak için mecbur olduğu bir mekanizma haline gelmiştir. Orta Çağ şövalyesine tercih edilen bu paralı askerler, savaştaki üstün başarı ve yetenekleri sayesinde vazgeçilmez hale gelmişlerdir (Yalçınkaya, 2008: 155-156). Her sistemin olduğu gibi feodal askeri sisteminde bazı sorunları vardı. Bu sorunların en önemlisini mekanizmanın tümünün son derece yetersiz

olması oluşturmaktaydı. İktidar sahiplerinin kontrolü altında sınırlı, uzmanlaşmamış ve sadece bir yıl içinde kısa bir dönemde görev yapabilecek olan yetersiz kuvvetler vardı. Feodal sistemden gelen toplumsal temellere rağmen, parayla kiralanan asker ve birlikler Orta Çağ ordularının ayrılmaz bir parçasını oluşturunuyordu. Kısa vadeli feodal yapıların gerçekleştiremeyeceği daha teknik beceri gerektiren hizmetleri paralı askerler yapardı. Böylece feodalizmin askeri sisteme getirdiği toplumsal yetersizlikler, paralı askerlerden oluşan birlikleri kullanmaya geri dönmek için gerekli nedeni yöneticilerin eline verdi (Singer, 2009: 46).

Feodal sistemin hâkim olduğu Orta Çağ Dönemi'nde Avrupa'da denetim ve kontrolü sağlayacak merkezi güçlerin olmaması paralı asker ve birlikler için istedikleri ortamı oluşturdu. Belli dönemler için bağlı oldukları feodal yapı bir savaş halinde değilse, bu fakirleşmiş askerler feodal bağlılıklarını bir kenara bırakarak en yüksek ücreti veren için savaşmak hedefiyle iş bulmaya çıkarlardı. Ancak savaşlardan sonra sürekli işsiz kalma sorununun yaşanması askerleri birlik haline getirerek “şirket” oluşturma sürecine başlamalarına neden oldu. Bu serbest şirketler, 1300-1450 yılları arasında etkili hale gelmiş kendi kişisel çıkarları için savaşan kişilerin oluşturduğu bir yapıyı ifade etmektedir (Ekmekcioğlu, 2016: 13). Bu serbest şirketler feodal sistemin başarısızlıklarını gözler önüne serdi ve eski düzenin bütünüyle yıkılmasını hızlandırdı. Serbest çalışan askerlerin oluşturduğu şirketlerin dönemin baskın askeri aktörleri olma durumu, soylu olma, iktidarın temelinde toprak sahipliğinin yatması, kilisenin doğruluğundan şüphe edilemeyen bir kurum olması ve sadece sadakatin ve onurun savaşın nedenleri olarak görülmesi gibi feodal kabullerin temellerini sarsmıştır. Kısacası, serbest şirketler feodal sistemin başarısızlıklarını daha net hale getirdi ve yıkılışın gerçekleşmesine zemin hazırladı (Singer, 2003: 24). Feodal askeri sisteminin yıkılmasıyla birlikte, Avrupa'daki iktidar sahipleri asker temini konusunda devlet-dışı aktörlerin yeteneklerinden yararlanmaya başladı.

Orta Çağ Avrupa'sında en ilginç asker temin yöntemlerinden biri de İtalya'da bulunan zengin şehirlerin sahip oldukları kiralık ordulardı. Bir çeşit askeri yüklenici biçiminde gerçekleşen ve kazanç olarak görülen savunma ve saldırı işi “condottieri” tarafından gerçekleştirilmekteydi. Bir çeşit paralı asker olan “condottieri” aslında kiralık asker ve birlikler sağlayan ya da başka bir ifadeyle kiralık savunma hizmetini organize eden ve yürüten kişilerdir (Yalçınkaya, 2008: 158).

12. Yüzyıl'ın sonunda Haçlı Seferleri gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, Orta Çağ'ın sonlarına kadar standart bir Hristiyan için savaşmak ve askerlik tercih edilen bir durum değildi. Bu durum Feodal Şövalye yerine para için savaşan kişilerin oluşturduğu paralı askerlerin 15. Yüzyıl'a gelindiğinde İtalya'da kendisini condottiere olarak göstermesine zemin hazırlamıştır. Temel olarak özel bir ordu olan condottiere, "kiralık yüzbaşılar" ve hatta para arzuları nedeniyle sahip olduğu kötü ününe yakışacak şekilde "satılık yüzbaşılar" olarak nitelendirilmişlerdir. Söz konusu dönemde askerlik zaten onurlu bir meslek olarak kabul edilmiyordu, buna condottierinin para hırsının da eklenmesiyle savaş uyuşmazlıkları çözen bir yöntem olmaktan uzaklaşmıştı. Çünkü condottierlerin amacı sürekli savaş halini sağlayarak daha fazla kazanç elde etmektir. Kiralık askerlerin para için kendilerini satılığa çıkarmaları, şüphesiz, acınacak bir şeydir; üstelik bu kişiler, böyle yapmakla, çoğu zaman masum birçok kişinin de canını tehlikeye atmaktaydılar. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, kiralık askerler, yalnız suçluları öldüren cellatlardan da iğrenç kimselerdir (Grotius, 2011: 216).

13. Yüzyıl'da bankacılık alanındaki gelişmeler önemli bir atılım gerçekleştirmiştir. Bu dönemde ticaret şirketleri meydana gelmiş ve bazı İtalyan şehirleri, yönetmeleri için kendilerini özel yatırımcıların girişimlerine bırakmışlardır (Çakıl, 2007: 124). “Condotta”, işte bu dönemde oluşmuş bir yapıdır. Askeri hizmetlerin özel birlikler tarafından gerçekleştirilmesini anlatan bu yapı, başlarda tüm iş gücünün savaşa katılmasını önleyen ve en verimli kişileri savaş alanında kaybetmeyi önleyen imkânlar sunmaktaydı. Anlaşmayla kiralanan birlikler, silahlanmış bir halk topluluğunun gücünden çekinen ve bu nedenle paralı askerleri karşı bir alternatif araç olarak değerlendiren soylular tarafından da desteklenmiştir (Sökmen, 2007: 14).

İtalya, Orta Çağ'da tüm ilerlemeci hareketlerde olduğu gibi kontrata dayalı birlikleri de ilk kullanan yapıları kendi içinde barındırmıştır. Venedik şehri Crusades Savaşı (1095-1270) nedeniyle deniz kuvvetlerine kürekçi askerler kiralamıştır. Ardından aynı şehir, kiraladıkları birliklerin bir süre sonra gereğinden fazla güç kazanıp şehre bir tehdit unsuru oluşturmaması için önlemler almıştır. Bu önlemler temel olarak, sözleşmelerde yazan görevlerin birbirlerine düşman yüzbaşılar arasında paylaştırılması şeklinde uygulamada görülmüştür. Buna ek olarak, sadakatini göstermiş ve başarılı birlik komutanlarına onur madalyaları takdim edilmekte ve statüleri Venedik

aristokrasisine uygun bir biçimde düzenlenmekteydi. Böylece bu grupların siyasi düzene uyumu gerçekleştirilmektedir (Singer, 2003: 23).

14. ve 15. yüzyıllarda İtalya paralı asker ve birlikler için özellikle verimli bir alan durumundaydı. İtalyan ticaret şehirlerinde biriken önemli mali kaynaklar, onları silahlı saldırıya maruz kalma konusunda kazançlı bir hedef haline getirmekteydi. Aynı zamanda, şehirli üst zengin sınıflar kendileri savaşmaya isteksizdi. Kırsal alanlarda savaş alanlarında kullanılmak üzere bol miktarda işgücü fazlası olduğu halde, hiçbiri condotta denilen belirli süreli bir iş sözleşmesi kurmaktan daha kolay bir seçenek olarak değerlendirilmiyordu. Kentli üst zengin sınıflar, kırsal kesimdeki alt sınıfların kendileri için savaşmasını bu sözleşmelerle çok kolay bir şekilde sağlıyorlardı. Bu dönemde savaşmak kazançlı bir işti. Birkaç yıl içinde, çok az ya da hiçbir şeyi olmadan yola çıkan birçok kişi rahat bir şekilde yaşıyordu ve bir grup küçük asilzade, condottieriye dönüşerek dük ve prens rütbesine kadar yükselmişti (Münkler, 2003: 13).

15. yüzyıl İtalya'sında bulunan Floransa, Milano ya da diğer prenslikler güvenlik hizmetleri konusunda condottieri ile sözleşme yapmışlardır. Condottieri bir yıl bir prenslik için savaşırken diğer bir yıl düşman prensliğe hizmet edebilirdi. Bu askerler sadece para karşılığında savaşarlardı. Onlar için savaş, bir sanat olmasının yanı sıra bir tür geçimini sağladıkları bir meslekti. Onlar için öldürmekten teslim almak ya da fidye istemek daha akıllıcaydı. Çünkü savaş ne kadar uzarsa o kadar kazançlı olabilirdi (Yalçınkaya, 2008: 158-159). Kişisel kazançtan başka hiçbir hedefi olmayan kiralık ordular sık sık taraf değiştirdiklerinden dolayı, girdikleri çatışmalarda çoğunlukla çok az kan dökülmüş, hatta kansız savaşlar gerçekleşmiştir (Çakıl, 2007: 125). Condottieri orduları, birbirlerinin ikmal hatlarını keserek düşmanı savaşmadan teslim olmaya zorlayarak hareket ederlerdi. Sonuç olarak, bu tür savaşlardan asıl zarar görenler, paralı askerleri çalıştıran şehirler ve soylulardı. Nadiren hedeflere ulaşırlardı ve savaşlarını finanse etmek için sürekli olarak para toplarlardı. Bu nedenle sürekli olarak halkın sahip olduğu topraklar üzerine özel harçlar ve savaş vergileri yüklediler (Münkler, 2003: 13). Bu ordular, faaliyet gösterdikleri yerlerde çok büyük yıkımlar gerçekleştirmiştir, bu sebepten dolayı işverenler paralı askerleri mümkün olduğunca kendi topraklarından uzakta taarruz harekâtları için kullanmaya özen göstermişlerdir (Çakıl, 2007: 127).

Şirketlerin kendilerini pazarlama stratejilere baktığımızda, bilerek kendileriyle ilgili acımasızlık üzerine kurulu zalimlik hikâyeleri yaydıkları görülmüştür. Bu faaliyetlerle ulaşmak istedikleri, potansiyel işverenler arasında marka değeri oluşturmak ve diğer taraftan düşman grupların cesaretini ve azmini kırmaktı. Hatta bir şirket başkanının giydiği zırhın üzerinde “büyük şirketin efendisi, Tanrı’nın, şefkatin ve merhametin düşmanı” yazardı. Ayrıca şirketlerin çalışanları kendi ülkelerine ya da işverenlerine değil, birliklerine bağlıydı. Mevzu yalnızca “öldürmek” ile alakalı değildi. Bu çalışanlar, kaygılarının paraya dönük olması nedeniyle, savaş alanında özellikle iyi para getirebilecek esirler alma üzerine yoğunlaşırlardı. Hatta bu şirketler arasında süren savaşlar bir sanat halini almıştı. (Singer, 2009: 46-49).

Condottieriler savaşı kanlı bir mücadele olarak gerçekleştirmek yerine hem kendilerini hem de karşı tarafı zarara uğratmadan akıl oyunları ile savaşırlardı. Bu dönemde prenslikler isteklerini savaş yoluyla elde edemediklerinden dolayı diplomasi ve hukuk gelişmeye başlamıştır, sonuç olarak on altıncı ve on yedinci yüzyılda görülen sürekli diplomasinin temelleri condottieriler sayesinde atılmıştır (Yalçınkaya, 2008: 159). 16 ve 17. yüzyıllarda paralı asker sistemindeki sürekli maliyet artışları, savaşı özel sektör için çok pahalı hale getirdi ve erken modern tarihin bu savaş lordları yavaş yavaş sahneden kayboldu (Münkler, 2003: 14).

Paralı askerler feodalizmin yok oluşundan, 17. Yüzyıl’ın ikinci yarısına kadar ana aktörler olarak savaş meydanlarında bulunmuşlardır. Paralı askerlerin kökenleri, Yüzyılın Savaşlarında (1337-1453) oluşan özgür bölüklere dayanır (Sökmen, 2007: 14). Paralı askerlik sisteminde, lider, topladığı bir bölük adamın hizmetini satışa sunan bir girişimci gibi faaliyet gösterirdi. Paralı asker, yüksek veya düşük seviyede bir mesleki yeterliliğe sahip kişilerdi. Ancak başarı düzeyi ile ilgili olarak, mesleki standartlara göre değil, maddi standartlara göre sonuca ulaşırdı. Bir ordu, her biri farklı bir komutanın himayesinde olan ayrı yapılardan oluşurdu. Paralı askerler birbiriyle rekabet halinde olan bireyci kişilerdi; aralarında ne ortak kaideler, ne de birliktelik vardı. Disiplin ve sorumluluk onlar için hiçbir şey ifade etmezdi. Savaş bir yağmacılıktı ve yağmacılığın etik anlayışı kabul görmekteydi. Ancak sistemin kalıntıları profesyonelliğin başlangıcına kadar varlığını devam ettirdi (Huntington, 2004: 27).

Büyük ticaret kentlerinin ve küçük cumhuriyetlerin paralı asker ve birlikler kullanma yöntemi pahalı ve çok sınırlı bir savaş gücü oluşturunuyordu; yeteneklerine göre değerleri savaş meydanında görünmeyecek kadar azdı. Clausewitz 14. ve 15. yüzyıllarda Avrupa ordularındaki paralı asker ve birlikleri yani condottierileri politikada büyük ölçüde bir alışveriş olarak nitelendirmiştir (Clausewitz, 2008: 127). Çünkü savaş meydanında büyük enerji ve çaba sarf etmeleri söz konusu bile değildi; çarpışmalar çoğu kez sadece bir gösteri şeklinde gerçekleşiyordu (Clausewitz, 2008: 696). Condottieri dönemine genel bir bakış, savaşın sevk ve idaresinin kullanılan araca ne kadar bağımlı olduğunu bize gösterir; çünkü başka hiçbir dönemde savaşta kullanılan silahlı kuvvetler bu kadar özel araç ve kişi karakterine sahip olmamış; savaş, devlet ve halkın yaşamından bu kadar uzak kalmamıştı (Clausewitz, 2008: 163).

Paralı askerler ya da kiralık ordular 17. Yüzyıl'ın ikinci yarısına kadar varlığını sürdürse de "halk adına otorite", "kralların otoritesi"nin yerine geçmeye başlamıştır (Giddens, 2005: 44). Hatta "kişisel çıkarları için savaşa giren yöneticiler, katillerden biraz daha iyi insanlardır" düşüncesi kabul görmeye başlamıştır. Avrupa orduları vatandaş ve paralı asker karışımından oluşmaya başlamıştır (Singer, 2003: 31-32).

Dikkat edilmesi gereken husus şudur ki, tarihi gidişat paralı asker yapılanmalarına aksi yönde ilerliyor olmasına rağmen, paralı askerlik yapıları 1700'lerde tümüyle yasal bir realite olarak sürdürüldü. Bu duruma ek olarak, askeri emek piyasası uluslararası bir Pazar haline geldi. Tüm devletler şu veya bu şekilde kiralık birliklerden faydalandı ve birçoğu tamamen bu oluşumlara göbekten bağlı hale geldi. Söz konusu savaş Condottierilerinin en ünlüsü, askerliği tam bir profesyonel iş olarak değerlendirmesi sebebiyle 17.yüzyıl Avrupa'sının en zengin adamı olan Çek asıllı Kont Albrecht von Wallenstein'dır. Wallenstein kendi bireysel servetini çok büyük silah fabrikalarına çevirmiş ve ordusu bugünün Almanya'sı ve Çek Cumhuriyetini, Katolik Cemiyetinin başındaki Kutsal Roma İmparatoru II. Ferdinand adına kontrol altına almıştır. Wallenstein'ın ordusu sadece güçlü bir ordu olarak değil, 20. Yüzyıl'dan önce Avrupa'da görülen en büyük ve en iyi organize edilmiş özel şirket olarak değerlendirilmiştir (Çakıl, 2007: 126-127).

16. Yüzyıl'da Machiavelli'nin "Prens" kitabını yazmasından sonra, 17. ve 18. yüzyıllarda paralı askerlik sürmekle birlikte düzenli ordular da meydana çıkmaya

başlamıştır. Devletler, her iki tür askeri hizmeti de birlikte kullanmaya yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, paralı askerlik kullanımı azalma yönelimi göstermekle birlikte, yoğun bir şekilde kullanılmaya devam edilmiştir.

İtalya’da 16. yüzyılın başındaki eserleri ve fikirleri ile ün kazanan Niccolo Machiavelli, yazdığı “Prens” adlı eserinde hükümdarların kendilerine ait ordularının olmasını gerektiğini savunan düşünceler ortaya atmıştır. Machiavelli tecrübeleri ve fikirleri dâhilinde çalışmasında, hükümdarların devletlerini nasıl yönetmeleri konusunda önerilerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte eserde, savaşa ve orduların yapısına ilişkin gelecek yüzyıllara temel teşkil edecek fikirler ileri sürmüştür.

Prens adlı eserinde Machiavelli bir prensin ülkesini savunurken kullandığı askeri birlikleri kendi orduları, paralı ordular, yardımcı ordular ve karma ordular olarak sınıflandırmıştır. Machiavelli’ye göre paralı ve yardımcı ordular “tekinsiz ve yararsızdır; devletini bu ordularla elinde tutmayı düşünen bir prens asla istikrar sağlayamaz ve güven içinde olamaz, çünkü bu askerler arasında birlik yoktur; hırslı, disiplinsiz ve sadakatsizdirler; eş dost arasında yiğit, düşman karşısındaysa korkaktırlar; Tanrı’dan korkmaz, kuldan utanmazlar; onları yok etmedikçe saldırı yapılamaz çünkü barış zamanında ülkeyi talan ederler, savaş zamanında ise düşmanın yağmasına uğranır”. Paralı ve yardımcı ordularının böyle olmasının nedenini ise Machiavelli aldıkları para dışında onları savaş alanında tutacak vatan sevgisi ve amaçlarının olmamasına bağlar (Machiavelli, 2015: 76).

Machiavelli’nin yararsız olarak değerlendirdiği bir diğer kuvvet yardımcı ordulardır. Güçlü bir kişinin veya iktidarın, bir başka iktidarın savunmasına ya da yardımına gönderdiği birliklere yardımcı birlikler denir. Bu askeri birlikler bağlı bulundukları kişi veya iktidar için uygun ve yararlı olabilirler, ancak yardıma çağıran kişiye ya da iktidara zararları olur çünkü onlar yenilirse sen de kaybedersin, onlar kazanırsa onların dediği olur (Machiavelli, 2015: 83).

Bilge prensler bu orduları kullanmaktan her zaman kaçınmış, kendi ordularını kullanmayı tercih etmişlerdir, yabancı ordularla yapılan fetihlerin gerçek bir zafer olmadığı düşüncesi içinde, başkalarının ordularıyla yenmektense kendi ordularıyla yenilmeyi tercih etmişlerdir. “Sonuç olarak başkalarının silahı sana ya fazla gelir, ya ağır gelir ya da dar gelir” (Machiavelli, 2015: 85-87). Machiavelli bu eserinde ulusal

orduların teorik alt yapısını oluşturmuştur. Machiavelli'ye göre karma ordular, sadece yardımcı birliklerden ya da sadece paralı askerlerden oluşan ordulardan çok daha iyi ancak salt ulusal birliklerden oluşan ordulardan daha aşağı bir düzeydedir.

İtalya, 16. yüzyılda Machiavelli'nin (1514) anlattığı üzere ve günümüzde Suriye'de olduğu gibi paralı askerlerin faaliyet gösterdiği bir bölge haline gelmişti. Tam da bu tecrübe nedeniyle günümüzde İtalya'da güvenlik alanındaki toplumsal hafıza ve sosyal yapı ÖAş'nin kurulmasına izin vermemektedir (Yıldız ve Ekmekcioğlu, 2018: 41).

Devasa anonim şirketlerinin temsilcileri, Batılıların, dünyanın egzotik, uzak bölgelerindeki üretime doğrudan erişiminin yol gösterici olmuşlardır, genellikle yerli tüccarları ya da küçük denizaşırı veya azınlık aracılarını yok ederek kendi uluslararası ticaret ağlarını kurmuşlardır (Migdal, 2021: 161). 17. yüzyıl devletinin keşfettiği tüm uygulamalardan, en ilginç olanı ticaret şirketleridir. şirketler olmalarına rağmen Asya, Afrika ve Amerika'da Avrupa sömürgeciliğine başarıyla liderlik ettiler. Devlet-dışı şiddetin belki de en etkileyici rneği ticari şirketlerinkidir. Bu şirketler sadece şiddet kullanma yetkisine sahip değildi, aynı zamanda neredeyse tüm egemenlik haklarına sahiptiler. Yine bu uygulamaların merkezinde devlet kurma süreci vardı. Deniz tesi sömürgeciliğin sunduğu zenginlik ve güce erişmek için, devletler devlet-dışı aktörleri kullandılar. Devletin, deniz ötesi bölgelerde ekonomik ve askeri imkânları yetersizdi veya bunların kullanımı ve genişlemesi siyasi olarak engellenmişti. Özel pazara ve devlet-dışı aktörlere yöneltmek bu kısıtlamalardan kurtulmak için çok kullanışlı bir yöntemdi. Devlet-dışı aktörleri bu girişimleri gerçekleştirmeye teşvik etmek için yabancı macera hikâyeleri türetildi ve devlet liderleri bu şirketlere egemen haklar verdi böylece ticaret şirketleri kelimenin tam anlamıyla hukukun üstüne bir yere yerleştirildi.

Devletlerin verdiği teşvikler sonucunda uzun mesafeli ticaret yapmak veya koloniler kurmak için devletler tarafından yetkilendirilmiş sözleşmeli şirketlerin çoğalması kısa zamanda gerçekleşti. Bu girişimlerin en ne çıkmış olanları, Hollanda Doğu Hindistan şirketi ile İngiliz Doğu Hindistan şirketi idi. Hollanda şirketi 1602'de kurulmuş olup, şirket dışından hiçbir Hollanda vatandaşının Hint Okyanusu bölgesinde ticaret yapamaması gibi bazı ayrıcalıklar verilmişti. Benzer şekilde İngiliz Doğu Hindistan şirketi de 1599'da kuruldu. Bu şirkette aynı bölgede İngiliz kraliyeti

tarafından verilen özel ticari ayrıcalıklara sahipti. Bu ticari şirketler düzen oluşturmak ve sonra hem ticaret rotalarını hem de yeni alanları ticaretine dâhil etmek için hem ordu hem de polis kuvvetleri oluşturmuşlardı (Sökmen, 2007: 19). Hollanda şirketi kısa bir zaman dilimi içerisinde 140 gemilik filo ve 25.000 paralı askerlerden meydana gelen bir silahlı kuvvete sahip olmuştur. Ek olarak, 1751’de Universal Dictionary’nin Hollanda Doğu Hindistan Şirketini tanımlama şekli dikkat çekicidir. Tanımda şirket için, “şirket savaş ya da barış durumuna kendi inisiyatifi ile karar verir; herkes için adaleti sağlar; ...koloniler kurar, tahkimatlar oluşturur...” şeklinde ifade etmektedir (Singer, 2009: 66). Ticari şirketlere devlet tarafından ülkelerinin ekonomik çıkarlarına hizmet etmek için savaş açma izni dahi verilerek bu şirketlerin egemen bir güç olma durumları pekiştirildi. 1815’te, Hindistan’ı İngiliz hükümeti adına sömürgeleştiren Doğu Hindistan Şirketi, 150.000 askerden oluşan bir orduyla övünüyordu (Shearer, 1998: 70). Böylece anonim şirketler, belli bir bölgede yapılan ticaretin tamamı üzerinde tekel kurma yetkisini ele geçirdiler. Özel şirketlere böylesi egemenlik hakların verilmesi yalnızca politik nedenlerle ilişkili değildi, aynı zamanda uzak topraklarda geniş hacimli, tehlikeli faaliyetlerde bulunmanın öngörülemezliğine karşı ayrıcalıklı bir tekel avantajının zorunlu olduğu değerlendiriliyordu (Singer, 2009: 64-65). Bu şirketlerle Avrupalı devletlerin jeo-politik stratejileri arasında kurulan yarı-resmi bağlar dikkate alınması gereken bir başka konudur.

Devlet-dışı şiddetin yetkilendirilmesi, Avrupalı devletlerin çıkarlarına birkaç yüzyıl hizmet etti, ancak aynı zamanda bir dizi sorun da yarattı. Bu sorunların merkezinde otoritenin sorunları esastı (Thomson, 1994: 67). Bu sorunların başında, şirketlerin özel mülkiyet çıkarlarının genellikle devletin siyasi çıkarlarıyla çatışması vardı. Eylemleri bazen resmi devlet politikasına denk geldi, ancak daha çok savaş ve barış koşullarında Avrupa’dan bağımsız hareket ettiler. Ticaret şirketleri birbirleriyle savaştılar ve hatta ekonomik ya da siyasi faaliyetlerine hizmet ettiğinde ana devletlerine karşı şiddet araçlarını kullanmaktan çekinmediler. 19. Yüzyıl’da devam eden ticaret şirketleri şiddet kullanma yetkisi olduğu için değil, egemenlik hakları Avrupa güç dengesi hesaplamalarını bozduğu için bir sorun olarak tanımlandı (Thomson, 1994: 144). Devam eden bu düzenin sonunu getiren, oluşan yeni ulus-devlet düzeni ile birlikte özel şirketlerin ve paralı askerlerin ulus-devletler tarafından yeni düzene tehdit olarak algılanmasıyla ortadan kaldırılmaları kademeli bir şekilde gerçekleştirildi. Sonuçta,

askeri alanda özel ticaret olağan-dışı hale gelmiş ve büyük oranda yer altına çekilmiştir (Singer, 2009: 64-69).

İngiliz Doğu Hindistan Şirketi 258 yıl varlığını devam ettirmiştir. Şirketin iflası da çarpıcı bir olayla olmuştur. Şirket, 1857’de ordusuna yeni Enfield tüfekler almıştır. Tüfeklerin inek yağıyla yağlandığı haberi Hintli Sepoiler arasında yayılmıştır. Hemen sonrasında Sepoy ayaklanması çıkmıştır. Tam on bir bin Avrupalı bu ayaklanmada infaz edilmiştir. Şirket İngiltere’den yardım istemiştir. İngiltere de şirketten borçlarını ifa etmesini istemiş ve bunun sonucunda şirketin bütün mal varlığına el koymuştur. Hudson’s Bay Şirketi 200 yıl ve Hollanda Doğu Hindistan Şirketi de 194 yıl varlığını devam etmiştir. Rodezya, 1924’e kadar İngiltere Güney Afrika Şirketi; Mozambik’in Sabi ve Zambesi nehirleri arası 1930’lu yıllara kadar Niassa Şirketi ile Mozambik Şirketi tarafından idare edilmiştir (Sökmen, 2007: 19). Bu şirketlerin tarihinin uzunluğu birçok devletin yaşam süresinden uzun olması ilk başta tuhaf bir durum gibi görülse de tarihsel açıdan değerlendirildiğinde devlet-dışı yapıların bu durumu olağan bir nitelik olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 1: 18. Yüzyıl Avrupa Ordularında Yabancı Savaşçılar

Ülke	Yıl	Yabancı Savaşçılar Oranı
Prusya	1713-1740	%34
	1743	%66
	1768	%56
	1786	%50
İngiltere	1695	%24
	1701	%54
	1760’lar	%38
	1778	%32

Fransa	1756-1763	%25
	Devrim Öncesi	%33
	1789	%22
İspanya	1751	%25
	1799	%14

Kaynak: Thomson, 1994: 29

Yukarıdaki Tablo 1’de, Avrupa ülkelerinin 18. Yüzyıl’da ordularında yer alan yabancı askerlerin sayısının o ülkenin ordusunun tamamına oranı gösterilmektedir. 18. yüzyılın sonlarına kadar Prusya, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin ordularında görev alan yabancı askerlerin sayısı orduların ihtiyaçlarına göre %20 ile %65 arasında değişmektedir. Tablo 1’den çıkarılacak sonuç şudur ki, 18. Yüzyıl’da da yabancı asker kullanma oranı düşmekle birlikte günümüzle karşılaştırıldığında oldukça yüksek seviyelerdedir.

Vestfalya Anlaşması paralı askerlerin kullanımı konusunda bir dönüm noktası olmuştur. Bu anlaşmadan itibaren şiddet kullanma tekeli, sadece milli ordularda geçerli olmak üzere ulus devletlerin kendine has yetkisi olarak değerlendirilmiştir (Keser, 2020: 14). 18. Yüzyıl’ın sonlarında Fransız İhtilaliyle ortaya çıkan milliyetçilik akımlarının güç kazanmasıyla birlikte değişen siyasi, askeri, toplumsal politikalar sonucunda ulus-devletler ve milletler artık ordularında yabancı askerlerin ya da paralı askerlerin yer almalarını istememeye başlamıştır. Buna rağmen, paralı askerlik günümüz de dâhil olmak üzere hiçbir dönemde yok olmamıştır. Bu askerler 1960’lardaki ismiyle maceraperest asker ya da savaş köpekleri olarak yeniden tarih sahnesinde görülmeye başlamışlardır (Ekmekcioğlu, 2016: 5).

İngilizler, Kırım Savaşı’nda (1854) Alman, İtalyan ve İsviçreli paralı askerlere yer vermiştir (Singer, 2003: 32). Bu tarihten sonra devletler artık uluslararası konjonktür gereği yoğun olarak ve yüksek sayılarda paralı asker kullanmamıştır. 19. Yüzyıl’da özellikle Amerika’da, devlet-dışı aktörlerden biri olan “filibuster” olarak bilinen paralı asker yapıları oluşmuştur. Bu yapı, 1800’lerin başından 1860’lara kadar varlığını devam

ettirmiştir. Filibusterlar, Amerika topraklarını genişletmek, çeşitli maddi kazançlar sağlamak, Amerikan çıkarlarıyla uyuşmayan politikalar benimseyen komşu ülkeleri kontrol altına alırken onların kaynaklarından yararlanmak, bağımsız devletler kurmak gibi çeşitli nedenlerden ötürü Amerika sınırlarından başlayarak genellikle komşu devletlere yönelik askeri operasyonlar düzenleyen ve kendi çıkarına çalışan kişileri ifade etmektedir. Bu girişimlerin öncülüğünü politikacılar, subaylar veya vatandaşlar yapmışlardır (Ekmekcioğlu, 2016: 31).

19. Yüzyıl'da milliyetçilik akımlarının yayılmasıyla birlikte, ticari çıkarlar yerine kendi vatanı için savaşma fikri oluşmaya başladı. Hükümetler şiddet üzerinde bir tekel kurmaya başladılar ve vatandaşları diğer halklarla savaşırken bir zamanlar tarafsızlık durumlarını koruyabiliyorken artık ulus-devlet yapısının ideolojik gereksinimleri nedeniyle giderek düşman halklara karşı birlik olmada istekli hareket ettiler (Shearer, 1998: 70).

20. Yüzyıl'da paralı askerlik dört farklı biçimde kendini göstermiştir. İlki, yabancılara ulus ordularının daimi ve bir parçası olarak var olma durumu gerçekleşmiştir. İkinci olarak, bireysel ve gönüllü yabancılar kendi devleti dışında başka bir devlet namına belirli bir süre veya uluslararası bir oluşum adına çalışmışlardır. Üçüncüsü, kendi namına çalışan yabancılar, bir devlet tarafından bir çatışma alanında kullanılmak üzere kiralanmışlardır. Son olarak, bir devletin başka bir devletin silahlı kuvvetlerinin ücretini ödeyerek kiralamasıdır (Sökmen, 2007: 20). Paralı askerlerin daha önceki yüzyıllarda İtalya'yı kazançlı topraklar olarak değerlendirdikleri gibi, Afrika, 20. Yüzyıl'da bu askerlerin yeni kazançlı topraklarıydı. 1960-1968 yılları arasında Kongo krizinde, savaşan her iki taraf da Fransız, İtalyan, Rodezyalı, İspanyol, İngiliz ve Belçikalı paralı askerlerden yoğun olarak kullanmışlardır. Aynı durum Nijerya İç Savaşı (1967-1970) için de söz konusu olmuştur. Görüldüğü gibi beyaz paralı askerler Afrika'da para ve savaş arama gezilerine çıkmıştır (Ekmekcioğlu, 2016: 33).

Özel askeri sektörün tarihçesi incelendiğinde; paralı askerler, serbest şirketler, kontratla çalışan birlikler, askeri girişimler ve devletten aldığı imtiyazlı izinle çalışan şirketler gibi devlet-dışı aktörlerin devletlerin oluşumunda ve güçlenmesinde çok önemli bir rol oynadıkları net bir gerçekliktir. Tarihsel süreçte, güç kullanımını sürekli devletin tekelinde olduğunu varsaymak doğru bir yaklaşım değildir. Tarihsel süreçte

görüldüğü üzere ulus ya da modern devletler Fransız İhtilaliyle başlayan bir süreç içinde günümüzdeki her şeye egemen güç yapıları olarak gelişmişlerdir. Ekonomi ile savaş arasındaki sınır da hiçbir zaman kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Sonuç olarak, gelecekte örgütlenmiş şiddet veya güç kullanımının sadece devlet tekeline olacağını düşünmek bizi büyük hayal kırıklığına uğratabilir (Singer, 2003: 39).

Günümüzdeki toplumların savaşma konusundaki niteliklerinin ve yeteneklerinin tarihsel süreçte bilgi ve tecrübenin kümülatif olarak oluştuğu göz önünde tutulmalıdır. Örneğin, Almanların Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndaki duruşu ve savaşlardan sonra kısa bir zaman diliminde toparlanabilme özelliği, tarihsel tecrübelerini değerlendirerek sonuçlara ulaşılması doğruya ulaşmada ve geleceği öngörmede önemli bir başlangıç noktası olacaktır. Amerikalıların bağımsızlıklarını kazandıkları mücadelede dahi özel birliklerden yararlanmaları, Vietnam Savaşı'nda (1963-1973) özel birlikleri kullanmalarını açıklar niteliktedir. Hatta İtalya'nın condotta deneyiminin öğrettikleri günümüzde bile geçerliliğini devam ettirmektedir. Örneğin, İtalya'da bir özel güvenlik şirketi bile ülkenin bütün bölgelerinde aynı isim altında faaliyet gerçekleştirebilecek şekilde hareket edemez. Özel güvenlik şirketleri, yalnızca bir ilçede faaliyet gösterme hakkına sahiptir (Ekmekcioğlu, 2016: 34).

20.yüzyılın sonlarında paralı askerler, sınırlı başarılarına rağmen var olmaya devam etmiştir. Paralı askerliğin görülmeye devam etmesinin en temel ve basit nedeni devlet otoritesinin ve hukuk sisteminin çöktüğü bölgelerde eski askerlerin yeteneklerine ihtiyaç duyulmasıdır. Örneğin Kosova'da hem Kosova Kurtuluş Ordusu (Kosovo Liberation Army-KLA) hem de Sırp tarafında savaşan paralı askerlerin varlığı rapor edilmiştir. Bir başka örnek ise Latin Amerika'daki uyuşturucu kartelleri için çok yüksek ücretler karşılığında çalışan eski askerlerdir (Çakıl, 2007: 129).

21. Yüzyıl'a özgü bir değişim olarak ifade edilen savaşların özelleşmesinin tam tersine günümüz ulusal ordularından çok daha önce uygulanan bir gerçeklik olduğu görülmektedir. Özelleştirme şeklinde küresel boyuta yayılmış bir nitelik kazanmasa da paralı askerlik, kiralık ordular gibi kavramlar altında savaşlarda para karşılığı yabancı kuvvetlerin kullanılmasının meşru bir uygulama olduğu görülmektedir.

Günümüzde güvenliğinin oluşturması ve sağlanmasında Fransız devriminden beri oluşturulan vatandaş orduları faaliyet göstermektedir. Ancak güvenliğin özel piyasa

tarafından karşılanması hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmamıştır. Modern Çağ, güvenliğin özel piyasa tarafından sağlanmasına siyasi, ideolojik ve toplumsal olarak her ne kadar karşı olsa da kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için uluslararası yaptırımları atlatmanın bir aracı olarak uygulama alanı bulmuştur.

2.1.2. Korsanlık

Korsanlık devletin şiddet üzerindeki tekelinin güçlenmesiyle ortadan kaldırılmış bir oluşumdur. Önceleri devlet izniyle özel kişilerin korsanlık yaptığı bir durumdan korsanlığın neredeyse tamamen ortadan kaldırıldığı bir duruma geçilmiştir. Korsanlık tarihinin incelenmesi bize devletin şiddet üzerindeki tekelinin şu anki duruma nasıl geldiğini anlamamızda yardımcı olacaktır. İngiltere başı çekmek üzere Avrupa'daki korsanların yapısını da incelemek çalışmaya ekstra fayda sağlayacaktır.

Uluslararası hukukta, korsanlık “özel mülkiyete ait gemiler” olarak tanımlanırdı. “Privateers” ve “pirates” ifadelerinin her ikisi de Türkçede korsan anlamına gelmekle birlikte birbirlerinden değişik anlamlar göstermektedir. Savaşa yönelik faaliyetler devlet idaresinin teşviki olmadan gerçekleştiriliyorsa “piracy”, devlet idaresinin denetimi altında gerçekleştiriliyorsa “privateers” olarak isimlendirilir (Thomson, 1994: 21). Çalışmamızda ağırlıklı olarak ele aldığımız korsanlar “privateers” yani devlet otoritesi altında faaliyet gösteren korsanlar olacaktır.

Korsanlık, neredeyse deniz ticareti kadar eskidir. Tarihi süreçte 13. Yüzyıl'da İngiliz, 15. Yüzyıl'da Fransız ve 16. Yüzyıl'da Osmanlı'nın korsanlarının ön plana çıktığı görülmüştür (Thomson, 1994: 23). Korsanlar birkaç kez bağımsız yarı devletler kurmaya yeltenmişlerdir ancak Avrupa devletlerinin onları baskı altına almak için harekete geçmesiyle kontrol altına alınmışlardır. Korsanlık olayı özellikle uluslararası teamüllerin tam olarak oluşmadığı dönemlerde birçok açıdan daha karmaşık yapılar olarak değerlendirilmektedir. Temel sorun kimin korsan olup olmadığını belirlemenin yanında ayrıca hiçbir devletin egemen olmadığı açık denizlerdeki şiddet olaylarından kimin sorumlu olduğuna kadar çeşitlilik gösteren bir dizi sorunu içerir (Thomson, 1994: 144).

Korsanlık Erken Modern Dönem Avrupa devlet sisteminde meşru bir uygulamaydı. Korsanlar hükümdara, kamu görevlilerine ve özel yatırımcılara kazanç

sağladı. Devletin düşmanı olan diğer devlet ve kişilerin gemilerine ve yerleşim yerlerine saldırarak onları zayıflattılar. Avrupa pazarlarına tedariki zor, kısıtlı olan malları uygun fiyatlarla temin ettiler. Rakip devletlerin ticaret tekellerini kırdılar (Thomson, 1994: 107-108). Devlet-dışı şiddet aktörlerini kullanmak, Avrupa devlet sistemi için paha biçilemez bir değere sahipti. Örneğin İngiltere, İspanya'nın Yeni Dünya'daki gücünü 16. ve 17. Yüzyıl'da korsanları kullanarak kırmıştır. Elizabeth'in "deniz köpekleri" olarak ün yapan korsanlarından Francis Drake ve Walter Raleigh İspanyol gemilerine saldırmış ve saldırılar sonrasında gerçekleşen anlaşmalar sonucunda büyük meblağlarda kazançlar elde etmişlerdir. Öyle ki, aynı iki kişi üstün başarılarından ve İngiltere'ye katkıları dolayısıyla şövalyeliğe ödüllendirilmişlerdir. Amerika da "Bağımsızlık Savaşı"nda (1775-1783) korsanlar aracılığıyla 600 İngiliz gemisini kullanılmaz hale getirilmiştir. Sonrasında Yeni Cumhuriyet Döneminde, 1812'deki İç Savaş zamanlarında tekrar korsanlardan yararlanılmıştır (Ekmekcioğlu, 2016: 22).

Devletin, devlet-dışı şiddet üzerinde tekel kurması birkaç yüzyıla yayılan bir süreçle gerçekleşmiştir. Devlet-dışı şiddet Avrupa devlet sisteminde üç yüz yıl boyunca meşru bir uygulamaydı. Ülkeler 18. yüzyıl boyunca kıyıların ve denizlerinin emniyetini sağlamak için denizlerde yoğun bir biçimde faaliyet gösteren ve uluslararası alanda yasal olarak kabul edilen korsanlığa izin vermiştir. Ülke liderleri, devlet alanı dışında hareket eden bu özel sektör aktörlerine hem yasal olarak hem de savaş durumu altında zaruri hallerde müdahale etmek üzere yetkiler vermişlerdir. Hükümet izniyle yapılan korsanlık ortadan kaldırılana kadar korsanlık tanımlanamadı ve bu yüzden korsanlığa karşı çok az bastırma girişimi gerçekleşti. Hükümet izniyle yapılan korsanlığın ortadan kaldırılmasıyla birlikte açık denizlerde devlet-dışı şiddet suç haline getirildi ve korsanlar vatansız olarak tanımlandı. Aynı zamanda devletler kendi deniz bölgelerinde korsanlığı bastırmak için sorumlu tutuldu. Korsanlığın küresel olarak ortadan kaldırılması hem zorlayıcı unsurlarla hem de işbirliği yoluyla gerçekleşti. Cezayir ve Malta'da korsanlık Fransız egemenliğinin kurulmasıyla ortadan kaldırıldı. Trablus ve Tunus korsanlık uygulamasına izin vermeyi durdurdu. Çin işbirliği yaptı, İngiltere ise korsanlığı yetki alanından çıkardı (Thomson, 1994: 143-144). Ayrıca, devletlerin yükselişi, şiddetin özel piyasadan teminini hemen engellemedi. Erken Dönem modern devletler, güç üzerindeki kontrolü özel ticari kuruluşlarla birlikte piyasada hem tedarikçi hem de alıcı olarak bulunmaya devam ettiler (Avant, 2005: 27).

Nihayetinde paralı askerler, özel ticaret şirketleri ve korsanlar yeni doğmakta olan ulus-devletin egemenliğine meydan okudular. Ulus-devletler bu özel piyasa oluşumlarını tehdit olarak algılamasıyla birlikte şiddet üzerindeki tekeli ele geçirerek özel şiddet piyasası üzerinde tam bir devlet tekeli oluşturdu.

2.2. Dış Kaynak Kullanımı İle Gelen Sivilleşme

Ulus-devlet oluşumunun ilk aşamalarında devlet-dışı aktörleri sınırlayan, tüm gücü kendinde toplayan devlet oluşumu kontrol altına alınmadığında özel aktörlerin ne kadar güçlenebileceğini görerek her alanın kamu egemenliği altında olması gerektiğini düşünmüş ve bu yönde hareket etmiştir. Ancak zamanla gelişen ulaşım araçları, teknoloji ve her alanda kendini gösteren küreselleşme süreciyle özel sektör tekrar güçlenmeye başlamıştır.

17. Yüzyıl'da, kralların egemenliğinin yerini bürokratik devlet yapıları aldığından beri, kamu sektörü ve özel sektör arasında sınırı her daim değişken olan, karşılıklı taviz vermeye dayalı bir ilişki biçimi gelişmiştir (Singer, 2009: 22). Devletler kimi zaman kamuya ait kabul edilen görevlerin bir kısmını özel sektöre devretmeyi uygun görmüşlerdir. Bu durumun altında yatan temel neden liberal politikaların etkisiyle gelen kamu sektörünün verimsiz, etkinsiz ve maliyetli olduğu varsayımının getirmiş olduğu genel kanıdır. Bütün sektörlerde kabul edilmeye başlanan bu kanıyla devletin hâkim olduğu her sektörde özelleştirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme dalgası o kadar geniş alana yayılmıştır ki devletin tamamen tekelinde olan ulusal ordularda bile dış kaynaktan yararlanma yöntemiyle özelleştirme aşamaları yaşanmaya başlamıştır. Bir zamanlar devleti ve halkını koruyan güç olan ordunun kamu tekelinden çıkıp özel sektöre kayması ihtimal dahi verilmeyen bir durum şeklinde değerlendirilirken günümüzde bu durum özelleştirme kapsamında gerçekleşmiş bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık, realist yaklaşım getirdiği askeri güvenlik anlayışı “sürekli askeri olarak geliş ve kendine yet” ilkesinden ekonomik alandaki uzmanlaşmanın yarattığı maliyet azaltıcı ilkelere doğru kaymaktadır. Küreselleşmeyle birlikte artık devletlerin her alanda “kendi kendine yetmesi” gerektiği anlayışı ortadan kalkmıştır. Her alanda kendi üreten ve kendine yeten devlet modeli artık küreselleşmeyle ütöpik bir durum olarak değerlendirilmektedir. Herkesin en iyi uzmanlaştığı alanda gelişmesi geri

kalan alanların uzmanlaşmış özel sektörden karşılanması askeri güvenlik alanında bile görülmeye başlamıştır. Bu mantık, üretimin daha fazla yapıldığı gelişmiş endüstriyel ülkelerden, her ürünün üretiminde uluslararası ölçekte bir kademelendirmeye doğru yayılmaktadır.

Keynesyen ekonomi ve refah devleti dönemlerinin bitmesiyle birlikte piyasa temelli ve piyasanın üstünlüğü esasına dayanan aşamalı bir dönüşüm kendini göstermiştir. Ticari bir yöntem olarak dış kaynaklardan faydalanmak üzere özel sektöre yönelmede devletin de teşvik sağladığı görülmektedir. Devletler özelleştirmeden yararlanmayı devam ettirirken askeri hizmetlerde de bu anlayışı hayata geçirmenin vakti geldiği değerlendirilmektedir (Singer, 2003: 66).

Özelleştirme, dış kaynaklardan yararlanma, sözleşme yapma ve kiralama gibi yöntemler ile kamu çıkarları ile özel sektör çıkarlarının uyumlaştığı ya da uyumlaştırıldığı yeni ortamda güvenlik yönetişimi yaklaşımı benimsenmeye başlanmıştır. Güvenlik yönetişimi, uluslararası sistemde barış ve istikrarın sağlanması amacıyla politik, ekonomik ve idari yetkilerin ortak kullanımını ifade etmektedir (Tangör ve Yalçınkaya, 2010: 138). Ayrıca yönetim, merkezileşmiş tek otoritenin politik kontrol sistemini anlatırken, yönetim ise farklı düzeylerdeki bütün aktörleri içine alan bir politika oluşturma sürecini ifade etmektedir. Yani, liberalizmle gelen özelleştirme dalgası her alanda olduğu gibi güvenlik alanında da yönetişimi sağlama amacındadır. Yönetişim mekanizması, devletleri sahip oldukları karar alma gücünü diğer sosyal paydaşlarla paylaşmaya zorlarken; küreselleşme olgusu ise güvenlik yönetişimi konusundaki politikaların yayılımını hızlandıran temel güç olarak ortaya çıkmıştır (Keser, 2020: 28).

ABD’de özel sektörün uygulamadaki başarılı faaliyetleriyle mukayese edildiğinde, devletin gösterdiği başarısızlıklar net hale gelmeye başladı. Bu durum kamusal alanda özel şirketlerin kullanılmasının yolunu açtı. Kamuda özelleştirme ve dış kaynak kullanımı yaygınlaşan yöntemlerden biri haline geldi. Özel askeri endüstri, kamu alanlarında özelleştirmede geriden gelen; fakat kullanım yoğunluğu uluslararası konjonktüre bağlı olarak gittikçe artan alanlardandır (Singer, 2009: 123-124). Özel şirketlere hizmetlerin devredilmesinin ve işlerin dış kaynaklardan yararlanma yöntemi

ile yürütülmesinin belki de en ileri seviyeye ulaşmış uygulaması savaş sektörüdür (Yalçinkaya, 2006: 248).

Soğuk Savaş sonrası dönemde, özel şirketlerin verdiği hizmet ile askeri alandaki ihtiyaçların arasındaki kesişme bir gerçeklik halini alarak yeni bir küresel endüstri oluşmasına neden olmuştur. Bu yeni özel askeri endüstri, 21. yüzyıl tarzı, dış kaynaklardan yararlanma ve özelleştirme şeklinin geldiği en son aşamadır. Bu endüstri eski uluslararası siyaset ve savaş kurallarının birçoğunu değiştirecek kapasitededir (Singer, 2003: 9). Dış kaynak kullanımının küresel çapta bu kadar yayılmasının arkasındaki itici güç olarak hareket edebilecek birçok faktörden, iş dünyasının küreselleşmesi birçok kişi tarafından kabul edilen ana nedendir. Dış kaynak kullanımının diğer iki önemli itici gücü olarak gelişen teknoloji ve üçüncü tarafların çok yönlülüğünü ileri sürülür. Yeni teknolojileri kurum içinde geliştirmek ve uygulamak zaman alıcı ve pahalı olacağından, firmalar üçüncü şahısların teknolojilerini kolaylıkla kullanabilirler. Öte yandan, üçüncü tarafların çok yönlülüğü, sabit maliyetleri değişken maliyetlere dönüştürerek kontrol, teknoloji ve lokasyonda iyileştirme sağlamalarına olanak tanır (Razzaque ve Sheng, 1998: 91).

Dış kaynak kullanımının avantajları yanında bazı dezavantajları da vardır. Yönetim ve organizasyon ile ilgilenen akademisyenler tarafından gösterilen en önemli dezavantaj dikkat çekicidir. Bu dezavantaj ise kontrolün kaybedilmesidir. Kontrolün kaybedilmemesi için ise dış tedarikçi üzerinde sürekli denetimin varlığı gereklidir. Kontrolü kaybetmenin yanı sıra, önemli bilgilerle teması kaybetme, sağlayıcıları uygun şekilde seçmeme veya yönetmeme, sağlayıcıların güvenilirmez vaatleri, değişen gereksinimlere cevap verememe, alıcının iş hedeflerini anlamama ve sağlayıcı değiştirmenin zorluğu da kullanıcıları tarafından potansiyel problemler olarak görüldüğü belirtilmiştir. Dış kaynak kullanımı yoluyla elde edilecek tasarrufların değerlendirilmesinin zorluğu da ek sorunlar yaratmaktadır (Razzaque ve Sheng, 1998: 96). Temel yeteneğin kaybedilme olasılığı, tedarikçinin yalnız kendi çıkarına göre hareket etmesi, bazı durumlarda beklenilenin aksine maliyetlerde yükselme gibi dezavantajlarından da bahsedilebilir. Öte yandan liberal ekonomilerin temel kurumlarından olan dış kaynaklardan yararlanmanın kamu kurumlarının en fazla devlet tekeli oluşturduğu alan olan "savaş" alanında kullanılması çarpıcı bir durum oluşturmaktadır (Yalçinkaya, 2006: 252).

Dış kaynak kullanım süreçlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar şu şekilde sıralanabilir: fayda-maliyet analizi yapılmalı, kaynak sağlama kararına risk faktörü dâhil edilmeli, kurumsal hedeflere uygunluk denetlenmeli, güçlü yönleri ve strateji belirlenmeli, sosyal, politik ve çevresel kaygılar dikkate alınmalı ve son olarak gizlilik ve piyasa koşulları incelenmelidir. Özel sektör çözümlerinin kısa dönemli esnekliği olabilir ancak kamunun yeni şartlara uyum sağlamasını engelleyebilir. Bazı askeri dış kaynak kullanımı durumu kamu-özel sektör rekabeti gerektirir ve bu rekabeti özel sektör kazandığında, kamu sektörünün gelecekte rekabet edebilme kabiliyeti ve şirket içi sözleşmeleri izleme yeteneği geri dönüşlemez bir şekilde kaybolur. Verimlilik endişelerinin ötesinde, ulusal savunma faaliyetleri yolsuzluk potansiyelinin güçlü bir şekilde gerçekleşebileceği alanlardır. Ayrıca ulusal savunma ve askeri politika konusunda hükümetin özel şirketler tarafından yönlendirilme ihtimali de vardır (Markusen, 2003: 471-472). Özel askeri endüstride rekabet sınırlıysa veya mevcut değilse, özel şirketlerin fiyatları yükseltmesi, yeniliği ve kaliteyi bastırması beklenebilir.

Dış kaynak kullanımının başarısı, karşılıklı güven ve inanca dayalı bir kullanıcı-sağlayıcı ilişkisine bağlıdır. Bu, kontrol önlemlerinin gereksiz olduğu anlamına gelmez, firmalar hizmet sağlayıcılar tarafından periyodik raporlamayı zorunlu kılmalıdır. Üçüncü şahısları akıllıca seçme ve güven inşa ederken kontrolü sürdürme ihtiyacı çok önemlidir (Razzaque ve Sheng, 1998: 100).

Temel yeteneği savaşmak olan unsurların dış kaynaklardan tedariki aslında maddi maliyeti değil siyasi maliyeti azaltmaktadır. Çünkü ÖAŞ’de meydana gelen kayıplar orduların ve devletlerin kayıpları olarak görülmemektedir. Bundan dolayı işveren durumundaki hükümetler kamuoyunun tepkisi ile sonuçlanacak siyasi yıpranmalarla karşı karşıya kalmamaktadır. Ancak, çatışmalarda meydana gelen kayıplar hakkındaki rakamların güvenilirliğini azaltmaktadır (Yalçınkaya, 2006: 272)

Ayrıca özelleştirme, orduyu sivil sektöre bağlayarak bilgi çağında teknolojik değişime öncülük yaparak en uygun maliyetli çözümleri sunacak bir avantaja da sahiptir. Ancak dikkat edilmesi gereken konu, askeri alan söz konusu olduğunda özel şirketlerin genelde kara odaklı faaliyetleri her zaman devletlerin veya halkın çıkarına uygun olmayabilir (Singer, 2004: 7).

Özelleştirme aynı zamanda şiddet üzerindeki devlet tekeli devlet sınırlarının dışına kaydırır. Teoride özelleştirme faydalıdır. Ancak bu özelleştirme eğilimi askeri alana geldiğinde sorunlu bir hal almaktadır. Çünkü özelleştirilen askeri hizmetler hem askeri gizlilik gereği hem de ÖAŞ'nin bilgi vermeme konusundaki genel tavırları özelleştirmenin faydalı olup olmadığına dair kesin bir sonuca varmayı imkânsız hale getirmektedir. Ayrıca hükümetlerin bu bilgi vermeme durumunu da kendi avantajları lehine kullanmaktadırlar. Özel askeri piyasadaki tek taraflı bilgi sahibi olma durumu ise tekelleşmeye yol açmaktadır.

Gelişen teknoloji ile birlikte ortaya çıkan karmaşık ve zengin bilgi iletişim sistemlerinin devreye girmesi, ileri teknoloji cihazlarının yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanması, hâlihazırda konvansiyonel orduları bile uzman sivil teknik personel istihdamına mecbur bırakmaktadır (Keser, 2020: 37). Savaş alanlarında özelleştirme ve teknolojik gelişmeler neticesinde giderek artan oranda sivil uzmanlarında faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bu yeni güvenlik ortamında savaş olgusunun giderek “sivilleştiğini” buna bağlı olarak da modern dünya ordularının da “sivilleştiğini” ve modern dünya ordularında bir “üniformasız askerler” sınıfının türediği görülmektedir (Gürçan, 2011: 171).

Günümüzde birçok askeri hizmette özellikle teknolojik atılımların etkisiyle artan bir şekilde uzman sivil personel ihtiyacı doğmaktadır. Hatta sivil personel ihtiyacının artması, askeri ve sivil bölgeler arasındaki sınırın kaybolmasına sebebiyet vermektedir. Askeri kurumların kullandığı bilgi ve iletişim sistemleri sivil kaynaklıdır ve bu nedenle sivil desteğe mecburdur. Önümüzdeki dönemlerde savaş meydanında bile bilgi ve teknoloji sistemlerinin çalışır durumda kalabilmesi için uzman sivil personellere gereksinimin katlanarak artacağı değerlendirilmektedir (Singer, 2009: 113).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

21. YÜZYIL'DA ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN ÖZELLİKLERİ

ÖAŞ, günümüzde her kıtada hizmet veren yapılar olarak hizmet alanını sürekli genişletme eylemindedir. Bu şirketler hakkında doğru bir değerlendirme ve inceleme yapabilmek için bu bölümün ilk alt bölümünde paralı askerliğin günümüzde uluslararası yasalara göre yapılan tanımı ve ÖAŞ kavramının ne ifade ettiği değerlendirilmiştir; bu tanımlar esas alınarak her ikisi arasındaki farklar ortaya konmuştur. İkinci alt bölümde ÖAŞ'nin ortaya çıkış sebepleri irdelenmiştir. Üçüncü alt bölümde ise ÖAŞ'nin sınıflandırma çalışmalarına yer verilmiştir.

3.1. Paralı Askerlik ve Özel Askeri Şirketler

Bu bölümde ilk olarak paralı askerliğin günümüzdeki tanımlarına yer verilmiştir. İkinci olarak ÖAŞ kavramı incelenerek paralı askerlik ile ÖAŞ mukayese edilmiştir. Böylece çalışmanın ana kavramı olan ÖAŞ'nin ne anlama geldiği net olarak açığa çıkarılmıştır.

3.1.1. Paralı Askerliğin Günümüzdeki Tanımı ve Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi

Paralı askerlik ile ÖAŞ arasında karşılaştırma yapabilmek için paralı askerlerin 20. yüzyılın ortalarındaki durumunu anlatarak bir başlangıç yapılabilir: Modern ulus devletin şiddet kullanma tekeli tamamen kendi eline aldığı 19. yüzyıl sonu itibarıyla paralı askerlik tamamen yeraltına inerek bireysel faaliyet göstermiştir, 20. yüzyıl boyunca sürdüğü ve 1960'lar ve 70'lerde Afrika kıtasındaki çatışmalarda yer almasıyla tartışılmaya başlanmıştır, devlet oluşturma sürecinin tam olarak tamamlanmadığı, merkezi otoritenin kontrol sağlayamadığı bölgelerde karaborsada ticareti yapılan bir faaliyet şeklinde tekrar görünürlük kazandığı görülmektedir (Kurtarıcan, 2017: 335). Dekolonizasyon döneminin bireysel-maceracı paralı askerlerinin yağmacı, insan haklarını ihlal eden ve merkezi otoriteye karşı giriştikleri olumsuz faaliyetler nedeniyle bu dönemde paralı askerlik birçok ulusal ve uluslararası belgede yasaklanmaya çalışılmıştır.

Singer'a göre paralı asker olmak için belirli özelliklere sahip olmak gerekmektedir:

- Yabancı olmak: Paralı askerler, adına savaştığı devletin ne bir vatandaşıdır ne de o ülkede ikamet etmektedir.

- Bağımsızlık: Paralı askerler ulusal bir ordunun daimi personeli (uzun süreli) değildir ve sadece belirli bir süre için tanımlanmış bir işi anlaşılmaya bağlı kalarak yerine getirirler.

- Motivasyon kaynağı: Paralı askerler, siyasi ya da dini hedefler için değil, kısa dönemli kişisel ekonomik getiri için savaşmaktadır.

- İşe alınma: Paralı askerler, yasal kovuşturmalardan kurtulmak için dolaylı yollardan işe alınırlar.

- Örgütlenme: Paralı askerler, kendi adına çalışan kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları gruplardan oluşan, geçici ve o anki hedef için bir araya getirilmiş (ad hoc) gruplardır.

- Hizmetler: Örgütlenme seviyesi düşük paralı asker grupları, müşterileri için sadece savaş hizmeti vermeye yönelir (Singer, 2009. 80).

Uluslararası hukukçular "Paralı asker kavramı ile genel olarak kişisel kazanç amacıyla uyruğundan olunmayan ya da ülkesinde oturulmayan çatışan taraflardan birinin silahlı kuvvetlerine katılarak silahlı çatışmalarda yer alan kişileri belirtilmektedir" şeklinde tanımlamaktadır (Pazarcı, 2014: 583).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ideolojik ve diğer çeşitli etkenlerden dolayı şiddetlenen çatışmalar sebebiyle paralı askerlerin faaliyetleri uluslararası alanda hemen yeniden düzenlenmesi zaruri bir konu olarak değerlendirilmemiş, konu hakkında mevcut uluslararası hukuk kurallarının yeterli olduğu kabul edilmiştir. Ancak bu durum çok uzun süre devam etmemiş; özel kaynaklı askeri hizmetler ve buna bağlı olarak paralı askerlik faaliyetleri 1960'da başlayan Kongo İç Savaşı'nda Katanga'nın bağımsızlığı için savaşan taraflarda Avrupalı ve Güney Afrikalı paralı askerlerin yer alması ile bir anda uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür (Kurtarcan, 2017: 287-288).

Paralı askerlik faaliyetlerinin engellenmesine yönelik devletler yeterli ve birlik içinde bir çaba göstermemiştir. Bunun ana nedeni devletlerin paralı askerlik

faaliyetlerini kendi çıkarlarına ulaşmak için bir araç olarak kullanmak istemeleridir. Paralı askerliğin tanımlanması ve düzenlenmesiyle ilgili üç hukuki belge bulunmaktadır. Bunlar Cenevre Sözleşmeleri 1977 tarihli Ek 1 Numaralı Protokol, 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi ve 1989 tarihli “Paralı Askerlerin İstihdamına, Kullanımına, Finansmanına ve Eğitimine Karşı Uluslararası Sözleşme”dir (Sökmen, 2007: 70).

Cenevre Sözleşmeleri 1977 tarihli Ek Protokol I madde 47 (I) göre,

1. Bir paralı asker, muharip veya savaş esiri olma hakkına sahip değildir.

Özellikle dikkat edilmesi gereken nokta ise paralı askerlerin muharip ya da savaş esiri hakkına sahip olmayacakları kesin bir şekilde yukarıdaki hükümde yer almaktadır.

Cenevre Sözleşmeleri 1977 tarihli Ek Protokol 1 madde 47 (2)’ye göre aşağıdaki tanımlamalara uyan kişiler paralı askerlerdir:

2. Paralı asker,

- Silahlı bir çatışmada savaşmak üzere yurt içinde veya dışında özel olarak işe alınan;
- Çatışmalarda doğrudan yer alan;
- Esasen özel kazanç arzusu ile çatışmada yer almak istemiş olan ve aslında, çatışmanın bir Tarafınca, Tarafın, silahlı kuvvetlerindeki benzer rütbe görevler için muhariplere ön gördüğü veya ödediği miktarın oldukça üstünde maddi karşılık alacağı vaat edilen;
- Ne Çatışmanın Taraflarından birinin vatandaşı olan, ne de çatışmanın bir Tarafınca kontrol edilen topraklar üzerinde ikamet eden;
- Bir çatışma Tarafının silahlı kuvvetlerinin bir üyesi olmayan;
- Çatışmaya Taraf olmayan bir devlet tarafından silahlı kuvvetlerinin bir üyesi olarak resmi görevde gönderilmemiş olanlar (ICRC, 2022: art 47).

Özel silahlı gruplar ve paralı askerler dekolonizasyon sürecinde Afrika ile anılan devlet-dışı aktörler olarak değerlendirilmiştir. Böylesine paralı asker ve gruplarına sık rastlanan bir kıtada 1963 yılında kurulan Afrika Birliği Örgütü’nün bunlar hakkında bir politikası olmaması ya da bunlara ilişkin kararlar almaması düşünülemezdi. Afrika

Birliği Örgütü (ABÖ) paralı askerler konusunda bölgesel nitelikte de olsa uluslararası hukukta düzenleme yapmaya çalışan ilk örgüt olma özelliğine sahiptir. 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesinin oluşturulmasının ana sebebi Afrikalı devletlerin paralı asker faaliyetlerini, emperyalizmin ve ırkçı koşullar altında ezilen Afrika halklarının yasal bağımsızlık ve özgürlük haklarını hayata geçirmelerinin önünde ciddi bir tehdit olarak değerlendirmeleri ve ortadan kalkmış bulunan dekolonizasyon sürecinin mantığını sürdürme çabaları olarak görmeleridir.

Afrika Birliği Örgütüne üye devletler paralı askerliği şöyle tanımlar:

- Silahlı çatışmalarda savaşmak üzere yurt içinde veya dışında özel olarak işe alınan;
- Fiilen çatışmalarda doğrudan yer alan;
- Esasen özel kazanç arzusuyla çatışmalarda yer almak için motive edilen ve aslında çatışmanın bir Tarafı aracılığıyla veya onun adına maddi tazminat vaat edilen;
- Ne çatışma Taraflarından birinin vatandaşı ne de çatışma Taraflarından biri tarafından kontrol edilen topraklarda ikamet etmeyen;
- Çatışmanın Taraflarından birinin silahlı kuvvetlerinin bir üyesi olmayan;
- Çatışmanın Taraflarından biri dışında bir devlet tarafından, söz konusu devletin silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olarak resmi görevle gönderilmemiş olanlar (OAU, 2022: art 1). Tanıma ek olarak, paralı askerler, savaşçı statüsünden yararlanamazlar ve savaş esiri statüsüne sahip olamazlar (OAU, 2022: art 3).

Dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki Afrika devletlerinin paralı askerlere bu kadar karşı olmalarına rağmen bu sözleşmeyi, yasal hükümetlerin kendilerini ülke içindeki muhalif gruplara karşı savunmaları için yabancıları hizmete almalarına izin verecek şekilde dikkatlice kaleme almaları dikkat çekicidir (Kurtarıcan, 2017: 320).

Cenevre ve Afrika Birliği sözleşmelerinde dikkat edilmesi gereken bir başka husus iki sözleşmede paralı askerleri silahlı çatışma alanlarında tanımlamıştır. Yani silahlı çatışma alanından neyin kast edildiği ya da çatışma alanında bulunan ancak belli

durumları yapmadığı için suç işlemeyen paralı askerin durumu hakkında boşluklar mevcuttur. Ayrıca uluslararası mevzuattaki boşluklar ve eksiklikler, çoğu devletin iç mevzuatının paralı askerlik faaliyetini suç saymaması durumuyla birleştğinde paralı askerlik faaliyetlerinin ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekten engellenmek istendiği konusunda şüphe oluşturmaktadır.

BM 1989 tarihli “Paralı Askerlerin İstihdamına, Kullanımına, Finansmanına ve Eğitimine Karşı Uluslararası Sözleşmeye” göre paralı askerlik tanımı silahlı çatışma hali olarak kabul edilmeyen durumları da içine alarak genişletilmiştir. 1989 yılında, 44/34 sayılı kararı ile Genel Kurul, Paralı Askerlerin İşe Alınmasına, Kullanılmasına, Finansmanına ve Eğitilmesine Karşı Uluslararası Sözleşmeyi kabul etti.

Bu sözleşmeye göre bir paralı asker aynı zamanda, herhangi bir diğer şartta;

- Aşağıdakileri amaçlayan uyumlu bir şiddet eylemine katılmak amacıyla yerel veya uluslararası özel olarak işe alınan herhangi bir kişidir:
 - (i) Bir hükümeti devirmek veya başka bir şekilde anayasal düzeni bozmak;
 - (ii) Bir devletin toprak bütünlüğünü tehlikeye atmak;
- Esas olarak özel kazanç sağlama isteğiyle orada bulunmayı amaçlamış ve maddi tazminat vaadi veya ödemesi ile teşvik edilen;
- Kendisine karşı böyle bir eylemin yöneltildiği devletin ne vatandaşı olan ne de orada ikamet eden;
- Bir devlet tarafından resmi görevde gönderilmemiş olan;
- Eylemi gerçekleştirildiği devletin silahlı kuvvetlerinin bir üyesi olmayan kişidir (ICRC, 2022: art 1).

Bu sözleşmenin madde 5 (1) ise uluslararası bir sözleşmede ilk kez açıkça kabul edilen bir hükmü içermekte ve tüm devletlerin paralı asker kullanımından, bunları finanse etmek, eğitmek ya da askere almaktan her durumda kaçınması gerektiğini belirtmektedir (ICRC, 2022: art 5).

Bu Sözleşme 2001’de yürürlüğe girmiştir. Uluslararası Sözleşme, paralı askerlerin kovuşturulmasını kolaylaştıran ve bu bakımdan devletlerarası işbirliğini destekleyen hükümler barındırdığından, bazı hükümleri paralı asker faaliyetlerinin sona

endirilmesine yönelik bir gelişme olarak kabul edilebilir. Ayrıca bu sözleşmelerden hiçbirisi uluslararası mevzuat, milliyet, ikamet, paralı asker kimliğini gizlemek için yapılan vatandaşlık değişiklikleri, paralı askerlerin yasa-dışı ticarete veya organize suça katılımı ve son olarak terör eylemlerine katılımları ile bağlantılarına ilişkin bir hüküm barındırmamaktadır. Bu uluslararası hukuki boşluklar paralı askerliğe ve daha iyi örgütlenmiş hali olan ÖAŞ'ye uluslararası hukuk yaptırımlarına takılmadan özgürce hareket etme imkânı tanımaktadır.

Paralı Askerlerin İşe Alımı, Kullanımı, Finanse Edilmesi ve Eğitilmesine Karşı Uluslararası Sözleşmesi'nin 44/34 Sayılı Karar çalışmasını ABD ve İngiltere'nin dâhil olmadığı sadece 35 ülke tarafından onaylanması, BM'nin bu konuda pek başarılı bir girişime imza atmadığını göstermektedir. Dolayısıyla paralı askerlik, ÖAŞ gibi yasal sürece dâhil edilmesi gereken yapıların denetimine yönelik çalışmaları için ABD ile İngiltere gibi bu yapıyı etkin kullanan devletlerle birlikte her devletin katılması gereken bu sürecin kısa vadede hayata geçirilmesi mümkün görülmemektedir (Yıldız ve Ekmekcioğlu, 2018: 45).

Paralı askerlik faaliyetlerindeki artış ile tanımdaki ve uluslararası mevzuattaki açık boşluklar arasındaki bağlantıyla orantılı olarak bu faaliyetler sayı ve hacimleri bakımından beş kıtada artarak kendini göstermektedir. Bu eksiklikler, uluslararası toplumu paralı asker faaliyetlerine karşı savunmasız bir durumda bırakıyor. Özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde ve uluslararası hale gelmiş çatışma bölgelerinde bu durum kendini gösteriyor.

Paralı askerliğe dair uluslararası belgelerde yapılan düzenlemeler göstermektedir ki 1960'lı yıllardan itibaren, öncelikle bölgesel bir soruna -Afrika'daki dekolonizasyon sürecine- yönelik olarak paralı askerliğin önlenmesine ilişkin hükümler getirilmiş; daha sonra 1980'li yıllarla birlikte ise paralı askerliğin engellenmesine yönelik düzenlemelerin içeriği değil ama kapsamı değişmiş ve evrensel olarak uygulanabilecek bir işlevsellik kazandırılmaya çalışılmıştır, bölgesel düzeyde değil uluslararası seviyede geçerli olacak hukuk kurallarını içine alacak şekilde kaleme alınmaya çalışılmıştır (Kurtarcan, 2017: 324). Ancak uygulanmaya çalışan bu uluslararası düzenlemeler ulus-devletler tarafından benimsenmemiştir. Çünkü ulus-devletler için paralı askerleri,

birlikleri ve orduları kullanmak her zaman için kendi ordularının yerine geçebilen sorumluluğu olmayan alternatif bir araçtır.

3.1.2. Özel Askeri Şirketlerin Tanımlanması ve Paralı Askerlikle Karşılaştırılması

Tarih boyunca Antik Çin, Yunan ve Roma ordularında ya da on dördüncü yüzyılın İtalya'sında condottieri olarak görülen paralı askerlik, Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleşen savaşlarda biçim değiştirerek tekrar görülmeye başlamıştır (Yalçınkaya, 2008: 338). Bu paralı askerliğin yeni şekli küreselleşmeyle birlikte daha profesyonel ve kurumsal bir hal almıştır. Bu yeni oluşum ÖAŞ olarak isimlendirilir. ÖAŞ'yi paralı asker ticaretinin gelişmiş, küreselleşmiş ve kurumsallaşmış hali olarak ifade edebiliriz. ÖAŞ dünya çapında anonim şirketlerden holdinglere kadar, ticari esaslarla kurulmuş, vergisini ödeyen, kuruldukları ülkenin yasalarına bağlı organizasyonlardır (Öz ve Çalışkanlar, 2020: 311).

Doktrinde ÖAŞ, özel güvenlik şirketleri ya da özel askeri ve güvenlik şirketleri olarak isimlendirilen bu özel girişimler, "savaş ile girift bir biçimde bağlantılı olan profesyonel hizmetlerin ticaretini yapan iş örgütlenmeleri" olarak tanımlanmaktadır (Kurtarıcan, 2017: 2). Bu şirketler askeri operasyon, stratejik planlama, istihbarat, risk değerlendirmesi, harekât desteği, eğitim ve teknik beceriler gibi askeri yeteneklerin kazanılması üzerine uzmanlaşan tüzel kişilerdir (Singer, 2009: 24). Bir başka deyişle ÖAŞ, özel şiddet araçlarının nihai evrimini temsil eder (Smith, 2002: 105).

ÖAŞ oldukça yakın döneme özgü yapılanmalardır. Paralı askerlik ve silahlı kuvvetlerin kiralanması kurumları hiçbir şekilde yeni olarak değerlendirilemeyecek kadar köklü uygulamalar olmakla birlikte askeri hizmetlerin şirketleşmesi ve günümüzde görüldüğü şekilde faaliyet göstermesi kesinlikle yeni bir olgudur.

Uluslararası ÖAŞ ile ilgili bilinmesi gereken ilk şey, bunun bir alışveriş merkezinde güvenlik görevlileri tarafından yapılan normal türden bir iş olmadığıdır. ÖAŞ makineli tüfekler, roketatarlar, zırhlı araçlar ve hatta helikopterler ve sabit kanatlı uçaklar gibi ağır silahlarla çalışır; bu türden faaliyetler, ulus devletlerin ordularıyla aynı taktik askeri yetenekleri sağladıkları anlamına gelir (Turcan ve Özpınar, 2009: 148).

Küreselleşmenin, teknolojik gelişmelerin, liberal politikaların ve uluslararası konjonktürün etkisiyle oluşan bu yeni özel askeri endüstrinin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Özel askeri aktörler ticari teşebbüslerdir. Çoğunlukla açık bir şekilde rekabet halinde olan ve ticaret yapan bu kayıtlı işletmeler arasında hiyerarşik bir örgütlenme bulunur ve bunlar geniş küresel pazarda hizmetlerini sunarlar.
- Bu yeni askeri aktör, bireysel kar yerine çoğunlukla kurumsal kar hedefiyle hizmet verir.
- Özel askeri endüstrinin hizmet verdiği piyasa serbest küresel pazardır.
- Özel askeri endüstri içindeki birçok şirket aynı anda birden fazla pazarda, birden fazla müşteriye hizmet sağlayacak kadar çeşitlilik barındırır ki bunu geçmişte görülen özel askeri aktörlerden hiçbiri gerçekleştiremezdi.
- Bu piyasanın kurumsal anlayışı ve açıklığı sayesinde, işe alımlarda daha bir uzmanlaşma söz konusudur.
- Şirketler endüstri dışı ilişkileriyle de farklılık gösterirler. Müşterileriyle yaptıkları sözleşmeleri düzenlemelerine ek olarak, bu şirketlerin çoğu, daha büyük işletmelerle ve holdinglerle birbirine bağlı yapılar oluştururlar (Singer, 2009: 83-86).

Hukuk açısından değerlendirildiğinde ÖAŞ, yapılanma, hak ve yükümlülükler yönünden diğer herhangi bir ticari şirketten farklılık göstermezler. Bunlar, bir yönetim kurulu tarafından yönetilmekte, şirketin karından pay almayı bekleyen hissedarlara sahip olmakta ve sadece kar elde etmek için faaliyet göstermektedirler. Silahlı çatışma bölgelerinde uluslararası sivil toplum kuruluşlarına, çok uluslu şirketlere uluslararası örgütlere, bireylere ve bunlardan daha da önemlisi ulus-devletlere, askeri ve güvenlik hizmetleri sağlayan bu şirketleri basit bir şekilde özel güvenlik şirketi olarak ifade etmek doğru bir bakış açısı değildir. Çünkü özel güvenlik şirketleri, temel olarak günlük hayatımızda hepimizin bir şekilde görmeye alışık olduğumuz, silahlı çatışmaların söz konusu olmadığı alanlarda alışveriş merkezlerinin kapılarında nöbet tutan ya da bunların içerisinde diğer bazı kamusal alanlarda devriye gezen, banka ve özel şirket bina ve tesislerini koruyan kolluk benzeri faaliyetlerde bulunan ateşli silah ya da ölümcül olmayan silahlar taşıyabilen personel sağlayan, güvenlik risk değerlendirmesi

yapan şirketleri ifade etmektedir (Kurt darcan, 2017: 2-3). Ancak çatışma bölgelerinde sunulan bina ve tesis güvenliği gibi az riskli görünen durumlar bile aşırı risk barındırdığından özel güvenlik faaliyetlerine giremeyecek kadar tehlikeli bir durum arz etmektedir. Dolayısıyla da çalışmamızda özel güvenlik şirketlerine yer verilmeyecek ÖAŞ üzerinde durulacaktır.

Küresel boyutta yeni kurulan ÖAŞ yetenekli askeri personel hizmetlerini müşterilerine sağlamaya başlamıştır. Geline son durumda bireyler, şirketler, devletler ve uluslararası kuruluşlar giderek daha fazla özel sektör aracılığıyla sağlanan askeri hizmet ve araç-gereçlerine bağımlı hale gelmektedir. Özelleştirilmiş askeri endüstrinin yükselişiyle birlikte, küresel sistemdeki aktörler, tüm orduyu kapsayan yeteneklere sadece bir müşteri olarak ulaşabilirler (Singer, 2001-2002: 186-187). Özel askeri sanayinin son zamanlardaki yükselişiyle birlikte, müşteriler bir zamanlar devletin tekelinde olan askeri faaliyetlerin tüm yelpazesini kapsayan yeteneklere artık sadece bir çek yazarak erişebilirler (Schreier ve Caparini, 2005: 19).

1990’larda yükselişe geçen özel askeri sektör, küreselleşen liberal ekonominin bir sonucu olarak tamamen devlet tekelinde olan savaş alanına dahi girmeyi başarmıştır. Özellikle Napolyon’un orduları ile birlikte son iki yüzyıldır savaş meydanlarında tarihin en kanlı mücadelelerini veren ulusal orduların yerini savaş alanlarında çarpışan askeri şirketler almasıyla birlikte yeni ihtiyaçları karşılamının yanı sıra yüzyıllardır oluşan dengeleri alt üst etmeye başlamıştır (Yalçınkaya, 2006: 271). Artık ulus-devletler şiddet kullanma tekelini elinde tutan tek aktör değildir. Ulus-devletler bu yeni oluşuma karşı farklı tepkiler vermektedir. Güçlü devletler bu yeni özel devlet-dışı aktörü kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için uluslararası yaptırımları atlatmanın bir yolu olarak görürken, zayıf devletler çoğunlukla zamanında sömürgeci güçlerin verdiği askeri desteği bu yeni oluşumdan talep etme yoluna gitmektedir.

ÖAŞ, Anglo-Amerikan hukuk ve politika düşünce yapısında teorik olduğu kadar pratik bir gerçekliktir ve yüzyıllardır süre gelen bir uygulamanın yeni şeklini ifade etmektedir. Bu şirketler, ülkesinde kuruldukları devletin kanunlarının gereklerine uyarak sosyal bir ihtiyacı karşılamaktadır. Şu konuya özellikle dikkat edilmesi gerekir ki devletler hiçbir zaman ÖAŞ’yi diğer bazı özel kaynaklı şiddet örgütlenmelere yaptıkları gibi, hukuka aykırı kabul etmemişlerdir (Kurt darcan, 2017: 2). Bunun en

önemli nedenlerinden biri, bu şirketlerde serbest piyasa kurallarının geçerli olması nedeniyle ve hükümetler gibi siyasi hesap vermek zorunda olmadıklarından güvenlik hizmetlerini müşterilerinin istekleri doğrultusunda yerine getirmekten çekinmemeleridir (Tangör ve Yalçınkaya, 2010: 136). Devletler genellikle bu şirketleri kendi çıkarları için kullanmayı tercih etmektedir. Dış politikalarını çıkarlarına uygun hareket ettirmek için ÖAŞ personeli çalıştıran bir devlet, bunu kendi ordusuyla yapan bir devletten daha az uluslararası sorumlulukla karşı karşıya kalacağı kesin bir durumdur (Turcan ve Özpınar, 2009: 148).

ÖAŞ'nin kendi içyapısı gereği ve daha yeni bir yapı olmasından dolayı araştırılması ve doğru bilgiye ulaşılması güç olan bir alanda faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerin operasyonları genellikle ulusal ve uluslararası alanda meşruluğu tartışmalı olduğundan ve gizlilik bir kural olarak benimsendiğinden güvenli bilgiye ulaşmak zordur. Ancak bu tartışmalı alanlarda bulunmalarına rağmen bu tarz şirketlerin sağlam bir meşruiyet yolunda ilerlediği değerlendirilebilir. Özellikle devletlerin uluslararası hukuk yükümlülüklerinden kaçmak için ÖAŞ'ye başvurması onlara kendi faaliyet alanlarını genişletmek ve daha yasal bir oluşum olarak görünmek için büyük fırsatlar yaratmaktadır.

11 Eylül sonrasında ABD'nin terörizm ve haydut devletlere açtığı savaş, ÖAŞ için de bir milat kabul edildi. BM'nin gücünü yitirdiği ve uluslararası hukukun geçerliliğini kaybettiği bir dönemde, hukuksal boşluğun bulunduğu bir alanda varlıklarını devam ettiren ve tamamen kar amacı ile çalışan ÖAŞ geniş bir faaliyet alanı buldular (Zabcı, 2014: 22). ÖAŞ bugün sadece savaş alanında faaliyet göstermekle yetinmiyor, aynı zamanda kendini sürekli geliştirerek birçok askeri operasyonun mihenk taşı haline geliyor (Singer, 2004: 22).

ÖAŞ'yi yeni bir aktör şeklinde değerlendirmeyen ulus-devletlerin, uluslararası hukuki yaptırımları geçersiz kılmak için kullandığı yeni bir sömürge aracı olarak gören yaklaşımlarda bulunmaktadır. Geleneksel devlet yapısının zayıf olduğu; ancak, çokuluslu şirketlerin ya da güçlü devletlerin ilgisini çekecek büyüklükte enerji kaynakları ya da madenleri zengin olan ülkelerde çoğunlukla karşımıza çıkmaları, ÖAŞ'nin yeni sömürgeciliğin bir aracı olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir (Zabcı, 2014: 24). Ancak dikkat edilmesi gereken nokta şudur; ÖAŞ yeni bir sömürge aracı

olarak değerlendirilsin ya da değerlendirilmesin küresel piyasada bağımsız bir endüstrinin bütün özelliklerini taşımasının yanında görmezden gelinemeyecek bir hacim ve boyuta ulaşmıştır.

Singer'ın (2003: 47) çalışmasına göre, ÖAŞ aşağıdaki açılardan geçmişteki ilgili oluşumlardan ve yapılardan farklılaşmaktadır:

- Örgütlenme: Kurumsal şirket yapısına sahip olmaları,
- Savaşmalarını sağlayan neden: Bireysel kazanç yerine kurumsal kazanç odaklanmaları,
- Serbest pazar: Yasal ve tüzel kişiliği niteliğine sahip olarak küresel piyasada yer almaları,
- Hizmetler: Sadece doğrudan çatışma içerisinde olmak yerine daha genişletilmiş kapsamda hizmetler sunmak,
- İşe alma: Uzmanlaşmış personelle çalışmak,
- Bağlantılar: Kurumsal holdingler ve mali piyasalarla bağlara sahip olmak.

Günümüzün ÖAŞ'si ile paralı askerler arasındaki en temel farklardan biri, ÖAŞ'nin faaliyetlerine devletler tarafından bir şekilde açıkça izin verilmiş olmasıdır. Devletler bu şirketleri işe almakta, bunlara faaliyet izni veya lisansı vermektedir. Şirket biçiminde örgütlenmenin getirdiği en büyük farklılık ise ÖAŞ'nin müşterileriyle sözleşme ile bağlılığı ve tescil edildikleri devletin yasal mevzuatının öngördüğü şekilde denetime tabi olup belirli bir devlet denetimi altında faaliyet göstermeleridir (Kurtdarcan, 2017: 336-337).

ÖAŞ'nin devletlerle olan yakın ilişkisinin yanında ilginç ekonomik bağlantılara da sahiptir. ÖAŞ zayıf devletlerle yaptıkları sözleşmeler karşılığında genellikle maden, petrol, elmas imtiyazları kazanmışlardır. Birçok özel askeri şirket ya holding şemsiyeleriyle ya da ortaklıklarla petrol ve enerji şirketleriyle yakın ilişki içindedir (Çınkır, 2004: 260).

3.1.2.1. Özel Askeri Şirketlerin Ortaya Çıkış Nedenleri

Özel askeri endüstri, sadece özel askeri aktörlere geri dönüşten ibaret değildir. Bu sektörün oluşmasının temelinde tek bir basit neden yatmamaktadır. Bu endüstri, yirmi

birinci yüzyılının başında değişen küresel güvenlik ve iş çevrelerinin temsilcisidir (Singer, 2009: 89).

Özel askeri sektörün ortaya çıkmasının araştırmacıların kabul ettiği üç temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi, Soğuk Savaş sonrası serbest piyasa ekonomisinin neden olduğu özelleştirme dalgasıdır. İkincisi, orduların küçülmesi ile ortaya çıkan fazla askeri personel ve araç-gereç stokudur. Üçüncüsü ise güçlü devletlerin zayıf devletlerdeki çatışmalara müdahale etmekteki isteksizliğidir (Singer, 2004: 2). Bu üç nedenin ortak zaman algısı ise üçünün de Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkmasıdır. Yani özel askeri endüstriyi ortaya çıkaran ana etken Soğuk Savaş'ın bitmesidir. Herhangi bir pazarın gelişmesinde ve genişlemesinde olduğu gibi, özel askeri sektörün küresel boyuta yayılması da arz ve talebe bağlıdır. Ulusal orduların askeri ve güvenlik alanlardaki artan eksiklikleri, 1990'ların ortalarından bu yana ABD ordusunun 3.000'den fazla sözleşmeye girmesiyle artan sayıda sözleşmede açıkça görülüyor (Maninger, 2007: 83).

Bu üç nedeni daha ayrıntılı işlemek konunun anlaşılması bakımından daha iyi olacaktır.

3.1.2.1.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Oluşturduğu Güvenlik Boşluğu

Soğuk Savaş'ın sona ermesi güvenlik pazarında, hem arz hem de talep taraflarını besleyerek kendini çeşitli şekillerde gösteren bir boşluk yarattı. Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın dağılması ve de Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Batılı devletler hızla milli ordularını küçültmeye başlamışlardır (Keser, 2020: 7). Çoğunlukla genç, işsiz askeri personel, görevlerini sürdürmek için yeni arayışlara başladılar ve en iyi oldukları alanda askeri ve güvenlikle ilgili yeni şirketler kurdular (Sökmen, 2007: 104).

Soğuk Savaş sonrası dönemde birçok devletin bir daralma, durgunluk ve hatta parçalanma aşamasına girdiği görüldü. Özellikle bu durum zayıf devlet yapılarında kendini gösterdi. Bu durum, devlet yapılarının kısmen veya tamamen çökmesine ve ardından devlet-dışı aktörler tarafından doldurulan güvenlik boşluğuna neden oldu (Maninger, 2007: 69). Ayrıca Soğuk Savaş'ın bitmesiyle halkların self-determinasyon hakkına daha fazla imkân verilmesi ve silahlı çatışmaların bir süreç dâhilinde azalacağı

öngörülürken tam tersi durumlar gerçekleşmeye başlamıştır. Farklı amaçlar altındaki devlet-dışı grupların ulus-devletlerle mücadele ettiği yeni bir kaotik durum ortaya çıkmıştır. Bu kaotik durum karşısında özellikle devlet oluşturma sürecini tamamlamamış devletler süper güçlerin sağladığı maddi ve manevi desteğin kesilmesiyle kendilerini bir anda çatışmaların ortasında buldular. Diğer devletlerden destek istediler ancak kendi ordularını ve imkânlarını bu devletlere göndermek istemeyen devletler bu ülkeleri kendi kaderlerine teslim etti. Bunun üzerine yeni oluşan bir endüstri olan özel askeri endüstriye başvurdular. Böylece Soğuk Savaş sonrası oluşan otorite boşluğu ÖAŞ tarafından dolduruldu.

Çatışma ve tehlike durumlarına karşılık vermede kullanılan geleneksel yöntemler en zayıf durumdayken, küresel tehditler çok daha çeşitli, güçlü, tehlikeli ve karmaşık bir hal almıştı. Bu durum devletin şiddet üzerindeki tekelinin zayıflamasına neden oldu ve yeni çatışma alanlarının ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Ayrıca ulusal devletlerin ordularını küçültmeye yönelmesi özel askeri endüstri için büyük bir profesyonel işgücü havuzu sağladı (Singer, 2009: 90). Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, ÖAŞ'nin faaliyet alanları dünya çapında kayda değer bir artış yaşadı ve yaşamaya da devam etmektedir.

3.1.2.1.2. Açığa Çıkan Çatışmalar

Soğuk Savaş'ın yarattığı güç dengesi istikrarının sona ermesiyle birlikte bölgesel çatışmaların artmasının ardından askeri operasyonların sayısında bir artış yaşanmıştır. Bazı bölgelerde çatışma bölgelerinin sayısı ve iç savaşların görülme sıklığı iki katına çıktı. Aynı zamanda, iki kutuplu çatışmanın sona ermesi, büyük güçlerin bu alanlara olan ilgisinin azalmasına yol açtı. Bu nedenlerden ötürü, büyük güçlerin desteğinden yoksun olan ve vatandaşlarına güvenlik sağlayamayan bazı zayıf devletler için ÖAŞ, siyasi kontrolü ve bir tür düzen görünümünü yeniden teyit etmenin bir yolunu sağlamıştır (Schreier ve Caparini, 2005: 4).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle pek çok kişi küresel barışın hâkim olduğu bir yenedünya düzeni beklerken, ortaya çıkan yeni düzen Batı'da barış, kalanlar için savaştan ibaretti (Ekmekcioğlu, 2016: 46). Soğuk Savaş'ın sonu süper güçler tarafından uzun süredir bastırılan veya manipüle edilen çatışmaların ortaya çıkmasıyla çatışma bölgelerinde bir artış patlaması yaşanmıştır. Bu ortaya çıkan çatışmaların siyasi,

ekonomik, toplumsal ve kültürel birçok nedeni vardır. Nedenleri çeşitli olmakla birlikte bu çatışmaların yaşandığı devletler güvenliği özel sektörden talep ederek ciddi bir arz-talep piyasası yarattığı yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle Üçüncü Dünya ülkeleri ekonomik, tarihsel, kültürel ve toplumsal geçmişlerinden kaynaklı merkezi bir devlet gücü oluşturmamış olmalarından ülkedeki iktidar grupları arasındaki çatışma süreklilik arz eden bir hal almıştır. Bu durum ÖAŞ'ye eşi benzeri görülmemiş küresel bir pazar sağlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan çatışmaların ÖAŞ açısından yarattığı fırsatları üç kategoride değerlendirebiliriz (Singer, 2003: 51):

- Özellikle sömürge sonrası devlet oluşum sürecini tamamlayamamış yeni devletlerde iç çatışmalar, iki süper gücün sağladığı istikrar sistemin çökmesiyle büyük bir artış yaşamıştır. Bu yeni devletlerdeki yöneticiler istikrarı kendi imkânlarıyla sağlayamayacaklarını anladıklarında yeni bir oluşum olan ÖAŞ'ye başvurarak özel askeri endüstri için büyük bir pazar imkânı oluşturmuşlardır.
- İç çatışmalara ek olarak iki kutuplu sistemin çökmesiyle devletler sınırları dışındaki alanlara müdahale konusunda daha istekli hareket etmişlerdir. Bunun sonucunda kendini askeri açıdan yetersiz bulan devletler özel piyasadan askeri hizmet ve araç talep etmiştir. Bu durumda ÖAŞ'ye olan talebi arttırmıştır.
- Küreselleşme birçok alanda getirdiği avantajın yanında ekonomik eşitsizliği de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla sosyo-ekonomik problemler iç çatışma ve savaşların daha fazla alevlenmesine neden olmuştur. Bu durumda istikrarı sağlamak isteyen hükümetleri ÖAŞ'ye yönlendirmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, süper güçlerin zayıf devletlere sağladığı dış yardımın kesilmesiyle yerel dengeleri devletlerdeki iktidar gruplarından muhaliflere doğru kaydırmıştır (Taulbee, 2002: 8). Bu durum muhalif grupların merkezi otoriteye sahip olmak istemeleriyle iktidarla giriştikleri amansız bir çatışmaya dönmüştür. Sonuç olarak, merkezi yönetime çok şiddetli saldırılar düzenleyen, genişleyen ve güçlenen muhalif gruplar, zafer elde edemediklerinden dolayı devlet güçlerinin karşı saldırılarına da neden olmuştur. Eskiden olduğu gibi küçük kalsalardı, yüzyıllardır olduğu gibi devletin önemsemediği topluluklar ve gruplar olmaya devam edebilirlerdi. Ama saldırıp başarısız olmak, onları ilk çözülecek sorun haline getirir; hemen ve çok sert şekilde

çözülecek bir sorun (Nutter, 2005: 249). Bu durum devletin yerel muhalif gruplara ve vatandaşlarına karşı sistematik bir şiddet uygulamasına yol açmaktadır.

3.1.2.1.3. Devlet Dışı Güçlerin Çatışmalara Katılmadaki Artışı

Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle artık her muhalif grup veya örgüt istediği silah ve teknolojik imkânlarla rahatlıkla ulaşarak devlete karşı çatışma ortamı yaratma potansiyeline sahiptir. Bu durum çatışma alanlarını arttırırken aynı zamanda devlet-dışı güçlerin bu çatışma alanlarındaki etkinliğini de arttırmaktadır. Artık çatışma alanlarında devletin devlete karşı mücadelesiyle karşılaşılmamakta daha çok devletin etnik-dini gruplarla, terör örgütleriyle, suç kartelleriyle ya da iktidarı ele geçirmek isteyen silahlı muhalif gruplarla mücadelesine rastlanmaktadır. Bu durumda ülkede iktidarda kalmak isteyen güçleri ÖAŞ ile sözleşme yapmak zorunda bırakmaktadır. Aynı şekilde devlet-dışı aktörlerinde ÖAŞ ile sözleşme yapabilme ihtimali her iki durumda da ÖAŞ'yi kazançlı çıkaran bir durum teşkil etmektedir.

3.1.2.1.4. Piyasadaki Asker Fazlalığı

Soğuk Savaş sonrasında oluşan kısmen tek kutuplu uluslararası sistem gerilimlerin ve tehditlerin belli bir seviyede azalmasıyla birlikte devletler ordularındaki asker sayılarını azaltma yolunu tercih etmişlerdir ve böylece piyasada oluşan asker fazlası ÖAŞ'nin isteyeceği biçimde geniş bir askeri personel havuzu ve arz fazlalığı meydana getirmiştir. Askeri birimlerden bazıları, kurum olarak ya da tüm personeliyle ordu dışında bırakılmıştır. Örneğin, Executive Outcomes şirketini kuranlar ordudan uzaklaştırılan ya da atılan Güney Afrika 32. Recon Taburu personelidir. Ayrıca Sovyet Alpha birimi de bu tür bir şirketleşme yoluna gitmiştir. Bu birimler kendi yapılarını büyük oranda muhafaza ederek ÖAŞ'i meydana getirmişlerdir. Ayrıca işsiz kalanlar yalnızca cephe askerleri değildir. Eski KGB ajanlarının %70'lik bir kısmının da özel askeri endüstriye entegre olduğu görülmektedir. Hatta muharebe hizmet desteği alanında da önemli kesintiler yapılmıştır. Amerikan Havacılık ve Füze Faaliyetleri İşletme Komutanlığına (AMCOM) bağlı Amerikan Ordu Malzeme Komutanlığında %60 oranında bir kesinti gerçekleşmiştir. Bu durum gelecek yıllarda lojistik desteğin özelleşmesinin yolunu açmıştır (Singer, 2009: 95-96).

Soğuk Savaş sonrası dönemin azaltılmış savunma bütçelerine, iki kutupluluğun ve geleneksel küresel çatışma ihtimali azaldıkça, daha düşük seviyede silahlı kuvvet kapasiteleri eşlik etti. Balkanlar'da yeni zorlukların ortaya çıkmasına rağmen, önceki yüzyılın son on yılında, Batı ülkeleri silahlı kuvvet personelini önemli oranda azalttı. İngiliz ordusu bugün Napolyon savaşlarından bu yana tarihinin herhangi bir noktasında olduğundan daha küçüktür (Maninger, 2007: 70). Bu durum piyasada asker fazlasının oluşmasına neden oldu.

Soğuk Savaş'ın siyasi bloklaşmasının sona ermesiyle, profesyonel ordulara sahip olmayan, ancak potansiyel olarak değerli kaynaklara sahip olan zayıf devletler kendini bir anda iç savaşların ortasında buldular ve iktidar sahipleri askeri hizmet talebinde bulunurken, diğer devletlerin ordularında küçültülmeye gitmesiyle birlikte serbest bırakılan çok sayıda hazır profesyonel asker arzı aynı anda gerçekleşerek uyumlu bir arz-talep ilişkisi yarattı (Taulbee, 2002: 3).

Hem yerel hem de uluslararası olgulara bağlı olarak ortaya çıkan güvenlikteki arz fazlası aynı zamanda 80'lerin sonunda ve 90'ların başında orduların küçültülmesiyle had safhaya ulaştı. ÖAŞ'nin operasyon yetenekleri, ulusal devletlerin ordularındaki askeri personel, araç ve gereçleri azaltılmasıyla birlikte genişletilmiş bir askeri uzmanlık havuzuyla geliştirildi. Pek çok asker, İngiliz Özel Hava Kuvvetleri, Güney Afrika ve Amerikan Özel Kuvvetleri gibi oldukça disiplinli askeri birliklerden bu şirketlere transfer oldu. Aynı şekilde, ucuz ve erişilebilir Sovyet yapımı silahlar da şirketlerin yeteneklerini güçlendirmeye katkı sağladı (Shearer, 1998: 71).

3.1.2.1.5. Piyasadaki Silah Bolluğu

Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler devlet ile toplum arasındaki ilişkileri de etkilemiştir. Devletler şiddeti kullanma araçlarının yani silahların tek sahibi iken artık bu araçların devlet-dışı aktörlerin eline geçmesiyle çatışmaların sayısı ve süresi giderek uzayarak devlet yapısını zayıflatan bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu yeni düzende bu silahlara ve araçlara devletler kadar muhalif, isyancı ya da terörist gruplar tarafından da erişilebilir olması küresel çapta ulus-devlet yapılarının çatışmalardaki kontrolü kaybetmelerine neden olmuştur. 1989 yılından sonra orduların hem personel hem de askeri araç ve gereç yönünden küçülmeye yönelmesi, yalnızca asker sayısında değil, çatışmaların sonucunu belirleyecek ya da yasa dışı örgütlerin devletlerle aynı imkânlar

dâhilinde çatışmasına olanak sağlayacak biçimde silahlarda da arz fazlası oluşmasına neden olmuştur. Makineli tüfeklerden tanklar ve hatta savaş uçaklarına kadar birçok teknolojik Nispi Muharebe Gücü (NMG) yüksek özel araç ve gereçler, ödeme kabiliyetine sahip olan grupların eline geçmeye başlamıştır (Ekmekcioğlu, 2016: 48).

Hafif silahların yaygınlaşması çatışmaların sayısının ve süresinin artmasının ana nedenini oluşturur. Son teknoloji ürünü silahların dünyayı tehdit ettiği tekrarlanırken en fazla kullanılan silahların tüfekler, el bombaları, makineli tüfekler, hafif havan topları ve kara mayınları gibi hafif silahlar olduğu görülmek dikkat çekicidir. Durum öyle bir hal almıştır ki Uganda’da AK-47 ile tavuk fiyatı aynıyken Kenya’da aynı silahın fiyatı bir keçi fiyatına denktir (Singer, 2009: 97).

3.1.2.1.6. Yerel İktidarların Başarısızlığı

Günümüzde küresel ve yerel güvenlik tehditleri istikrarlı devlet yapıları kaynaklı değil, zayıf devletlerin merkezindeki yapılardan gelmektedir. Tehlike teşkil eden örgütler ve yapılanmalar ülke idaresinde merkezi otoriteyi gerçekleştirememiş zayıf devletleri kendilerine güvenli bir ada olarak görmüşlerdir (Singer, 2009: 100).

Güçlü devletlerin muhafazasına ve imkânlarına bağımlı olan çoğu ülke, bu imkânların kesilmesinden sonra kendisini bir anda etnik-dini-siyasi çatışmaların ortasında kendi kendini idare edemez halde bulmuştur. Örneğin, Afganistan, Sudan ve Kongo gibi çoğu devlet merkezi otoriteyi tam olarak gerçekleştirememiştir (Ekmekcioğlu, 2016: 49). Bu devlet yapılarıdaki istikrarsızlık sebebi gelişmiş devletlerin destek verilmemelerinin yanında bir başka sebepte tarihsel açıdan bu devletlerin toplumsal yapılarındaki dağınık yerel güç merkezleridir. Bu yerel güç merkezleri o kadar güçlüdür ki merkezi iktidara devlet otoritesini bir yerde toplama fırsatı vermezler. Ayrıca bu devletlerin bir önceki yüzyılda Batılı devletler tarafından sömürülmesi de devam eden istikrarsızlıkların bir başka nedeni olarak görülebilir. Soğuk Savaş sonrası piyasadaki asker ve silah fazlalığı bu devletlerin içindeki devlet-dışı oluşumların çatışmaları sürdürmek için daha fazla imkâna sahip olmasına neden olmuştur. Bu çatışmalardan dolayı güçlü devletlerin desteğini alamayan iktidar yapıları son çare olarak ÖAŞ’ye başvurarak özel askeri hizmet ve araç-gereçleri talep etmektedir.

3.1.2.1.7. Yerel Askeri Etkisizlik

Bazı zayıf devletlerde merkezi otoriteyi sağlayamamalarının en önemli nedenlerinden biri, ordularının kendi ülke topraklarını dahi koruyamayacak kadar kötü durumda olmasıdır. Orduların kötü durumda olmasının temelde iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, diktatör liderlerin orduları ülke içerisinde halkı ve muhalifleri baskı altına alma aracı olarak kullanmaları sonucunda orduda gelişim ve ilerleme beklenemez. İkinci olarak ise iktidarın orduyu kendisine darbe yapabileceği kaygısıyla ordunun gücünü ve kapasitesini düşürme yolunu tercih etmiştir. Bu iki durumda yerel halkta orduya karşı kötü bir algının oluşmasına sebep olur. Ordular bu biçimde etkin bir mekanizma ve ilerleme gerçekleştiremezler. Bir başka sebep ise malum ülkelerdeki orduların, kendi öz kaynaklarını ve savaşma kabiliyetlerini geliştirmek yerine güçlü devletlerle olan bağımlılıklarını devam ettirmeleridir. Güçlü devletlerin askeri desteklerinin sona ermesiyle ordular etkisiz ve verimsiz olmaya başlamıştır (Singer, 2009: 101).

Bu orduların eğitim seviyeleri de çok düşüktür. Öyle ki, askere alındıktan sonra temel eğitim de dâhil silahla hiç atış yapmamış askerlere denk gelmek garipsenecek bir durum değildir. Eğitim düzeyinin bu kadar aşağıda olması, yüksek teknoloji silahlara sahip olunsada dahi bu silahları kullanamama gibi ciddi sorunlarına neden olmaktadır. Örnek olarak, Mozambik 43 savaş jetine, 6 savaş helikopterine ve 12 donanma aracının bulunmasına rağmen bakım ihtiyaçlarının yetersiz olması sonucu hareket eden bir gemisi ya da uçabilen bir uçağı yoktur (Ekmekcioğlu, 2016: 50-51). Bu sebeple, mevcut teknolojik sistemin varlığını ve bakımını sürdürecekt uzmanlara gereksinim duyulmaktadır. Tüm bu sorunlar, bu ülkeleri askeri hizmetlere ihtiyaç duyulduğunda zor durumda bırakmaktadır ve bu ülkeler için ÖAŞ gibi profesyonel askeri şirketlerin yardımını çok daha önemli hale getirmektedir. Afrika'nın en güçlü ordularından Nijerya örneği değerlendirildiğinde, MPRI şirketinin istek üzerine yaptığı birlikleri denetleme neticesinde tuhaf sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin, Nijerya Savunma Bakanı'nın ordusunda kaç birlik bulunduğundan haberinin olmadığı anlaşılmıştır. Ordudaki yetkili komutaların maaşı, altında faaliyette bulunan asker sayısı ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Bu durum üst kademe komutanlar tarafından kötüye kullanılmaktadır. Yine Nijerya Ordusu'nda, donanmada 19 amiral ve 34 tuğamiral bulunmaktayken aktif olarak faaliyette bulunabilecek deniz aracı sayısı sadece 9'dur. MPRI'nın gerçekleştirdiği

denetlemenin neticesine göre, Nijerya ordusunun envanterindeki askeri malzemenin %75'inin kullanılamaz durumda olduğu görülmüştür (Singer, 2003: 57).

Netice olarak, hem gelişmiş hem de gelişmemiş ülkelerdeki çoğu orduda genel bir verimsizlik ve düzensizlik hali ortaya çıkmaktadır. Gelişmemiş ülkelerdeki düzensizlik devlet otoritesinin güçsüzlüğünden kaynaklanırken, gelişmiş ülkelerde ise fazla gelişmişlikten kaynaklı askeri konulara fazla önem vermeme ve askeri faaliyetleri uzmanlaşmış özel şirketlere devretmeden kaynaklı uzmanlaşmayı kaybetme durumuyla karşılaşmaktadır. Entelektüel seçkinler sadece askerlik hizmetinden büyük ölçüde kaçınmakla kalmamış, aynı zamanda üniversitelerdeki askeri çalışmaları aktif olarak marjinalleştirmişken, Batı toplumlarındaki çoğu karar alıcının kişisel askeri deneyimden yoksun olması da bir sorundur (Maninger, 2007: 72).

3.1.2.1.8. Büyük Güçlerde Çatışmalara ve Savaşlara Müdahale Etmeye Yönelik İsteksizlik

Güçlü devletlerin gelişmemiş ya da gelişmekte olan birçok ülkedeki iç çatışma olaylarına müdahale etmedeki isteksizliği, ÖAŞ'in faaliyet ve endüstri hacmini artıran önemli nedenlerin başında gelmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısında, büyük güçlerin bu devletlerdeki stratejik çıkarları nedeniyle iç çatışma olaylarına müdahale etme ve bu devletlere maddi ve manevi destek sağlama gibi yükümlülükleri vardı. Günümüzde ise böyle bir durum söz konusu değildir. Temel olarak güçlü devletlerin zayıf devletlerdeki iç çatışmalara müdahale etmemesinin üç nedeni vardır: Bu nedenlerden ilki, gerçekleştirilecek müdahale ve desteğin güçlü devletlerin beka sorunlarına ilişkin bir gereklilik olmamasıdır. İkincisi, günümüzdeki güçlü devletlerin askeri kuvvetlerinin yapısının sınırlı müdahale ve barışa zorlama gibi harekâtlara uygun olmamasıdır. Yani, ordu topyekûn bir savaşa yönelik dizayn edilmiştir. Son olarak, güçlü devletlerin genelinde, kendi bekasına ve ulusuna yönelik tehdit ve tehlike içermeyen çatışmalara katılma konusunda toplumda ve kamuoyunda oluşan müdahale etmeme yönündeki genel tavidir (Singer, 2009: 103-104).

İstikrarsız bölgeler karşısında verilen geleneksel tepki, genel olarak güçlü devletlerden biri tarafından gerçekleştirilen dış müdahaleydi ancak Soğuk Savaş'ın döneminin sona ermesiyle tek kutuplu sisteme evrilen uluslararası sistem için artık geleneksel tepki kazançlı bir yol değildir. Yukarda sayılan nedenler dolayısıyla güçlü

devletlerin müdahale edemediği bu bölgelere artık yeni bir aktör olan ÖAŞ tarafından müdahale edilmektedir. Bu durum özel askeri endüstrinin gelişmesi için büyük bir itici güç yaratmaktadır.

Son yıllarda, zayıf hükümetlerin iç çatışmalarla mücadele etme konusunda giderek artan yetersizliği, ÖAŞ için büyük bir pazar payı oluşturmaktadır. Bu pazar aynı zamanda Batı'nın önceliklerindeki değişimin bir sonucudur. Mozambik, Ruanda ve Sierra Leone gibi ülkelerdeki güçlü devletlerin stratejik çıkarları, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte öncelik açısında önemini yitirmiştir. Sonuç olarak, Batılı ülkeler zayıf devletlere askeri müdahalede ve bu müdahalelerin olası kayıplarını seçmenlerine açıklama konusunda isteksizdirler (Shearer, 1998: 70).

ABD halkının, ülkelere doğrudan gerçekleştirilen terörist saldırılar sonrası başlatılan savaş operasyonlarına desteğinin yüksek; Somali gibi ülkelere gerçekleştirilen müdahalelere ise bu ülkede savaşmanın kendi ulusları için bir mecburiyet olmadığını düşünmeleri nedeniyle desteğin düşük olduğu değerlendirilmektedir. Bu müdahale etmeme durumu sadece ABD için değil, bir dönem Afrika'nın koruyucu olan Fransa için de geçerlidir. Yani, müdahale için geçerli ve genel kabul görmüş bir sebep bulunmak zorundadır (Ekmekcioğlu, 2016: 53).

3.1.2.1.9. Uluslararası Kuruluşların Yetersizliği

BM, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle büyük güçlerin çatışmalara müdahale etme görevini üstleneceği beklentisiyle karşılaşmıştır. Ancak olaylar öngörüldüğü biçimde gerçekleşmemiştir. BM, 1993'te 83.000 askeri bulunurken, 1995'te bu sayı 8000'e indi ve 1999'da sadece 1.000 askeri vardı. Bu kapasite kaybının ve etkisizliğin nedenlerinden birini ABD gibi borçlarını ifa etmeyen devletlerin sebep olduğu geçmiş döneme ait kaynak ve mali problemlerdi. BM'nin çatışmalarda savaşmak için kurulmamış olması da başka bir nedeni oluşturmaktaydı. Kuruluş amacı dâhilinde olmayan bir beklentiye girmek BM'nin yapısını incelendiğinde çok yersiz bir değerlendirmedir. Ayrıca BM'ye üye olmanın isteğe bağlı gerçekleşmesi, devletlerin savaş alanlarına silahlı kuvvetlerini yollama isteğini olumsuz yönde etkilemektedir. Katılımın isteğe bağlı gerçekleşmesinin diğer bir olumsuz yönü ise müdahale edecek silahlı kuvvetlerin meydana getirilmesi, düzenlenmesi ve yerleştirilmesinin sağlanması noktasında birçok zorluğa neden olmaktadır. BM Güvenlik Konseyi onayının üzerinden

6 ay geçmesine rağmen Sierra Leone'ye gereksinim duyulan silahlı kuvvetlerin çoğunluğu ulaşamamıştır. İsteğe bağlı durumun neden olduğu diğer bir problemde çeşitli eğitim mekanizmalarından yetişmiş, farklı yeterliliklere ve askerlik kültürüne sahip askerlerin bir araya getirilmesi sonucu başarı için gerekli olan koordinasyon, disiplin, birlik sağlama gibi alanlarda yaşanan sıkıntılardır (Singer, 2003: 59). Sonuçta, BM'nin çatışmalara müdahale etme, durdurma ve barışa zorlama gibi faaliyetleri yetersiz ve etkisiz silahlı kuvvetler gücünden dolayı istenildiği şekilde gerçekleşmemiştir ve bu alanda meydana gelen boşluğu ÖAŞ etkili bir şekilde doldurmayı başarmıştır. ÖAŞ'nin sayıları 1990'lı yıllardan beri hızlı bir artış seyri izlemiştir. Ayrıca, 11 Eylül olayları sonrası gelişmeler, BM'nin etkinliğini yitirdiği ve uluslararası hukuk kurallarının geçerliliğini kaybettiği uluslararası konjonktür bu şirketlerin önünü açmıştır.

Bölgesel örgütlenmeler ya da bölgeselcilik günümüz küreselleşen dünyasında önemli yapılar olarak görülmektedir. Belli bölgelerde, barışı ve güvenliği sağlama yönünden bölgesel örgütler inşa etmenin yararlı olacağı düşüncesi hâkim olmuştur. Ancak birçok müdahalede sonucunda anlaşılmıştır ki bölgesel yapılar çatışma ve istikrarsızlıkla savaşıma konusunda başarılı olmalarına rağmen başka problemler bu örgütlerin etkinliğini düşürmüştür. Örneğin, Kongo Savaşı'nda bölgesel örgütlenmelere üye olarak bulunan yerel kuvvetlerin de çatışmalarda çıkarları olmuştur. Bu durum çıkar odaklı düşünen bölgesel devletlerin oluşturduğu örgütlenmelerin başarısına gölge düşürmüştür. Kongo'daki mücadeleye katılan 11 devlet, mücadele sonrasında çıkar elde etme amacıyla duruma tarafsız yaklaşamamış ve çatışmalara müdahale konusundaki kısmi başarı da kaybedilmiştir. Birçok bölgesel silahlı kuvvetinde, operasyonlara müdahale konusunda yetkin personel, araç-gereç, lojistik alanlarında eksiklerinin bulunması da hem bu tarz müdahaleleri zorlaştıran hem de bu eksiklikleri gidermek için ÖAŞ'ye başvurulmasına neden olan durumlar ortaya çıkarmaktadır (Ekmekcioğlu, 2016: 55).

Gerçekleştirilmeye çalışılan bölgesel örgütlenmelere bağlı bölgesel silahlı kuvvet oluşturma çalışmaları ABD tarafından da teşvik edilmiştir. Hatta ABD tarafından sağlanan mali destek ve MPRI tarafından idare edilen, Afrika'da bölgesel kuvvet oluşturmaya destek vermek amacıyla Afrika Krizine Cevap İnisiyatifi (ACRI) adlı

programı uygulamaya koymuştur; ancak bu girişimlerden hedeflenen başarılarla ulaşılamamıştır (Singer, 2009: 108).

3.1.2.1.10. Savaşın Doğasındaki Değişimler

Askeri endüstrinin özelleşmesinin önünü açan ana sebeplerden birisi, savaşlarda meydana gelen devrim niteliğindeki değişimlerdir. Savaşlardaki bu değişimleri şu şekilde sınıflandırarak açıklayabiliriz:

- Savaş aktörlerindeki artış: Savaşlarda artık sadece devlet aktörü değil devlet-dışı aktörlerde etkin bir şekilde var olmaya başladı. Savaşlar artık devletlerarasında değil çoğunlukla devlet ve devletin içindeki devlet-dışı yapılar arasında gerçekleşmektedir. Bu devlet-dışı aktörlerin (yerel muhalif gruplar, terör örgütleri, etnik-dini gruplar, ÖAŞ) mevcudiyetini barındıran çatışmalar çok karmaşık bir yapı oluşturmaktadır. 1648 Vestfalya Barış Antlaşması'ndan bu yana devletlerin şiddet kullanma üzerinde oluşturdıkları tekel artık güç kaybetmeye başlamıştır. Kısacası artık savaşların kontrolü devletlerin elinde olamayacak kadar devlet-dışı aktörlerin de aktif olarak katıldığı uluslararası çok aktörlü bir hal almıştır.
- Savaş yöntemindeki değişim: Yeni savaşların temel bir özelliği, onların savaş yöntemidir: savaşlar ya da çatışmalar simetrik bir yapıdan asimetrik bir yapıya doğru evrilmiştir. Ayrıca yeni savaşlarda bir savaş ilanı pek görülmez, savaşçılar sivillerden ayırt edilemez ve muharebede nadiren tanımlanabilir bir cephe hattı vardır. Bu gözlemler, devlet yapılarının zayıflaması ve devlet dışı aktörlerin ortaya çıkmasıyla doğrudan alakalıdır (Mello, 2010: 3-5). Ek olarak, uluslararası çatışmalarda savaşmaları beklenen ulusal ordular, düşük yoğunluklu karmaşık iç savaşlarda mücadele etmek için yetersiz donanımına sahiptir (Shearer, 1998: 70).
- Savaşın küreselleşme ve teknolojik atılımlarla özel sektöre kayması: Savaşın doğasındaki değişimler, küreselleşme ve teknolojik atılımlar devletleri kendi ulusal ordularıyla yapamadıkları mücadeleyi özel sektördeki imkânları kullanarak yapmaya itmiştir. Özellikle yeni savaşlarda ortaya çıkan gelişmiş teknoloji gereksinimi, özel uzmanlığa duyulan ihtiyacı arttırmıştır ki bu da sıklıkla özel sektörden karşılanmak durumundadır. Aynı zamanda

küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle sadece devletin sahip olduğu şiddet araçlarına artık devlet dışındaki küçük grupların da sahip olmasıyla devletlerin savaş ve çatışmalardaki üstünlüğünü sarsmıştır. Yeni silahlar, düşmanın silahlı kuvvetlerini bir devletin toplumsal yapısından uzak tutma şeklindeki algının artık geçerli olmadığı anlamına gelecek şekilde sivil cephe ile askeri cephe arasındaki ayırımı ortadan kaldırdı (Buzan, 2015: 224).

21. Yüzyıl'ın savaşları 20. yüzyıl savaş eğilimlerinin doğrusal bir uzantısı olmamıştır. Daha büyük maddi kaynaklar ve daha gelişmiş bir teknolojik gelişme tek başına zafer ve yenilgi arasındaki farkı otomatik olarak değiştirmeyecektir. ABD'nin askeri teknolojiye muazzam üstünlüğü, ABD'nin her zamankinden daha hazır görüldüğü tüm savaşlardan galip çıkacağına garantisi değildir (Münkler, 2003: 9). Ayrıca, yeni savaşlarda teknolojiye haddinden fazla ağırlık vermek yöneticileri, taktiklere ve harekât usullerine odaklanmaya sevk eder. Böyle bir yaklaşım savaşı tarihsel ve siyasi bağlamından uzaklaştırır. Soğuk Savaş'ın sivil strateji uzmanları da zaman zaman teknolojik ilerlemeye haddinden fazla ağırlık veren Amerikan geleneğini eleştirmişlerdir. Irak Savaşı'nda da açıkça görüldü ki, ileri teknoloji Saddam'ın konvansiyonel silahlı kuvvetlerini birkaç gün içinde imha etti. Fakat bu kolay başarıdan sonra, tipik bir şebeke savaşı başladı. Bu aşamada teknolojik üstünlüğün Irak'ta etkili bir egemenlik kurmak için yeterli olmayacağı ortaya çıktı (Karaosmanoğlu, 2011: 18).

- Savaş nedeninin farklılaşması: Günümüzde savaşları ortaya çıkaran sebepler dönüşüm yaşamıştır. Yeni savaşların çoğu kimlik politikalarıyla, yani dini veya etnik kimlik adına iktidar iddiasıyla yakından ilişkilidir (Kaldor, 2010: 278). Aynı zamanda bu devlet-dışı aktörlerin dini veya etnik iktidar iddiasıyla ilgili olması bu aktörlerin çatışmalardan ekonomik anlamda faydalanmayacağı anlamına gelmez.

Yeni savaşlar çoğunlukla ekonomik çıkarlar tarafından yönlendirilir. Savaşların nedenine ilişkin geleneksel inançların aksine, siyasi veya ideolojik motivasyonlar yeni savaşlarda yalnızca küçük bir rol oynar. Yeni savaşların ekonomi politiği süregelen şiddeti pekiştirir ve sürdürür. Yeni savaşlara öncelikle ekonomik bir perspektiften yaklaşılmalıdır. Bununla birlikte sosyal bilimciler, iç savaşların nedenlerini açıklamak

için uzun süredir ideoloji, din veya etnik köken konularını merkez konuma yerleştirmişlerdir ve böylece askeri çatışmaların çıkış noktası ve süresi için ikna edici bir açıklayıcı değişken sağlayabilen savaşın ekonomik boyutunu ihmal etmişlerdir. Yeni savaş ekonomileri kendi kendini devam ettiren şiddet, suç davranışı ve ekonomik faaliyet döngüleri olarak anlaşılmalıdır. Yeni savaşlardaki üretim-tüketim anlayışı o bölgelerdeki özel sektörün genişlemesini sağlarken aynı zamanda çeşitli suç biçimleri için bir meşruiyet sağlamış ve bu oluşumlar savaşı sürdürmek için gerekli gelir kaynağını temin etmişlerdir. Savaşı taraflar, hem güçlü konumlarını yeniden üretmek hem de kaynaklara erişim için belirli bir düzeyde sürekli çatışmalara ihtiyaç duyarlar (Mello, 2010: 4-5). Bütün bu savaşın doğasındaki değişimleri bir bütünlük içinde ele aldığımız da bizi eski savaşlardan kısmen farklı olan yeni bir savaş türüne götürür.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra özel askeri sektörünün yükselişi, devletlerarası çatışmanın azalması ve devlet içi çatışmanın artmasıyla doğrudan ilişkilidir (Turcan ve Özpınar, 2009: 146). Görünen o ki, yirmi birinci yüzyılda, savaşın bu kalemini, pek çok açıdan on dördüncü yüzyıldan on yedinci yüzyıla kadar süren savaşlara benzeyecek şekilde görünüşünü giderek değiştirecektir (Münkler, 2003: 21).

Her şeyden önce, yeni savaşlarda kullanılan silahlar ucuz silahlardır, ağır silahlar nadiren kullanılır ve kullanıldıklarında çoğunlukla Soğuk Savaş stoklarının kalıntılarından oluşur. Bu tür savaşların yürütülebilmesi temel olarak, savaşların iki ordu arasındaki savaş alanında değil, sivil nüfusa yönelik şiddetli saldırılar şeklinde devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Simetrik çatışma koşullarında, yalnızca savaş hazırlığı -savaşmak bir yana- her zamankinden daha pahalı hale gelirken, yeni savaşların stratejistleri doğrudan savaşı o kadar ucuza getirmeyi başardılar ki, bir kez daha savaşmak kazançlı bir iş haline geldi (Münkler, 2003: 15-16).

Fakat savaş nasıl bir kez daha belirgin bir şekilde kazançlı bir ticaret haline geldi? Savaş yapmanın her zaman zarar eden bir iş olmadığı unutulmamalıdır. Aksine, Avrupa tarihinin çeşitli zamanlarında, özellikle koşulların uygun olduğu dönemlerde, özel orduların yetiştirilmesi tamamen kazançlı bir durum oluşturmuştur. Aksi takdirde, İtalyan Condottieri, İsviçre Reisldufer veya Alman Landsknechte gibi paralı asker güçlerinin ortaya çıkışını açıklamak imkânsız olurdu. Muhtemelen hepsi savaşı geçimini sağlamanın karlı bir yolu olarak değerlendirmiştir. Aksiyomun sahip olduğu

gibi, bellum se ipse alet -savaş, savaştan beslenir- (Münkler, 2003: 13). Devletlerin ÖAŞ'yi kullanması hükümet, ordu ve halk arasındaki Clausewitz'un üçlüsünün hassas dengesini bozabilir. Clausewitz'un modeli içindeki birlik, bir ulusun doğasında bulunan askeri gücün uygulanmasının devletin kontrollü bir tekeli olarak kalması gerektiği kavramına bağlıdır (Schreier ve Caparini, 2005: 82).

Su kıtlığı, artan çölleşme ve yükselen deniz seviyeleri gibi artan çevresel riskler; tüketim mallarının dağılımında, eğitim fırsatlarında ve yaşam koşullarında daha büyük bir küresel eşitsizlik; demografik oranlardaki dengesizlik ve buna bağlı göç dalgaları; uluslararası finans piyasalarının istikrarsızlığı ve devletlerin kendi ulusal para birimlerini ve ekonomilerini kontrol etme yeteneklerinin azalması ve son olarak, dünyanın bazı bölgelerinde, devletlerin hızla parçalanması, birçok insanın barışçıl faaliyetlerden ziyade şiddet odaklı çatışma ve savaşlardaki güç dengelerindeki değişimi kullanarak geleceklerini güvence altına almanın daha iyi bir yol olduğunu düşünerek yasa-dışı faaliyetlerde bulunmaları toplumsal olarak büyük bir tehlike oluşturmaktadır (Münkler, 2003: 11). Bütün bu nedenler toplumları daha fazla şiddet eylemlerine iterek savaş ve çatışma alanlarının yayılmasını neden olmaktadır. Özellikler Üçüncü Dünya ülkelerinde geçerli olan bu varsayım iç savaşların sürekli hale gelmesinin ana nedenini oluşturur. Kısacası yeni savaşlar, siyasi iktidarı ele geçirmek amacıyla araçsallaştırılan dışlayıcı kimlik merkezleri tarafından yönlendirilir. Bu kimlik politikaları, devlet yapılarının aşınması ve küreselleşmenin getirdiği güvensizlikler bağlamında anlaşılmalıdır (Mello, 2010: 6). Devlet yapılarının aşınması ve küresel-yerel güvensizlik toplumları daha fazla bu yeni savaşların tarafı olmaya itmektedir. Bu durumdan devlet-dışı oluşumlar faydalanmaktadır. Kurdukları sosyal-ekonomik yapının devamlılığı devlet kurumlarının güçsüzlüğüne ve toplumun güvensizliğine bağlıdır.

Yeni savaşların askerden arındırılması yani askerlerin yerini çoğunlukla devlet-dışı özel grupların alması, yirmi birinci yüzyılın savaşlarının yalnızca askerler tarafından yürütülmeyeceği ve çoğunlukla askeri hedeflere yönelik olmayacağı anlamına gelir (Münkler, 2003: 18). Açıkça göstermektedir ki çoğu yeni savaşta devlet, ordu ve halk arasındaki ayrım bulanıktır. Yeni savaşlar, devlet ve devlet-dışı aktörlerin ağları tarafından yürütülür ve genellikle savaşçılarla sivilileri ayırt etmek zordur. Bu, çok sayıda özel girişimcinin güvenlikle ilgili bir dizi görevi üstlendiği Afganistan ve Irak'taki ABD kuvvetleri için de geçerlidir (Kaldor, 2010: 277).

Modern savaşlarda kar sağlama isteği, dini ve ideolojik fikirler kadar önemli bir durum haline gelmiştir ve bazı durumlarda bu nedenleri geride bırakmıştır. Belli miktardaki parayla herkes gereksinim duyduğu askeri araç-gereçlere sahip olabilmektedir. Bu yeni savaş türü, geleneksel savaş yöntemlerinin değişmesini, organize ve büyük suç örgütlerinin ortaya çıkmasını ve insan hakları ihlallerini de kapsayan organize şiddet faaliyetlerine neden olmaktadır. Devlet ve devlet-dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen bu organize şiddet hareketlerinin amaçları, çoğunlukla ülkenin enerji kaynaklarını ve maden yataklarının ele geçirilmesi üzerine planlanmış düzenli ve sürekli çatışmalardan oluşur. Örneğin, Sierra Leone'deki iç savaşta en önemli hedef, elmas madenlerine kimin sahip olacağıydı.

Soğuk Savaş sonrası güçlü devletlerin zayıf devletlere olan maddi ve manevi desteği azalınca, devlet-dışı ya da yasa-dışı askeri yapılanmalar savaş ekonomilerini dönüştürmüş ve savaşı sürdürebilmek için kendi ekonomik kaynaklarını sürekli hale getirmeye yönelik planlara odaklanmıştır. Örneğin, Tacikistan'daki muhalif grupların gelirlerinin %70'i uyuşturucu ticaretinden sağlanmaktadır. Kolombiya'daki muhalif FARC örgütü de uyuşturucu ticaretinden yılda 800 milyon dolar gelir elde etmektedir. Yani savaşlar aslında kar ve güç sağlamak için başvuru olan bir yöntem haline dönüşmüştür. Öyle ki, bu örgütlerin birçoğu ideolojik ya da dini temelli amaçlarını gerçekleştirmiş ya da var olma gerekçeleri ortadan kalkmış olmasına rağmen şiddet faaliyetlerine devam ederek söz konusu ticaretleri ellerinde bulundurmayı sürdürmektedir (Singer, 2003: 64-65).

Yeni savaşların sosyal maliyeti de çok yüksektir. Bir iç savaşın uzun vadeli sonuçları muazzamdır. Altyapının yok edilmesi, kırsal alanların harap olması, mayınlarla dolu yollar ve tarlalar, hiçbir deneyime sahip olmayan bir çocuk neslinin büyümesi gibi sonuçları vardır (Münkler, 2003: 16). Yeni savaşların bu sosyal yönüne dikkat etmeyen ulusal devletler bu savaşları devlet-dışı aktörler karşısında asla kazanamayacaklardır. Çünkü halkın desteğini almadan bu devlet-dışı aktörlerin ortadan kaldırılması mümkün değildir.

Kar güdüsü aynı zamanda devlet ve devlet-dışı aktörlerin politik açıdan daha ilkesiz, kendi çıkarları odaklı faaliyetlerde bulunmalarına neden olmaktadır. Yani savaşması gereken taraflar arasında gizli bir işbirliğinin yapılmasına da yol

açabilmektedir. Örneğin, Sierra Leone’de RUF muhalif örgütü silahlarının önemli bir kısmını kendisi ile savaşması beklenen hükümet ve ECOMOG birliklerinden almıştır (Singer, 2009: 116). Bütün bu birbiriyle bağlantılı nedenler, zaten karmaşık olan günümüzün savaşlarını daha karmaşık ve yasa-dışı örgütlerin içinde olduğu ulus-devletler tarafından kontrol edilemeyen bir döngü haline getirmiştir. Dolayısıyla ÖAŞ bu tür yasa-dışı yapılanmaların karşısında yer alabilecek profesyonellikte ve kısmen yasal şirketler olarak öne çıkmaktadır (Singer, 2003: 66). Modern Batı toplumlarının yurttaş askeri, genellikle, devlet gücünün gelecekteki projeksiyonunda birincil aktör olmaya daha az istekli ve yetenekli görünmektedir (Maninger, 2007: 69).

3.1.2.1.11. Özelleştirmenin Gücü ve Gücün Özelleştirilmesi

Günümüzde gerçekleşen özel askeri hizmet sektörünün büyümesi ve yaygınlaşmasının kaynağında sadece uluslararası güvenlik algılarında ve silahlı çatışmaların doğasındaki değişim ile teknolojik atılımlar yatmamakta; güvenliğin özelleşmesi kavramı iktisadi ve ideolojik köklerini 1980’lerdeki neo-liberal düşüncenin yayılan iktisadi gelişme faaliyetlerinde bulmaktadır. 1970’lerde gerçekleşen petrol krizleri neticesinde meydana çıkan özelleştirme uygulamaları, İngiltere özelinde 1979 yılında Başbakan Margaret Thatcher’ın liderliğinde sosyal devlet yaklaşımından neo-liberal devlet yaklaşımına geçilmesiyle birlikte başlamıştır. Thatcher yönetimi, devlet tekelindeki birçok sektörde özelleştirme yolunu seçmiştir. Özelleştirme dalgası, 1980’ler ve 1990’larda uygulama alanı bulması ile birlikte IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası örgütler tarafından desteklenmiş ve yaygınlaştırılmıştır. 1990’larda artan küreselleşme ile birlikte tahminlerinde üzerinde her alana yayılan özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir (Singer, 2009: 118).

Özelleştirme dalgası özellikle Sovyet Bloku’nun yıkılmasıyla 1990’larda sosyalist rejimlerin yerini liberal demokratik rejimlerin almasıyla birlikte gerçekleşen iktisadi bütünleşme yayılmasında etkili olmuştur. Eski komünist devletler için devletin kontrolündeki alanların özelleştirilmesi sosyalist düşüncenin terk edilip liberal demokrasiye geçişin ilk aşaması olarak değerlendirilirken, Batı’nın düşünce yapısında da artık demokrasi fikri özelleştirme ile bütünleşik bir ikili olarak algılanmaya başlanmıştır. Özelleştirme kamu bürokrasisinin aksine, getirdiği idari esneklik ve merkezi otoritenin parçalı olmayan hali nedeniyle gereken yenilikleri olabildiğince hızlı

ve ucuz gerçekleştirebilmesi bu uygulamanın her alana yayılması gerektiği yönünde genel bir kanı oluşturdu. Dolayısıyla, devletler bu avantajdan olabildiğince faydalanmak için artan oranda faaliyeti ve kamu hizmetini özel sektöre devrederken özelleştirmeyi önce güvenlik alanında ve bunun hemen sonrasında askeri alanda da gerçekleştirmeyi düşündüler ve hayata geçirmeleri uzun sürmedi. Bunun akabinde neo-liberalizm olarak yeniden yorumlanan liberal anlayışta, serbest piyasaya kamunun tekelinde olan alanlarda yer verilmesinin kapsamı daha da genişlemiş ve kuvvet kullanımı araçlarının devlet tekelinde olma durumunun serbest piyasa tarafından dengelenmesi gerektiği düşüncesi yaygınlaşmıştır (Kurtarcan, 2017: 169-171). Özel sektörün sağladığı karşılaştırmalı maliyet avantajı ve rekabet ile birlikte gelen uzmanlaşma ve verimliliğin en üst seviyeye çıkarılmasına dayalı özelleştirme anlayışı, küreselleşmenin de etkisiyle kamu sektörü küçüldükçe özel sektörün alanını genişlettiği bir durum haline geldi.

Özel sektör, günümüze kadar çok da karlı olarak değerlendirilmeyen güvenlik sektöründe, faaliyette bulunmak konusunda çok gönüllü olmamıştır. Özel sektör; savunma sanayinin teknoloji tabanlı, özel bilgi gerektiren silah ve sistemlerinin üretimi konusunda görev almış, ordular için silah sistemleri, kara, hava ve deniz araçları üretmiş hatta lojistik destek sistemleri sağlamıştır. Ancak muharebe alanında savaşan aktörler olarak görev almak, özel sektör için faaliyette bulunulması uzak bir alan olarak görülmüştür. Ancak günümüz ekonomik dünyasında, birçok ürünü ve hizmeti özel sektörden almakta olan devletler, vazgeçilmez ve devredilmez olarak görünen savunma faaliyetlerini de özel sektörden sağlamaya başlamıştır (Ercan, 2014: 53).

19. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren ceza adalet sistemi, modern ulus-devletin en korunan tekellerinden biri haline geldi. Ancak son 40 yılda bu tekel aşınmaya başladı. Günümüzde birçok gelişmiş devlet, ceza adaleti alanındaki belirli işlevleri -polislik, hapisane inşası ve işletmesi, hatta bazen kovuşturma- özel sektöre devretmiştir. Polislik ve ceza adaleti ile ilgili tüm hizmetlerin sağlanmasının çok pahalı olduğu gerekçesiyle, devletler bazı temel olmayan hizmetleri özelleştirmiştir (Schreier ve Caparini, 2005: 95). Bu özelleştirme dalgasının etkileri hem geniş alanlarda, hem de derinlemesine yaşandı. Hapishanelerden posta hizmetine kadar önceden hükümetin tekel kabul ettiği alanlar özelleştirildi. Özelleştirmenin askeri alandaki ilk hedeflerinin çoğu, ulusal savunma sanayiye yönelik teknoloji ağırlıklı alanlardı (Singer, 2009: 120). Ancak güçlü devletler bir yandan ordularındaki asker sayılarını azaltırlarken diğer

tarafından da Soğuk Savaş'tan sonra meydana gelen çatışma alanlarına müdahale etmek için etkili ve ucuz yöntemler aramaları özelleştirme dalgasıyla aynı zamana denk gelmesi özelleştirmenin bir anda bütün askeri yapılara nüfuz etmesine neden oldu.

Sonuç olarak, kar amaçlı askeri bir endüstrinin kısa zamanda ortaya çıkışı ve yerini sağlamlaştırması, geleneksel devlet anlayışını kısmen sarsıntıya uğratan bir değişim olarak görülebilir. Ancak, şunu unutmamak gerekir: Özelleşmiş askeri endüstri içinde yer alan şirketler yalnız devletlere değil, özel sektöre de hizmet vermektedir. Fakat bizim için burada kritik olan nokta, özel askeri güvenliğinin, günümüzdeki yaygın "ekonomik rasyonalite" ile devletin küçültülmesi ve özelleştirmenin artmasıyla yakından bağlantılı olduğudur (Zabcı, 2014: 31). ÖAŞ'nin kullanımının savunma bütçesinde tasarrufu sağladığı yönünde genel bir kanı mevcuttur. Ancak askeri özelleştirme ve dışarıdan hizmet alımının maliyet etkinliğine ilişkin sistematik bir çalışma henüz mevcut değildir. Çünkü askeri sözleşmelerin yeterli gözetimi ve denetimi gerçekleştirilmemiştir (Schreier ve Caparini, 2005: 83).

Aslında daha uzun bir zaman diliminde bakıldığında, ulus ordularının kabul edildiği dönemden önceki dönemlerde olduğu gibi savaşın nicel değil, nitel yönü önemli olmaya başlamıştır. Yani, önceki dönemlerde nasıl iyi savaşan ve yetenekli asker talep edilen bir aktör ise bugün de teknoloji alanında uzman kişilere duyulan gereksinim oldukça fazladır. Bu alanda uzman kişilere duyulan ihtiyaç özel sektörle işbirliği yapılmasını gerektiren ana nedeni oluşturmaktadır. Özel sektörle bütünleşme aynı zamanda askeri alanda sivilleşmeyi de beraberinde getirmektedir. ABD'nin askeri savaş oyunlarında, özel şirketlerden kiralanmış bilgisayar korsanları askeri bakımından erişilmemesi istenen gizli verilere ulaşabildiklerini ve operasyonları sabote edebileceklerini kanıtlamışlardır. Bugüne kadar özel sektör, stratejik bilgi savaşı bakımından ordudan daha yetenekli olduğunu kanıtlamıştır. Psikolojik savaş, askeri yanıltma, elektronik harp, karşı istihbarat ve sanal saldırı gibi alanlar bilgi savaşı mücadelesinin önemini artırmaktadır. Ayrıca, bu şirketler özel sektördeki yazılım mühendisliği ve mikro elektronik gibi alanlardaki gelişmeleri de askeri sektörün oldukça ilerisinde takip etmektedir (Singer, 2009: 111-112). Gelişmiş silah sistemlerinin işletme ve bakımını onları üreten şirketlere ihale etmek daha verimlidir. Ordu, silah sistemleri, parçaları ve bakımı için birden fazla sözleşmeyi yönetmek yerine, performans hedeflerini karşılamaktan sorumlu tek bir satıcıyı yönetebilir (Schreier ve Caparini, 2005: 82).

Körfez Savaşı ve Balkanlar'daki savaşlar tarafından başlatılan ek bir değişiklik, doğası gereği savaşın stratejik ve teknolojik yönüdür. Esasen, savaşın kendisi, özellikle teknolojinin artan rolü nedeniyle, gerçekleştirilme şekilleri de değişmektedir. Ancak bu sefer ya yüksek talep gören, henüz sahaya sürülmemiş, halen geliştirilmekte veya denenmekte olan ya da tam tersi durumlar değil, ticari sektörden çekilen en modern teknolojidir. Komuta, kontrol ve askeri donanımın teknik gelişmişlik düzeyi arttıkça, ilgili becerilerin orduda geliştirilmesi ve elde tutulmasının zorluğundan dolayı sivil uzmanlardan yararlanma yönünde daha büyük bir baskı vardır. Bu değişim, özel sektör uzmanları için çok artan bir talebe yol açmıştır (Schreier ve Caparini, 2005: 5).

Özelleştirmenin maliyet düşürücü, etkin, verimli, yeniliklere açık olmak gibi birçok avantajının yanında dezavantajlarında olduğu unutmamalıdır. Özellikle askeri alanda özelleştirme özel şirketlere bağımlı olma, gizli bilgilerin sızdırılma durumu, askeri faaliyetlerin doğası gereği rekabet koşullarının tam olarak oluşamaması, şirket tarafından sağlanan hizmetin zamanla kamu kaynakları tarafından yapılamaması gibi birçok dezavantajı da beraberinde getirmektedir. Ancak dezavantajlarına rağmen ÖAŞ'nin faaliyet alanı her geçen gün genişlemektedir. Özel askeri sektörün kullanılmasında başlangıçta, silahlı kuvvetleri milli güvenlik açısından daha az öneme sahip görevlerden kurtarma düşüncesi vardı (Yalçınkaya ve Türkeş, 2008: 74). Ancak özel askeri sektör 2000'lerin başından itibaren öyle bir hal aldı ki ÖAŞ olmadan askeri operasyonların gerçekleştirilememesi gibi bir durum ortaya çıkardı.

Ayrıca özelleştirme ile küreselleşmenin bağlantılı yapısı özel askeri sektörün dünya çapında yayılmasını kolaylaştıran bir işlev görmektedir. Küresel pazarın genişlemesi, istikrarsız ve çatışma alanlarına doğru bir yayılma göstermiştir. Bu alanlardaki madenler, petrol vb. büyük kaynaklar uluslararası şirketlerin faaliyet alanına girerek buralardaki kazançlı yatırımları gerçekleştirmeye başlamıştır. Ancak bu bölgelerin güvenlik sorunlarını çözmek için ÖAŞ'den yararlanmaları özel askeri sektörün yayılmasını hızlandıran bir başka nedeni oluşturmuştur. (Singer, 2009: 120).

3.2. Özel Askeri Şirketlerin Sınıflandırılması

Özel askeri endüstride bulunan şirketler çok farklı alanlarda hizmet sunarken, bu şirketlerin ortak özelliği hepsinin askeri alanda faaliyette bulunmasıdır. Askeri endüstride sınıflandırmayı etkin sağlamak için bu sektördeki iç çeşitliliği daha ayrıntılı

incelemek faydalı olacaktır (Singer, 2009: 149). ÖAŞ'yi kendi içinde alt alanlara ayrılan bir bütün olarak düşünmek bu sektörü anlama konusunda bize çok yardımcı olacaktır.

ÖAŞ devletlere, uluslararası kuruluşlara, uluslararası sivil toplum örgütlerine, küresel şirketlere ve zengin bireylere askeri ve güvenlik hizmetleri sunmaktadır. BM tarafından yürütülen her çok taraflı barış harekâtı 1990'dan beri ÖAŞ'nin varlığını içermektedir. Askeri hizmet sözleşmelerinin kapsamı ABD gibi güçlü devletlerden Sierra Leone gibi zayıf devletlere kadar geniş bir alanda çeşitlilik göstermektedir.

ÖAŞ, geniş bir güvenlik yelpazesinde çok çeşitli resmi ve özel müşteriler için hizmet vermekte ve gittikçe yaygınlaşmaktadır. ÖAŞ'nin sağladığı güvenlik hizmetlerinin çeşitliliğine bakıldığında, çamaşırhane ve yemek hizmetleri gibi lojistik destek kapsamındaki görevlerden asker temini, tavsiye ve eğitim, muharebe alanlarının yakınında operasyonel destek ve güvenlik veya suç önleme hizmetleri gibi diğer birçok alana yayılan hizmetler sunmaktadır (Avant, 2005: 48). Pek çok paralı asker örgütünün yaptığı gibi, varlıklarını inkâr etmek yerine, çoğu ÖAŞ, bakım hizmetleri de dâhil olmak üzere hizmetlerini kendi web siteleri üzerinden kamuya reklamını yapar. Birçoğu ayrıca iyi bir halkla ilişkiler ve olumlu bir kurumsal imaj arzusu sergiler (Schreier ve Caparini, 2005: 8). Kendilerini dünya genelindeki güvenlik sorunlarının çözüme kavuşturulmasında esnek bir araç olarak sunmaktadırlar.

ÖAŞ'in hizmetleri için sözleşme imzalayan devletleri şu şekilde gruplandırabiliriz: endüstrinin başlıca müşterileri haline gelen ABD ve Birleşik Krallık gibi askeri açıdan oldukça yetenekli güçlü devletler; vatandaşlarının askeri hava taşımacılığı ve destek için gerekli yatırımları desteklemeye istekli olmadığı için bazı Avrupa güçleri barışı koruma birliklerinin konuşlandırılması için ÖAŞ'e büyük ölçüde bağımlıdır; uyuşturucu kartelleriyle mücadele için Latin Amerika devletleri; terörle mücadele için Güneydoğu Asya devletleri; iç güvenliği ve kamu düzenini yeniden tesis edecek yeterli güce sahip olmayan zayıf devletler. Bazı durumlarda ÖAŞ, çok uluslu şirketler veya STK tarafından güvensiz ortamlarda yardım ve afet yardımı görevini üstlenirler. ÖAŞ'nin, BM'nin krizlere daha hızlı ve daha etkin bir şekilde yanıt vermesini sağlamada büyük bir rolü vardır (Schreier ve Caparini, 2005: 19).

Singer'a göre, sınıflandırma gereksinimi ilk olarak "aktif-pasif" ayrımıyla çözüme kavuşturmaya çalışılmıştır. Örneğin, Executive Outcomes gibi alanda bizzat kendisi

faaliyet gösteren, çatışmalara doğrudan katılan şirket aktif olarak ifade edilirken Vinnell gibi savaşla ilgili çatışmaya katılacak birliklere eğitim veren ve danışmanlık yapan şirketler pasif olarak değerlendirilmiştir. Aktif-pasif ayrımı ÖAŞ ile ÖGŞ arasındaki farkı ifade etmek içinde kullanılmıştır. ÖGŞ bu ayrıma göre pasif olarak sınıflandırılır. Bu sınıflandırma yöntemi, bu kadar çeşitli alanda hizmet veren bir sektörü kısıtlı bir alana hapsederek hem kuramsal açıdan hem de sektörün sınırlarını belirleme konusundaki çabaların gelişimi önlemiştir (2009: 150-151).

Aktif-pasif ayrımının diğer bir benzer sınıflandırması da “silahlı-silahsız” olarak yapılmaya çalışılan ayrımdır. Bu sınıflandırmaya göre, Executive Outcomes şirketi silahlı olarak değerlendirilirken MPRI şirketi silahsız ve lojistik destek şirketleriyle aynı kategoride sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu sınıflandırmanın uygulamada doğru değerlendirmeler yapması pek mümkün değildir. Örneğin, MPRI’ya çatışma hakkında verdiği danışmanlık ve eğit-donat desteği Hırvatistan özelinde olduğu gibi savaşın kazananını belirlemiştir. Aktif-pasif ayrımı açısından yapılan sınıflandırmalar, şirketleri farklı bir değerlendirmeye de tabii tutmaktadır. Pasif şirketin “iyi”, aktif şirketin “kötü” veya ÖGŞ’nin “iyi”, ÖAŞ’nin “kötü” olarak algılanabileceği ifade edilmektedir. Bu durum, şirketlerin kendilerini pasif gösterme durumlarına neden olmaktadır (Ekmekcioğlu, 2016: 70). Diğer bir sınıflandırma çalışması, şirketlerin faaliyet alanlarının uluslararası veya yerel olmasıdır. Bu sınıflandırmanın, günümüzde küreselleşme ile birlikte gelen her sektörün uluslararası alana açılma yönündeki eğilim dolayısıyla doğru bir değerlendirme sağlayamayacağı ifade edilmektedir. Son olarak yapılmaya çalışılan sınıflandırma ise saldırı-savunma kuramı yönünden bir ayrım yapılmaya çalışılmıştır. Bu yöntemde savunan veya saldıran tarafın nasıl belirleneceği konusu belirli bir kurallar dizisine bağlanamamış ve asıl ulaşılmak istenen hedefin yolundan sapıldığı sonucuna ulaşılmıştır (Schreier ve Caparini, 2005: 33-34).

Biz çalışmamızda savaşın özelleşmesi alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Peter W. Singer’in mızrağın ucu tipolojisini kendimize ana yöntem olarak alacağız. Bu sınıflandırma aracılığıyla ÖAŞ değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Singer’in sınıflandırması özel şirketlerce yerine getirilen askeri hizmetleri, bu hizmetleri tehlike seviyelerine ve de mevcut bir muharebe alanına yakınlığına göre bir ‘mızrak’la özdeşleştirilen bir alanda sınıflandırmaktadır. Buna göre askeri alanda

endüstriyi bütün yönleriyle açıklamanın için en iyi yol, sunulan hizmetlere ve kullanacağı gücün muharebe alanındaki seviyesine bakılmasıdır. Askeri alanda kullanılacak en iyi sınıflandırma ‘mızrağın ucu’ tipolojisidir. Çünkü askeri kaidelere göre askeri birlikler mevcut muharebeye yani cephe hattına yakınlığına göre ayrılır ve bunun birliklerin savaşta aldığı görevler, bu görevlere uygun olarak kullandığı kuvvet yoğunluğu ve savaşa olan katkıları bu konumlarına göre belirlenir ve değişir (Singer, 2009: 154).

Singer askeri endüstriyi faaliyet alanlarına göre üç sektöre ayırır: Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler, Askeri Danışmanlık Şirketleri ve Askeri Destek Şirketleri. ÖAŞ’yi bu tipolojiye ayırmanın yararı sadece endüstrideki çeşitliliğin değerlendirilmesi değil aynı zamanda şirketlerin örgütlenmesini, faaliyetlerini ve etki alanlarını görmemizi sağlar (Singer, 2003: 91).

Şekil 1: Mızrağın Ucu Metaforu (Singer, 2009: 156)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

ÖZEL ASKERİ ŞİRKET TÜRLERİNİN ÖRNEKLERLE AÇIKLANMASI

Bu bölümde ÖAŞ'nin türleri, küresel çaptaki bazı önemli şirketler aracılığıyla açıklanmaktadır. Bu örnekler Singer'in Mızrağın Ucu Metaforu sınıflandırılması ekseninde ilerleyecektir.

4.1. Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler

Bu şirketler, savaşın taktik ortamına odaklanmalarıyla tanınır. Uzmanlar aracılığıyla ya da savaşta birliklerin komuta ve kontrolünde, asıl muharebe alanının ön cephesinde gerekli olan hizmetleri sunarlar (Schreier ve Caparini, 2005: 37). Executive Outcomes, Sandline, SCI ve NFD, Angola'da, Sierra Leone'de, Papua Yeni Gine'de, Endonezya'da ve başka bölgelerde aktif savaş harekâtları icra eden bu tip ÖAŞ'nin standart örnekleridir (Singer, 2003: 93).

Şirketler, müşterilerine “genel birlik paketleri” ve özel “kuvvet artırıcı” unsurlar olarak iki farklı türde hizmet sunmaktadır. Birinci durumda şirket, kuvvet çarpanı olarak nitelendirilen hava kuvveti veya deniz kuvveti gibi askeri bir taktik birliği sağlar. Bu durumda şirket, müşterinin var olan kuvvetlerini tamamlamaktan ziyade, onlara bir alternatif yaratmakta ve hatta onların yerine geçmektedir (Singer, 2009: 157). Örneğin, Executive Outcomes şirketi, Sierra Leone'de oldukça etkileyici özelliklere sahip tabur büyüklüğünde bir birlik yerleştirmiştir. Şirketin Sierra Leone'de yaptığı, müşterisinin eksiklerini gidermek yerine bir alternatif güç, bir kuvvet çarpanı oluşturma, belki de ordunun yerine savaşmaktır. Yani amaç, sadece asker sağlamak değil askeri uzmanlarla birlikte savaş uçağı, helikopter, nakliye uçağı, sağlık hizmetleri vb. askeri araç ve gereci sunarak, savaşın kazanını belirleyecek bir mekanizma oluşturmaktır. Şirketlerin temin ettiği personel, sayıca müşterilerinin düşmanlarından fazla olmasa da bu personelin eğitim düzeyi, tecrübesi ve savaş alanındaki becerisi yüksek seviyededir. Doğru zamanda doğru yerde olabilmesi ve günümüzdeki savaşların ayırt edici özelliklerinden olan yüksek teknolojiye sahip küçük kuvvetlerin stratejik hedefleri elde geçirme yeteneği en etkili özellikleri arasında sayılmaktadır (Ekmekcioğlu, 2016: 78).

İkinci hizmet türü olan “kuvvet artırma” faaliyetinde, müşterinin personeli ile birlikte var olan kuvvetin daha etkin, verimli, potansiyelin üzerinde kullanılması için

yapılan stratejiler gerçekleştirilir. Stratejik taktik seviyesinde bu şirketlerin personelleri genelde küçük çapta generaller gibi hareket ederler. Müşterinin kendi kendine gerçekleştirebilmesinin zor ya da imkânsız olduğu özel yeteneğe ihtiyaç duyduğu uzmanlık alanlarında ya da var olan birliklere liderlik ve kontrol sağlamak için müşterilerin kuvvetlerinin arasında yer bulurlar. Kuvvet arttırıcılar, sayılarının az olmasına rağmen çatışmalarda sergiledikleri strateji, liderlik ve kontrolü tatbik etmedeki üstün başarıları nedeniyle oldukça etkin ve verimlidirler (Singer, 2009: 158-159). Şirketin kuvvet arttırıcı yardımı, müşterilerinin var olan ordusunun yetenek, disiplin, eğitim ve denetim seviyesinin düşük olmasına rağmen bu ordular için çatışma alanlarında kazanmalarının tek çaresi olabilir (Singer, 2003: 93-94). Ancak çatışma alanlarında kısa süreli etkili faaliyetlerde bulunmalarının yanında uzun vadeli başarıları şüphelidir. Ayrıca askeri hizmet tedarik şirketlerinin faaliyetleri, askeri endüstride çok tartışılan bir alandır. Ulusal ve uluslararası düzenlemelerden etkilenme ihtimallerinin yüksek olması, bu şirketlerin şeffaflık konusunda iyi bir düzeyde olmamalarına neden olmaktadır. Şirketler, çoğunlukla çatışmalarda birebir düşmanla mücadele ettiklerini kabul etmez ve söylemlerinde sadece taktik seviyede eğitim ve danışmanlık hizmeti verdiklerini ileri sürerler (Ekmekcioğlu, 2016: 78).

Askeri Tedarik Şirketlerinin Güçlü Yönleri:

- Zayıf devletlerdeki hükümetler için iktidarda kalmanın son çaresidir.
- BM ve diğer uluslararası güçlerden çok daha hızlı, etkin ve tam bir birlik olarak konuşlanabilir.
- Profesyonel ve tecrübelidir.
- Emekli askeri personelden oluşmaktadır ve askeri kültüre, yeteneğe sahiptir.
- Zayıf devletlerdeki merkezi hükümetler için gelir getiren maden ve enerji tesislerini kurtarabilme fırsatı sunarlar.
- Etnik, dini ya da yerel bir grubun parçası olmadıklarından zalim eylemler sergilemeye yatkın değildir.

- ÖAŞ'nin, hükümetlerin diğer ülkeler ile ilgili politikalarının yürütülmesinde bir araç olarak kullanılması, bu şirketlerin devletlere sağladığı avantajlardan biridir (Çakıl, 2007: 137). Yani yeni bir dış politika aracıdır.

- ÖAŞ personeli için yüksek bir ücret sağlar. Görevin riski ne kadar fazlayla kazancı da o kadar fazla olur.

Askeri Tedarik Şirketlerinin Zayıf Yönleri:

- Sözleşmesi sona erdiğinde çatışmayı bırakır.
- Sözleşmede belirtilen ücret ödenmezse çatışmayı bırakır.
- Ücretlerinin zamanında ödenmemesi, ücretlerini alabilecekleri gelir getiren tesislere ya da kaynaklara yönelmesine neden olabilir.
- Ulusal ve uluslararası hukuk yönünden faaliyetleri oldukça tartışmalıdır.
- Faaliyetlerinin etkin denetimi zor olmakla birlikte kesinlikle gereklidir.
- Kalıcı bir çözüm sunmaz, sadece güç bir durumdan anlık kurtarır. Ordunun modernizasyonunu ve yeniden yapılanmasını sağlamaz.
- Halkın meşru görmediği iktidarların sürdürülmesine neden olabilir.
- Müşteri ve şirket arasındaki bilgi seviyesi farklılığı nedeniyle sorun yaşanabilir. Eksik bilgi, bir sözleşmenin taraflarının, örneğin gerçek maliyetler veya tedarik kalitesi hakkında bilgi asimetrislerinden yararlanarak fırsatçı davranmalarını sağlayabilir (Schreier ve Caparini, 2005: 99).
- Denetimin çatışma alanında gerçekleşmesi zor olduğundan denetim maliyeti diğer şirket türlerine göre daha yüksektir.
- İnsan hakları ihlalleri gerçekleştirdikleri suçlamalarıyla karşılaşmaktadırlar (Ekmekcioğlu, 2016: 203-204).

4.1.1. Askeri Tedarik Şirketi: Executive Outcomes

Executive Outcomes özelleşmiş askeri endüstri içinde adını en fazla duyurmuş şirkettir. Şirket birçok savaş üzerindeki doğrudan askeri etkisinin yanında siyasi ve iş ilişkileri dolayısıyla küresel çapta bir güç haline gelmiştir. Küresel bir güç haline

gelmesinde temel yapısını ilk ırkçılık dönemindeki Güney Afrika Savunma Gücü (SADF) içinde bulunan elit güçlerden oluşturmaları ve diğer maden ve petrol şirketleriyle olan yakın ilişkisi önemli bir faktördür (Singer, 2009: 169-170).

4.1.1.1. Şirketin Kuruluşu ve Genel Özellikleri

Askeri şirketler arasında bulunan Executive Outcomes modern dünyanın ilk tam teçhizatlı özel ordusu olarak bilinmektedir. Askeri şirketler arasında en bilinenidir ve 1989'da kurulmuş, 1999'da kapatılmıştır. Bu şirketin askerlerinin çoğu Güney Afrika ordusundan emeklidirler, sürekli bir arada bulunmayan askerler, bir ihale alındığında çağrılarak bir araya gelmekteydiler (Singer, 2003: 106–107). Bu ad hoc yapı genel olarak askeri şirketlerin ana özelliğini oluşturmaktadır. Şirketin Güney Afrikalı eski askerleri özel olarak kullanması ortak bir eğitim ve birlik sağladı. Şirketin arka planında ortak bir askeri kültür ve kapsamlı bir kontrgerilla deneyimi vardı. Şirket tarafından kullanılan silah ve teçhizat, zırhlı personel taşıyıcıları, amfibi araçlar, Sovyet helikopterleri ve savaş gemileri, Sovyet avcı-bombardıman uçakları ve Boeing 727 nakliyatları dâhil olmak üzere oldukça genişti (Smith, 2002: 108). ÖAŞ'nin faaliyetlerine gösterilen olumsuz ilginin çoğu, diğer savunma hizmetlerine ek olarak aktif muharebe birlikleri tedarik eden bir Güney Afrika firması olan Executive Outcomes'un faaliyetleri tarafından yaratıldı (Taulbee, 2002: 4).

4.1.1.2. Şirketin Gerçekleştirdiği Operasyonlar

Başlangıçta istihbarat ve eğitim gibi alanlarda De Beers firması gibi müşterileri olan Executive Outcomes ünlenmesine neden olan asıl işini Angola ile başarmıştır. Angola'da, hükümet ve Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik (UNITA) isimli örgüt arasında aralıklarla süren ve büyük yıkıma neden olan iç savaş Portekiz'den ayrılarak bağımsızlığını ilan ettiği 1975 yılından itibaren ülkenin en büyük problemi oldu (Sandıklı vd., 2012: 464). Angola'dan Küba'nın askerlerini çekmesi ile ülkede bir otorite boşluğu oluşmuştur. Bu boşluk sonucunda Soğuk Savaş döneminde başlayan iç savaşın aktörlerinden olan Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik (UNITA) 1993'te Soya şehrindeki petrol tesislerini ele geçirdi. Nijerya'dan sonra Afrika'nın en büyük petrol üreticisi olan Angola, ordusunun bölgeyi geri alamaması nedeniyle Executive Outcomes firması ile sözleşme yaptı. Executive Outcomes tarafından gerçekleştirilen saldırı sonucunda "Soya Muharebesi" kazanılmış ve Soya şehri tekrar

Angola hükümetinin eline geçmişti. Ne var ki Executive Outcomes'ın bölgeden çekilmesi ile UNITA Soya şehrini tekrar kontrol etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Angola hükümeti tekrar Executive Outcomes ile 40 milyon dolarlık sözleşme karşılığı Angola ordusunu eğitmiş ve Executive Outcomes subaylarının komutasındaki Angola ordusu 1994'te UNITA'ya karşı mücadeleyi kazanmıştır. Soya muharebesi yirminci yüzyılda askeri şirketlerin gerçekleştirdiği ilk muharebedir ve zafer ile sonuçlanmıştır (Singer, 2003: 107-110).

Angola'nın hemen ertesinde yeni bir ihale alan Executive Outcomes şirketi araç, gereç ve personelini Sierra Leone'ye göndermiştir. Sierra Leone hakkında kısa tarihsel bir bilgilendirme ÖAŞ'nin güçlü devletlerde değil de çoğunlukla zayıf devletlerde faaliyet gösterdiklerini anlama konusunda faydalı olacaktır.

Sierra Leone olarak bilinen Batı Afrika bölgesi 18. Yüzyıl'da düzensiz bir biçimde İngiliz yönetimine girdi. İngilizler bireysel olarak, Afrikalı yerel hükümdarların muhafazası altında kıyı bölgelere yerleştiler; bu yüzyılın sonuna doğru İngiliz iş adamları bazı kıyı alanlara egemen olmuşlardı. 19. Yüzyıl'ın büyük kısmında toplumsal kontrol, iç bölgelerdeki düzeni korumak, değerli kaynakları ülke içindeki toplumları denetim altında tutmak için araç olarak kullanan yerel liderlere dayanıyordu. İngilizler, daha az yerel lider tarafından yönetilen üç ana derebeyinin var olduğu mevcut hiyerarşinin yerine, on dört eşit şefin oluşturduğu bir sistemi uygulamaya koydular (Migdal, 2021: 175-179). Bütün şeflerin nihayetinde İngiliz gücüne başvurmaları toplumsal kontrolün doğasını oldukça dönüştürdü. Önceden liderlik rolleri konusunda hiçbir iddiası olmayan şefler, büyük ölçüde İngiliz yardım ve desteğine güvenmeye başladılar. Şefler, sömürge yönetiminin iradesiyle hüküm sürüyordu ancak İngilizlerin etkisi de büyük ölçüde şeflerin toplumsal kontrolüne dayanıyordu. Yani, 20. yüzyıl Sierra Leone'deki yeni toplumsal yapı ve toplumsal kontrol kısmen İngiliz çıkar karışımının ve bunların belirli yerel gruplarla olan bağlantısının sonucuydu (Migdal, 2021: 196). Çok sayıda yerel diktatör, Avrupalı sömürgeci güçlerle yaptığı ticaret sonucunda kendi toplumsal kontrolünü güçlendirmenin yanında büyük miktarda kendilerine finansman kaynağı da sağlamışlardır.

Sierra Leone 1961'de bağımsızlığını kazandığında, halkı 18 farklı etnik grup halinde örgütlenmişti (Migdal, 2021: 207). İnsanlarda kabile liderlerine bağlılık vardı.

Yöneticiler de kabilelerin etnik ve politik yönden güçlü kişilerinden sadakatlerini satın almış ve devlet bürokrasisini oluşturarak kaynakları idare etmiştir. Bununla beraber, devletin otoriter olmasına rağmen toplumsal kontrol şeflerde ve yerel halkta kalmıştı. Bu nedenle, bir süre sonra daha fazla güç kazanmak isteyen şefler yönetimle mücadele etmeye başlamıştır. Sonuçta, ülke rüşvet ve iltimasın görüldüğü bir hale gelmiştir. Devlet ise geniş bürokrasi araçlarına rağmen kendini güçsüz ve etkisiz bir durumun içinden bulmuştur. Bunun yanında, iç savaşın gerçekleştiği zamanlarda Sobel adıyla ünlenen oluşumlar meydana gelmiştir. Gündüz asker, gece isyancı olan bu kişiler halka kötü davranmışlardır. Bu açıdan Sierra Leone’de ÖAŞ’nin topluma olumsuz etkileri, ülkenin kendi ordusunun olumsuz etkileri yanında daha azmış gibi görünmektedir (Avant, 2005: 83).

Sierra Leone zayıf devletlerin 20. Yüzyıl’ın sonunda kendilerini içinde buldukları çaresiz durumun timsalidir. Soğuk Savaş bittiğinden beri buraya ilişkin çatışma ve kaos dışında pek bir şey bilinmez (Singer, 2009: 15). Sierra Leone, aslında zengin doğal kaynaklara sahiptir; ancak, bu kaynaklar seçkin bir zümre tarafından sömürülmektedir. Sierra Leone’nin yaşadığı çatışmaların temelinde kötü yönetim uygulamaları bulunmaktadır. 1967’de bir darbeyi takiben kurulan sivil yönetimin başındaki Başkan Siaka Stevens’tan sonra iktidar Saidu Mornoh’a geçmiş olmasına rağmen kötü yönetim ve toplumsal bozulma sürmüştür. Sierra Leone’de yaşanan çatışmaların temel kışkırtıcısı Birleşik Devrimci Cephe (RUF) olmuştur. Çatışmaların temelinde ise ulusal ve etnik endişeler yerine ekonomik, siyasal ve sosyal çıkarların sömürülmüş olması vardır. Ekonomik, siyasal ve sosyal sömürülmüşlüğü İngiliz sömürgeciliğinden beri devam ettiği de göz önünde tutulmalıdır. Ayrıca İngilizlerin politikalarının neden olduğu bu kadar parçalı toplumsal ve siyasal yapı Sierra Leone’nun bugünkü durumda olmasında önemli bir payı vardır. Çünkü o dönemden beri Sierra Leone’nun devlet mekanizması hala tüm ülkeye nüfuz edemedi. Ayrıca çatışmaların nedenlerine bakıldığında Sierra Leone’nun sahip olduğu elmas yataklarının bölgeye istikrarsızlık getirdiği de değerlendirilmektedir. Zengin elmas yataklarından kazanılan gelir, çatışmaların sürdürülmesi için savaş araç-gereçlerinin alınması ve ÖAŞ ile anlaşma yapılması gibi yöntemlerle savaşı tekrardan finanse etmektedir. RUF ülkenin önemli elmas yataklarını ve bu elmasların Liberya’yla olan ticaret trafiğini elinde tuttuğu için hala bastırılmamış bir gruptur. RUF’un temelleri 1980’lerde atılmıştı ama asıl

faaliyetleri 1991’de Burkina Fasolular ve Liberyalılar tarafından desteklenen bir grup savaşçının Kailahun’a saldırmasıyla başlamıştı. RUF’un gerçekleştirdiği bu isyan ve başkaldırı hareketine liderlik eden Saybana Sankoh’un amacı mevcut hükümeti değiştirmek, çoğulcu demokrasiye geçmek ve hükümetin sömürüsüne son vermektir (Yalçınkaya, 2008: 290-292).

1996’da, bütün şaibelerine rağmen bir seçim yapılarak Ahmad Tejan Kabbah iktidara gelmiş ve hemen ertesi yıl genç subaylardan oluşan Silahlı Kuvvetler Devrimci Konseyi (AFRC) darbeyle iktidarı ele geçirmiştir. Bu arada Kabbah’ın başlattığı RUF ile süren görüşmeleri darbeciler daha ileriye götürerek iktidarı paylaşmaya davet etmişlerdir. Ancak, aşırı insan hakları ihlalleri nedeniyle ulusal ve uluslararası destekten yoksun olan darbecilere karşı 1998’de Nijerya’nın başı çektiği Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu Gözlemci Grubu (ECOMOG), Sierra Leone Sivil Savunma Kuvvetleri’yle beraber müdahale etmiş ve darbeciler iktidardan indirilmiştir. Darbecilerin iktidardan indirilmesinden sonra iktidara gelen yeni hükümet ülkede kontrolü sağlamakta yetersiz kalmış ve tekrar şiddet hareketleri baş göstermiştir (Yalçınkaya, 2008: 291).

Bütün bu gelişmelerin üzerine Executive Outcomes Sierre Leone’de 21 ay sürecek ve toplam 35 milyon dolarlık bir ihale almış ve RUF’a karşı savaşmıştır. Executive Outcomes, RUF’a bağlı birlikleri başkent ve elmas madenlerinin olduğu bölgeden iki haftadan kısa bir sürede başarıyla geri almıştır. Executive Outcomes’ın başarılı operasyonları sonucu görüşme masasına oturtulan RUF’un özel isteği sonucunda Executive Outcomes bölgeden çekilmiş ve sonrasında bölgede tekrar istikrarsızlıklar başlamıştır (Singer, 2003: 110-115). Executive Outcomes geri çekildikten sonra Sierra Leone’da yarattığı geçici istikrar bir isyancı-düzenli askeri koalisyon hükümeti tarafından yıkılmıştır (Taulbee, 2002: 12). Bu yaşananlar birkaç ay sonra Kabbah’ın iktidarı tekrar alabilmek için Sandline International şirketiyle anlaşmasına yol açacaktır (Singer, 2009: 191). Özetle, 200’den az askerden oluşan ağır silahlı ve yüksek eğitilmiş bir kuvvet binlerce RUF askerini püskürttü ve ülkeyi nispeten barışçıl bir şekilde terk ederek ayrıldı (Turcan ve Özpınar, 2009: 147).

Değinilmesi gereken başka bir konuda, ÖAŞ ile maden şirketlerinin birbirleriyle yakın ilişki içerisinde faaliyet göstermeleri ve ÖAŞ gelirlerinin maden şirketlerini

işleten kuruluşlarla yapılacak anlaşmaya bağlı olmasıdır. Bu nedenle ÖAŞ'nin ilk hedefi, maden şirketlerinin güvenliğinin sağlanması kadar, faaliyet gösterdiği ülkedeki madenlere ulaşılmasını da sağlamasıdır. Aynı zamanda ÖAŞ maden şirketleriyle olan yakın bağlarını sürekli reddetmektedir. Ekonomik bakımından zayıf, doğal kaynaklar bakımından ise zengin olan Sierra Leone'de büyük miktarda elmas madeni vardır. Dolayısıyla Executive Outcomes ve Sandline International'ın Sierra Leone'de faaliyette bulunmasıyla birlikte, bir madencilik şirketi olan Branch Energy de aynı ülkede faaliyete geçmiştir. Tuhaf olan şudur ki Sierra Leone'de EO şirketi Branch Energy şirketinin % 40 hissesini elinde bulundurmaktadır (Ekmekcioğlu, 2016: 79-80). Sierra Leone kısa vadede olumlu bir kazanç elde etmiş olsa da, Executive Outcomes ve Branch Energy (o zamanlar Sierra Leone'de hükümetle çalışan en büyük şirket) arasındaki ortaklık, hükümetin şu anda olduğu gibi, merkezi hükümetin kendi kaynaklarını geliştirme hakkını ve yeteneğini büyük oranda kısıtlayan ekonomik antlaşmalara da neden olmuştur (Turcan ve Özpınar, 2009: 147).

Sierra Leone vakasında göz önünde tutmamız gereken ana durum devlet oluşum sürecini tamamlamamış bir zayıf devlette ÖAŞ kullanımının çok yaygın olduğu gerçeğidir. Zayıf devletlerde ÖAŞ kullanımı bir tercih değil zorunluluktur. Ayrıca bu kadar insan hakları ihlalleri olan bir ülkeye uluslararası aktörlerin müdahalesiz kalması ÖAŞ'yi tek seçenek haline getirmektedir. Bazı uluslararası gruplar, EO'nun istihdamının, Afrika ülkelerinin ticari şirketler tarafından sömürülmesinde yeni bir araç olduğu konusundaki kanıyı bir önceki yüzyılın uygulamalarına geri dönüşü temsil ettiğini gerekçesiyle eleştirmektedir (Smith, 2002: 109). Son olarak, Sierra Leone'de uygun siyasi davranışı teşvik etmek için kapsayıcı bir uluslararası yapının kurulamaması da çatışmaları sürekli hale getirmektedir (Avant, 2005: 142).

Executive Outcomes 1 Ocak 1999'da Güney Afrika'da çıkan paralı askerliğin yasaklanmasına dair kanunlar nedeniyle kapanmıştır. Angola ve Sierra Leone'ye ek olarak Uganda, Güney Afrika, Endonezya, Kongo ve bazı diğer ülkelerde faaliyette bulunmuştur. Yerel hükümetle arasında çıkan ihtilaf nedeniyle Kongo'da yaşadığı başarısızlık hariç tutulursa hep başarılı olmuş ve zaferler kazanmıştır. EO'nun askeri etkinliği, düşük yoğunluklu çatışmalardaki uzmanlığıyla gözlemlenmiştir. Operasyonlarını hükümet yetkilileriyle yakın bir şekilde planladı ve silah alımını ayarlamasına rağmen hükümet ekipmanlarını kullandı. Ayırt edici özelliği, zaman

zaman MI-24 helikopter, savaş gemileri ve Sovyet yapımı kara saldırı uçakları tarafından desteklenen MI-17 helikopter asker taşıyıcılarını kullanan son derece hareketli operasyonlar gerçekleştirebilmesidir. Ancak EO'nın en büyük gücü, özellikle yerel nüfusun yetiştirilmesi aracılığıyla, gece görüş ve radyo engelleme cihazlarıyla zenginleştirilmiş istihbarat yeteneklerini kullanması olmuştur (Shearer, 1998: 73).

4.2. Askeri Danışmanlık Şirketleri

Operasyonun ayrılmaz bir parçası olan danışmanlık ve eğitim hizmetleri veren bu şirketler, müşterinin silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılanmasında etkin rol oynarlar (Schreier ve Caparini, 2005: 37). Bu sektördeki şirketler arasında Levdan, Vinnell, DynCorp ve MPRI yer alır (Sökmen, 2007: 49-50). Varlıkları savaşın stratejik ve taktik gidişini yeniden biçimlendirdiği halde, muharebe sahasının tüm risklerini müşteri devlet üstlenmek zorundadır ve bu şirketleri askeri hizmet tedarikçisi şirketlerden ayıran en önemli fark budur (Çakıl, 2007: 132). Askeri danışmanlık şirketlerinin onlara meşruiyet sağlayan bir kimliğe sahip olması ve kazançlarının yüksek ve uzun dönemli olması nedeniyle Sandline gibi bazı askeri hizmet tedarik şirketleri bu alana doğru dönüşüm için harekette bulunmuştur. Ancak uygulamada anlaşılmaktadır ki, zaten askeri hizmet tedarik şirketleri ile askeri danışmanlık şirketleri arasındaki sınır çok geçişkendir. Örneğin, Körfez Savaşı'nda Vinnell Şirketi'nin personeli, Suudi Ulusal Muhafız Güçleri'nin mücadele ettiği bazı çatışmalarda doğrudan aktif olarak yanında yer almıştır. O yüzden, bu tip şirketlerin hangi faaliyet alanlarında çalıştıklarını anlamak için onları gerçekten çok yakından takip etmek gereklidir (Singer, 2009: 160-162). Ayrıca Vinnell petrol bölgelerini korumak ve Suudi Arabistan Ulusal Muhafızlarını eğitmek için 1975'de 77 milyon dolarlık bir antlaşma imzalamıştır. Söz konusu antlaşma ilk kez sivil bir ABD şirketinin yabancı bir hükümete askeri hizmetler sağlamak üzere anlaştığı bağımsız bir sözleşme özelliği göstermektedir. Antlaşma 1975 yılından bu yana sürekli yenileniyor (Çınk, 2004: 267). Bir ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilisi ÖAŞ'nin bu iki türü hakkındaki düşüncesini, “aralarındaki tek fark MPRI'nın henüz tetiği çekmemiş olmasıdır” şeklinde ifade etmiştir (Singer, 2009: 200).

Askeri Danışmanlık Şirketlerinin Güçlü Yönleri:

- Devletlerin dış politikalarına gizli olarak destek verebilecek bir güç hâline gelebilmektedir (Çakıl, 2007: 137).

- Doğrudan çatışma içinde yer almamakla birlikte sonuç üzerinde askeri tedarik şirketleri kadar etkili olabilirler.

- Danışmanlık süreci uzun dönemli olduğundan gelir sağlayıcı faaliyetleri daha fazladır (Öz ve Çalışkanlar, 2020: 322).

- Çatışmayı gerçekleştirecek kuvvetleri eğitme amacı vardır.

- Askeri hizmet tedarikçisi şirketlere göre daha yasallardır.

- Danışmanlık verilen aktörle başka askeri faaliyetler konusunda yeni anlaşmaların gerçekleşmesi ihtimali yüksektir.

- Kendisini kiralayan zayıf devletin kendi silahlı kuvvetleriyle başarılı olmasını sağlayarak özgüvenlerinin oluşmasına katkı sağlar. Ayrıca milli birlik ve beraberliğin oluşumuna veya sürdürülmesine katkıda bulunabilir.

- Stratejik düzeydeki kaliteli ve tecrübeli ordu personelinin bu bilgi ve yeteneğini ekonomik kazanca dönüştürmesi hem şirkete hem de bağlı oldukları güçlü devlete maddi, istihbari ve stratejik açılardan kazancı olmaktadır.

- Askeri danışmanlık şirketi tutan devletlerin bundan sağladıkları en önemli avantaj, dünyanın herhangi bir düzenli ordusunda onlarca yılda birikmiş olan tecrübe ve uzmanlığa kolayca erişebilmeleridir (Çakıl, 2007: 133).

- Kuruluş maliyeti oldukça düşüktür.

- Askeri okullarda eğitim verebilir.

Askeri Danışmanlık Şirketlerinin Zayıf Yönleri:

- Şirketlerin stratejik uzun dönemli planlamaları, devletleri şirketlere bağımlı hale getirebilir (Öz ve Çalışkanlar, 2020: 322).

- Yeterli seviyede kontrol ve denetim yapılmazsa, silahlı kuvvetler için amaçlanan hedef gerçekleştirilemez.

- Şirketler, bazı durumlarda askeri tedarik şirketi gibi çatışmalarda aktif rol almak zorunda kalabilir.

- Müşteri ve şirket arasındaki bilgi seviyesi farklılığı nedeniyle problemler yaşanabilir (Ekmekcioğlu, 2016: 205-206).

4.2.1. Askeri Danışma Şirketi: MPRI

Military Professional Resources Incorporated (MPRI) askeri danışma sektöründeki en önemli şirketlerden birisidir. Önemli hale gelmesinde eski Yugoslavya'da gerçekleştirdiği savaşın kaderini değiştiren operasyonlar etkili olmuştur (Sökmen, 2007: 50).

4.2.1.1. Şirketin Kuruluşu ve Genel Özellikleri

1988'de kurulan ve 1990'larda ABD ordusunun dış kaynak kullanımı ve özelleştirme yöntemleriyle büyüyen MPRI'nın kullanılması, Birleşik Devletler hükümetinin bir yandan tarafsızlık iddiasında bulunurken, bir yandan da ulaşılması zor bölgelerdeki siyasi nüfuzu muhafaza etmesini sağlamıştır (Sökmen, 2007: 100). Şirketin projeleri uluslararası ve çok çeşitlidir. Bunlar arasında Nijerya'da sivil-asker geçiş yardımı yürütmek, Ekvator Gine'si için bir "Ulusal Güvenlik Geliştirme Planı" hazırlamak, Kolombiya Savunma Bakanlığına narkotikle mücadele programında yardımcı olmak ve Makedonya Cumhuriyeti için bir "İstikrar ve Caydırma Programı" yürütmek yer alıyor. Ancak, MPRI'nın ilk dikkatleri üstüne toplayan hareketi şirketin eski Yugoslavya'daki faaliyetleriydi (Smith, 2002: 110).

Kendisini "dünyanın en büyük şirketleşmiş askeri uzmanlığı" olarak tanıtan MPRI'in personeli, geniş ölçekli askeri planlama ve eğitim sağlayan emekli subaylar ve astsubaylardan oluşmaktadır (Ekmekcioğlu, 2016: 90-91). MPRI özellikle yeni ortaya çıkan devletlerin demokrasiye geçiş programlarını, uzun vadeli yönetim programlarını, yine bu ülkelerin ordularının eğitim ve donanımını geliştirmekte, devletlerarasındaki çatışma bölgelerinde tedarik ve savunma birimleriyle faaliyet göstermektedir (Çınk, 2004: 268).

1994'de ABD Dışişleri Bakanlığı ile imzalanan bir sözleşme gereği MPRI, Sırbistan'a yönelik yaptırımlar hakkında rapor vermekle görevli 45 sınır gözetmeni tedarik etti. Sözleşme, Kasım 1995'te Dayton Anlaşmalarının imzalanmasıyla yaptırımların kaldırılmasına kadar 18 ay sürdü. Yine 1994'te şirket, Varşova Paketi tarzı bir kuvvetten profesyonel, modern bir orduya geçişine yardımcı olmak için Hırvat

hükümetiyle bir sözleşme imzaladı. Bu sözleşmeyle ABD hükümetinin rızasıyla MPRI, Hırvat ordusunun ulusal komuta ve kurmay yapısını yeniden eğitmek için hizmet verdi (Smith, 2002: 110).

4.2.1.2. Şirketin Gerçekleştirdiği Operasyonlar

MPRI şirketinin temel çalışma alanı askeri danışmanlık ve eğitim olmakla birlikte, şirket asıl ününü Hırvatların Sırları 1995 yılında Krajina’da “Yıldırım Harekâtı” ile yenmesi sonucunda kazanmıştır (Ekmekcioğlu, 2016: 92). Fırtına Operasyonu, Ağustos 1995'te Krajina bölgesindeki Sırlara karşı iyi koordine edilmiş bir saldırıydı. Bu büyük ölçekli, sofistike operasyon bir hafta içinde Sırp savunmasını çökerterek bölgenin yeniden ele geçirilmesiyle sonuçlandı. Operasyon, Sırp operasyonel ağırlık merkezlerini hedef alan ABD tarzı silahlı manevra savaşı ile karakterize edildi. MPRI operasyonun başarısı için övgü aldı ve kısa bir süre sonra Bosna ile yenilenebilir 13 aylık bir sözleşme imzaladı (Smith, 2002: 111). Şirketin yetiştirdiği Hırvat Kuvvetleri, Fırtına Operasyonunda Sırlara karşı büyük bir başarı elde etmiş, bu başarıyla birlikte; Bosna-Hersek, Makedonya, Suudi Arabistan, Kuveyt, Sri Lanka, Nijerya, Gine, Kolombiya gibi birçok ülkeyle sözleşmeler imzalamışlardır. Şirketin personel kadrosu o kadar geniştir ki muharebe tecrübesine sahip emekli orgeneral rütbesinde personeli dahi bulunmaktadır (Öz ve Çalışkanlar, 2020: 322).

ÖAŞ MPRI, Vinnell, DynCorp ve diğerleri Balkanlar'da, Yeni Bağımsız Devletlerde (NIS), eski Varşova Paktı ülkelerinde, Orta Doğu, Latin Amerika, Afrika ve Asya'da Amerika hükümeti için ordu ve polis güçlerini eğitiyor. Bununla birlikte, özel şirketleri kullanmak, değişken siyasi durumlarda ABD politika hedeflerine uygun olacaktır. ABD askerleri Hırvat ordusuyla ilişki kurmak için tek seçenek olsaydı, ABD yetkilileri için zor bir seçim olacaktı. Hırvatistan’da MPRI’yi lisanslayarak, ABD hükümetinin tercih ettiği yol sahadaki olayları değiştirirken resmi tarafsız statüsünü korumak üzerine yoğunlaşmıştı (Avant, 2005: 153-156).

MPRI, Bosna’da Suudi Arabistan, Kuveyt, Brunei, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Malezya gibi İslam devletlerinin desteği ile “eğit-donat” faaliyeti gerçekleştirmiştir (Ekmekcioğlu, 2016: 94). Ayrıca MPRI şirketi Suudi Arabistan’a doktrin, liderlik, lojistik ve örgütlenme, risk analizi, kuvvet yönetimi, veri toplama ve müşterek harekât gibi konularda destek vermektedir. Kuveyt’te 1999 yılından bu yana

bölük ve tabur düzeyinde muharebe eğitimi vermektedir. Kolombiya'da ise silahlı kuvvetler ve polise planlama, eğitim, lojistik, istihbarat, operasyon ve idari yönetim alanında eğitim vermektedir (Singer, 2009: 216-219).

Executive Outcomes gibi MPRI'nin başarısı da eleştirisiz kalmadı. Bazı gözlemciler, MPRI kullanımının, yürütme organının kongre gözetiminden kaçınması için uygun bir yol olduğuna inanıyor. Diğer yorumlar, MPRI'nin dış politikayı vekâleten yürütmenin bir aracı ve dolayısıyla devletin tek meşru yetkisine meydan okuyan bir şirketin uygunsuz kullanımı olduğuna odaklanıyor. Avrupa'da birçok müttefik, Balkanlar'da ÖAŞ'nin ABD'nin egemen rolünün bu alanda barışçıl bir çözüm arayışını karmaşık hale getirdiğini ifade ediyor. ABD hükümet yetkililerinin kontrolü kaybedebileceği konusunda pragmatik endişeler de dile getirildi. Ayrıca MPRI'nin eylemlerine dayalı ABD'nin misillemelerle karşı karşıya kalması mümkündür (Smith, 2002: 111).

4.3. Askeri Destek Şirketleri

Tamamlayıcı askeri hizmetler sunan destek şirketleri, lojistik, istihbarat, teknik destek, tedarik, taşımacılık, mayın temizleme, keşif ve gözetleme ile bakım gibi ikinci planda yer alan sektörlerde hizmet sunmaktadır (Schreier ve Caparini, 2005: 37). Müşterilerin bu şirketleri kullanmasındaki ana neden kendi ordusunun birincil işi olan savaşımaya odaklanmasını sağlamasıdır (Sökmen, 2007: 57). Özel askeri endüstri içinde, askeri destek sektörü hem en kapsamlı hem de gelirleri en yüksek olan sektördür, aynı zamanda en fazla çeşitlilik içerenidir (Çakıl, 2007: 133). Askeri destek şirketlerinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin daha çok siviller tarafından yerine getirilen günlük hayatta sıkça karşılaşılabileceğimiz hizmetler olması, ürün yelpazesinin de çok geniş olmasına yol açmaktadır (Öz ve Çalışkanlar, 2020: 323). Aynı zamanda bu kadar çeşitli hizmetler sunmasına rağmen muharebe alanının gerisinde çalışıyor olmaları nedeniyle üzerinde en az araştırma yapılan şirketlerdir.

Askeri destek şirketleri, yapıları bakımından sömürge döneminde kullanılan eski egemen uluslararası şirketlere benzetilmektedir. Çoğunlukla bu şirketler yalnızca askeri sektörde hizmet sağlamazlar. Sivil sektördeki faaliyetlerinden sonra belirli bir düzeye erişince askeri sektöre kayarlar. Sivil sektörde edindikleri yeteneklerini askeri sektöre de aktarırlar. Örneğin, BRS şirketi sivil sektörde büyük kazançlı projeler gerçekleştiren

bir şirketti. Daha sonra askeri düzen ve lojistik sektörünü uzmanlığını aktarabileceği bir alan olarak değerlendirerek bu alanda yerini almıştır. BRS şirketi; Somali, Haiti, Ruanda, Bosna ve son olarak da KFOR (Kosovo Force) ile Kosova’da faaliyet göstermiştir. Boeing Services, Holmes ve Narver gibi şirketler de bu alanda faaliyet gösteren belli başlı diğer şirketlerdir (Singer, 2009: 165).

Askeri Destek Şirketlerinin Güçlü Yönleri:

- Ordunun lojistik, mayın temizleme vb. ikincil görevlerini bu şirketlere devrederek temel görevlerine yoğunlaşmasına imkân verir.
- İkincil hizmetlerde kalite, tecrübeli personellerin kullanılması nedeniyle artar.
- Devletler, uzmanlaşan şirketler aracılığıyla sözleşmeler yaparak büyük miktarlarda maliyet tasarrufu sağlar.
- Ülkede yeni bir istihdam alanı doğar.
- Yasallığı en yüksek ÖAŞ türüdür.

Askeri Destek Şirketlerinin Zayıf Yönleri:

- Muharebe hizmet desteğinin sadece şirketlere bırakılması şirketler yapmadığında kimin yapacağı konusu büyük bir sorun teşkil edebilir.
- Personel seçimi doğrudan şirketlere bırakılmaktadır. Bu durumda uzmanlaşmamış, daha kalitesiz personel istihdamına neden olabilir.
- Muharebe hizmet desteğinin kontrolü kısmen zayıflayabilir.
- Müşteri ve şirket arasındaki bilgi seviye farklılığı nedeniyle problem yaşanabilir (Ekmekcioğlu, 2016: 208-209).

4.3.1. Askeri Destek Şirketi: BRS (KBR)/Halliburton

Brown & Root Services (BRS) askeri destek hizmetleri sektöründe kendini kanıtlamış önemli bir şirkettir. Brown & Root adı Soğuk Savaş sonrası Amerikan ordusunun gittiği her yerde anılır olmuştur. BRS’nin şirket geçmişi de askeri tedarik ve danışma sektörlerinde son zamanlarda ortaya çıkan şirketlerin birleşme eğilimini kanıtlar niteliktedir. Şirket, yıllık geliri 16 milyar dolar olan ve 100 ülkede 100.000’in

üzerinde çalışanı olan dünya çapında bir inşaat ve enerji şirketi, Halliburton Holding'e bağlıdır (Singer, 2009: 224).

4.3.1.1. Şirketlerin Kuruluşu ve Genel Özellikleri

Askeri destek hizmetleri alanında, büyük bir şirket olan Halliburton'un desteğini alan Brown & Root Services (BRS) şirketi oldukça önemli bir yer tutmuştur (Sökmen, 2007: 58). Brown & Root Mühendislik ve İnşaat Şirketi, 1919'da George ve Herman Brown kardeşlerin Herman'ın kayınbiraderi Dan Root ile Teksas merkezli bir inşaat şirketi kurmak için ortaklık kurmasıyla faaliyete başladı. Brown & Root yollar inşa etmeye başladı, ancak hızla diğer alanlara da yayıldı. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Brown & Root, gözünü açık denizlere dikti. 1947'de şirket, Morgan City, LA'nın 43 mil açığında ilk açık deniz petrol platformunu inşa ederek küresel bir dönüm noktasına ulaştı (KBR, 2022).

1919'da kurulan Halliburton şirketi ise enerji endüstrisine dünyanın en büyük ürün ve hizmet sağlayıcılarından biridir. 70'ten fazla ülkede şirket, hidrokarbonların bulunmasından ve jeolojik verilerin yönetilmesinden sondaj ve oluşum değerlendirmesine, kuyu inşaatı ve tamamlanmasına ve optimizasyona kadar çeşitli alanlarda hizmet vermektedir (Halliburton, 2022).

Aynı dönemde kurulan bu iki şirketten BRS, 1963'de 36,7 milyon dolar karşılığında Halliburton firmasına satılmıştır. 1986'da Halliburton, Brown&Root Services şirketinin hizmet alanlarını çeşitlendirerek geniş alanlara yayılmıştır. İkilinin birlikteliği ABD öncülüğündeki savaş operasyonlarının artmasıyla gelirlerindeki artış katlanarak sürdürmüştür. Körfez Savaşı sırasında çıkan 320 petrol kuyusu yangınının söndürülmesinde Halliburton etkin olurken, Kuveyt'te hasarlı binaların tespit ve yeniden inşası faaliyetini ise BRS almıştır (Singer, 2009: 226). 1992 yılından sonra BRS; Afganistan, Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Yunanistan, Haiti, Macaristan, İtalya, Kosova, Kuveyt, Makedonya, Suudi Arabistan, Somali, Türkiye, Özbekistan ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde faaliyetler gerçekleştirmiştir. Yani, BRS şirketi Amerikan Ordusu'nun gittiği her yerde faaliyet göstermiştir (Ekmekcioğlu, 2016: 101).

BRS, Executive Outcomes ve MPRI şirketleri gibi askeri sektörde Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan koşulları iyi analiz ederek ordu hizmetlerinin devamı için sağlanması gereken hizmetleri tedarik ederek askeri boşluğu doldurmuştur. Diğer ÖAŞ türlerinde olduğu gibi BRS de personelini emekli asker kişilerden meydana getirmiştir. Lojistik alanında ilerleyen bu şirketler; askeri malzeme, araç ve personelin temini, bakım ve idamesi ile ilgili hizmetler icra etmektedir. Askeri faaliyetlerin lojistik boyutu, temel ihtiyaçlar veya zorunluluklar gibi görünmese de muharebenin her aşamasında son derece önemli bir temel ihtiyaç kategorisini oluşturmaktadır (Singer, 2003: 136-137).

4.3.1.2. Şirketlerin Destek Verdiği Operasyonlar

BRS, Somali'den sonra ABD birliklerine Ruanda, Haiti, İtalya, Suudi Arabistan ve Kuveyt'te destek sağlamayı sürdürmüştür. Şirket, yer aldığı her faaliyette katlanarak devam eden daha fazla hizmet alanlarında faaliyette bulunmuş ve böylece operasyonel yeteneğini giderek artırmıştır. En kapsamlı hizmetlerini Balkanlar'da, Bosna ve Kosova'da icra etmiştir. BRS sektördeki en geniş kapsamlı sözleşmeyi 20.000 ABD askerinin NATO Uygulama Gücü (IFOR) kapsamında Balkanlara gönderilmesiyle gerçekleştirilmiştir. BRS, 1992 yılında ABD Ordusu'nun Lojistik Sivil Artış Programı (LOGCAP) dâhilinde ordu ile birlikte faaliyette bulunmak için sözleşme imzalamıştır. ABD Ordusu'nun ilk kez böyle geniş çapta bir organizasyonu gerçekleştirmesi için sivil bir kuruluşa bu yetkiyi verdiği gözlemlenmiştir. 1992-1997 yılları arasında LOGCAP-I ve sonrasında LOGCAP II ve LOGCAP III olarak isimlendirilen bu programda, LOGCAP I'in ABD Ordusu'na toplam maliyeti 815 milyon dolar olmuştur. Balkanlardaki sözleşme LOGCAP I kapsamında yapıldığından, sözleşme sona erince yeni ihaleyi LOGCAP II kapsamında Dyncorp almıştır. Buna rağmen bölgedeki faaliyetlerin aksamaması için ABD Avrupa Ordusu (USAREUR) BRS şirketi ile 1997 yılında yeni bir anlaşma yapılarak bölgede devam etmesini sağlamıştır. 1997-2002 yılları arasında Balkanlar Destek Sözleşmesi (BSC) olarak bilinen bu anlaşmanın toplam maliyeti 2.5 milyar doları bulmuştur (Ekmekcioğlu, 2016: 103-104).

Kosova'da başlayan savaşta BRS oldukça etkin bir şekilde faaliyette bulunmuştur. Savaşın başlarında BRS, sınırın ötesinde Arnavutluk ve Makedonya'daki ABD askerlerine destekte bulunmaktaydı. Kızılhaç gibi yardım kuruluşları Kosova'da mülteci

göçü nedeniyle uluslararası aktörlerden ve NATO'dan yardım isteğinde bulunmuştur. NATO kapsamında bu görev için BRS görevlendirilmiştir (Ekmekcioğlu, 2016: 104).

BRS, Kosova'da askeri destek kapsamında şu lojistik alanlarda faaliyet göstermiştir:

- Mühendislik
- İnşaat
- Üs bölgesi faaliyetleri
- Binaların bakımı
- Ulaştırma hizmetleri
- Yol ve araç bakımı
- Teçhizat bakımı
- Kargo işleri ve demiryolu istasyonlarındaki faaliyetler
- Su üretimi ve dağıtımı
- Yiyecek hizmetleri
- Çamaşır yıkama hizmetleri
- Enerji üretimi
- Yakıt ikmali
- Tehlikeli maddeler ve çevresel konular
- Genel hazırlık, bindirme safhası ve ön intikal safhası
- Yangınla mücadele
- Posta dağıtımı (Singer, 2009: 236).

BEŞİNCİ BÖLÜM:

ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN ZAYIF VE GÜÇLÜ DEVLETLER

AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde ÖAŞ'nin faaliyetleri zayıf ve güçlü devletlerden açısından karşılaştırılacaktır. Bu karşılaştırmayı yapmadan önce ÖAŞ hakkında genel bir değerlendirme yapmak yararlı olacaktır.

ÖAŞ'nin kullanımı ve faaliyetleri, güvenlik sektörü yönetişimi için askeri ve güvenlik özelleştirmesi tartışmalarını harekete geçiren sayısız soruna neden olmaktadır. En çok tartışılan konular arasında şunlar yer almaktadır: savaş alanı için kullanımlarının sonuçları, sözleşme sorunları ve ikilemler, yasal bulanıklık, sivil-asker ilişkilerine etkileri, hesap verebilirlik, şeffaflık ve insan hakları, ekonomik sömürü, çatışmalarda kazanılmış menfaatler, temel sorunlar ve istikrar, hükümetler için vekil olarak kullanılmaları, çifte standart gibi pek çok tartışma konusu yaratmaktadır (Schreier ve Caparini, 2005: 44).

İlk bakışta ÖAŞ'nin ortaya çıkışı ve bu kadar geniş alanlara yayılması devletin egemenliğini erozyona uğratacağı yönünde bir endişe ile değerlendirilse de, bu aynı zamanda devlet ve özel aktörlerin yönetim, dış politik baskı ve kontrol teknolojilerinin birbirine bağlandığı yeni bir güvenlik ağını meydana çıkarmaktadır (Yılmaz, 2007: 58-59). Tüm bu farklı durum ve aktörler göz önüne alındığında uluslararası güvenlik analizlerinde ÖAŞ'nin göz önünde tutulması gereken yeni ve etkili bir değişken haline geldiği görülmektedir.

Her ne kadar bir propaganda unsuru olarak, paralı asker çalıştırma suçlamaları Çeçenya'dan Bosna'ya, Keşmir'den Angola'ya ve Kolombiya'ya kadar hemen hemen her modern çatışma için öne sürülen suçlamalar olsa da hiç kimse, serbest çalışan paralı asker yeteneğinin işverenleri için uzun vadeli bir fark yarattığını iddia etmedi (Taublee, 2002: 6). Ancak ÖAŞ için uzun vadede fark yaratmadığını söylemek mümkün değildir. ÖAŞ çatışma alanlarında etkili olmasının yanı sıra ülkelerin silahlı kuvvetlerine uzun dönemde eğitim, danışmanlık ve planlama hizmetleri vererek orduların modernizasyonunu da sağlamaktadır. Aynı zamanda ÖAŞ'nin paralı asker olmadıkları

ve aslında meşru ulusal şirketler oldukları konusunda uluslararası bir genel kabul de mevcuttur (Smith, 2002: 112).

Devletler, artık askeri endüstrinin oluşmasıyla uluslararası alanda şiddeti kontrol eden tek aktör değildir (Avant, 2005: 70). ÖAŞ askeri alanda neo-liberal bir “üçüncü yol” sağlar. Bu yeni değişken, sivil-asker dengesini etkileyebilir ve kamu politikası kısıtlamalarından kaçmak için yeni araçlar sunabilir (Singer, 2001/2002: 216).

Uluslararası alanda, bu şirketler dünya politikasını etkileme, çatışan devlet-dışı grupların sayısını artırmak, şiddet metotlarının ve teknolojilerinin yayılmasına aracılık etmek, baskıcı hükümetlerin iktidarda kalmasına neden olmak gibi bazı durumlara neden olmaktadır (Nutter, 2005: 387). Ayrıca faaliyetleri gerektiğinde inkâr edilebilen ÖAŞ, örtülü operasyonların önemli unsurlarıdır. Örtülü operasyon, yabancı bir ülkenin siyasi kararlarını, liderlerini, kurumlarını veya otoritesini değiştirmek için yapılan, yapanların kimliklerinin gizli kaldığı, kimlikleri ortaya çıksa bile böyle bir şey yapmadıklarını söyleyebilecekleri kişilerin düzenlediği operasyon ve programlardır. Bir başka deyişle, böyle bir şey yaptığınız bir başkası tarafından kanıtlanamadıkça, her şey yolundadır (Nutter, 2005: 109). Devletlerin kimi zaman başvurduğu örtülü operasyonlar artık günümüzde ÖAŞ tarafından gerçekleştirilen bir durum haline gelmiştir. Çünkü devletlerin kendi istihbarat teşkilatları aracılığıyla yaptırdığı bu operasyonlar ortaya çıktığında uluslararası alanda devlete karşı bazı yaptırımlara ya da prestij kaybına neden olabilmektedir. Ancak bu operasyonların özel şirket tarafından yapılması devlete doğrudan bir sorumluluk yüklememektedir. Bu bağlamda ÖAŞ güvenlik operasyonlarının giderek artan oranda baş aktörü olarak devletin esaslı bir partneri olacak gibi görünmektedir.

Ayrıca nükleer silahların gelişmesiyle birlikte güçlü devletler, topyekûn bir yıkımı beraberinde getirebilecek nitelikte doğrudan bir mücadeleye girmektense kendi aralarındaki çatışmaları, başka bir devletin kendi içinde değişik gruplar arasında oluşan iç savaflara yönlendirmiş ve böylece bloklar arasındaki rekabet vekâleten yürütülen savaflara dönüşmüştür. Komünist Blokun çözülmesiyle Batı Blokunun çevresindeki devletlere ve Batılı devletlerin sömürge topraklarına yayılan bu savaflarda ÖAŞ, bir devletin diğer devlete karşı mücadelesini örtülü bir şekilde sürdürmenin başlıca aracı haline gelmiştir (Kurtdarcan, 2017: 290). Devlet kurumları kendi ülkeleri dışında

girişecekleri operasyonlar açısından uluslararası hukuk ile ortaya konmuş kurallarla sınırlamaya bağlıdırlar. Öte yandan aynı devletler ekonomik çıkarları doğrultusunda diğer ülkelerde yatırım ve hizmet özgürlüğüne sahip ÖAŞ'nin faaliyetleri ve sonuçlarından sorumlu değildir (Keser, 2020: 34).

ÖAŞ, genellikle silahlı kuvvetlerden daha verimli ve daha esnek olmakla kalmaz, aynı zamanda bazı durumlarda hızlı konuşlanma için daha iyi bir konuma sahiptir ve bu nedenle uluslararası güvenliğe meşru ve değerli bir katkı yapma potansiyeline sahiptir (Schreier ve Caparini, 2005: 80). Uluslararası müdahale gerekli olduğunda çok taraflı kuvvetleri sahaya çıkarmak zordu, bu açıdan ÖAŞ iyi bir alternatif araçtır. Dolayısıyla, birçok avantajının olmasına rağmen mevcut pazarın büyümesi ne doğal ne de kaçınılmaz, maddi ve düşünsel değişiklikler özel güvenlik seçenekleri olarak gündeme yerleştirilerek pazarın büyümesi teşvik edilmiştir (Avant, 2005: 38). Bazıları, özelleştirilmiş askeri sanayinin yükselişinin, uluslararası güvenlik için büyük bir değişiklik yaratmayacağını daha ziyade endüstriyi, devletlerin güçlerini artırmak için kullanabilecekleri başka bir kaynak olarak görebilirler. Ancak bu iddia şu gerçeği göz ardı ediyor: özelleştirilmiş askeri sanayi de bağımsız, küreselleşmiş bir tedarikçidir yani herhangi bir devletin etki alanının ötesinde faaliyet göstermektedirler (Singer, 2001/2002: 208). Ve böylece sektör devasa bir büyüklüğe ulaştı. Özel askeri endüstri değişen küresel dünyanın açık bir şekilde temsilcisi haline gelmektedir.

Silahlı kuvvetleri seferber etmenin maliyeti ile karşılaştırıldığında, ÖAŞ tarafından gerçekleştirilen operasyonlar daha ucuz bir seçenek gibi görülmektedir. Ancak teorik olarak beklenenin aksine, henüz gelişme döneminde olan özel askeri sektörün uygulamada çok başarılı olduğu söylenemez. Öncelikle, özelleştirmeyle maliyetlerin azaldığını söylemek mümkün olmamıştır. Ama demokratik devletlerin kamuoylarının tepkisiyle oluşabilecek siyasi maliyet düşmektedir. Çünkü askerlerin kayıpları kamuoyu tepkisine neden olurken, paralı askerlerin kaybı aynı tepkiyi yaratmamaktadır (Yalçınkaya, 2008: 346).

Devletler, çoğu zaman ÖAŞ'yi kendi ordularının "doğal bir uzantısı" olarak kullanabiliyor ve bu günümüzde gittikçe belirginleşen bir eğilimdir (Zabcı, 2014: 34). Ancak ÖAŞ tarafından yürütülen hizmetler, mevcut kurumları güçlendirmek yerine genellikle bu kurumların çalışma şeklini değiştiriyor veya bozuyor gibi görünüyor

(Avant, 2005: 236). Tabi bu durum pek çok geleneksel kurumun özel sektör tarafından erozyona uğratılmasına neden olsa da yeni kurumsal yeniliklere doğru bir geçiş aşaması şeklinde de değerlendirebiliriz.

Bu endüstriyi incelemeye değer kılan şey, sadece ÖAŞ'nin savaş alanlarında görülmeye başlamış olmaları değil, aynı zamanda bu şirketlerin savaşın yürütülmesindeki rollerinin kritikliği, yeri ve kapsamıdır. En azından son iki yüzyılda, muharebenin taktiksel ve stratejik başarısını doğrudan etkileyen görevlerin yerine getirilmesi için özel askerlere karşı böyle bir güven beslenmemiştir (Singer, 2009: 39).

Ulusal savunma şirketlerinin özelleştirilmesi ve ÖAŞ'nin çoğalması uluslararası ve çok-uluslu ortaklıkların artmasına yol açmıştır. Bu ortaklıklar ulusal sınırları aşan uluslararası alana yayılan bir boyut kazanmıştır (Tangör ve Yalçınkaya, 2010: 133). ÖAŞ'nin bu uluslararası durumu yeri geldiğinde devleti uluslararası alanda güçsüzleştirecek bir duruma da düşürebilir. Kısacası ÖAŞ, modern uluslararası siyasetin sağlam bir şekilde yerleşik bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır (Taulbee, 2002: 1).

Avant'ın analizindeki temel değişken özelleşen güvenlik hizmetlerini kontrol etme bağlamında devletleri değişen kapasitelerine göre değerlendirmesidir. Güçlü devletler güvenlik alanında özelleştirmenin başlaması için uygun olan unsurlara sahiplerdir, özelleştirmenin risklerini en iyi şekilde yönetebilirler ve ÖAŞ'den yeni kamu malları üretmek için yararlanırlar ancak aynı zamanda kamu güçlerinin kapasiteleri veya dış politikanın meşruiyeti bu tür devletler için sıkıntı yaratabilir. Zayıf devletler ise etkisiz ve yozlaşmış merkezi iktidarları nedeniyle potansiyel olarak özelleştirmeyi yönlendiremeyecek unsurlara sahiptir. Bu yüzden çoğunlukla merkezi otoriteyi özel sektörden yararlanarak sağlama çabaları zayıf devletlerdeki devlet inşası için genellikle umutsuz bir kumardır (Avant, 2005: 7).

5.1. Zayıf Devletlerde Kullanım

Birçok zayıf devlette, küreselleşme entegrasyona değil parçalanmaya yol açmıştır. Bu devletlerde mevcut siyasi manzara, geleneksel olarak egemen devletin münhasır bölgesi olarak kabul edilen sektörlerde (askeri, güvenlik ve ekonomik refah) birbirine karşı yarışan ulus üstü, ulusal ve ulus altı aktörler ve süreçlerle Ortaçağ Avrupa'sına

benzemektedir. Bu durumda zayıf devletlerin özel şirketlere başvurması bir sebep değil semptomdur (Taulbee, 2002: 5).

Zayıf devletlerin ÖAŞ'yi kullanmaları güçlü devletlere göre daha fazla riskli ve maliyetli bir durum oluşturmaktadır. Zayıf olan devlet sözleşmelerde ÖAŞ'ye daha fazla imtiyaz sağlamak zorundadır. Aynı zamanda yapılan sözleşmeleri yönetme ve denetleme kapasitesine pek sahip değildir. Bunda yozlaşmış kurumların yanı sıra tek kişiye bağlı otoriter yönetim tercihleri de neden olmaktadır. Zayıf devletlerdeki iktidar ve muhalif tarafların eşit güçte olduğu durumlarda ÖAŞ hayati bir rol oynayarak ülkenin kaderine dahi karar verebilmektedir.

Özelleştirme daha büyük işlevsel kazanımlar vaat etse de, zayıf devletler, oldukça umutsuz bir devlet inşa süreci içindedir (Avant, 2005: 59). Her ne kadar söz konusu zayıf devletler birer kurtarıcı olarak bu şirketlere sarılmış olsa da umdukları neticeyi alamadılar (Keser, 2020: 17). Zayıf devletlerde, ÖAŞ'den yararlanma iki senaryoyu ortaya çıkarır. Eğer ÖAŞ devlet kaynaklarını verimli kullanırsa, zayıf bir iktidarı merkezileştirmeyi başarabilir, muhalefetini yok eder ve kontrolünü sağlamlaştırabilir. Ancak tam tersi durumda ise ÖAŞ'den faydalanma çabası devletin kısıtlı yeteneklerini verimsiz kullanan şirket nedeniyle gücün yeniden dağılımı sonucunda daha aşırı şiddet eylemlerine de yol açabilir. Bu durum daha ileri safhalarda ise ÖAŞ'yi kontrol edemeyen iktidar için şirketin muhalif grupları destekleme eylemleri gerçekleşebilir ve bu durumda rejim değişikliğine veya darbeye zemin hazırlar. Ayrıca, zayıf devletlerde sözleşmeler çoğunlukla yabancı ÖAŞ ile yapılma eğilimindedir. Genellikle yabancı ÖAŞ'nin yabancı hükümetler ve uluslararası şirketler ile bağlantıları vardır ve bu durum siyasi kontrolü devletin sınırlarının dışına yayarak dış aktörlerin siyasi süreci etkilemesine neden olur (Avant, 2005: 60).

ÖAŞ faaliyet gösterdikleri zayıf devletlerde uluslararası normları eğitim yoluyla o ülkedeki askeri personele empoze edebilir. Bunun ne kadar başarılı olacağı tartışılan bir gerçekse de ÖAŞ'nin bunu yaparak kendilerinin uluslararası alanda meşruluk kazanmak konusunda gerçekleştirilen bir hamle olarak da değerlendirilebilir. Tam tersi durum da geçerli olabilir. Yani yabancı askeri personelle çalışmak istemeyen ulusal ordu ile merkezi iktidarın arası da açılabilir. Bu durum milli ordunun darbe yapmasına kadar ileri gidebilir. Huntington'ın da dediği gibi “iş iyi savaşmak olduğu için iyi savaşan

profesyonel bir ordu, daha yüksek bir amaç uğruna iyi bir savaş veren siyasi bir ordudan çok daha güvenilirdir” (Huntington, 2004: 104).

Tarih boyunca, güçlü devletler çıkarlarını farklı şekillerde güvenceye almışlardır, bu bazen potansiyel düşman topraklarını işgal etmekle, bazen arada “tampon bölgeler” yaratmakla, çoğu zaman da sadece güçlü olmakla gerçekleştirilmiştir. Günümüzde başvurulabilecek daha kurnazca bir yol daha vardır: yabancı ülkelerde darbeler yaparak buralarda dost rejimler oluşturmaktır. 1945-1947 arasındaki savaş sonrası dönemde, Soğuk Savaş’tan bağımsız olarak, dünyanın her yanında yüzden fazla darbe ve darbe girişimi olmuştur; diğer bir sayıma göre 1945-1986 arasında tüm dünyada üç yüzden fazla darbe ve darbe girişimi gerçekleşmiştir (Nutter, 2005: 142). ÖAŞ’nin bu darbe girişimlerinde oynadıkları ya da oynayabileceği rollerde dikkat edilmesi gereken bir başka konuyu oluşturmaktadır. ÖAŞ’nin, devletlerin egemenliğini ve halkların kendi kaderini tayin hakkını ihlal etme potansiyeli mevcuttur. 1960’larda ve 1970’lerde paralı askerler meşruiyet ve kendi kaderini tayin hakkı için bir tehditti ve bir dizi darbe girişiminde yer aldılar (Schreier ve Caparini, 2005: 65).

Güvenliğin ÖAŞ tarafından karşılanması zayıf devletler açısından bazı durumlara yol açar. İlk olarak devletin güvenliği sağlayamadığı konusundaki şüphelerin oluşmasına neden olur. Bu da devletin gerekli olup olmadığı sorusunu açığa çıkarır. İkinci olarak da neden sonuç ilişkisine bağlı olarak güvenlik konusunda devlet-dışı aktörlerin sayılarının artması devletin zaten zayıf olan merkezi otoritesinin daha da zayıflamasına neden olabilir (Avant, 2005: 71).

Askeri şirketler her şeyden önce karla motive olurlar ve öncelikle hissedarlarına karşı sorumludurlar. Sonuç olarak, herhangi bir stratejik veya politik değerlendirmeye rağmen finansal kayıplar, bu şirketlerin devletin en zor anında geri çekilmesine neden olabilir. Ayrıca siyasi açıdan çok sınırlı bir denetime tabidirler (Shearer, 1998: 77). Bu durumda şirketlerin insan hakları ihlalleri konusunda daha dikkatsiz davranmalarına yol açar. Bunlara ek olarak, ÖAŞ’nin zayıf devletlerde kendi çıkarlarını merkeze alarak faaliyette bulunmaları çalıştıkları ülkenin kurumlarını zayıflatarak başlayan ve toplumun en alt kesimine kadar sirayet eden bazı tehlikeli durumlar doğurabilir.

ÖAŞ’nin zayıf devletlerde kontrolsüz kullanımı şu durumlara yol açabilir:

- Diktatör rejimlerin iktidar olmasını ya da iktidarda kalmasını sağlayabilir.
- Demokratik yönetimleri devirebilir.
- ÖAŞ tarafından yönlendirilen geçici çözümlere çok fazla yatırım yapılmasına neden olabilir.
- Devlet ÖAŞ'ye bağımlı hale gelebilir.
- ÖAŞ'nin muhalif bir grubu desteklemesi hükümet için büyük sorunlara yol açabilir.

Machiavelli'nin de dediği gibi “başkasının güçlenmesine yol açan kendi sonunu hazırlar çünkü bir hakimiyet ya askeri güç ya da taktik ile elde edilir ve bir devlet için her iki seçenek de kuşkuludur” (2015: 27).

5.2. Güçlü Devletlerde Kullanım

Güçlü devletler zayıf devletlere göre güvenliğin özelleştirmesi alanında kontrolü sağlayabilme kapasitesine sahiptirler. Ancak güçlü devletlerdeki ÖAŞ kullanımının en tehlikeli yönü güçlü devletlerdeki hükümetlerin kamuoyuna ve yasama organına hesap vermek zorunda olmadıklarından dış politikalarında daha maceracı davranmalarına neden olabilir. Hesap vermeme sorumluluğu, özel askeri ve güvenlik endüstrisi ile ilgili en büyük sorunlardan biridir (Schreier ve Caparini, 2005: 66). ABD örneğinde olduğu gibi güçlü devletler kendi kamuoylarındaki baskıyı aşmanın bir yöntemi olarak bu ÖAŞ'yi kiralama yoluna gitmektedir. ÖAŞ'de ki görevlilerin can kayıpları ulusal ordulardaki kayıplar kadar ulusal kamuoylarında tepki çekmemektedir (Tangör ve Yalçinkaya, 2010: 142). Ayrıca, ÖAŞ sayesinde siyasi açıdan çatışmaya dâhil olmadığından hükümet uluslararası siyasette de yıpranma olasılığını düşürebilmektedir. Batılı seçmenler arasında popüler olmayan ve meclis onayı gerektirmeyen dış politika hedeflerine genellikle ÖAŞ aracılığıyla gizlice ulaşılabilir (Maninger, 2007: 83).

Executive Outcomes ve MPRI gibi şirketlerin kullanımı, hükümetlere askeri hizmetlerin özel şirketler tarafından sağlanması sonucunda savunmaya ayrılan bütçede tasarruf edildiği konusunda bir kanı oluşmaktadır. Her ne kadar ÖAŞ kullanımının maliyetlerde düşüşe neden olduğu konusunda bir kanı olsa da bu verilerle kanıtlanmamış bir durumdur. Askeri hizmet veya tedarikini sürekli özel şirketlerin sunması zamanla artan maliyetlere neden olabilir. Aynı özel şirketle sürekli

sözleşmelerin yapılması o şirketin piyasada tekelleşmesine de yol açabilir. Bu durum aynı zamanda ulusal güvenlik konusunda ülkeyi tehlikeye dahi sokabilir.

Güvenlik hizmetleri için sözleşme yapmak, askeri kurumlarda reform yapmaktan daha çekici bir yol olarak görülse de, güçlü devletlerin kurumsal yeteneklerini azaltmak gibi özelleştirmenin bazı riskleri de mevcuttur. ÖAŞ güvenlik hizmetlerini sağlamak için kullanıldığında kısa vadeli devlet kurumlarını daha esnek hale getirebilir veya gerekli olduğunda işlevsel faydalar için yeni çözümler üretebilir (Avant, 2005: 59). Ancak ÖAŞ'in uzun vadeli kullanımının devlet kurumlarına etkilerini görmek için daha şeffaf, uzun dönemli araştırmalara ihtiyaç vardır.

ÖAŞ'nin, bilgi desteği dışında başka alanlardaki desteği düşünüldüğünde çarpıcı örneklerle karşılaşılmaktadır. Silahların denenmesi, havada yakıt ikmali, F-117 ve B-2 hayalet uçaklarının teknik bakımı tamamıyla özel sektörün kontrolüne geçmiştir. Bu durumun daha da ötesinde, yüksek yoğunluklu çatışmayı sürdürmek amacıyla gerekli olan bir silah sisteminin sağlıklı işleyişini ve etkinliğini sağlamak için bazen tek bir Amerikan Ordusu birimine beş ayrı özel şirket destek olmaktadır (Singer, 2003: 64). Bu durum ÖAŞ'nin sözleşme koşullarını yerine getirmek istemezse operasyonların nasıl yapılacağı konusunda bazı soruları gündeme getirmektedir. Özel sektöre askeri açısından bu kadar bağımlı olmak ileride sorunlara neden olabileceği ihtimali düşündürücüdür.

Güçlü devletler genellikle kendi ülkelerinden emekli olan personellerden oluşan ÖAŞ'yi kullanır. Bu durum uluslararası değerlerin genellikle sadece bu toplumlarda kabul edilmesi durumuna sebep olur. Çünkü zaten kendi kültüründen yetişmiş ÖAŞ'nin personelleri her ne kadar devlet bürokrasisinde çalışmasa da askeri kültürü ve uluslararası değerleri bu şirketlere, kurumlara ve topluma da aşılayacaktır. Yani ÖAŞ'nin personelleri uluslararası insan hakları ve normlara uyma konusunda zayıf devletlerdeki faaliyetlerine oranla güçlü devletlerde daha dikkatli davranmaya özen gösterecektir. Güçlü devletler zayıf devletlere göre ÖAŞ'yi kontrol etmek için daha iyi bir konumda olmalarını sağlayacak kapasite, üstün izleme ve yaptırımlara sahip olmaları da bu şirketleri insan hakları ve normlara uymaya teşvik eden diğer bir nedendir. Ayrıca ÖAŞ, uluslararası alanda yeni ve karmaşık tehditlerle karşı karşıya

kaldığında güçlü devletler için esnek bir alternatif araç olarak kullanılabilir (Avant, 2005: 58-62).

Özel askeri piyasa güçlü devletler tarafından teşviklerle kontrol altında tutulabilir. Örneğin, ABD özel askeri piyasada büyük bir tüketici güç olmayı tercih ederek piyasayı etkileme kapasitesine ulaşmıştır. Özel askeri piyasayı diğer piyasalar gibi düşünecek olursak tüketici talepleri ile piyasayı etkileyebiliriz. Ancak piyasayı normal bir piyasa gibi değil de güçlü devletlerin daha çok yönlendirdiği bir piyasa biçiminde düşünersek piyasaya bakış açımız daha doğru olacaktır.

Askeri endüstri aynı zamanda hükümetlere ek zenginlik, güç ve nüfuz sunabilir. Hükümetler silah veya hizmet satışlarını vergilendirebilir. Bu vergilendirmeden gelen kazanç, devletin savunma sanayisine, yeni teknolojileri ilerletmek veya ölçek ekonomilerinden yararlanmak amacıyla kullanılabilir. Ayrıca, silah ve hizmet ticareti bir devletin yurtdışındaki etkisini de artırabilir. Bu ticari satışlar, yurtdışındaki güvenlik ilişkilerini etkilemek için bir araç niteliğinde kullanılabilir. Yani kısacası devlet liderlerinin koşulları etkileyebileceği vekâleten dış politika yolu ile yurtdışına asker ve para göndermeden o bölgelerde bir kontrol sağlayabilir. Böylece, uygun koşullar altında özel güvenlik ihracatının uluslararası pazarda kontrolü de gücü yeniden dağıtarak güçlü devlet lehine siyasi kontrolü değiştirebilir. Güçlü devletler bu şirketlerden sadece güvenlik hizmetleri ya da araçları satın almakla kalmıyor aynı zamanda ÖAŞ'yi yönlendiren bu devletler çıkarlarını gerçekleştirmek için yurtdışında bu şirketlere teşviklerde bulunuyor, kısacası özel güvenlik şirketleri kendi devletinin değerlerini ve standartlarını da karşı devlete iletiyor (Avant, 2005: 65-68).

ÖAŞ kendi hükümetlerinin çıkarlarını da gözeterek çalışmak zorundadır. Çünkü en kazançlı yatırımları kendi ülkelerinden alma ihtimalleri yüksektir. Ayrıca şirket şeklindeki yapılanmaların uzun vadeli piyasa oyuncuları olduğu ve bunun, bireysel-maceracı paralı askerlerin aksine gereksiz ve hukuk dışı şiddete başvurma, silahlı çatışmalar hukuku kurallarını ve insan hakları hukukunu ihlal etme gibi pazardaki yerini tehlikeye atabilecek davranışlarda bulunmama yönünde kuvvetli bir teşvik oluşturduğu da göz önünde tutulmalıdır (Kurtarcan, 2017: 339).

Bütün bunlara ek olarak ÖAŞ'yi yönlendiren güçlü devletler için etkili kurumsal markalaşma düşmanlarına karşı caydırıcı bir etkiye sahip olabilir. Tabi aynı zamanda

ÖAŞ'nin faaliyetleri güdümünde oldukları devletin faaliyeti olarak değerlendirilip o devlete karşı kimi toplumlarda nefret duygusu da uyandırabilir. Bu durum terör saldırılarına neden olabilir. Görülmektedir ki, ÖAŞ'yi kendi dış politika hedeflerine uygun kullanan güçlü devletler kendi ordularını kullanmadan uluslararası politikada çok etkin bir rol oynayabilir.

5.3. Zayıf ve Güçlü Devletlerde Kullanım

ÖAŞ'nin kullanımı hem zayıf devletlerde hem de güçlü devletlerde aynı durumların ortaya çıkmasına da neden olur. Bu şirketlerin kullanımı demokrasiye zarar verebilir, kanunların değil, kişilerin yönettiği bir devlet oluşumuna neden olabilir. ÖAŞ'nin kullanımı hükümet açısından bir avantaj olabilir. Ancak halk açısından demokrasinin gereği olan hükümet faaliyetlerinin gözlemlenmesi ve halkın bilgilendirmesi ciddi derecede sekteye uğramaktadır. ÖAŞ'nin kullanımı bir devletin kendi halkına yalan söylemesini gerektirdiğinden, toplumun devlet üzerindeki denetim gücü de azalmış olur ve ikiye bölünmüş bir demokrasi ve devlet anlayışı ortaya çıkar.

ÖAŞ'nin hesap verebilirliği için paralel bir anahtar konu şeffaflıktır. Ulusal silahlı kuvvetlerde komuta ve kontrol yapıları bilinmektedir, dolayısıyla şeffaflık vardır. ÖAŞ'de durum böyle değildir. Askeri ve güvenlik endüstrisinin standart gizlilik politikası şeffaflığı engeller. Ayrıca, ÖAŞ'nin bir çatışma bölgesinde faaliyet gösterdiğinde ne yaptıklarını bilmek her zaman zor olacaktır. Bu nedenle bazıları yeterli bir izleme ve denetleme sisteminin kurulmasını önermektedir (Schreier ve Caparini, 2005: 67).

ÖAŞ'nin uluslararası bölgesel çatışmalardaki faaliyetleri lisansını aldığı ülkeyi bir başka ülkeyle savaşa sürükleyecek ciddi uluslararası sorunlara yol açabilir. Ayrıca ÖAŞ birçok asker için ikinci bir kariyere sahip olma fırsatını sunar. Bu da ordulardaki yetenekli askerlerin daha kazançlı olan özel sektöre kayma ihtimalini doğurur. Aynı zamanda, ÖAŞ'ye katılmak için ordu personeli istifa ederse veya emekli olursa, ÖAŞ'nin büyümesi, düzenli ordunun en iyi personelinden bazılarını kaybetme pahasına olabilir (Turcan ve Özpınar, 2009: 159-160). Çalışanlarını kendi havuzunda seçen ÖAŞ'nin kar odaklı oldukları değerlendirildiğinde düşük ücretli, vasıfsız eleman çalıştırma eğiliminde de olabilir.

ÖAŞ'nin kullanımı aynı zamanda iç politikayı da etkileyebilir. Halkın bir anda dış ülkelerde ÖAŞ'nin kullanımına dair basın tarafından ortaya atılan skandallar iç politikada hükümet değişikliklerine neden olabilir.

ÖAŞ askeri hiyerarşiden yoksun olduklarından kritik zaman veya durumlarda sözleşme yaptığı devletlerin emirlerini dinlememe ve uygulamama konusunda kendi karar verebilir. ÖAŞ'nin operasyonlarını sözleşmeler veya lisanslama yoluyla kontrol etme seçenekleri, hükümet yetkililerinin deneyimsizliği ve mevcut prosedürlerdeki yasal ve politik boşluklar nedeniyle ÖAŞ tarafından uygun şekilde istismar ediliyor gibi görünen birçok eksikliğe sahiptir (Turcan ve Özpınar, 2009: 164). Özelleştirmeden çıkarılan önemli derslerden biride, karmaşık izleme ve gözetim mekanizmalarının önemidir. Sözleşme süreci yakından izlenmeli ve ÖAŞ'yi sorumlu kılmak için yeterli gözetim mekanizmaları mevcut olmalıdır (Schreier ve Caparini, 2005: 100).

Dikkatli bir şekilde yönetilen askeri ve güvenlik alanındaki dış kaynak kullanımı veya özelleştirme, doğru koşullar altında özel uzmanlık sağlayabilir, maliyet tasarrufu yapılabilir ve gelişmiş hizmet alanında verimli sonuçlar elde edilebilir. Bununla birlikte, aynı zamanda, kötü yönetilen dış kaynak kullanımı veya özelleştirme, yanlış koşullar altında maliyet artışına neden olabilir (Sökmen, 2007: 93).

Kısacası ÖAŞ'nin daha yeni bir yapı olması nedeniyle birçok sistemsal, hukuksal ve siyasal düzlemde denetim ve uygulama eksikliği yaşamaktadır. Bu yüzden ÖAŞ kullanımı konusunda bütün devletlerin daha dikkatli ve planlı adımlar atması gerekir.

ALTINCI BÖLÜM:

ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN ULUSAL VE ULUSLARARASI POLİTİKADA DÜZENLENME VE DENETLENME ÇALIŞMALARI

ÖAŞ'nin kullanılmasıyla oluşan kaotik ortamı şu şekilde düşünebiliriz. Şirketin kendi çıkarları, şirketin bağlı bulunduğu ülkenin çıkarları, şirketin faaliyet gösterdiği ülkenin çıkarları ve son olarak da bu çıkarların halkın çıkarlarıyla ne ölçüde uyduğu karmaşık bir hal yaratmaktadır. Bu durum aynı zamanda ÖAŞ'nin ve personellerinin hangi ülkenin ulusal hukuk yasalarına uyması gerektiği konusunda da büyük bir karmaşa yaratmaktadır. Bağlı bulundukları devletin ulusal yasaları, sözleşme yaptıkları devletin ulusal yasaları, uluslararası alanda yapılmaya çalışan uluslararası yasalara mı uymaları konusunda büyük bir hukuki boşluk vardır. Aynı zamanda uluslararası ve ulusal alandaki bu düzenleme eksikliği güçlü devletlerin ve devlet-dışı aktörlerin ÖAŞ kullanımını arttırmaktadır.

Teorik olarak ÖAŞ'nin çalışanları, sözleşme şartlarına, izin alarak kuruldukları ülkenin kanunlarına, faaliyet gösterdikleri ülkenin kanunlarına, uluslararası hukuk kurallarına ve şirket çalışanlarının kendi ülkelerinin kanunlarına uymak durumundadır. Ancak bu kadar çok sayıda ve genellikle birbirinden farklı unsurlar içeren hukuki düzenlemelere uymak şirketler ve çalışanları bakımından sorunlara neden olabilmektedir. Kısacası özel askeri sektöre ilişkin ulusal ve uluslararası hukuk düzenlemeleri bir bütünlük oluşturmaktan çok uzaktır. Bu da çok fazla yasal boşluk oluşmasına sebebiyet vermektedir.

Ayrıca ÖAŞ çoğunlukla denizaşırı ülkelerde kayıtlıdır ve diğer ülkelere kolayca yerleşebilir, bu da onları belirli yetki alanları altında tutmayı zorlaştırır. Uluslararası şirketlerin, herhangi bir ülkedeki mevzuatın etkilerinden kaçınarak yerel şirketlerle ortak girişimler oluşturması da giderek artan bir eğilimdir (Shearer, 1998: 78).

6.1. Uluslararası Alanda Yapılmaya Çalışılan Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri

Bu bölümde yapılan faaliyetleri BM tarafından yapılan faaliyetler ve diğer uluslararası aktörler tarafından yapılan faaliyetler olarak ikiye ayırarak inceleyeceğiz.

6.1.1. Birleşmiş Milletler (BM)

24 Ekim 1945 tarihinde kurulduğundan günümüze kadar temel hedeflerinden biri uluslararası barış ve güvenlik ortamını sağlamak olan BM'nin Soğuk Savaş'ın ardından küresel dönüşüm kapsamında düzenleyici mekanizma olarak yetersiz olduğu durumlar sorgulanmaktadır. Fakat küreselleşme ile ortaya çıkan küresel yönetim tartışmalarında BM halen merkezi bir konuma sahiptir ve etkinliğinin artırılmasına doğrultusunda faaliyetlerde bulunmaktadır. Güvenliğin çok boyutlu kavramsallaştırması, yeni halini ifade eden bir şekilde 31 Ocak 1992 tarihli BM bildirisinde yer tutmuştur ve BM uluslararası sisteme yönelik oluşan tehditlerin ekonomik, sosyal, çevresel ve insan hakları gibi askeri olmayan boyutlarına dikkat çekmiştir (Uğuz, 2016: 96).

BM'nin ana kuruluş amaçlarından biri uluslararası barışın sağlanmasıdır. BM'nin faaliyetleri çatışmaları önleme, arabuluculuk yapma, barışı koruma, uygulama ve barışın inşası gibi başlıca alanları içerir. BM'nin bürokratik yapısı, acil konulara müdahale ve eşgüdümlü ilerleme konusunda zorluk yaşamaktadır. Bununla birlikte barışı koruma ve barışı kurma gibi girişimlerde rol alan askeri birlikler arasındaki tutum ve kültür farklılıklarına bağlı olarak karşı karşıya kalınan operasyonel sorunlar, BM'nin askeri rolünün ve etkinliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Siyasal ve askeri güvenlik kapsamında gerek ulus-devletlerin, ulusal güvenlik ve ulusal egemenliklerine ilişkin gösterdikleri çekinceler gerekse de BM'nin yönetim sorunları uygulamada kolektif güvenliğin tesisini zorlaştırarak bu operasyonların başarısızlığı arttırmaktadır (Sandıklı vd., 2012: 189). Ayrıca örgütün farklı organlarının görev ve yetkileri, özellikle de Güvenlik Konseyi'nin yapısı ve daimi üyelerin ayrıcalıkları, Kurucu Antlaşma'nın savaş sonrası oluşan güç asimetrisinin devamı ve yeniden üretimini güvenceye alan özelliği bu operasyonların başarısızlığın başka bir nedenini oluşturmaktadır (Kıvılcım, 2014: 220). BM'nin hem barışı sağlama hem de barışı koruma konusundaki başarısızlıkları göz önüne alındığında, bu tarz operasyonlarda ÖAŞ kullanımı gündeme gelmektedir (Taulbee, 2002: 2).

Barışı koruma operasyonlarının tamamen özelleştirilmesi sorunu ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Savunucular ÖAŞ'nin daha az maliyetli olacağını, daha az insan gücüne ihtiyaç duyacağını ve barışı yeniden sağlamada daha etkili olacağını iddia etmektedir. Tüm barış operasyonlarının özelleştirilmesi, barışı korumaya

uygulanabilir bir alternatif olarak henüz görülmemektedir. ÖAŞ tam ölçekli barışı koruma operasyonlarını üstlenme yeteneklerine sahip olmayabilir ancak STK ve BM, tıpkı ÖAŞ'yi ulusal devletlerin kendi yeteneklerini artırmak için kullanmaları gibi, temel destek hizmetlerini sağlamak için giderek artan bir şekilde özel şirketleri kullanacağı öngörülmektedir (Taulbee, 2002: 17).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından doksanlı yıllarla birlikte başlangıçta Afrika'da görülmeye başlayan paralı askerlik ve yeni ortaya çıkmaya başlayan ÖAŞ'nin hukuki statüsü BM başta olmak üzere uluslararası platformlarda, devletlerde ve hatta sivil toplum kuruluşlarında tartışılmaya başlanmıştır. BM'nin artan harekâtları, Latin Amerika'da uyuşturucuya karşı mücadele, etnik çatışmalarda uluslararası müdahaleler, büyük doğa felaketlerinde askeri yardım, savaş mağdurlarına insani yardım ve son olarak uluslararası teröre karşı mücadele; tüm bunlar ÖAŞ'ye büyümekte olan bir pazar sunmaktadır (Çınk, 2004: 258).

Paralı askerlerle ilgili uluslararası düzenlemelerin en büyük sorunu paralı asker tanımı oluşturmaktadır. Paralı askerlik söz konusu olduğunda devletlerin bu faaliyeti genel olarak kınadıkları ancak tanımı konusunda fikir birliği sağlayamadıkları görülmektedir. Bu fikir birliği sağlanamayan ve devletler tarafından çıkarları için kullanılan paralı askerlik kavramı için ulusal ve uluslararası hukukta bir teamül kuralı oluşmasını engellemektedir.

Paralı askerliği araştırmakla başlayan ilk girişimi 1994 yılında BM yapmış ve Enrique Bernales Ballesteros'u paralı askerlik hakkında rapor yazması için görevlendirmiştir. Özel Raportör, çalışması sırasında, paralı askerlik faaliyetleriyle mücadeledeki en büyük sorunlardan birinin paralı askerin açık, kesin ve kapsamlı bir yasal tanımının olmamasından kaynaklandığını tespit etmiştir (Ballesteros, 2003: 12).

Özel Raportör 1998 yılına kadar raporlarında, Soğuk Savaş sonrası Afrika kıtasında faaliyet gösteren Executive Outcomes şirketini temel alarak değerlendirmelerini yaparken bu yıl ilk kez genel bir bakış açısı benimseyerek ÖAŞ kavramını kullanmıştır. Bu anlayışla birlikte artık paralı askerlik ve ÖAŞ'nin farklı unsurlar olduğu ve aynı yaklaşımla değerlendirilemeyeceği açıkça görülmüştür. Ballesteros'un 2000 yılındaki raporunda ise özel askeri şirketleri yasal yapılanmalar olarak tarif etmiştir. ÖAŞ ile ilgili yapılması gerekenin ise devletin ÖAŞ'ye yasal bir

şekilde devredeceği görevlerin sınırının tam olarak belirlenmesi ve devlet egemenliğin korunması olduğunu ifade etmiştir (Kurt darcan, 2017: 329-331). Böylece bu raporla birlikte paralı askerliğin aksine ÖAŞ'nin meşru ve hukuki olduğu vurgulanırken BM Paralı Askerlik Sözleşmesinin ÖAŞ'ye uygulanamayacağı anlaşılmıştır. 2003 Raporuna göre devletler ulus ve uluslararası hukuk açısından bu şirketlerin faaliyetlerini düzenlemeli ve ÖAŞ'nin silahlı çatışmalara katılımından, kamu düzeni ve güvenlik meselelerine müdahale olarak düşünülebilecek her şeyden açıkça ayrılan tarafsız gözetim ve izleme mekanizmaları kurmalıdır (Ballesteros, 2003: 11).

Paralı askerlik ve ÖAŞ hakkında 2004 yılına kadar düzenli raporlar hazırlayan Ballesteros'e göre Angola, Ruanda, Tacikistan, Ermenistan, Azerbaycan, Afganistan, Eski Yugoslavya ve Zaire'de paralı askerlik faaliyetlerine rastlanmıştır. Raportöre göre ÖAŞ insan hakları ihlalleri ve self determinasyon hakkının kullanılmasının engellenmesine neden olabilir. Ballesteros raporunda ÖAŞ'nin faaliyetleri ile ilgili ivedilikle düzenleme yapılmasına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (Ballesteros, 2003: 70-77). Ayrıca, Özel Raportör paralı askerlerin muhtemel terörizm bağlantısının göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Ballesteros, 2003: 35-36).

Paralı askerlerin, siyasi meşruiyet iddialarıyla ideolojik nedenler için toplu terörü teşvik etmek amacıyla işlenen bir suç olarak anlaşılan bir terör eylemi komisyonunda yer almasını hiçbir şey engelleyemez. Herhangi bir terör saldırısının soruşturmasında paralı askerlerin dâhil olma olasılığı göz ardı edilmemelidir. Paralı askerlerin terör eylemleri komisyonuna katılımı her zaman araştırılmalıdır. Paralı askerlerin cezasızlığı devam etmemelidir (Ballesteros, 2003: 12). Paralı askerlik faaliyetleri, Afrika'da insan haklarından yararlanmada, özellikle de halkların kendi kaderlerini tayin etme mücadelesinde ve doğal kaynaklarına el koymada uzun süreli olumsuz etkilere neden olmuştur.

Paralı askerlik faaliyeti, yalnızca halkların kendi kaderini tayin etmesi ile sınırlandırılmamalı, aynı zamanda hükümetlerin istikrarsızlaştırılması, çeşitli yasadışı kaçakçılık, terörizm ve temel hak ihlalleri dâhil olmak üzere geniş bir eylem yelpazesini kapsayacak şekilde genişletilmeli ve ona göre ulusal ve uluslararası mevzuat oluşturulmalıdır. Paralı askerlik faaliyetleri barışı, siyasi istikrarı, yasal düzeni ve doğal kaynakların rasyonel kullanımını tehdit ettiğinden paralı asker eylemi bir suç olarak

görülmeli ve hem insan haklarını ihlal ettiği hem de halkların kendi kaderini tayin hakkını etkilediği için uluslararası olarak yargılanmalıdır. Bu suçta, doğrudan suç komisyonuna katılan paralı asker, doğrudan cezai sorumluluğu olan bir fail olarak değerlendirilmelidir. Paralı askerin yeni yasal tanımının detaylandırılmasında benimsenmesi gereken ilke, devletin paralı askerleri işe alma ve istihdam etme yetkisinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, paralı askerlik faaliyeti uluslararası hukuka aykırıdır; kişileri, insanları ve ülkeleri temel hakları açısından etkileyebilecek faaliyetler yürütmektedir.

BM İnsan Hakları Konseyi içerisinde; insan hakları ile ilgili izleme, değerlendirme, önerilerde bulunma amacıyla birçok yapı oluşturulmuştur. Paralı Askerlerin Kullanımı Hakkındaki BM Çalışma Grubu, bu yapılar içerisinde önemli bir yere sahiptir (OHCHR, 2022).

Çalışma Grubunun görevlerini şu şekildedir:

- Paralı askerleri ve paralı askerlerle ilgili faaliyetlerin tüm şekillerini küresel çapta izlemek ve rapor oluşturmak,
- Paralı askerlerle ilgili faaliyetler ve ÖAŞ ile bunların insan hakları, özellikle halkların kendi kaderini tayin hakkı üzerindeki etkileri ile ilgili kaynakları ve nedenleri, ortaya çıkan sorunları, tezahürleri ve eğilimleri araştırmak ve raporlamak,
- Paralı askerlerin işe alınması, kullanılması, finansmanı ve eğitiminin önlenmesi ve yaptırımı için uluslararası yasal çerçevenin güçlendirilmesi konusunda önceki yetkililer tarafından hâlihazırda yürütülen çalışmalara devam etmek,
- Özel askeri ve güvenlik şirketleri de dâhil olmak üzere, paralı askerlerin kullanımı ve paralı askerlerle ilgili faaliyetlerin tüm biçimleri ve tezahürlerini dikkate alarak İnsan Hakları Konseyi'nin diğer yan organlarına aktif olarak katılım sağlamak ve bilgilendirmek (OHCHR, 2022).

Bu çalışma grubu yaptığı çalışmalarla paralı askerlik ve ÖAŞ kavramlarını kesin bir şekilde birbirinden ayırdığı göze çarpmaktadır. Gerçekten de çalışma grubunun 2009 yılında sunduğu raporda ÖAŞ'nin hizmet tedarikinin BM Paralı Asker Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmeyeceğini de açık şekilde belirtmiştir. Bu dönemde Çalışma

Grubu'nun üzerinde durduğu bir başka konunun da klasik anlamda bireysel paralı asker olarak değerlendirilemeyecek olan ÖAŞ'nin savaş alanında hangi statü kapsamında değerlendirilecekleri olduğu görülmektedir (Kurtarcan, 2017: 332-333).

BM paralı askerlik ve ÖAŞ hakkında izleme yapan, araştıran, önerilerde bulunan bir kuruluş olmasının yanı sıra aynı zamanda ÖAŞ'nin önemli müşterilerinden birisi olmaktadır. ÖAŞ, BM'ye insani yardım faaliyetleri, barışı destekleme faaliyetleri ve politik faaliyetleri olmak üzere üç alanda hizmet sağlamaktadır.

İnsani faaliyetler, BM çatısı altında çalışmalarını gerçekleştiren insani yardım kuruluşlarının faaliyetlerini içermektedir. ÖAŞ, BM ve yan kuruluşlarına ait personelin ve tesislerin korunması, risk değerlendirmesi ve güvenlik eğitimi gibi faaliyetlerde hizmet vermektedir. DSL şirketi, Somali ve Sudan'da UNICEF kuruluşuna güvenlik görevlileri sağlamıştır. Yine BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, güvenliğin sağlanması için Kenya'da ArmorGroup ile anlaşırken Sürdürülebilir Kalkınma Programı Afganistan'da Saladin güvenlik şirketinden güvenlik hizmeti tedarik etmiştir (Ekmekcioğlu, 2016: 145).

BM, Barışı Destekleme Faaliyetleri kapsamında ÖAŞ'den; sabit güvenlik koruması, lojistik destek, mayın tespit etme ile silah ve mühimmat imhasını sağlamak amacıyla yararlanmaktadır. ÖAŞ'nin barışı destekleme faaliyetlerinde gerçekleştirdiği hizmetlerin temelinde askeri yapıdan çok lojistik destek ve kısmen de güvenlik yapısı bulunmaktadır. Bununla birlikte, Blair'in başkanlık ettiği dönemin İngiliz hükümeti, BM'nin barışı destekleme operasyonlarına ÖAŞ personelinin gönderilmesi düşüncesini ileri sürmüştür (Singer, 2004: 12).

BM politik görevler kapsamında, BM Yardım Misyonunun Afganistan'da ve Irak'taki faaliyetlerinde fiziksel korunması çeşitli ÖAŞ tarafından sağlanmıştır. Global Risk şirketi Afganistan'da 2001 ve 2005 seçimlerinde BM personeline seçim ile ilgili bölgedeki güvenlik durumu inceleyerek önerilerde bulunmuştur (Ekmekcioğlu, 2016: 146).

Bu durumlardan da görülmektedir ki ÖAŞ, BM'nin faaliyetlerinde zamanla hizmet yelpazesini artıran bir rol edinmiştir. ÖAŞ'nin de BM'yi önemli bir müşteri olarak değerlendirmesi nedeniyle BM faaliyetlerinde aktif olmasını engelleyecek

uygulamalardan ve davranışlardan kaçınması, ÖAŞ'nin BM faaliyetlerindeki kapsamını arttıracaktır. Ayrıca BM'nin görev aldığı bölgelerde devletlerin zayıf olması da BM'yi, ÖAŞ'ye mecbur bırakmaktadır.

6.1.2. Diğer Uluslararası Aktörler Tarafından Yapılan Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri

Uluslararası güvenlik sektörünün kendi kendini düzenlenmesi ile ilgili girişimlerden birisi olan Uluslararası Barış Operasyonları Birliği'nin (ISOA) çalışmasıdır ki bu kurum bazı özel askeri firmaların bir araya gelmesi ile oluşmuştur. 2001 Nisanında Washington D.C.'de kurulan ISOA amacını açıklarken barış ve istikrar operasyonlarında özel sektörün artan önemini vurgulamıştır. Genel olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin yasama ve yürütme organlarında ÖAŞ için lobi faaliyetleri yürütmektedir. ISOA özel askeri firmaları üç gruba ayırmakta ve ilk grupta mayın temizliği, lojistik destek ile askeri danışmanlık hizmetlerini kapsayan alanlarda faaliyet gösteren hizmet tedarikçileri bulunmaktadır. İkinci grupta kamu hizmetleri veren özel güvenlik şirketleri, üçüncü grupta ise askeri eğitim, istihbarat ve çatışma alanlarında hizmet veren ÖAŞ bulunmaktadır (ISOA, 2022). Tabii ki bu girişim ile sektörü tamamen kontrol etmek mümkün değildir. Ama bu girişim sektörün kendi kendini kontrol edebilmesi için en azından bir başlangıç olarak görülebilir.

ISOA üyelerinin ÖAŞ'nin çalışma alanlarını ilgilendiren uluslararası antlaşmaları imzalamasını zorunlu kılmaktadır. Bu antlaşmalar;

- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948)
- Cenevre Sözleşmeleri (1949)
- İşkenceye Karşı Sözleşme (1975)
- Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokoller (1977)
- Yabancı Yolsuzluk Faaliyetleri Yasası (1977)
- Kimyasal Silahlar Sözleşmesi (1993)
- Güvenlik ve İnsan Haklarına İlişkin Gönüllü İlkeler (2000)
- Özel Askeri ve Güvenlik Şirketlerine İlişkin Montrö Belgesi (2008)

- Özel Güvenlik Sağlayıcıları için Uluslararası Davranış Kuralları (2010)
- Birleşik Krallık Rüşvet Yasası (2010) (ISOA, 2022).

ISOA dışında ÖAŞ tarafından oluşturan başka lobi kuruluşları da mevcuttur. Bu kuruluşlar şunlardır:

Tablo 2: Lobi Kuruluşları

ADS Group	ASIS International
International Association of Maritime Security Professionals	The European Corporate Security Association
The European Organisation for Security	Confederation of European Security Services
Ligue Internationale Des Societes de Surveilleince	International Association of Maritime Security Professionals
Security Association of South Africa	Pan African Security Association
Security Association For The Maritime Industry	Canadian Security Association

Tablo 2’de görülen kuruluşlar doğrudan ÖAŞ ile ilgili lobi faaliyetlerini yürütmektedir. Endüstrinin kendi kendini düzenlemesi açısından önemli yapılanmalardır. Özellikle küresel çapta ÖAŞ’nin faaliyetleri arttıkça bu yapılarında ÖAŞ ile ilgili lobi faaliyetleri artacaktır.

Montreux Belgesi, devletlerin ya da uluslararası aktörlerin ÖAŞ’den yararlanırken her iki tarafında uymaları öngörülen hukuk kurallarını ve bazı ana ilkeleri belirlemek için hukuken bağlayıcı olmayan devletlere ve uluslararası aktörlere yol gösteren bir uluslararası belgedir. Belge’deki tanıma göre özel askeri ve güvenlik şirketleri, kendilerini askeri veya güvenlik hizmetleri icra eden özel nitelikteki oluşumlardır. Askeri ve güvenlik faaliyetleri, özellikle, binalar, konvoylar ya da diğer yerler gibi kişi ve malların silahlı korunmasını; silah sistemlerinin bakımını ve işletilmesini, tutukluların gözetim altında tutulmasını, yerel kuvvetlerin ve güvenlik personelinin eğitimini ve bunlara danışmanlık hizmetlerini içermektedir (Montreux Belgesi, 2022: 9).

Uluslararası alanda yapılan bir diğer denetleme ve düzenleme çalışmalarını da hükümet-dışı uluslararası örgütler tarafından gerçekleştirilmektedir. Çoğunlukla sivil toplum kuruluşları olarak faaliyet gösteren bu örgütler çatışma bölgelerinde insani yardım ve bağımsız raporlama faaliyetinde bulunurken aynı zamanda ÖAŞ'yi de araştırmaktadır. Aynı faaliyet alanı içerisinde çalışan bu hükümet-dışı örgütler ÖAŞ hakkında düzenli olarak raporlar da yayımlamaktadır.

Tablo 3: ÖAŞ Hakkında Yayımlar Yapan Hükümet Dışı Kuruluşlar

American Civil Liberties Union (ABD)	International Alert (İngiltere)
Human Rights Watch (ABD)	War on Want (İngiltere)
Human Rights First (ABD)	Open Briefing (İngiltere)
Global Policy Forum (ABD)	Platform London (İngiltere)
Corpwatch (ABD)	International Coalition to Control PMSC (İspanya)
Center for Public Integrity (ABD)	International Federation For Human Rights (Fransa)

Yukarıdaki Tablo 3'de ÖAŞ ile ilgili raporlar hazırlayan örgütler ve merkezleri bulunmaktadır. Bu kuruluşlar ÖAŞ'nin denetlenmesinde önemli bir yapıyı oluşturmaktadır. Her ne kadar uluslararası alanda ÖAŞ'yi denetleyen ve yargılayan bir mekanizma bulunmasa da bu kuruluşlar tarafından incelendiğini bilen ÖAŞ uluslararası değer ve normlara göre hareket etmeye çalışacaktır. ÖAŞ aynı zamanda, istikrarsız bölgelerdeki terörist veya isyancı güçlerin tehdidi altında bulunan yerlerde güvenlik ile ilgili faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu alandaki faaliyetler insani yardım operasyonlarındaki konvoy koruması ve önemli merkezlerin gözetlenmesini içermektedir (Çakıl, 2007: 136). ÖAŞ UNHCR, UNICEF, UNDP ve WFP gibi uluslararası ve hükümetler arası kuruluşlara, insani yardım ve afet yardımı ile uğraşan çok sayıda STK'ya güvenlik ve destek sağlayarak tehlikeli yerlerde önemli görevler üstlenirler (Schreier ve Caparini, 2005: 81). Bu kuruluşlar ÖAŞ'den hizmet alarak ÖAŞ'nin insan haklarına daha uygun davranması teşvik eder. Çünkü bu kuruluşlar ÖAŞ ile çalışma konusunda devletlere göre daha dikkatli davranmaktadır. Oluşturmaya çalıştıkları tarafsızlık statüsünün ÖAŞ tarafından zedelenmesini istemezler.

ÖAŞ'nin uluslararası düzenlenmesi konusundaki çağrılara rağmen, ÖAŞ istihdamını etkileyen koşullarla ilgili önemli hiçbir şey değişmeyecek çünkü gerçek etkiye sahip birçok farklı oyuncu onları faydalı bulmaktadır (Taulbee, 2002: 18).

6.2. Ulusal Devletler Tarafından Yapılan Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri

ÖAŞ, ulusal hukuk sistemine göre faaliyet gösteren oluşumlardır ve devletin izniyle var olmaktadır. Diğer bir ifadeyle hukuki varlıkları öncelikle bir devletin varlığına ve bu devletin de şirketlerin varlığını tanımaya bağlıdır. Paralı askerlerin aksine askeri hizmetlerin şirket biçiminde örgütlenmesi bu oluşumlara hukukilik ve meşruluk kazandırır. Devletler özel girişimli askeri hizmetleri hukuki mevzuatlarında belirtilen özelleştirme, dış kaynaktan yararlanma gibi yöntemleri kullanarak yasalarına uygun biçimde faydalanmakta, bu özel askeri hizmetler böylece hukuki bir temele dayanmaktadır. Bu bakımdan ÖAŞ devletlere resmi olmayan birçok biçimde bağlıdır. Bunlardan ilki, yasal oluşumlar olarak ÖAŞ'nin faaliyet gösterdikleri devletle sözleşme bağı ile kayıtlı bulundukları devletin, tescil, düzenli raporlama ve yabancı ülkelerde gerçekleştirecekleri sözleşmeleri lisanslama yolu ile kanunlarına uygun şekilde denetlemektedir (Kurtarcan, 2017: 337-338).

Uluslararası hukuka göre bir devlet kendi komutasında gerçekleşmiş faaliyetlerden sorumludur. Uluslararası hukuka göre bu durum bazı uluslararası yaptırımlar içerir. Devletler her zaman kendi organları veya taşeronları tarafından yapılmış uluslararası ihlallerden sorumludur. Ancak herhangi bir devletten izin alarak faaliyet gösteren ÖAŞ için bu durum geçerli değildir. Çünkü ÖAŞ özel tüzel kişiliğine sahip ticari oluşumlardır (Çakıl, 2007: 150).

Devletlerin silahlı çatışmalar sırasında ÖAŞ'den askeri hizmetler sağlamaları, özellikle 1991 yılındaki 1. Körfez Savaşı ile birlikte hukuksal açıdan tartışılmaya başlanmıştır. Bu savaşta Amerika Birleşik Devletleri, askeri operasyonları gerçekleştirmek üzere geniş kapsamda özel şirket çalışanı silahlı kuvvetlere kaynak sağlamıştır. Ancak 90'lı yıllarda ÖAŞ hakkında esas dikkat çeken ve tartışmalı olan konular, Executive Outcomes ve Sandline International adlı şirketlerin Afrika'daki bazı devletlerle yaptıkları sözleşmeler ile bu devletlerdeki iç silahlı çatışmalara bizzat muharip güç olarak katılmalarından kaynaklanmıştır (Kurtarcan, 2017: 7).

Uluslararası alandaki girişimlerin yanı sıra devletler düzeyinde özel askeri endüstri ile ilgili düzenleme çabaları devletin otoritesini sağlama açısında gayet doğal bir durumdur. Devletler tarafından özel askeri endüstri ile ilgili yasal mevzuat genel olarak ulusal ceza kanunlarında var olan paralı askerlik ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Avustralya, Belçika, Yunanistan, Finlandiya, Danimarka, İtalya, Hollanda, Portekiz, Rusya, İsviçre ve Ukrayna paralı askerliği yasaklamıştır. Bu konuda düzenleme yapmayan devletler ise Almanya, Avusturya, Kanada, Japonya, Yeni Zelanda ve İspanya'dır (The House Of Commons, 2002: Annex B). Öte yandan Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan düzenlemeler ile İngiltere'de yapılan düzenleme girişimleri özel askeri sektörün gelecekteki hukuki yapısına yol gösterecek niteliktedir.

6.2.1. ABD’de Özel Askeri Şirketlerle İlgili Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri

Amerikan siyasi yapısına ilişkin olarak göz önünde tutmamız gereken iki önemli faktör vardır. Bunlardan ilki, liberalizmin devrimden günümüze kadar Amerikan düşüncesinde her zaman etkili olduğudur. İkincisi liberalizmin özellikle 21. yüzyılla birlikte Amerikan askeri kurumlarına etkisini arttırmasıdır. Amerika’da doğası itibariyle en liberal olmadığı düşünülen kurumlar dahi liberalizmin etkinliği karşısında teslim bayrağını çekmiştir (Huntington, 2004: 203).

Amerikan düşünce yapısı, sivil yaşamda olduğu kadar askeri konularda da liberal çözümler getirme iddiasını devam ettirmiştir. Bu eğilim, Amerikan askeri güvenliğine yönelik en ciddi iç tehdidi oluşturmuştur. Huntington’a göre askeri güvenlik gerekleri ile Amerikan liberalizminin değerleri arasındaki gerilim, ya güvenlik tehditlerinin, ya da liberalizmin uzun vadede zayıflaması ile hafifleyebilir (Huntington, 2004: 664-665). Ancak Amerikan siyasetinde ve küresel çapta Huntington’ın öngörülerinin tam tersi gerçekleşmiştir. Artan güvenlik tehditleriyle birlikte devletler özellikle ABD askeri kurum ve hizmetler konusunda liberalleşme yolunu tercih etmiştir.

Özelleştirmenin en ileri noktası olarak kabul edilen savunma sektörü ve askeri hizmetlerin özelleştirilmesi kapsamında Birleşik Devletler kurulduğundan beri hiçbir zaman önyargılı olmamıştır. Devletin sahip olduğu en temel zor kullanım aracı olan ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasında özel sektöre başvurulması bu ülke için oldukça eski bir uygulama olmuştur. Birleşik Devletleri kuran Amerikan Devrimi savaşlarında

George Washington'un ordularına ikmal özel yükleniciler tarafından karşılanmaktaydı (Kurtdarcan, 2017: 175).

Soğuk Savaş'ın sonunda, özel şirketlerle askerlik hizmetlerinin sağlanması için sözleşme yapmak ABD'de pek yeni bir durum değildi. ABD hükümeti, askeri hizmetler için yapılan sözleşmeler konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. II. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar bu hizmetlerin çoğu lojistik destek ve silah tedariki alanındaydı. Ancak 2. Dünya Savaşıyla birlikte hizmet alımları her alana kaymaya başladı. Soğuk Savaş'ın gelişyle birlikte, ABD'nin komünist isyancı güçlerin kuşatması altındaki yabancı hükümetlerde istikrarı sağlamaya olan ilgisi özel şirketler için daha fazla fırsat yarattı (Avant, 2005: 114-115). Soğuk Savaş'tan sonra ise Amerika'nın tek süper güç olmanın gereklerinden olan dış askeri yardım ve eğitimi gibi faaliyetleri hem istikrarı artırmak hem de komünizm sonrası devletlerde demokratikleşme ve çatışma sonrası devletlerin istikrara kavuşmasını sağlamak için askeri hizmetlerin arttırılmasını gerektiriyordu. Ancak bu kadar geniş alanlara kendi silahlı kuvvetlerinin yeterli olmayacağını gören ABD özel sektörden güvenlik talebinde bulundu ve böylece özel askeri endüstri giderek genişledi. Sonuç olarak, yüklenici firmalar Amerikan silahlı kuvvetlerine uzun zamandır eşlik etse de 1990'lardan itibaren Amerikan askeri hizmetlerindeki dış kaynak kullanımı emsalsizdir. Körfez savaşı sırasında bu endüstri personeli belli bir ölçüde ön cephelerde bulundu. O zamandan beri, askeri güçlerdeki düşüş ikiye katlandı ve bu da dış desteğe duyulan ihtiyacın beş katına çıkması anlamına geliyordu (Singer, 2009: 36).

Yabancı orduları eğitmek ABD'de uzun bir geçmişe sahiptir. ABD yabancı orduları eğiterek aynı zamanda farklı dış politika hedeflerine kendi ordusunu fiilen kullanmadan ulaşmış olur. ABD, yabancı askeri eğitime odaklanmasını artırdıkça, ayrıca bunu gerçekleştirmek için giderek artan bir şekilde ÖAŞ'ye yöneldi (Avant, 2005: 121). ABD, ÖAŞ'i diğer ülkeleri kontrol etmenin yeni bir aracı olarak görüyor. Özellikle daha az bürokratik süreçlerin bulunduğu bu yeni alan ABD için ordudan daha esnek bir yapıya sahipti. Amerika Birleşik Devletleri, askeri operasyonlarda özel şirketlerle yaptığı sözleşmelerin görev türlerini ve rolleri kademeli olarak artırmıştır. Ayrıca ABD'de, yabancılara askerlik hizmeti satan aynı şirketler aynı zamanda ABD hükümetine de hizmet satar ve ABD ile yapılan sözleşmeler bu şirketler için oldukça

kazançlı sözleşmelerdir. Bu da şirketlerin ABD'nin çıkarlarına uygun hareket etmesi için bir neden sunmaktadır.

Ulusal ve uluslararası alanda son on yılda, hükümetler kendi yetki alanlarındaki çoğu kurumun imkânlarını küçülttüğçe özel hizmet sektörü hızla büyüdü. ABD Savunma Bakanlığı, geleneksel görevlerinin çoğunu basit ve doğrudan bir gerekçeye dayalı olarak özelleştirerek belki de herhangi bir Batı devletinden bu konuda çok daha hızlı davrandı. Amerikan siyasi liderleri, uluslararası operasyonlarla bağlantılı kayıplara karşı son derece duyarlı olmak zorundalardı. ÖAŞ, ABD askeri personelinin bağlılığını ve tehditlere maruz kalmasını en düşük seviyeye indirmiştir. Örneğin, Balkanlar'da eğitim, mayın temizleme, koruma, tedarik ve lojistik için düzenli askeri birlikler yerine ÖAŞ kullanıldı. ABD'nin Kolombiya'ya artan operasyonları, DynCorp'un havadan gözetleme ve istihbarat için kullanılmasını içeriyordu. ABD tarafından çok uluslu operasyonlara sağlanan uluslararası gözlemciler dahi artık ordudan ziyade özel şirketler tarafından temin ediliyordu (Taulbee, 2002: 5).

ABD, ÖAŞ'nin Birleşik Devletler Hükümeti dışındaki yabancı hükümetlere savunma ve güvenliğe ilişkin hizmet sağlayabilmesi, bunların ihracatına ilişkin kapsamlı yasal düzenlemelere uyma zorunluluğu halinde müsaade edilmiştir. Bu bağlamda Silah İhracatını Kontrol Yasası (The Arms Export Control Act - AECA) hükümetin güdümünde, savunma malzemeleri ve hizmetlerinin satışını düzenleyen ana hukuki araçtır. Silah İhracatını Kontrol Yasası, savunma hizmetlerini ve genel politikaları belirleyen Uluslararası Silah Trafiki Regülasyonları (International Traffic in Arms Regulations - ITAR) düzenlemeleri aracılığıyla yürürlüğe girmektedir. ITAR savunma malzemeleri ve hizmetlerini ihraç etmek isteyen şirketlerin uymak zorunda olduğu kayıt, lisanslama politikaları ve prosedürlerinin yol haritasını belirlemektedir. Ayrıca belirlenen kurallara uyulmasını sağlamak için, cezaları da kapsayan önlemler içermektedir. ITAR yabancı bir hükümete savunma hizmetleri satmak isteyen şirketlerin Dışişleri Bakanlığından bir lisans yoluyla ön onay alması gerektiğini ifade etmektedir. Birleşik Devletler de yürürlükte olan bu lisanslama sistemi sayesinde ÖAŞ'nin yurtdışındaki faaliyetlerinin devletin onayı ve desteğı ile yürütüldüğü değerlendirilmektedir. Her ne kadar lisanslama işlemi devletin lisans verdiği ÖAŞ'nin faaliyetlerini sıkı bir şekilde takip, kontrol ve denetlemesi söz konusu olmasa da

devletin uluslararası sorumluluğu hukukuna göre lisansı alan şirket Birleşik Devletler adına hareket eden meşru ve yasal bir yapıdır (Kurtarcan, 2017: 340-341).

Lisans sistemi, ABD çıkarları ile şirket faaliyetleri arasında bir tutarlılık sağlamaya dönük bir denetim mekanizmasıdır. Lisanslama sürecinin kendine özgü doğası, yetersiz ve bazen sorunlu gözetim araçlarıyla birlikte ABD hükümetine her şeyi kontrol edebilme imkânı sağlamamaktadır. Ancak lisans verildikten sonra bile güvenlik hizmetleri ya da silah ihracatı için genel denetime tabidirler. Ayrıca, ITAR tarafından talep edilen resmi bir raporlama veya gözetim süreci yoktur. Bazı durumlarda, örneğin “Eğit ve Donat” Bosna'daki programda, önemli gözetim yapıları devreye giriyordu. Ancak diğerleri için elçilik personeli tarafından yapılan rutin izleme dışında herhangi bir raporlama veya gözetim mekanizması yoktur (Avant, 2005: 151). ABD büyükelçiliği yetkilileri genel gözetimle görevlendirilir, ancak hiçbir yetkilinin ÖAŞ'nin faaliyetlerini izlemek için özel bir sorumluluğu yoktur (Schreier ve Caparini, 2005: 106). ABD'nin elçiliğinin olmadığı ülkelerde yapılan sözleşmelerin denetimi ise tam bir muammadır.

Güvenlik hizmetlerinin ihracatı, dış politika üzerinde politik kontrolü de değişen oranlarda etkilemektedir. Lisans alma işlemlerinde Savunma Bakanlığı yetkilileri bilgilerine başvurulmak üzere çağrılmaktadır. Sadece 50 milyon doların üzerinde bir sözleşme miktarı ortaya çıkarsa Kongre lisansın onaylanmasından önce bilgilendirilmektedir. İlk olarak Vinnell şirketinin Suudi Arabistan ile yaptığı anlaşma 50 milyon doların üzerinde bir miktara denk gelmesinden dolayı Kongre bilgilendirilmiş ve birçok sorun ortaya çıkmıştır. Şirketler de bu sebeple Kongre ile karşı karşıya gelmemek için 50 milyon doları aşan anlaşmalar yerine daha küçük rakamsal değeri içeren birkaç antlaşma şeklinde lisans çıkarmayı tercih etmektedir (Ekmekcioğlu, 2016: 120). Kongrenin ÖAŞ ile ilgili skandallardan sonra tepkisini dile getirmesine rağmen 50 milyon doların altındaki faaliyetlerin çoğu Kongre denetimi dışında kaldığı görülmektedir (Avant, 2005: 151).

Amerika Birleşik Devletleri askeri şirketlerin çatışma bölgelerinde kullanılmasının ilk denemesini Kolombiya'da gerçekleştirdiği uyuşturucu savaşında yapmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin toplam 3,5 milyar dolarlık ihale tutarını paylaştan 17 askeri şirket Kolombiya'da faaliyet göstermiştir. Kolombiya'da Amerikan

ordusunun unsurları ile askeri şirket personelleri yakın koordine içinde çalışmışlardır. Bu koordine sonucunda alınan neticeler Afganistan ve Irak'taki uygulamalara örnek oluşturmuştur (Dongen, 2003: 1-3). Afganistan ve Irak'taki ÖAŞ'nin faaliyetlerini daha yakından incelemek çalışma için yararlı olacaktır.

2003 yılında ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin Irak'ı işgal etmesiyle başlayan süreç ÖAŞ'nin gelişim sürecinde yeni bir dönüm noktasıdır. ÖAŞ'nin faaliyetleri eskiye oranla daha göz önünde olmasına rağmen hala şeffaflık, açıklık ve kontrol edilebilirlikleri hakkında şüpheler mevcuttur (Çakıl, 2007: 139-140). Blackwater için çalışan dört Amerikalı özel askeri şirket personelinin 31 Mart 2004'te Felluce'de bir pusuda öldürülmesi, muhtemelen Irak işgalinin en kötü şöhretli olayıydı. Bu olay ABD'de savaş hakkındaki kamuoyunu değiştirdi ve 4 gün sonra 4 Nisan 2004'te başlayan Birinci Felluce Savaşı olarak bilinen büyük bir askeri operasyona neden oldu. Birinci Felluce Savaşı 1 Mayıs 2004'e kadar sürdü ve sonuçlandı. En az 36 ABD askerinin, yaklaşık 200 isyancının ve 600 Iraklı sivilin ölümüyle sonuçlanmıştı. Bu ölümler, Iraklıların işgale yönelik olumsuz duygularını körükledi ve isyanda şiddetin tırmanmasına yol açtı (Turcan ve Özpinar, 2009: 143-144). Ayrıca, 2004 yılındaki Felluce Savaşı, klasik piyade ve şehir savaşı becerilerinin sürdürülmesi gereğini bir kez daha vurguladı. Felluce Savaşında olduğu gibi, Afganistan'da da Batılı güçlerin karşılaştığı düşmanlar, Müttefiklerin teknolojik avantajlarına hızla uyum sağlamayı öğrenmiştir (Maninger, 2007: 84).

Felluce olaylarından hemen sonra Nisan ayı başlarında Titan'ın tercümanlık için kiraladığı dokuz Iraklı ve dört Amerikalı tercüman öldürülmüştür. Dikkat çeken başka bir olay ise Pilgrims Security Ltd. adına çalışan İtalyan uyruklu dört kişinin kaçırıldıktan sonra öldürülmeleri olmuştur. Burada sayılan öldürülme olayları buzdağının sadece görünen kısmını oluşturmaktadır, kabaca yapılabilecek bir istatistiğe göre Irak'ta en az haftada bir benzer şekilde saldırılar yapılmıştır (Çakıl, 2007: 147).

Benzer şekilde, 2007'de Bağdat'ta “ayrım gözetmeksizin” 17 Iraklı sivil öldüren beş Blackwater personelinin tutuklanması, Irak hükümeti ile ABD hükümeti arasındaki ilişkileri, esas olarak yargılama sürecindeki yasal ikilemler nedeniyle gerginleştirdi. Olay kısa sürede yeni kurulan Maliki hükümetinin egemenliğinin ve Bush yönetimine karşı koyabilme yeteneğinin sınanması şeklinde görülmeye başlandı. ABD Adalet

Bakanlığı bu beş kişi aleyhindeki iddianameleri 2007'de açıklasa da, dava planı tam olarak oluşturulmadı. 29 Ocak 2010'a kadar davanın başlayacağı öngörülüyordu. Bu durum Iraklıların gözünde ABD adaleti hakkında şüphe uyandıracak bir gecikmeydi (Turcan ve Özpınar, 2009: 144).

Bu iki olay bir anda uluslararası kamuoyunda bu şirketlerin savaş alanında ne yaptıklarını sorgulamaya başladı. Askeri şirketlerin gelmiş geçmiş en yoğun kullanım alanı Irak Savaşı'nda olmuştur. ÖAŞ'den bahsetmeden Irak Savaşı anlatılamaz. Irak'ta kesin olmamakla birlikte 60'dan fazla şirket, 20.000'i aşan çalışanı ile varlık göstermiştir. İlginç olan nokta Irak Savaşı'nda ve devamında bölgede bulunan Koalisyon Kuvvetlerini oluşturan ülkelerin sıralamasında en fazla katkısı Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra ÖAŞ yapmıştır. Irak Savaşı'nda askeri şirketlerin rolünü anlatan bir başka çarpıcı örnek ise Kuveyt'te askeri şirketler tarafından inşa edilen Doha Kışlasıdır. Askeri bir kışla olan bu bölge askeri şirketler tarafından yönetilmekte ve korunmaktadır (Singer, 2004: 4-6).

ÖAŞ'in ya da bu kurumların çalıştırdığı elemanlar daha önce orduya lojistik destek sağlamak, teçhizat alanında yardım etmek, yemek, erzak ve yakıt nakliyatı gibi işleri üstleniyordu. Ama Irak'ta ÖAŞ'nin rolleri değişti ve hatta Irak Savaşı ile tamamen boyut değiştirdi. ÖAŞ artık orduya ait daha hassas görevleri de üstlenmektedir (Yılmaz, 2007: 55).

ABD yöneticileri için ÖAŞ'yi kullanmak hem ekonomik hem de siyasi maliyeti olmayan kusursuz bir durum yaratıyordu. Amerikan halkının geçmişten gelen kendi kıtası haricindeki olaylara müdahil olma konusundaki isteksizliği yöneticiler için birçok olaya müdahil olmayı engelleyen ana sebepti. Ancak artık bu siyasi maliyet ÖAŞ'yi kullanarak minimum düzeye indirilmiştir.

Tablo 4: Uyuşuna Göre Irak'taki Silahlı Güvenlik Mteahhitlerinin Sayısı

	Amerikan vatandaşlarının sayısı	Irak vatandaşlarının sayısı	üçüncü ülke vatandaşlarının sayısı	Toplam
Irak'ta Silahlı PSC'ler	623	1,029	11,580	13,232
Toplam Yüzdesi	%5	%8	%88	

Kaynak: CENTCOM 3. eyrek Müteahhit Sayım Raporu (30 Haziran 2009 itibariyle).

Notlar: Yuvarlamadan dolayı yüzdelerin toplamı %100'e eşit değildir. Irak'ta çalışan gerçek çalışan sayısı personel rotasyonları, tıbbi tahliyeler ve Ar-Ge yolculuğu nedeniyle günlük olarak büyük ölçüde değişmektedir.

Aş personelinin Haziran 2009 tarihinde Irak'taki oransal dağılımına bakıldığında, üçüncü ülke vatandaşlarının %88 gibi oldukça yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, Irak'ta ABD Ordusunun yerel halka duyduğu güven eksikliğidir. Irak'ta askeri birlikler içindeki faaliyetlerde yerel halk yerine başka ülkelerin vatandaşlarının kullanılması tercih edilmektedir.

Tablo 5: Uyuşuna Göre Afganistan'daki Silahlı Güvenlik Mteahhitlerinin Sayısı

	Amerikan vatandaşlarının sayısı	Afganistan vatandaşlarının sayısı	üçüncü ülke vatandaşlarının sayısı	Toplam
Afganistan'da Silahlı PSC'ler	13	4,895	257	5,165
Toplam Yüzdesi	%1	%95	%5	

Kaynak: CENTCOM 3. eyrek Müteahhit Sayım Raporu (30 Haziran 2009 itibariyle).

Notlar: Yuvarlamadan dolayı yüzdelerin toplamı %100'e eşit değildir. Irak'ta çalışan gerçek çalışan sayısı personel rotasyonları, tıbbi tahliyeler ve Ar-Ge yolculuğu nedeniyle günlük olarak büyük ölçüde değişmektedir.

ÖAŞ personelinin Haziran 2009 tarihinde Afganistan'daki oransal dağılımına bakıldığında, üçüncü ülke vatandaşlarının %5 gibi oldukça düşük bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, Irak'ın aksine Afganistan'da ABD Ordusu'nun yerel halka duyduğu güvendir.

Amerika'nın 111. Kongresi, Irak ve Afganistan'daki insanların ve mülklerinin güvenliğini sağlamak için özel güvenlik şirketleriyle özel güvenliğin kullanımına ilişkin çok çeşitli sorunları değerlendirmiştir. Kongre, sözleşmelerin maliyetleri ve kayırmacılık iddiaları ile ilgili kaygıları olmasa da, askeri operasyonlarda yiyecek ve çamaşırhane hizmetleri gibi destek işlevlerini yerine getirmek için silahsız müteahhitlerin kullanılması kavramını genel olarak kabul etmiştir. ABD askerlerinin kıtlığı göz önüne alındığında ÖAŞ, bölgedeki ABD çıkarları için hayati önemde görülüyor. Pek çok kongre üyesi, daha önce askeri personel tarafından gerçekleştirilen güvenlik görevlerini yerine getirmek için silahlı sivillerin kullanımının ortaya çıkardığı şeffaflık, hesap verebilirlik, yasal ve sembolik meselelerin yanı sıra, ÖAŞ'nin ABD'nin kontrgerilla çabaları üzerindeki olumsuz etkisinden endişe duymaktadır (Schwartz, 2009: 1).

ABD kurumları için çalışan ÖAŞ tarafından yapılan kötüye kullanımlar Amerikan karşıtı isyancıları gitgide güçlendirmekte terör faaliyetlerine zemin hazırlamaktadır. Kelepçeli bir Afgan'ın özel askeri şirket çalışanı tarafından vurulması, Iraklı sivillerin vurulması ve Irak'taki Abu Gharib hapishanesinde mahkûmların taciz edilmesi gibi olaylarda Savunma Bakanlığı ÖAŞ tarafından gerçekleştirilen istismar ve kötü muamele vakalarına rastlamıştır. Ayrıca, Abu Gharib hapishanesinde meydana gelen tacizler de dâhil olmak üzere, askeri personelin yerel vatandaşları taciz ettiği ve başka şekilde kötü muamele görüldüğüne dair raporlar da mevcuttur. Birçok analiste göre, bu olaylar aslında ABD'nin Irak ve Afganistan'daki misyonuna büyük zarar verdi. Bu ve diğer olaylar, bir dizi analist, hükümet yetkilisi ve askeri memurun, savaş ve istikrar operasyonlarında ÖAŞ kullanımının sınırlandırılması çağrısında bulunmasına yol açtı. Bazı analistler, bu tür operasyonlar sırasında ÖAŞ kullanımının tamamen engellenmesi çağrısında bulundu (Schwartz, 2009: 10-11). Gelişmiş gözetim ve hesap verebilirlik, ÖAŞ'nin ABD'nin Irak ve Afganistan'daki yapılandırma çabaları üzerindeki olumsuz etkilerini belki azaltabilir.

Yurt dışında ÖAŞ kullanımı konusunda ABD için hala birçok zorluğu vardır. Bununla birlikte, Irak gibi ÖAŞ'nin aktif kullanıldığı ev sahibi devlet için zorluklar çok daha büyüktür. Her şeyden önce, ABD sorunları, ÖAŞ'nin kendi toprakları dışında kullanılmasıyla ilgilidir; başka bir deyişle, ÖAŞ ABD'nin egemenliğini veya meşruiyetini gölgelemez. Ayrıca ABD, özel güvenlik endüstrisi olgusunu yasal çerçeve içine yerleştirebilecek köklü bir demokrasiye ve kurumsallaşmış sivil-asker ilişkileri kültürüne sahiptir. Ancak Irak için, kendi sınırları içindeki ÖAŞ kullanımı demokrasiyi ve sivil-asker ilişkilerini daha kötü yönde etkileyebilecek kapasiteye sahiptir. Irak hükümetinin kontrolü dışında faaliyet gösteren ÖAŞ, kendi kendine yeterli askeri ve polis kuvveti üzerinde etkili demokratik sivil kontrole giden yolu engelleyebilir. Özel güvenlik işi Iraklılar için bir iş fırsatı olarak görülse de, Irak'ın çok etnikli ve çok mezhepli özellikleri dikkate alınmalıdır. Belirli bir etnik/mezhepsel azınlığa sahip yoğun bir şekilde çalışan herhangi bir ÖAŞ, hükümetin otoritesine karşı bir meydan okuma haline gelebilir ve ulusal güvenlik ile yeni doğmuş bir demokrasinin geleceğini tehdit edebilir (Turcan ve Özpınar, 2009: 163).

Clausewitz'in paradigmasına göre, savaş siyasetin bir devamıdır ama bu basit deyişin gücüne aldanan birçok lider askeri zaferi siyasi başarıyla özdeşleştirir. Ama bir savaş ancak kendisini izleyen barış kadar iyidir ve bu standarda göre 2003 yılında Irak'a karşı ABD liderliğindeki savaş bir felaket oldu. Başkan Bush, Başbakan Blair ve Irak'ın işgali kararını destekleyen diğerleri, 2003'ün kısa savaşı sürerken bundan keyif alabiliyordu ama barışın korkunç olduğunu hızla anladılar. Askerlerinin Irak'taki nihai askeri zaferini istikrarlı barış, demokrasi, iktisadi gelişme ve toplumsal adalet izleseydi, Birleşik Devletleri'n ve Büyük Britanya'nın liderleri hiç şüphesiz propaganda zaferlerinin her bir damlasının içinde keyifle yüzmüş olacaktı. Öyleyse, esas sonucun tüm sorumluluğunu yüklenmelerini sağlamak sadece adildir; yani işgalin ağır bedelleri (her şeyden önce Irak halkına, uluslararası hukukun doğasına, Batılı devletlere olan güvene ve diğerlerine) ve daha kanlı olan savaş sonrası için (isyan, iç savaş, terörizmin artması, direniş, muazzam sivil can kayıpların uzayan listesi ve diğerleri). Birleşik Devletler kendine ait tepesinden aşağı inip dünyanın geri kalanına katılmaya karar verene kadar dünya güvenliği ya da Amerikan güvenliği olmayacaktır (Booth, 2012: 366-368).

6.2.2. Güney Afrika'da Özel Askeri Şirketlerle İlgili Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri

Apartheid (İrk ayrımcılığı) rejimi süresinde yürütülen istikrarsızlaştırma faaliyetleri tüm Güney Afrika'yı etkiledi. Nitekim Güney Afrika Cumhuriyeti'nde beyaz azınlığın dışında kalan halk, Apartheid rejimi boyunca karar alma mekanizmaları ve süreçlerinin dışına itilmiş; ulusal güvenlik konularında söz sahibi olamaması nedeniyle yaşamlarını kronik bir güvensizlik hali içinde geçirmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Güney Afrika Cumhuriyeti'nin güvenliği, tüm halk için aynı anlamı ifade etmemektedir (Sandıklı vd., 2012: 51). Bu süreçte Güney Afrika toplumu militarize edildi. Büyük kaynaklar savaş endüstrisine aktarıldı.

Apartheid rejiminin ve Soğuk Savaş'ın neredeyse aynı anda sona ermesi, Güney Afrika'nın güvenliğe bakış açısına yeni bir boyut getirdi. Finansmanı kolay ve karşı koyması zor olan gerilla isyancı savaşı Afrika'yı uzun süredir uğraştırıyordu. Ayaklanmalar, çatışmanın en yaygın biçimi olmaya devam ediyor, ancak bugünün isyanları, motivasyon açısından daha önceki silahlı kurtuluş hareketlerinden farklı niteliktedir. Mevcut mücadeleler, herhangi bir siyasi nedene veya ideolojiye bağlılığı değil, kişisel güç ve ekonomik kontrol hırsını yansıtıyordu. Satıldığı takdirde ayaklanmayı finanse edebilecek kaynakların kontrolü, dışarıdan destekçileri çekerek rahat ve modern bir feodal beyliği sağlamlaştırıyordu (Taulbee, 2002: 9).

Afrika'da, geçmiş deneyimlerin olumsuz algılarına rağmen, hükümetler ekonomik faaliyet için gerekli olan iç istikrarı ve destekleyici altyapının kritik unsurlarının yeniden inşasını sağlamak için ÖAŞ'ye başvurdu. Batılı hükümetler, ÖAŞ ve stratejik maden veya petrol sahalarından yararlanmak isteyen şirketler arasındaki yakın ilişki, yeni sömürgeciliğin yeniden canlanmasıyla ilgili yeni endişelerin yanı sıra, uygun ve etkili bir biçim olarak geleneksel egemen devletin geleceği hakkında sorular ortaya çıkardı (Taulbee, 2002: 2).

Birçok Güney Afrika ÖAŞ'si tavsiye ve eğitim yoluyla birliklerin sağlanması, operasyonel destek, lojistik destek, site güvenliği ve suç önleme hizmetleri gibi geniş bir hizmet yelpazesi sunar. Ancak Güney Afrika'daki ÖAŞ'de çalışan emekli askerlerin çoğunun Apartheid döneminde çalışmış olması hükümetin ÖAŞ'ye karşı kuşkuyla yaklaşmasına neden oldu. Esas olarak, Apartheid dönemi Güney Afrika Savunma

Kuvvetlerini (SADF) eğitmek üzere kurulmuş olan Executive Outcomes (EO) şirketi, yeni dönemde ordunun yeniden oluşturulması sürecinde personelini özellikle özel operasyon birliklerinden olacak şekilde belirleyerek güçlü bir yapılanma oluşturmuştur. Ordunun yeni oluşumundaki belirsizliklerden çekinen askerler EO şirketine geçmeyi daha doğru bir seçenek olarak görmüşlerdir. Nelson Mandela'nın liderliğindeki Afrika Ulusal Kongresi (ANC) ayrımcılık döneminin sona ermesinin ardından tercih ettiği politika ile insan haklarının ve güvenliğinin ulusal güvenliğin ve çıkarların önünde olması gerektiği yaklaşımına liderlik etmiştir (Avant, 2005: 158).

Güney Afrika hükümeti, özel askeri şirketlerin düzenlenmesi ve yurtdışındaki askeri yardım hizmetlerinin tedariki konusunda en net pozisyonu benimseyen ülkedir (Schreier ve Caparini, 2005: 107). ANC hükümeti sayıları gittikçe çoğalan ÖAŞ'yi bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Tehdit olarak görmesinin ana nedenini Apartheid döneminde büyük ölçüde ANC aleyhine çalışmış askerlerin kurduğu ÖAŞ'nin, yeni yönetim ve düzenin geçiş aşamasında olmasından yararlanarak ANC hükümetine karşı bir harekât düzenleme ihtimalidir. Yani, her an hükümeti tanımadıklarını açıklayabileceklerinden veya uygulamalarıyla bu durumu gösterebileceklerinden çekinilmekteydi. 1997 yılında hükümet, ÖAŞ'ye güvensizliğini bu şirketleri yasa dışı alana iterek açıkça göstermiştir (Ekmekcioğlu, 2016: 123).

Güven eksikliğinden dolayı Güney Afrika hükümeti, ABD'nin yaptığı gibi özel sektörün imkânlarından yararlanma konusunda hevesli davranmamıştır (Avant, 2005, s. 158). 1990'ların ortalarına gelindiğinde, EO'nun yüksek kazançlı ihaleler almasıyla birlikte hükümet ÖAŞ aleyhine kampanya başlatmıştır. 1998'de yürürlüğe giren Güney Afrika Yabancı Askeri Yardım Yasası (FMA), paralı askerler ve ÖAŞ ile ilgili en geniş kapsamlı ulusal mevzuattır (Schreier ve Caparini, 2005: 107). Yetkililere göre, yasanın hem ahlaki hem de faydacı bir yanı vardı. Ahlaki açıdan Güney Afrika, etik bir dış politika ve insani güvenlik doktrini uygulamak istemekteydi. Pratik olarak ise ÖAŞ, devletin devamlılığına ve dış politikasına karşı herhangi bir faaliyette bulunamayacaktı. Her iki sebepten ötürü ÖAŞ ile ilgili düzenleme yapılması bir zorunluluktu (Ekmekcioğlu, 2016: 123).

Yasa, ABD'de olduğu gibi yurt dışında bir bölgede faaliyet göstermek için hükümetten lisans alma zorunluluğu getirilmişti. Ayrıca lisans yetkilerinin iptal

gerekçesi; uluslararası kanunların ihlali, Güney Afrika devleti sorumlulukları ve çıkarları, insan hakları ihlalleri, terörizmin teşvik edilmesi, ülke istikrarının tehlikeye girmesi, bölgesel gerilimlerin yükseltilmesi ve “herhangi kabul edilemeyecek başka bir neden” olarak ifade edilmiştir. ÖAŞ, yasaya çeşitli eleştirilerde bulunarak yasanın net olmadığını ve adaletli bir biçimde uygulanacağına inanmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, ÖAŞ’nin bazılarını ülke dışına yasal düzenlemenin daha az olduğu bölgelere iterken, bazılarını da gizli ya da yasal yönü zayıf olacak şekilde faaliyetler yapan bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Öyle ki, yasanın çıkmasından bir sene sonra EO şirketi faaliyetlerine son vermiştir. Şirketin personeli başka şirketlerde faaliyetlerini sürdürmüştür. 2000 yılının mart ayı değerlendirildiğinde, yurt dışında belirgin bir seviyede Güney Afrikalı ÖAŞ’nin faaliyeti görülürken sadece bir elin parmaklarının sayısını geçmeyecek kadar şirketin lisans için başvuruda bulunduğu görülmektedir (Avant, 2005: 161-163).

Güney Afrika hükümeti ÖAŞ’nin "gerçeğine" odaklanarak onları paralı asker şirketleri olarak görürken aynı zamanda dış politikayı bağımsız olarak belirleme yeteneklerini ve ülkenin savunulmasını kaybetmemek için ÖAŞ’ye böyle bir rol biçtiklerini ifade ederler. Bu yetkililer, ÖAŞ’yi kontrol etmenin, onların haklarını da meşrulaştıracaklarını ileri sürerler. ÖAŞ’nin yasal olarak çalışmasına izin vermek, sırayla hükümetin kendi güvenlik gündemini belirleme kapasitesini ve hatta devletin otoritesini sarsacağına inanırlar. Yurtdışındaki ve ülke içindeki ÖAŞ üzerinde etki kurma faaliyetlerinden vazgeçen Güney Afrikalı yetkililer doğru seçimi yaptıklarını düşünüyorlar. Geline durum değerlendirildiğinde, EO’nun kapatılışı diyalog sürecinin bitmesine ve bu tür şirketlerin yasal zeminden daha uzak faaliyetler icra etmelerine yol açmıştır. Dolayısıyla hükümet uyguladığı stratejiyle Güney Afrikalı ÖAŞ’nin faaliyetlerini etkileyebilme ihtimalini ortadan kaldırmıştır (Avant, 2005: 166-167). Kanuna yönelik en ciddi eleştiri, Güney Afrika hükümetinin bu yaklaşımının ÖAŞ’nin daha fazla kontrolden çıkmasına neden olduğu değerlendirilmektedir. Uluslararası alanda düzenleme yapılmadan ulusal alanda böyle bir kısıtlamaya gidilmesi, hükümetin çıkardığı yasayı uygulayamaması gibi istenmeyen bir sonuca neden olmuştur. Bu nedenle Güney Afrika Hükümeti’nin önümüzdeki dönemde bu yasaklamalarda yumuşamaya gideceği öngörülebilir (Ekmekcioğlu, 2016: 220). Güney Afrika’nın bu ÖAŞ’yi yok sayma hali tek başına bir şey ifade etmeyecektir. Çünkü uluslararası piyasa

ÖAŞ'yi talep ettiği sürece uluslararası meşrulaştırma daha baskın hale gelecek ve ÖAŞ kullanımı artarak devam edecektir.

6.2.3. İngiltere’de Özel Askeri Şirketlerle İlgili Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri

İngiltere ÖAŞ'ye karşı uzun bir süre etkin bir tavır almamıştır. Ancak Sandline'ın Sierra Leone'ye silah teslim ettiğini açıklaması BM ve Birleşik Krallık arasında Silah Ambargosunun ihlali bir skandala yol açmıştır. Sandline'ın faaliyetleri üzerinden patlak veren Sierra Leone'deki skandal ve Afrika'da silahlanma meselesi İngiltere'yi özelleşen askeri ve güvenlik hizmetleri üzerinden daha resmi bir süreç başlatmak zorunda bırakmıştır. Olayın hemen ardından, 2002 yılının Şubat ayında ÖAŞ ile ilgili “Green Paper” oluşturulmuştur. Green Paper Avam Kamarasının özel askeri ve güvenlik hizmetlerinin yasal olarak düzenlenmesine ilişkin hazırlattığı ve sektörü ayrıntıları ile değerlendirerek hukuki seçeneklerin sunulduğu ulusal bir belgedir. Bu belgeye göre küresel askeri ve güvenlik hizmet sektörünün sınıflandırması paralı askerler, gönüllüler (mücahitler), yabancı ordularda silahaltına alınanlar (Gurkalar), savunma sanayii şirketleri, ÖAŞ (danışma, eğitim, lojistik destek, insan kaynakları, mayın temizleme) ve özel güvenlik şirketleri biçimindedir (The House Of Commons, 2002: 7-8). İngiltere "Green Paper" ile özel askeri endüstrinin hukuki olarak düzenlenmesine yönelik ulusal ve uluslararası alandaki yöntemleri şu şekilde sıralamıştır: ulusal ve uluslararası alanda yasaklanması, ÖAŞ'ye ilişkin lisans yöntemiyle düzenlenmesi ve denetlenmesi, endüstrinin unsurlarının kayıt altına alınması, endüstrinin unsurlarının oto kontrol ile düzen sağlanması (The House Of Commons, 2002: Annex C).

İngilizlerin ÖAŞ'ye bakış açısı Amerikalılara göre çok farklıydı. Ayrıca emekli olduktan sonra uzmanlıklarını piyasada satan askeri personel İngiltere'de geleneksel olarak hoş karşılanmaz. Ama aynı zamanda İngiliz ÖAŞ'si öz-denetim ve şeffaflık ilkelerine dikkat ettiklerini, uluslararası hukuka, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına uyduklarını iddia ederler. İngiliz ÖAŞ'si genellikle İngiliz dış politika hedeflerini destekledi (Avant, 2005: 173-174).

Güney Afrika ÖAŞ'yi yasaklayarak kendi ülkesinde ve dış politikada bağımsızlığı sağlayacağı konusunda bir strateji izlerken ABD, ÖAŞ'yi olabildiğince kontrol ederek

uluslararası politikada etkin olmaya çalışmaktadır. İngiltere ise Güney Afrika ve ABD stratejileri arasında gidip gelmektedir.

6.2.4. Rusya’da Özel Askeri Şirketlerle İlgili Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri

Doğu’da Berlin Duvarı’nın yıkılışıyla özel askeri faaliyetlerde büyük bir sıçrayış meydana gelmiştir. Özellikle Sovyetler Birliği sonrası Rusya’da ekonomik sistem değişikliği, özelleştirme dalgası ve orduların küçültülmesi trendine bağlı olarak birçok asker, polis ve ajanlar işsiz kalmıştır. Bu askeri uzmanlarda çareyi özel sektöre entegre olarak bulmuşlardır. Bunun sonucunda ortaya, ÖAŞ’de çalışan binlerce eski Sovyet askeri yer almıştır. Bunun en iyi örneği, KGB Özel Kuvvetleri’nden (KGB Special Forces) gelen eski mensupları tarafından kurulan ve uluslararası ArmorGroup şirketiyle kurumsal bağlantı kurmuş olan Moskova merkezli Alpha isimli şirkettir (Singer, 2003: 12).

Rusya Federasyonu Daimi Misyonu 7 Ağustos 2003 tarihli sözlü bir notta Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Ofisi'ne aşağıdaki bilgileri sağladı:

- Şu anda Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun diğer üye Devletlerinde güvenliğine yönelik en büyük tehdit Yakın ve Orta Doğu ülkelerinde faaliyet gösteren radikal köktenci örgütlerdir. Bu kuruluşların ana faaliyetleri, Çeçenya ve Rusya Federasyonu'nun diğer bölgelerinden cihada katılmak için gönüllülerin işe alınmasıdır. Askeri eğitim ve ideolojik hazırlık kurslarını tamamladıktan sonra belirli terör eylemlerini gerçekleştirmek için gönderildikleri yerlerde farklı birimlere atanırlar. Sözde sıcak noktalara paralı askerlerin gönderimi, özellikle Kuzey Kafkasya'ya yasal yollarla gerçekleşir. İslami aşırılık yanlıları eğitim ve paralı askerlerin faaliyetlerinin kaynağını dünyanın çeşitli bölgelerindeki yardımsever kuruluşlar aracılığıyla sağlıyorlar (Ballesteros, 2003: 6).

Son yıllarda paralı asker sorunu uluslararası terörle yakından bağlantılıdır. Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması, Sovyetlerin eski topraklarında ortaya çıkan bazı egemen, bağımsız devletlerarasında sürtüşme yarattı. Eski Yugoslavya'da "hafta sonu paralı askerleri" ortaya çıktı ve hem Bosna-Hersek'te hem de Afganistan'da para için değil bir dava için savaşan mücahitlerin veya Müslüman savaşçıların varlığı gözlemlendi.

Özel Raportör ayrıca, bölgesel hırsları veya iktidar planları olan herhangi bir devletin, örgütün veya zengin siyasi maceracıların, ödeme karşılığında deneyimsiz gençleri işe alarak paralı asker gruplarını nispeten kolayca silahlandırabileceğini gözlemledi (Ballesteros, 2003: 10).

Rusya resmi olarak paralı asker kullanımını Rusya Federasyonu Anayasası'nın 13. Maddesi uyarınca yasaklamıştır. Ceza hukuku boyutu incelendiğinde Rusya Federasyonu Ceza Kanunu'nun 359. maddesine ilişkin olarak paralı askerlerin işe alınması, eğitilmesi, finanse edilmesi ve paralı askerlerin katılımıyla ilgili hapis ve adli para cezalarının uygulanması öngörülmüştür (Görücü ve Bünyad, 2020: 12). Paralı askerler için işe alınması, eğitilmesi, finanse edilmesi ve sağlanmasının yanı sıra silahlı çatışma veya askeri operasyonlarda paralı askerlerin kullanılması, bir paralı askerin silahlı bir çatışmaya veya askeri operasyonlara katılması üç ila yedi yıl hapis cezası ile cezalandırılır. Rusya Federasyonu Anayasa Kanununun askeri duruma ilişkin 3. maddesi uyarınca, yabancı bir devletin paralı asker göndermesi, Rusya Federasyonuna yönelik saldırı olarak değerlendirilebilir. Lakin Rusya'nın yasal mevzuatında cezai yaptırımlar bulunmasına rağmen uygulamada farklı bir yol tercih edildiği gözlemlenmektedir (Yıldız ve Ekmekçioğlu, 2018: 31). Rusya'da ÖAŞ'nin kullanımına yönelik bir yasal düzenlemenin mevcut olmaması, Wagner Grubu ve diğer ÖAŞ'nin de gri alanda varlık göstermesi nedeniyle söz konusu yapılar ne tam anlamıyla gayri meşru ne de meşru olarak tanımlanabilmektedir (Görücü ve Bünyad, 2020: 13).

Suriye'de Wagner'in rolü diğer ülkelerdeki rollerinden farklılaştığı gibi yalnızca Rus silahlı kuvvetlerine destek vermesinde değil aynı zamanda Suriye'deki Rus etkinliğini arttırmada da kullanılmıştır. Wagner'in hükümet destekli ya da tamamen özerk bir aktör olmasından ayrı olarak bir dış politika aracı şeklinde kullanılması, güvenlik veya askeri müdahale görevlerinin bir kısmını üstlenmesi, Rusya'nın askeri maliyetlerini, ulusal ve uluslararası kamuoyu baskısını hafifletmesi bakımından da onu önemli bir devlet-dışı aktör haline getirmiştir. Wagner grubu konvansiyonel ve vekâlet savaşlarının arttığı bir ortamda devletlerin orduları dışındaki askeri yapılanmaların bir örneği olarak Rus siyasetinde yer bulmaktadır (Görücü ve Bünyad, 2020: 16-18).

6.2.5. Türkiye’de Özel Askeri Şirketlerle İlgili Düzenleme ve Denetleme Faaliyetleri

Türkiye askeri ve güvenlik hizmetlerinin özelleştirmesi konusunda ABD gibi aktif bir yol izlememiştir. Bunun ana nedeni Türkiye’nin tarihsel, ekonomik, sosyo-kültürel yapısının ABD’den oldukça farklı olmasıdır. Ayrıca Amerika’nın hegemon bir güç olması da askeri ve güvenlik hizmetlerini özelleştirmesinin ana nedenlerinden biridir. Uygulamada Türkiye’de çok az ÖAŞ bulunmaktadır. Bu şirketlerden ilki SADAT Uluslararası Savunma Danışmanlığı şirkettir. SADAT uluslararası savunma alanında danışmanlık ve askeri eğitim veren ilk Türk şirkettir. SADAT şirketi emekli bir asker tarafından 28 Şubat 2012 yılında, 8015 numaralı ticaret sicil gazetesinde resmi kuruluşunu yayınlamıştır (SADAT, 2022). SADAT şirketinin belirlemiş olduğu müşteri hedef kitlesi küresel ölçekte çatışmaların yoğunlaştığı Ortadoğu ve diğer İslam ülkeleridir.

SADAT aşağıdaki askeri ve güvenlik eğitim hizmetlerini sunmaktadır (SADAT, 2022):

1. Genel Eğitim Paketleri

- a. Teker Muharebe ve Küçük Birlik Taktikleri Kursu,
- b. Özel Birlik Temel Kursu,
- c. Özel Birlik İleri İhtisas Kursu,
- d. Havacılık Kursları,

2. Alternatif Uzmanlık Kursları

a. Kara Kuvvetleri için Eğitim Paketleri

- i. Kara Harekâtı Eğitim Paketi,
- ii. Keskin Nişancılık Eğitim Paketi,
- iii. Özel Görev Nişancısı (Sniper) Kurs Paketi,
- iv. Koruma Kurs Paketi,
- v. Tahrip Kurs Paketi,

- vi. Gayrı Nizami Harp Kurs Paketi,
- vii. Meskûn Mahal Operasyonları Eğitim Paketi
- viii. Tek Er Muharebe Kurs Paketi,
- ix. Topçu ve Havan İleri Gözetleyicilik Kurs Paketi,
- x. Tank Avcılığı (Zırhlı Araç Tahribi / Sağlam Ele Geçirilmesi) Kurs Paketi

b. Deniz Kuvvetleri için Eğitim Paketleri

- i. Su Üstü Harekâtı Eğitim Paketi,
- ii. Su Altı Harekâtı Eğitim Paketi
- iii. Kurbağa Adam Eğitim Paketi
- iv. Denizde Arama Kurtarma Harekâtı Eğitim Paketi

c. Hava Kuvvetleri için Eğitim Paketleri

- i. Paraşüt Eğitim Paketi
- ii. Hava Harekâtı Kurs Paketi,
- iii. Helikopter Pilotu Kurs Paketi
- iv. Helikopter Harekâtı Eğitim Paketi

d. Emniyet Teşkilatı için Eğitim Paketleri

- i. Hudut Karakol Emniyeti Kurs Paketi
- ii. Polis Özel Harekât Temel Eğitim Paketi
- iii. Meskûn Mahal Operasyonları Eğitim Paketi

Diğer bir askeri danışmanlık şirketi olan Akademi Sancak şirketi emekli askerler tarafından, 26 Şubat 2014 tarihinde, 8519 numaralı ticaret sicil gazetesinde resmi kuruluşunu yayınlamıştır. Akademi Sancak şirketi faaliyetlerini şu şekilde ifade etmektedir:

- Uluslararası alanda askeri birlik, kolluk kuvveti, karargâh ve kurumlarda icra edilecek her türlü eğitimi planlar, uygular ve değerlendirir.
- İlgi alanına giren konularda genel savunma, yeniden yapılandırma, kapasite geliştirme, askeri gözlem ve tedarik danışmanlığı yapar.
- Taktik, operatif, stratejik ve politik seviyede risk yönetimi yapar.
- Riski ortadan kaldırmak veya kabul edilebilir seviyeye indirmek maksadıyla proaktif çözümler sunar (Akademi Sancak, 2022).

Müşteri hedef kitlesini de özellikle savunma, güvenlik ve çatışma konularında sıkıntı yaşayan Ortadoğu ülkeleri, Afrika ülkeleri ve Türki Cumhuriyetler olarak ifade etmiştir. Ayrıca bu şirketin hizmet alım taleplerine cevap vermeden önce Savunma Bakanlığından onay aldığı belirtilmektedir.

Bu şirketlerin dışında savunma sanayiinde hizmet veren, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve diğer sözleşme imzaladıkları ülkelerin ordularına makine, teçhizat, ekipman ve silah desteği sağlayan şirketlerde vardır. Bu şirketler içerisinde en önemlilerinden olan Baykar Savunma şirketi özellikle havacılık ve savunma alanında silahlı ve silahsız insansız hava aracı (İHA) üretiminde bunlara ek olarak ağır sanayii kullanımından ziyade bilgi ve ağ-yönetimi üzerindeki savunma ve saldırı teknolojisi üzerine faaliyet göstermektedir (Baykar, 2022). Yukarıda bahsedilen üç farklı özel askeri şirket doğrudan askeri operasyonlar yapmayıp, ülkelerin ordularına ve diğer personellerine çeşitli askeri eğitim, danışmanlık ve destek hizmetleri vererek faaliyet alanlarını genişletmektedir.

ÖAŞ'nin Türkiye'de mevcut yasalar kapsamında ülke içindeki çatışma alanlarında faaliyet göstermesi mümkün görünmemektedir. Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 306. Maddesi, “yabancı devlet aleyhine asker toplama suçu” üzerine düzenlenmiştir. Buna göre;

- Türkiye Devletini savaş tehlikesi ile karşı karşıya bırakacak şekilde, yetkisiz olarak, yabancı bir devlete karşı asker toplayan veya diğer hasmane hareketlerde bulunan kimseye beş yıldan on iki yıla kadar hapis cezası verilir.
- Fiil sonucu savaş meydana gelirse faile müebbet hapis cezası verilir.

- Fiil, sadece yabancı devletle siyasal ilişkileri bozacak veya Türkiye Devleti veya Türk vatandaşlarını misilleme tehlikesi ile karşı karşıya bırakacak nitelikte ise faile iki yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası verilir.
- Siyasal ilişki kesilir veya misilleme meydana gelirse üç yıldan on yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.
- Bu maddede yer alan suçun kovuşturulması Adalet Bakanının iznine bağlıdır.
- Bu madde hükümleri, fiili savaş halinde ülke topraklarının tamamını veya bir kısmını işgal eden yabancı devlet kuvvetlerine karşı meşru müdafaa amaçlı direniş hareketleri hakkında uygulanmaz (TCK, 2022).

Küresel çapta askeri ve güvenlik hizmetlerinin özelleştirilmesi trendine Türkiye Cumhuriyeti de tepkisiz kalamamış ve bu bağlamda 2014 yılında Savunma Reformu rapor çalışması yapılmıştır. Raporun amacı şu şekilde ifade edilmiştir: “Gelişmiş demokratik ülkelerdekine benzer şekilde, savunma planlama ve yönetiminde etkin bir sivil-asker işbirliğinin sağlanması, savunma konusunda sivil uzmanlar yetiştirilmesi ve savunma harcamalarının etkin denetimin sağlanması” (Savunma Reformu Raporu, 2014: 5).

Raporda özellikle dış kaynaklardan faydalanarak ordunun ikincil görevlerden kurtarılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Diğer değerlendirilen konular ise şunlardır:

- Tedarikçi şirketlerin hizmet götüremeyeceği mekânlarda ve zor arazilerde yürütülen faaliyetler, eğitimler ve tatbikatlar ile özellikle gerçek muharebe şartlarında kesintisiz ihtiyaç duyulacak muhariplik dışı hizmetlerin, gerektiğinde silahlı kuvvetler personeli tarafından bizzat yürütülebilmesi için temel yeteneklerin korunması,
- Ceza İnfaz Kurumlarının dış güvenliğinin Jandarma Genel Komutanlığından, Adalet Bakanlığına devredilmesi,
- Kara sınırları güvenliğinin sorumluluğunun İçişleri Bakanlığına devredilmesi.
- Ordu personelinin özlük haklarının (özellikle uzman erbaş ve erler) iyileştirilmesi ve askerliğin iyileştirmelerle teşvik edilmesi,
- Günümüzdeki koşullarla bağlantılı olarak bedelli askerlik uygulamasını kademeli olarak geçilmesi (Savunma Reformu Raporu, 2014: 29-30).

Ayrıca Raporda aşağıdaki “çalışma gruplarının” oluşturulması da önerilmektedir:

- Askeri Yetenekler ve Kuvvet Yapısı Çalışma Grubu,
- Savunma Yönetimi Çalışma Grubu,
- Savunma Sistem Tedarik ve Lojistik Çalışma Grubu,
- Askere Alma Sistemi Çalışma Grubu,
- Askeri Okullarda Eğitim-Öğretim Çalışma Grubu,
- Kaynak Tahsisi ve Denetimi Çalışma Grubu (Savunma Reformu Raporu, 2014: 218).

Savunma Reformu Raporuyla önemli bir adım atılmış olsa da Türkiye hala askeri ve güvenlik hizmetlerinin özelleşmesi konusunda çok yavaş ilerlemektedir. Türkiye’nin çatışma bölgelerine bu kadar yakın olduğu düşünüldüğünde kendi çıkarları korumak için ÖAŞ’den yararlanmak lehine olacaktır. Ama güçlü ve zayıf devletlerdeki gibi kontrolsüz ve denetimsiz değil, tüm süreçlerin aktif bir mekanizma ile kontrol edildiği bir özelleştirme süreci gerçekleştirmelidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşmenin, liberal politikaların, değişen savaş yöntemlerinin ve uluslararası konjonktürün etkisiyle güvenliğin özelleştiği kanıtlanmıştır. Bu kanıtlanma süreci, söz konusu özelleştirmenin temel aktörü konumundaki ÖAŞ bağlamında incelenmiştir. Bu çalışma ilk olarak kavramlar perspektifinde ÖAŞ ile bağlantılı olan küreselleşme, devlet, güvenlik ve savaş kavramları açısından incelenerek ÖAŞ'nin ortaya çıkmasına neden olan uluslararası konjonktüre yer verilmiştir. Küreselleşmenin ve serbest piyasa ekonomisinin getirdiği politikaların ulus-devletlerin egemenliğinin ve kamu gücünün gerilemesine neden olduğu ve küresel alanda tehdit çeşitliliğinin arttığı görülmüştür. Teknolojik araç ve gereçlerin her yere yayılmasına vesile olması devletin sahip olduğu şiddet araçlarının isteyen her bireyin, örgütün veya grupların eline geçmesiyle devlet egemenliğinin aşınmasına ve savaş yöntemindeki değişimlere sebep olduğu açıklanmıştır. Bu durumların ÖAŞ'nin ortaya çıkışına neden olduğu görülmektedir.

Askerlikte özelleştirme tarihinin kronolojik olarak incelendiği bu çalışmada, tarihin neredeyse her döneminde karşımıza çıkan, maddi kazanç karşılığında askeri yeteneklerin kiralanma olgusunun olduğu ve bu durumun günümüzde çok daha geniş, etkili ve profesyonel bir hali olan ÖAŞ'nin oluşumuna etki ettiği görülmüştür.

ÖAŞ'nin ortaya çıkış nedenleri olarak aşağıda verilenlerin de etkili olduğu görülmüştür:

- Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası gerilimlerin azalması sonucunda devletlerin ordularını küçülmesi ile ortaya çıkan fazla askeri personel ve araç-gereç stoku,
- Küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisinin neden olduğu özelleştirme dalgasının getirdiği etkinlik-verimlilik mantığı,
- Güçlü devletlerin zayıf devletlerdeki çatışmalara müdahale etmekteki isteksizliği
- Ulusal politikada hükümetleri meclis, medya ve kamuoyu denetiminden ve baskısından kurtarması,
- Uluslararası hukuk açısından hiçbir yaptırımının olmaması,

- Küreselleşme ile ÖAŞ'nin geniş alanlara yayıldığı, çok çeşitli kollarda faaliyet gösterdiği ve küresel çapta önemli şirketler haline dönüştüğü görülmüştür.

Özelleşen güvenlik hizmetlerini kontrol etme bağlamında devletleri değişen kapasitelerine göre zayıf ve güçlü devletler olarak ikiye ayırarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Ancak bu incelemenin ortaya çıkardığı bir gerçekte şudur ki, ÖAŞ'nin daha yeni bir yapı olmasından dolayı siyasi ve idari alanlarda birçok denetlenme ve izlenme mekanizmalarındaki eksiklik göze çarpmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan devletlerinde yavaş adımlarla askeri ve güvenlik alanlarında özelleştirmeye gitmeleri zayıf ve güçlü devletler dışında yeni devlet kategorilerinin değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Askeri ve güvenlik alanındaki özelleştirmeler kısmen kademeli olarak gerçekleştiğinden bu özelleştirmelerin zararları veya yararları ilerleyen dönemlerde kendini gösterecektir. O yüzden gelişmekte olan devletlerin bu özelleştirme sürecini daha kontrolü gerçekleştirmeleri kendi yararlarına olacaktır.

ÖAŞ'yi ulusal ve uluslararası politika alanında düzenlenme ve denetlenmeye yönelik çabalar olduğu görülmüştür. Uluslararası alanda denetleme mekanizmalarının olmaması devletleri kendi iç hukuklarında düzenleme yaparak ÖAŞ'yi kontrol etme çabalarına yönlendirmiştir. Ancak ulusal hukuktaki düzenleme ve özellikle denetim mekanizmalarının eksikliği hala devam etmektedir. Uluslararası alanda BM ve diğer uluslararası kuruluşlarda ÖAŞ'yi düzenleme ve denetleme çalışmaları gerçekleştirmektedir. Ancak uluslararası alanda yapılan çalışmalar devletlerin ÖAŞ'yi kendi çıkarlarına uygun kullanmak istemelerinden dolayı başarılı olamamıştır.

Devletler açısından ÖAŞ kullanımı değerlendirildiğinde, ABD ÖAŞ'yi en etkin kullanan ülke konumundadır. ABD'nin ÖAŞ'yi kullanımı kendi çıkarları açısından yararlı bulması ve giderek artan ortanda söz konusu şirketlere bağımlı hale gelmesi bu şirketlerin yararlı olduğu izlenimini ön plana çıkarmaktadır. Ancak dikkat etmemiz gereken nokta, bu şirketlerin ana kullanım nedeni ulusal ve uluslararası politikada hükümetlere hareket serbestisi sağlamasıdır. İngiltere'nin ÖAŞ ile ilgili tavrına bakıldığında ise İngiltere ÖAŞ kullanımında ABD'ye göre daha dikkatli hareket etmektedir. Askeri ve güvenlik alanındaki özelleştirmelere daha yavaş adımlarla katılmaktadır. Bu durumun ana nedenlerinden biride, İngiltere'deki halkın ÖAŞ'ye karşı şüpheli tavrıdır. BM'nin, ÖAŞ ile ilgili dikkatli hareket etmesine rağmen birçok

çatışma bölgesinde faaliyet göstermesi nedeniyle artan oranda ÖAŞ kullanımına yöneldiği görülmektedir. ÖAŞ'nin yasallığının artmasına bağlı olarak BM'nin de ÖAŞ kullanımını artacağına dair öngörüler mevcuttur.

Çalışmanın başından itibaren anlatılan bilgiler değerlendirildiğinde savaşların artık özelleşmeye başladığını söylemek doğru bir değerlendirme olacaktır. Bununla birlikte devletlerin giderek artan oranda kendi ordularına ait olan hizmetleri ÖAŞ'ye devrettiği gözlemlenmektedir. ÖAŞ'nin tüm hizmetlerinde personelin görev yaptığı sürece ücret ödenmesi, hızlı hareket kabiliyetine sahip olması, profesyonelliği, eski askeri personelden meydana gelmesi; devletlerin, şirketlerin, hükümet dışı örgütlerin ve uluslararası kuruluşların ÖAŞ'yi kullanmasının ana nedenlerini oluşturmaktadır. Ulusal ve uluslararası alandaki ÖAŞ ile ilgili düzenleme eksikliği ise güçlü devletlerin bu şirketleri kullanımını teşvik eden ana unsurların başında gelmektedir. Sonuç olarak, uluslararası hukuk denetiminden kaçma, ulusal kamuoyu ve meclis gibi organların denetimden ve baskısından kurtulmak için ÖAŞ'nin kullanılmasına ve tercih edilmesine neden olmuştur. Ayrıca, ÖAŞ'nin devletler tarafından vekâlet savaşlarını yürütmenin ve dış politika amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak görülmesine ve kullanılmasına yol açmıştır. Paralı askerlerin kullanımının tarihte yeni bir durum olmadığı görülmüştür.

ÖAŞ'nin devlet yapılarını zayıflatacağı yönünde bir öngörü mevcuttur. Bu öngörünün doğruluğu ya da yanlışlığı ilerleyen zamanlarda belli olacaktır. Ancak şuan dikkat etmemiz gereken nokta, ÖAŞ'nin devletlerle eşgüdümlü hareket ettikleridir. Tüm bu olgular Soğuk Savaş sonrası güvenliğin özelleşmesiyle ortaya çıkan ÖAŞ'nin faaliyetlerinin artarak genişlediğini ve bu bağlamda ÖAŞ'nin askeri ve güvenlik operasyonlarında giderek artan oranda devletlerin esaslı bir partneri olduğu görülmektedir. Ayrıca ÖAŞ'yi ulusal ve uluslararası politikada askeri ve güvenlik konularında devletlerle birlikte ortaklaşa hareket eden bir yapı olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Kısacası ulusal ve uluslararası politikada askeri ve güvenlik konularını doğru bir şekilde analiz etmek için ÖAŞ'nin faaliyetlerine de koşulları etkileyen bir değişken olarak yer verilmelidir.

Konunun diğer disiplinler tarafından incelenmesi, diğer boyutlarının analiz edilmesi açısından yararlı olacaktır. Uluslararası ilişkiler, ekonomi, işletme, hukuk, sosyoloji başlıca ilgili disiplinlerdir. Başlıca araştırma konuları şunlar olabilir:

- ÖAŞ personeli ile ilgili sayısal bilgiler,
- Güvenlik alanında yönetim kavramı,
- Sektörün ülke ekonomilerine katkısı ile ilgili incelemeler,
- Orduların sosyolojik alt yapısının ÖAŞ kullanımına ilişkin durumu,
- Tarihteki paralı askerlik uygulamaları ve ÖAŞ ile karşılaştırılması,
- ÖAŞ'nin faaliyet gösterdiği bölgelerdeki toplumlara ve bireylere olan etkisi.

KAYNAKÇA

Akademi Sancak <<http://www.asancak.com/>> (20.05.2022).

Ağır, B. S., (2011), “Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (22), ss.97-131.

Arı, T., (2011), *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, (7. Baskı), MKM Yayıncılık, Bursa.

Avant, D., (2005), *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*, Cambridge University Press, Edinburgh.

Ballesteros, E. B., (2003) "The Right of Peoples to Self-Determination and its Application to Peoples Under Colonial or Alien Domination or Foreign Occupation", (Special Report on Use of Mercenaries, E/CN.4/2004/15 24 Aralık 2003).

Baykar Savunma <<https://www.baykarsavunma.com/>> (20.05.2022).

Booth, K., (2012), *Dünya Güvenliği Kuramı*, çev. Çağdaş Üngör, Küre Yayınları, İstanbul.

Buzan, B., (2015), *İnsanlar, Devletler & Korku*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul.

CENTCOM

<

https://www.acq.osd.mil/log/LOG_CSD/.CENTCOM_reports.html/FY09_3Q_5A_Aug2009.pdf > (20.05.2022).

Güç, Ç., (2007), “Savaş Müteahhitleri”, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, (4), ss.117-157.

Çınkır, M., (2004), *Rant Lordları*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara.

Clausewitz, C. V., (2008), *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul.

Çulha Zabçı, F., “Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler”, *Mülkiye Dergisi*, 2014, (28), ss.21-48 <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/243/936>> (20.05.2022).

Doğan, İ., (2006), *Parçalayan Küreselleşme*, Yetkin Yayınları, Ankara.

Dongen, R. V., "US's 'Private Army' Grows," *Christian Science Monitor*, 2003, Vo1.95, Issue 5 <<http://www.csmonitor.com/2003/0903/p06s01-woam.html>> (20.05.2022)

Ekmekcioğlu, A., (2016), *Savaşın Virüsleri: Özel Askeri Şirketler*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.

Ercan Ü., “Güvenlik Faaliyetlerinde Özelleştirme: Paralı Askerler Mi? Özel Askeri Birlikler Mi?”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi – UGT*, 2014, Cilt 5, (1), ss.51-67.

Giddens, A., (2005), *Ulus Devlet ve Şiddet*, çev. Cumhur Atay, Devin Yayınları, İstanbul.

Giddens, A., (2012), *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Gök, A., “Savaşın Bukalemun Doğası: “Düşük Yoğunluklu Çatışma” Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış Dergisi*, Kasım – Aralık 2017, (64), ss.515-528.

Gökçe, G., “Devlet Sınıflandırmaları ve Zayıf Devletlerin Karakteristik Özellikleri”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2006, 6 (11), ss.343-359 <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/susead/issue/28430/302845>> (20.05.2022).

Görücü, K, A., Bünyad, “Rus Hayalet Ordusu: Wagner”, *SETA Analizi*, Şubat 2020.

Grotius, H., (2011), *Savaş ve Barış Hukuku*, çev. Seha L. Meray, Say Yayınları.

Gürcan, M., “Bir Önceki Savaşa Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi”, *Bilge Strateji Dergisi*, Güz 2011, Cilt 3, (5), ss.127-178.

Gürcan M. N., Özpınar, “Who let the dogs out?”, *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 2009, 2(3), ss.143-171.

Halliburton <<https://www.halliburton.com/en/about-us>> (20.05.2022).

Huntington, S.P., (2004), *Asker ve Devlet*, Salyongoz Yayınları, İstanbul.

ICRC, Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977, art 47. <<https://ihl-databases.icrc.org/ihl/WebART/470-750057>> (20.05.2022).

ICRC, International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, 4 December 1989, art.1 <<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=8E7340DFAA839EEDC12563CD0051F3EB>> (20.05.2022).

ICRC, International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, 4 December 1989, art.5 <<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/530-880006?OpenDocument>> (20.05.2022).

International Stability Operations Association <<https://stability-operations.org/page/About>> (20.05.2022).

Taulbee J. L., “The privatization of security: Modern conflict, globalization and weak states, Civil Wars”, 2002, 5:2, ss.1-24.

Kaldor, M., “Inconclusive Wars: Is Clausewitz Still Relevant in these Global Times?”, *Global Policy*, 2010, Volume 1, Issue 3, ss.271-281.

Karaosmanoğlu, A. L., “Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden”, *Uluslararası İlişkiler*, Bahar 2011, Cilt 8, (29), ss.5-25.

KBR <<https://www.kbr.com/en/who-we-are/our-company/our-history>> (20.05.2022).

Keser, A., (2020), “Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği”, Seta Analizi, İstanbul.

Kıvılcım, F., “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2013, Cilt 5, No 1, ss.219-230.

Kıvılcım, Z., “Küresel İktidarı Kuran ve Koruyan Şiddetin İdarecisi Olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi”, *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 2014, 72(1), ss.219-234 <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9191/115286>> (20.05.2022).

Lind, W. S., “Understanding Fourth Generation War”, *Military Review*, 2004, Cilt 83 (5).

Lind W. S., Nightengale, K., Schmitt, J. F., Sutton J. W., Wilson G. I., “The Changing Face of War: Into the Fourth Generation”, *Marine Corps Gazette*, 1989, ss.22–26.

Migdal, J.S., (2021), *Güçlü Toplumlar ve Zayıf Devletler*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.

Machiavelli, N., (2015), *Prens*, (2. Baskı), Alfa yayınları, İstanbul.

Machiavelli, N., (2014), *Savaş Sanatı*, çev. Alev Tolga, Say Yayınları, İstanbul.

Maninger, S., (2007), Soldiers of Misfortune: Is the Demise of National Armed Forces a Core Contributing Factor in the Rise of Private Security Companies? Thomas Jager (Ed.) ve Gerhard Kümmel (Ed.), *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects* (69-87), Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.

Markusen, A., “The case against privatizing national security”, *An International Journal of Policy, Administration and Institutions*, 2003, 16(4), ss.471-501.

Mello, P. A., “In Search of New Wars: The Debate about a Transformation of War”, *European Journal of International Relations*, 2010, c.20, ss.1-13.

Nutter, J.J., (2005), *CIA'nın Karanlık Operasyonları: Örtülü Operasyonlar*, *Dış Politika ve Demokrasi*, çev. Ahmet Saraçoğlu, Güncel Yayıncılık, İstanbul.

OAU Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa. Libreville, 3rd July 1977, art.1 <<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/485-840002?OpenDocument>> (20.05.2022).

OAU Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa. Libreville, 3rd July 1977, art.3 <<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=3EB62F47DB822EEFC12563CD0051EB4F>> (20.05.2022).

Oğuzlu, H., “Dünya Düzenleri ve Güvenlik: Ulus-Devlet Güvenlik Anlayışı Açılıyor mu?”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2007, 3(6) <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj/issue/7537/99218>> (20.05.2022).

OHCHR <<https://www.ohchr.org/en/special-procedures/wg-mercenaries/about-working-group>> (20.05.2022).

Öz, T. T., Çalışkanlar, “Paralı Askerlerden Özel Askerî Şirketlere Savunma Yönetimi Teknolojileri Uygulamaları”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2020, 16(34), ss.309-339.

Öztürk, M., “Savaşın Değişen Doğası ve Clausewitz: “Savaş Üzerine” Eleştiriler”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, 8(6) , ss.1743-1752.

Pazarcı, H., (2014), *Uluslararası Hukuk*, (13. baskı), Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.

Razzaque M. A, C. C., Sheng, "Outsourcing of logistics functions: a literature survey", *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 1998, Vol. 28 Iss 2, ss.89 – 107.

Rotberg I. R., “Failed States in a World of Terror”, *Foreign Affairs*, Jul. - Aug., 2002 Vol. 81, No. 4, ss.127-140.

Rotberg, I. R., (2003), *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, Washington D.C. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/statefailureandstateweaknessinatimeofterror_chapter.pdf> (20.05.2022).

SADAT <<https://www.sadat.com.tr/>> (20.05.2022).

Sandıklı, A., vd., (2012), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış Ve Çatışma Çözümleri*, Bilgesam Yayınları, İstanbul.

Schreier, F., Caparini, M., (2005), *Privatizing Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*, Genova Centre For The Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Genova.

Schwartz, M., (August 2009) “Department of Defense Contractors in Iraq and Afghanistan: Background and Analysis”, *CRS Report for Congress*.

Shearer, D., “Outsourcing War”, *Foreign Policy*, 1998, 112, ss.68-81.

Singer, P. W., “Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security”, *International Security*, Winter 2001/02, Vol. 26, No.3, ss.186-220.

Singer, P.W., (2003), *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, Ithaca ve Londra.

Singer, P. W. (2004) “The Private Military Industry and Iraq: What have we learned and where to Next? ”, *Cenevre: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) Policy Paper*.

Singer, P.W., (2009), *Kiralık Ordular: Özel Askeri Şirketler*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Smith, E.B., "The New Condottieri and US Policy: The Privatization of Conflict and Its Implications," *Parameters*, 2002, 32, no.4.

Sökmen, E., (2007), “Private Military Industry: Economic Analysis, Uses& Considerations”, *MBA Professional Report*, California: Naval Postgraduate School, 7-66.

Şahin, M., vd., (2014), *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar*, Kripto Yayınları, Ankara.

Tangör, B, H., Yalçinkaya, “Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler”, *Uluslararası İlişkiler*, Bahar 2010, Cilt 7, (25), ss.127-154.

Taulbee, J. L., “Reflections on the mercenary option”, *Small Wars and Insurgencies*, 1998, 9(2), ss.145–163.

TCK, 306. Madde <<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>> (20.05.2022).

The House Of Commons, "Green Paper", Private Military Companies: Options for Regulation, 2002.
<<https://www.globalsecurity.org/military/library/report/2002/mercenaries.pdf>> (20.05.2022).

The Montreux Document
<https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf> (20.05.2022).

Thomson, J. E., (1994), *Mercenaries, Pirates and Sovereigns: State Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*, Princeton University Press, Princeton.

Turcan, M. N., Özpınar, “Who let the dogs out?: A critique of the security for hire option in weak States.” *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 2009, Vol 2, ss.143 – 171.

Tzu, S., (2008), *Savaş Sanatı*, çev. Adil Demir, (4.baskı), Kastaş Yayınevi.

Uğuz, A., (2016), “Liberalizmde Güvenlik Kavramı ve Uluslararası Güvenliğe Getirilen Çözümler”, *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı II*, ss.85-98.

Weber, M., (1993), *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.

Yalçinkaya, H, K. T., Türkeş, “Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2008, 4(7) <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj/issue/7536/99214>> (20.05.2022).

Yalçinkaya, H., “Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2006, 61 (3), ss.247-277 <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3216/44778>> (20.05.2022).

Yalçinkaya, H., (2008), *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, İmge Kitabevi Yayınları.

Yıldız, M, A., Ekmekcioğlu, “Özel Askeri Şirketlerin Savunma Politikaları Açısından İncelenmesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, Eylül 2018, Cilt 51, (3), ss.27-59.

Yılmaz, S., “21'inci Yüzyılda Güvenlik Alanının Yeni Sivil Aktörleri: Özel Askeri Şirketler ve Kontratçı Firmalar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2007, 3(6) <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj/issue/7537/99219>> (20.05.2022).